

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

ศรีธนัญชัย ในอุษาคเนย์

Srithanonchai in Southeast Asia

กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์
Kanyarat Vechasat

บรรณาธิการ : ชาลววิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์

Srithanonchai in Southeast Asia

กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์

Kanyarat Vechasat

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจน์ ละอองศรี

Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์
Srithanonchai in Southeast Asia

ชื่อนี้ดัดแปลงมาจาก

การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
A Comparative Study of the Various Versions of Srithanonchai in Southeast Asia

ผู้แต่ง

กัญญรัตน์ เวชชาสตร์
Kanyarat Vechasat

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri
โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน 2541

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ISBN 974-86305-3-6

ราคา 250 บาท

แบบปกและรูปเล่ม

ชำระศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ลายวน เพชรแสงสว่าง

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

THE THAILAND RESEARCH FUND

ชั้น 19 อาคารมหานครนิคม 539/2 ถนนศรีอยุธยา แขวงถนนพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400
19th Floor, Gypsum Metropolitan Tower, 539/2 Sri-Ayudhya Road, Rajdhavee, Bangkok 10400
Tel : 642-5186-9 Fax : 642-5190 BBS : 642-5235 E-mail : vicharn@mozart.inet.co.th
Home Page : <http://www.inet.co.th/org/trf>

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel : 424-5768 Fax : 433-8713

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

หนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เป็นชุดหนังสือที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมมือกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดพิมพ์ขึ้นโดยคัดสรรจากวิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งของเราในประเด็นความรู้ต่างๆ หลายสาขา และปรับปรุงให้เหมาะแก่การเผยแพร่ทั่วไป ในการที่ สกว. ให้ทุนสนับสนุนการปรับปรุงดังกล่าวมีความมุ่งหวังว่า ความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเจาะจงเฉพาะประเทศเดียว หรือที่สัมพันธ์กับประเทศไทยที่มีอยู่แล้วบ้างก็ตาม จะได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และเป็นสะพานให้เกิดการตื่นตัวของการศึกษาเกี่ยวกับประเทศต่างๆ หรือที่เรามักจะเรียกกันว่า “วิเทศคดีศึกษา” และ “อาณาบริเวณศึกษา” มากกว่าที่ผ่านมา

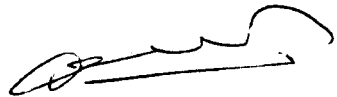
ในอดีตเรามัวแต่แสวงหาและช่วยกันกระจายความรู้เกี่ยวกับประเทศต่างๆ ทั้งในแถบตะวันออกและตะวันตกที่ค่อนข้างจะเป็นแดนไกล ความรู้จากแดนใกล้ที่เป็นประโยชน์แก่เราโดยตรงและประโยชน์ร่วมของทั้งสองฝ่ายแถบนี้ถูกมองข้ามมาเป็นเวลานาน สกว. จึงหวังว่า หนังสือชุดนี้คงพอจะทดแทนสิ่งที่ไม่รู้กันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านของเรา และนำ

(4)

จะเป็นกึ่งก้านที่รอการแตกขยายให้เกิดการวิจัยเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน
อย่างสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น และชดเชยเวลาที่ล่วงไปแล้วได้บ้าง

การผลิตงานจำนวนถึง 20 เรื่อง ในชุดนี้คงไม่สามารถสำเร็จลงได้อย่าง
น่าชื่นชม หากมิได้มีความคิดริเริ่มจาก รศ.ดร. บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา
อดีตผู้อำนวยการฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกใน
การพัฒนา ของ สกว. ความรอบรู้และเชี่ยวชาญของ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
แห่งมูลนิธิโครงการตำราฯ หัวหน้าโครงการนี้ ความช่วยเหลือของคณะ
กรรมการบริหารโครงการท่านอื่นๆ อีก 6 ท่าน คือ รศ. สีดา สอนศรี
รศ. รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ รศ.ดร. อีระ นุชเปี่ยม ผศ.ดร. ชาคิต ชุ่มวัฒนะ
ผศ.ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์ และ ผศ. กาญจน์ ละอองศรี กรรมการและ
เลขานุการของโครงการ และที่ปรึกษาอีกหลายท่านที่ได้เอื้อย่นาม ซึ่งได้ช่วย
อ่านและให้ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงงานของนักศึกษาอย่างจริงจัง สกว. จึง
ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

สกว. หวังว่าหนังสือเล่มนี้ ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์ของ สกว. ที่ว่า
“สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ” จะให้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ทั้งในเชิง
การพัฒนางานวิจัย การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ และการนำเสนอความรู้ทั่วไป
แก่ ครู อาจารย์ นักบริหาร นักธุรกิจ นักวิชาการ นักศึกษา นักวิจัย นักท่องเที่ยว
สื่อมวลชน และประชาชนผู้ใฝ่รู้เกี่ยวกับประเทศอื่น

ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช

ผู้อำนวยการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

- ## กรรมการโดยตำแหน่ง

- ## กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

12. ศ.ดร. กำพล	อดุลวิทย์	กรรมการ
13. ศ.นพ. ไกรสิทธิ์	ตันติศิรินทร์	กรรมการ
14. ศ.ดร. นิธิ	เอียวศรีวงศ์	กรรมการ

(6)

15. ศ.ดร. ปรีดา	วิบูลย์สวัสดิ์	กรรมการ
16. รศ.ดร. กุลธร	ศิลปบรรเลง	กรรมการ
17. รศ.ดร. วิโรจ	อัมพัทธ์	กรรมการ
18. ดร. สัจจา	บุญยจักร	กรรมการ

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

19. ศ.นพ. วิจารย์	พานิช	กรรมการและเลขานุการ

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพเฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำรา ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อ

ให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลป ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯ ในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิริรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสุวรรณา	สถาอานันท์	กรรมการ
นางปรีตตา	เฉลิมเผ่า กอนันตกุล	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

คำนำ

โครงการหนังสือชุด

“ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

คำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เป็นคำใหม่ในภาษาไทยและเป็นคำที่ยังไม่ลงตัว จะเห็นว่ามีการใช้ในแบบต่าง ๆ กัน บ้างก็ใช้ว่า “เอเชียอาคเนย์” บ้างใช้ว่า “อุษาคเนย์” อย่างไพละเพราะฝรั่งก็มี คำนี้เราแปลมาจากภาษาอังกฤษแบบอเมริกันอีกทีหนึ่ง คือ Southeast Asia ซึ่งในภาษาอังกฤษแบบอังกฤษก็ใช้ในลักษณะที่แยกคำ คือ South-East Asia ดังจะเห็นได้จากชื่อหนังสือของปรมาจารย์ชาวอังกฤษ D.G.E. Hall ที่ให้ชื่อหนังสือเล่มคลาสสิกของท่านว่า *A History of South-East Asia* (1955) ในขณะที่ปรมาจารย์อเมริกัน George Mct. Kahin ตั้งชื่อหนังสือที่ถือได้ว่าเป็นงานบุกเบิกเล่มสำคัญของท่านว่า *Governments and Politics of Southeast Asia* (1959)

สำหรับในทวีปเอเชีย แต่เดิมมีคำที่อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำนี้อยู่บ้าง เช่นจีนใช้คำว่า “นานยาง” ซึ่งแปลตรงตัวว่าทะเลใต้ อันหมายถึงดินแดนที่อยู่ทางใต้ของจีน แต่ไม่รวมมหาสมุทรอินเดียและก็ไม่รวมออสเตรเลีย

ญี่ปุ่นรับคำนี้มาจากจีน แล้วออกเสียงว่า “นานโย” ส่วนในวรรณกรรมอินเดีย ก็มีคำที่หมายถึงดินแดนแถบนี้เช่นกัน คือคำว่า “สุวรรณภูมิ” ที่ไทยนำมาแปลและแปลงว่า “แหลมทอง” อีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตามแนวความคิดว่าด้วยหน่วยหนึ่งทางภูมิศาสตร์ของเอเชียนี้ ยังมิได้มีการศึกษาโดยละเอียดนัก (อย่างน้อยก็ในภาษาไทย) และการใช้คำต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นไปอย่างกว้าง ๆ

โดยทั่วไปในวงวิชาการตะวันตกถือว่าคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ถือกำเนิดขึ้นมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ ลอร์ด หลุยส์ เมท์แบดตัน ตั้งกองบัญชาการของท่านขึ้นในเกาะลังกา โดยใช้ชื่อว่า South-East Asia Command แต่อันที่จริงแล้วสหรัฐอเมริกานั้นแหละ ที่ทำให้คำนี้ (โดยเปลี่ยนเจียนเป็นแบบอเมริกัน) กลายเป็นศัพท์แพร่หลายไปทั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของสงครามเย็น หรือกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนประสพชัยชนะในการปลดปล่อยประเทศเมื่อปี 2492/1949 นโยบายสกัดกั้น (Containment Policy) ของสหรัฐฯ ทำให้ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” กลายเป็นดินแดนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทางยุทธศาสตร์ ดังนั้นสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็นำมาซึ่งความพยายามที่จะศึกษาและเข้าใจในดินแดน ประชากร เศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรม อันเป็นที่มาของวิธีการศึกษาในลักษณะของ area studies (หรือที่เรากำลังพยายามทำและแปลออกมาว่า “อาณาบริเวณศึกษา” บ้าง “วิเทศคดีศึกษา” บ้าง) และนี่ก็เป็นที่มาของ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” หรือ Southeast Asian Studies

ในช่วงของทศวรรษ 1950 และ 1960 (ซึ่งตรงกับช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม-สฤษดิ์ ธนะรัชต์-ถนอม กิตติขจร) “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา”

ในสถานะของ “สหสาขาวิชา” (Interdisciplinary) เพื่อมุ่งอย่างมาก ศูนย์ศึกษาใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล (ตั้ง Southeast Asia Program 2494/1951) มหาวิทยาลัยเยล มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน มหาวิทยาลัยฮาวาย ตลอดจนวิทยาเขตต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ฯลฯ ต่างก็ทั้งเรียน ทั้งสอน ทั้งวิจัย และทั้งมีส่วนพัวพันกับนโยบายของรัฐบาลอเมริกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสงครามเวียดนาม-ลาว-กัมพูชา จนกระทั่งบางวงวิชาการและนักวิชาการบางคนถูกประณาม ว่าทำงาน “จารกรรม” ให้กับรัฐบาล

สหสาขาวิชา “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ซึ่งส่วนใหญ่การจัดการเรียนการสอนจะเป็นระดับปริญญาโทและปริญญาเอกนั้นได้แพร่ขยายไปทั่วเช่นในยุโรปทั้งในอังกฤษและภาคพื้นทวีป (แน่นอนเจ้าอาณานิคมเดิมในยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส หรือเนเธอร์แลนด์ ต่างก็มีการศึกษาในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ และบางแห่งก็มีมาก่อนอเมริกันด้วยซ้ำไป) และก็ขยายไปสู่ประเทศที่อยู่ในเขตอิทธิพลทางการเมืองของอเมริกา เช่นในออสเตรเลีย หรืออย่างในกรณีของญี่ปุ่นเป็นต้น (มหาวิทยาลัยเกียวโตได้รับเงินทุนช่วยเหลือจากอเมริกันในการจัดตั้ง Center for Southeast Asian Studies 2508/1965)

สำหรับในประเทศไทย (ซึ่งรวมทั้งประเทศบางประเทศในภูมิภาคนี้) “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ในสถานะทางวิชาการและสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ จะเป็นผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมของสหสาขาวิชาและนโยบายทางยุทธศาสตร์ของอเมริกา การเกิดขึ้นของวิชาใหม่ ๆ เช่น ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองการปกครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังคมและวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฯลฯ ในมหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยในช่วง

ปลายทศวรรษ 1950 และมาเฟื่องฟูอย่างมากในทศวรรษ 1960 นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับนโยบายของอเมริกาในเอเชีย หนังสือตำราในด้านนี้ค่อย ๆ ทอยออกมา โดยเริ่มต้นจากงานแปลจากภาษาอังกฤษ (อเมริกัน) เรื่อยไปจนเกิดตำราแบบประเภท “แนะนำ” โดยนักวิชาการไทย (ซึ่งส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งหลักฐานข้อมูลจากตำราของอเมริกัน-อังกฤษอยู่เป็นส่วนใหญ่)

ในเวลาเดียวกัน “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ในสถานะของความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ต่อนโยบายของสหรัฐฯ ก็ทำให้รัฐบาลในหลายประเทศในแถบนี้ถูกอิทธิพลดังกล่าวดูดเข้าไปอยู่ในวงจรของการเมืองระหว่างประเทศของสงครามเย็น (ซึ่งถ้าจะพูดให้ตรงความหมายที่เดิวนั้น สงครามเย็นเป็นความเย็นสำหรับมหาอำนาจมากกว่า เพราะไม่ต้องรบสงครามในบ้านของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในยุโรปหรืออเมริกา ในขณะที่ทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลับเป็นสงครามที่มีความรุนแรงและความหายนะอย่างสูง มีลักษณะของสงครามร้อนเสียยิ่งกว่าร้อน) ในระยะเวลาดังกล่าวเกิดความพยายามที่จะสร้าง “ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยเฉพาะในกลุ่มค่าย “โลกเสรี” ที่จะเผชิญหน้ากับ “ค่ายคอมมิวนิสต์”

แน่นอนในระยะเริ่มแรก “ความร่วมมือส่วนภูมิภาค” นี้ก็ตกอยู่ภายใต้ “ร่มเงา” ของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งนำโดยสหรัฐฯ อย่างในกรณีขององค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ สปอ. (The South-east Asia Collective Defence Treaty Organization - SEATO) ปี 2497/1954 ที่มีสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพฯ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของส่วนหนึ่งของกระทรวงการต่างประเทศ) เรื่อยมาจนมีสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ อาสา (Association of Southeast Asia - ASA) ที่กลายมาเป็น

สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือที่รู้จักกันว่า อาเซียน (The Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) ในที่สุดในปี 2510/1967 และเกิดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมขึ้นมาเพื่อสร้าง “ความร่วมมือส่วนภูมิภาค” อาทิเช่น กีฬาแหลมทอง (Southeast Asian Peninsular Games - SEAP Games) อันเป็นที่มาของซีเกมส์ (Southeast Asian Games - SEA Games) ในปัจจุบัน หรือกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อลือชาและฟูฟ่องอย่างมากคือ รางวัลนักเขียนซีไรต์ (Southeast Asian Write Award - SEA Write) ฯลฯ

กล่าวโดยย่อ แม้ว่าแนวความคิด แนวศึกษา ตลอดจนกิจกรรมทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้รับอิทธิพลและแรงกระตุ้นจากโลกตะวันตก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐฯ) ก็ตาม แต่แนวความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันใน “ภูมิภาค” นี้ และที่สำคัญก็คือได้เกิด “หน่ออ่อน ๆ” ของวิชาการ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ขึ้นในมหาวิทยาลัยไทยบางแห่ง เช่น ปริญญาโททางด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2517/1974 ซึ่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปี 2538/1995 ได้ผลิตมหาบัณฑิตออกมาแล้ว 78 คน แต่อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตว่าวิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ของมหาบัณฑิตนี้ส่วนใหญ่กลับกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับไทยศึกษามากกว่าจะเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา อันอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของความรู้ด้วยภาษาที่จะทำงานค้นคว้าในภาษาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรงก็เป็นได้

สำหรับที่มหาวิทยาลัยมหิดล มีสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท ตั้งเป็นทางการ 2524/1981 (แต่มีสถานะเป็นโครงการมาก่อน

ตั้งแต่ปี 2517/1974 ไปเรื่อยกันกับมหาวิทยาลัยศิลปากร) สถาบันนอกจาก
จะทำการวิจัยเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว
ยังจัดหลักสูตรการเรียนการสอนระดับปริญญาโทและเอกอีกด้วย (อย่างไร
ก็ตามหลักสูตรปริญญาเอกซึ่งเริ่มในปี 2535/1992 ยังไม่มีผู้จบการศึกษา)

น่าสนใจและน่าแปลกใจที่นอกเหนือจาก “หน่ออ่อนทางวิชาการ” ของ
สองมหาวิทยาลัยข้างต้น ไม่มีมหาวิทยาลัยระดับนำของไทยจัดการเรียนการ
สอนไม่ว่าจะเป็นในระดับปริญญาตรี หรือในระดับหลังปริญญาตรี และก็ไม่มี
หน่วยงานที่ทำการศึกษารวบรวมหรือวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง แม้ว่าที่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะมีสถาบันเอเชียศึกษามาตั้งแต่ 2528/1985 (เป็น
โครงการมาตั้งแต่ 2510/1967) ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีการจัดตั้ง
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาขึ้นมาในระยะหลัง อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสนใจ
ได้ทั้งในความสัมพันธ์ทางด้านภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่ทั้งสอง
สถาบันนี้จะให้น้ำหนักของการทำงานวิจัยค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียง
โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนและญี่ปุ่น มากกว่าบรรดา “ประเทศเล็กประเทศน้อย”
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (แม้ว่าโดยความเป็นจริงแล้วทางจุฬาฯให้ความสำคัญ
และผลิตผลงานทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น้อยก็ตาม)

โดยรวมแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาก็ยังคง
สภาพของการเป็น “หน่ออ่อน ๆ” ทางวิชาการอยู่ ยังเป็น “หน่ออ่อน” ทั้งใน
ด้านการเสริมสร้างสถาบัน ทั้งในด้านบุคลากรทางวิชาการ (หรือที่เราเรียกกัน
ว่าเชี่ยวชาญ) ทั้งในด้านหนังสือ ตำรา และทั้งในด้านความรับรู้ของมหาชนโดย
ทั่วไป

แต่แล้วในช่วงประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญ ในระดับการเมืองของโลก อันมีผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือ นับตั้งแต่การปราชัยของสหรัฐใน อินโดจีนตั้งแต่ปี 2518/1975 ตามติดมาด้วยปรากฏการณ์ที่ไม่ค่อยจะมีใคร คาดคิด คือการล่มสลายของอุดมการณ์และเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมในช่วง ปลายทศวรรษ 1980 ซึ่งมีผลเป็นรูปธรรมในการพังทลายของกำแพงเบอร์ลิน กับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ซึ่งก็หมายถึงการสิ้นสุดของสงครามเย็น (หรือจะเรียกว่าสงครามร้อนในมุมมองของเอเชียก็ตาม) ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เป็นผลให้ดูเหมือนว่ากระแสใหญ่ ๆ ในโลกนี้เหลืออยู่เพียง 2 กระแสนั่นเอง คือ กระแสหนึ่งเป็นด้านการเมืองและเป็นเรื่องของ “กระบวนการประชาธิปไตย” (democratization) อีกกระแสหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องของ “เศรษฐกิจการตลาดเสรี” (free market economy)

ดังนั้น สภาพการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เคยแบ่งเป็นค่าย เป็นกลุ่ม กลับลายเป็นคล้าย ๆ กับ “โลกที่ไร้พรมแดน” หรือเรียกตามศัพท์ ที่แสนจะได้รับความนิยมแห่งยุคใหม่นี้ว่า “โลกาภิวัตน์” ดูประหนึ่งว่าไม่ว่า ประเทศใดจะปกครองด้วยระบบการเมืองแบบใด ต่างก็ดูเหมือนจะสามารถ อยู่ร่วมกันและติดต่อสัมพันธ์กันได้

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลกระทบ ต่อประเทศไทยอย่างมหาศาล ทั้งในระดับของรัฐบาลในแง่ของ “ความร่วมมือ ส่วนภูมิภาค” ที่กล่าวแล้วข้างต้น รวมทั้งความพยายามที่จะขยายขอบเขต ความร่วมมือของสมาคมอาเซียนให้มีสมาชิกครบ 10 ประเทศ รวมไปถึงถึง ภาคนอกชนซึ่งความสำเร็จในระยะหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย นับ

ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจเมื่อปี 2504/1961 โดยยึดระบบเศรษฐกิจ การตลาดเสรี เกาะกลุ่มมากับสหรัฐฯและญี่ปุ่น ทำให้เศรษฐกิจไทยประสบความสำเร็จอย่างมหาศาลจากทศวรรษ 1960 เฟื่องฟูเป็น “เศรษฐกิจฟองสบู่” ในทศวรรษ 1980 จนกระทั่งมาเริ่มถดถอยเอาในตอนต้นทศวรรษ 1990 และเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและค่าของเงินบาทในปี 2540/1997 ความสำเร็จชั่วระยะเวลาหนึ่งของเศรษฐกิจไทยที่ทำให้ภาคเอกชนให้ความสนใจต่อทรัพยากรและ แรงงานราคาถูกของประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะประเทศที่ใช้ระบบสังคมนิยม และ “ล้มเหลว” ทางเศรษฐกิจอย่างในอินโดจีนและพม่า

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในสภาพการณ์ใหม่ข้างต้น ทำให้เกิดความสนใจ และความสำคัญของการที่ไทยจะต้อง “รู้เขารู้เรา” รู้จักประเทศเพื่อนบ้านหรือ ประเทศข้างเคียงโดยตรง ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่คุ้นเคย อยู่กับการติดต่อแต่กับชาติมหาอำนาจ เพียงแต่อย่างจีน อินเดีย ลอนดอน ปารีส โตเกียว หรือที่เปลี่ยนไปหน่อยก็คือกับปักกิ่ง กลับต้องให้ความสนใจต่อ “ประเทศเล็กประเทศน้อย” ต้องติดต่อกับอย่างกุ่ม เวียงจันทน์ พนมเปญ ฮานอย จาการ์ตา ฯลฯ ดังคำกล่าวของ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต (วิเทศคดีศึกษา สกว. 2538) ที่ว่า

สังคมไทยจะต้องปรับตัวเองให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้สร้าง ปัญญาขึ้นให้กว้าง ให้รอบรู้เรา-รู้เขามากขึ้น จะต้องรู้คู่ค้า-คู่แข่ง มากขึ้น จะต้องเรียนรู้การหาความพอดี ระหว่างความร่วมมือและ การแข่งขัน เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากขึ้น และการรักษา ไว้และการพัฒนาซึ่งความเป็นไทยในสังคมโลก จะต้องเป็นทั้ง พลเมืองไทยและพลเมืองโลก

ความตื่นตัวสนใจต่อประเทศข้างเคียง ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน แม้จะมีกลืนอายของยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประเภทของการ “การเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า” ประเภทของการมองหาช่องทางผลประโยชน์ที่จะได้ทั้งตลาด ทั้งแรงงานและทั้งทรัพยากรราคาถูกก็ตาม แต่ก็ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในวงการศึกษาที่จะมี “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ในรูปต่าง ๆ ทั้งในระดับของทบวงมหาวิทยาลัยที่ต้องการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น ทั้งในหมู่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีโครงการประเภท “ภูมิภาคศึกษา” “พม่าศึกษา” “อินโดจีนศึกษา” หรือ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” โดยตรง (แม้ว่าส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นแผนงานอยู่ บางส่วนก็เป็น “หน่วยวิชาการ” เล็ก ๆ ยังต้องรอกาลเวลาที่จะพิสูจน์ว่าจะเติบโตออกดอกออกผลหรือไม่ก็ตาม)

และจากบริบทดังกล่าวนี้เอง เป็นที่มาของโครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โครงการหนังสือชุดนี้มุ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” มุ่งที่จะสนับสนุนผลงานทางด้านนี้ที่เขียนโดยคนไทยด้วยกัน ดังนั้น โครงการจึงมุ่งไปที่การเลือกสรรผลงานวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย เพราะลักษณะงานกลุ่มนี้มักอยู่ในข่ายงาน ริเริ่มสร้างสรรค์ หรือบุกเบิกในการศึกษาค้นคว้า อาจในแง่ฐานข้อมูลชั้นต้น การประมวลประเด็นศึกษา ตลอดจนทั้งมุมมองในการศึกษา วิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์เหล่านี้ ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะที่จะตีพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อใช้ในการเรียนการสอน หรือสำหรับบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจในด้านนี้

ในการดำเนินดังกล่าวนี้ นับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2538 เมื่อได้รับอนุมัติเงินทุนสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ก็ได้มีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นมา 8 ท่าน คือ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (ธรรมศาสตร์) บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา (สกว.) ธีระ นุชเปี่ยม (ศิลปากร) สีดดา สอนศรี (ธรรมศาสตร์) สุเนตร ชุตินธรานนท์ (จุฬาฯ) ชาคริต ชุ่มวัฒนะ (ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) โดยมี ชาลววิทย์ เกษตรศิริ (ธรรมศาสตร์ เป็นประธาน) และ กาญจณี ละอองศรี (ธรรมศาสตร์ เป็นกรรมการและเลขานุการ) คณะกรรมการได้พิจารณาวิทยานิพนธ์เป็นจำนวนมาก และในที่สุดจากข้อเสนอแนะของผู้อ่านต้นฉบับหรือ reader (ที่ได้ขอให้ช่วยพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ) ประกอบกับความเห็นของกรรมการเอง ก็ได้ดำเนินให้มีการปรับปรุงแก้ไข วิทยานิพนธ์สารนิพนธ์ซึ่งแล้วเสร็จจัดการตีพิมพ์ได้ในชุดนี้จำนวน 20 เรื่อง

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ทั้ง 20 เรื่องนี้ เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเป็นการให้ฐานข้อมูล และความรู้ต่อความเข้าใจเรื่องราวของภูมิภาคนี้ทั้งในเรื่องนโยบายการต่างประเทศ การก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัญหาชายแดน ปัญหาชนกลุ่มน้อย ประวัติศาสตร์บางช่วงเวลาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ ตลอดเรื่องราวทางวัฒนธรรม คติชนวิทยา โลกทัศน์และภูมิปัญญา ฯลฯ โดยมีความคาดหวังว่า โครงการหนังสือชุดนี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ขึ้นในบ้านเราทั้งในหมู่นักวิชาการและมหาชนทั่วไป เป็นการขยายพรมแดนของความรู้และวิชาการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ช่วยส่งเสริมให้เกิดนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญรุ่นใหม่ ๆ ขึ้น และที่สำคัญคือ กระตุ้นให้เกิดทั้งการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัย การสร้างสถาบัน การสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะเป็น critical mass ขึ้นในประเทศไทยอันเป็นส่วนหนึ่ง และส่วนที่สำคัญของ “ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เวลาของ “การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เอง แทนที่จะเป็นในอเมริกา ในยุโรป ในออสเตรเลีย ในญี่ปุ่น ในจีน น่าจะมาถึงแล้ว

หนังสือเรื่อง “ศรีธรรณูชัยในอุษาคเนย์” ของ กัญญรัตน์ เวชชาสูตร
แก้ไขปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธรรณูชัย
ฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
วิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520) ผู้เขียนได้รวบรวมนิทาน
ศรีธรรณูชัยสำนวนต่าง ๆ ที่มีในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศไทย และที่มีในประเทศกัมพูชา ลาว
เวียดนาม พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ พร้อมทั้ง
วิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา โครงสร้างตัวละคร และแนวความคิดของผู้แต่ง

นิทานศรีธรรณูชัยมีพระเอกเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง แสดง
การใช้ไหวพริบปฏิภาณเอาตัวรอด ที่ผู้อ่านได้ทั้งสาระ ความบันเทิง ตลกขบขัน
และที่สำคัญได้เห็นลักษณะ “ขบถ” ตรงความกล้าทำให้ผู้สูงศักดิ์ในสังคม
“เสียหน้า” นิทานเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่บันเทิงที่แฝงสาระและความจริงของสังคม
ไว้อย่างคมคาย ขณะเดียวกันได้เห็นบทบาทของ “มุขตลก” ว่าเป็นทางออก
ที่ช่วยลดความตึงเครียดจากกฎเกณฑ์ของสังคม

ท้ายที่สุดนี้บรรณาธิการต้องขอขอบคุณบุคคลจำนวนมากที่ช่วยทำให้
เกิดโครงการหนังสือชุดใหญ่นี้ขึ้นมา (หลายท่านอาจดำรงความเป็นนิรนามอยู่
ต่อไป) ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ช่วยเหลือ
ในด้านทุนทั้งการดำเนินการเลือกสรรและทุนการจัดพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช ผู้อำนวยการ กับ ดร. โชคชัย สุทธาเวช
ฝ่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ สกว. และขอขอบคุณ ดร. บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา
อดีตผู้อำนวยการฝ่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ สกว. เป็นกรณีพิเศษ ที่เล็งเห็น
ความสำคัญของ “วิเทศศึกษา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เอเชียตะวันออกเฉียง

เฉียงใต้ศึกษา” ผลักดันให้เกิดผลงานทางวิชาการด้านนี้ทั้งในแง่ของเอกสารสิ่งพิมพ์ ทั้งในแง่ของการสัมมนาและการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติหลายครั้งหลายคราด้วยกัน

ขอขอบคุณมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่มีศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นประธาน ที่ร่วมในการดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ ขอขอบคุณกรรมการตามรายนามที่กล่าวข้างต้นที่ช่วยในการคัดเลือก ขอขอบคุณต่อผู้อ่านต้นฉบับหลายท่าน (ที่นิรนาม) ขอขอบคุณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ซึ่งอนุญาตให้นำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ในโครงการนี้มาตีพิมพ์ ขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่านที่ทั้งอนุญาตให้นำผลงานมาตีพิมพ์ ทั้งอดทนและมานะในการแก้ไขต้นฉบับอีกครั้งแล้วครั้งเล่า ขอขอบคุณอาจารย์ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ และ คุณลำยวน เพชรแสงสว่าง ที่ช่วยในการดำเนินการให้หนังสือเป็นรูปเล่ม ขอขอบคุณ คุณเพลิน เทียนขวัญ และคุณปรารถนา ศรีวิศาลศักดิ์ ที่ช่วยในด้านธุรการเป็นอย่างดีจนสิ้นสุดโครงการฯ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

กาญจณี ละอองศรี

2 ตุลาคม 2540

**คณะกรรมการบริหารโครงการผลิตหนังสือด้านวิทยาศาสตร์ศึกษา
ชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”**

1. อาจารย์ ดร. ชาญวิทย์	เกษตรศิริ	ประธาน
2. รองศาสตราจารย์ ดร. บุญรักษ์	บุญญะเขตมาลา	กรรมการ
3. รองศาสตราจารย์สีดา	สอนศรี	กรรมการ
4. รองศาสตราจารย์รังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระ	นุชเปี่ยม	กรรมการ
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาศริศ	ชุ่มวัฒนะ	กรรมการ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร	ชุตินธรานนท์	กรรมการ
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจน์	ละอองศรี	กรรมการและเลขานุการ

ภาพปก

อุษาคเนย์ หรือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย 10 ประเทศ

ประเทศ	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	ประชากร (ล้านคน)
ไทย	514,000	61.4
กัมพูชา	181,000	10.3
ลาว	236,800	5.0
เวียดนาม	329,566	78.7
พม่า	676,560	48.8
มาเลเซีย	332,370	22.2
สิงคโปร์	570	3.1
บรูไน	5,765	0.3
อินโดนีเซีย	1,904,344	204.6
ฟิลิปปินส์	300,000	73.4

(ข้อมูลพื้นที่จาก Almanac Atlas & Yearbook 1997 ข้อมูลประชากรจาก Asiaweek, October 16, 1998)

ภาพปก : ศรีธรรณูชัย-คอนไก่ตัวผู้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ภาพประกอบ ศรีธรรณูชัยทั้งภาพปกและภาพหน้า (25)-(40) เป็นภาพและการอ่านภาพโดย กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ พ.ศ.2525

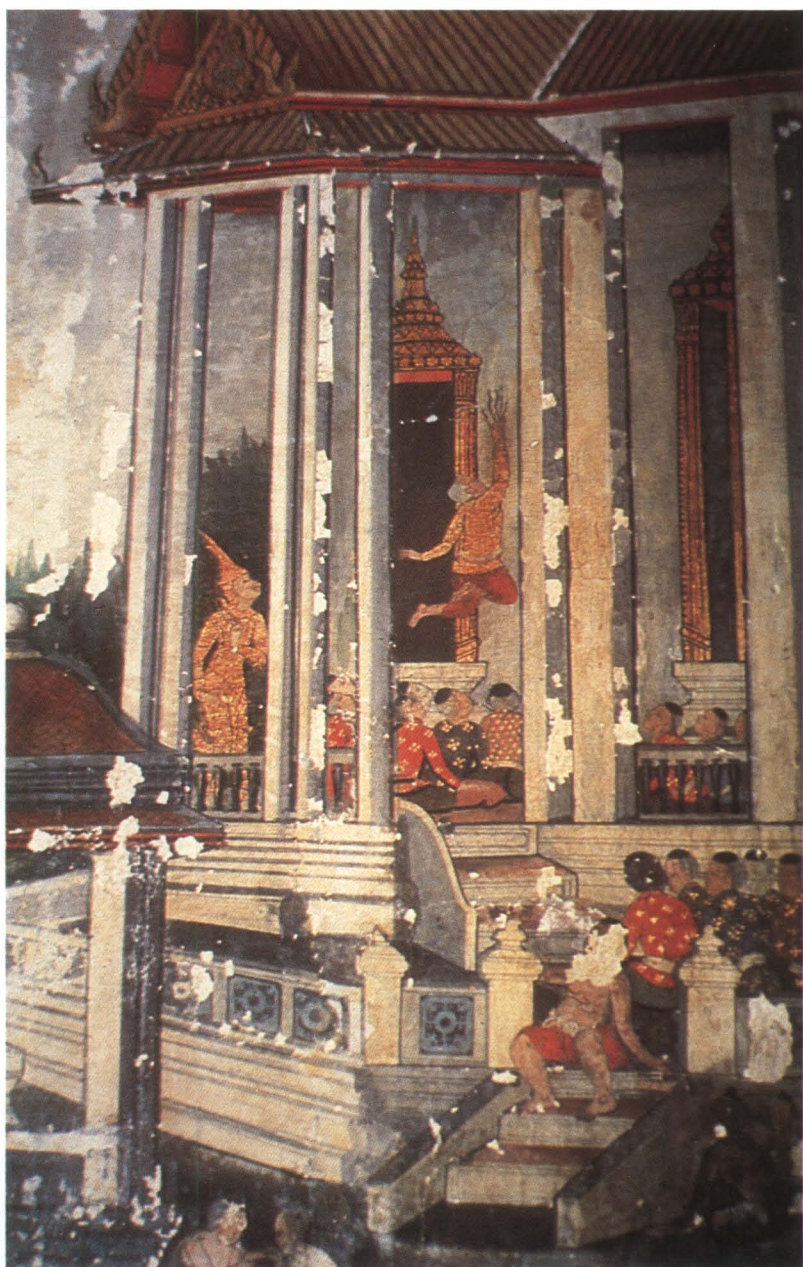
หลังจากก่อวณสมภารจนปั้นปูน พ่อแม่จับศรีธนญชัยมาขอโทษสมภาร

และนำตัวศรีธนญชัยออกจากวัด

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธรรณชัยเก็บ “ทุกอย่าง” ของหลวงนายที่ตนทำตกพื้นคืนใส่ล่วมหมาก
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธรรมาชยแข่งวาดรูปกับผู้ที่มาทำพินัน

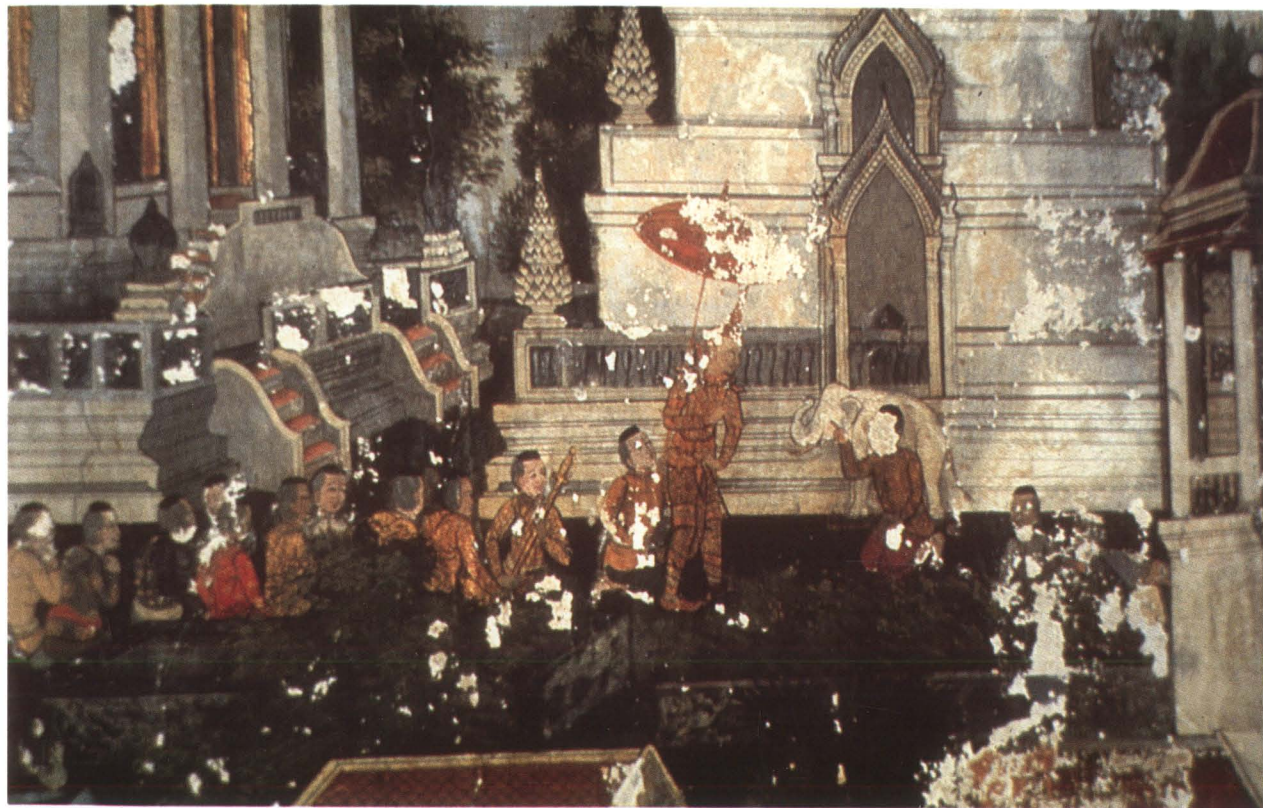
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธัญชัยขายวัวให้เสริมรู้โดยหลอกว่าวัวตายอุจจาระออกมาเป็นเงิน
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปฐมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

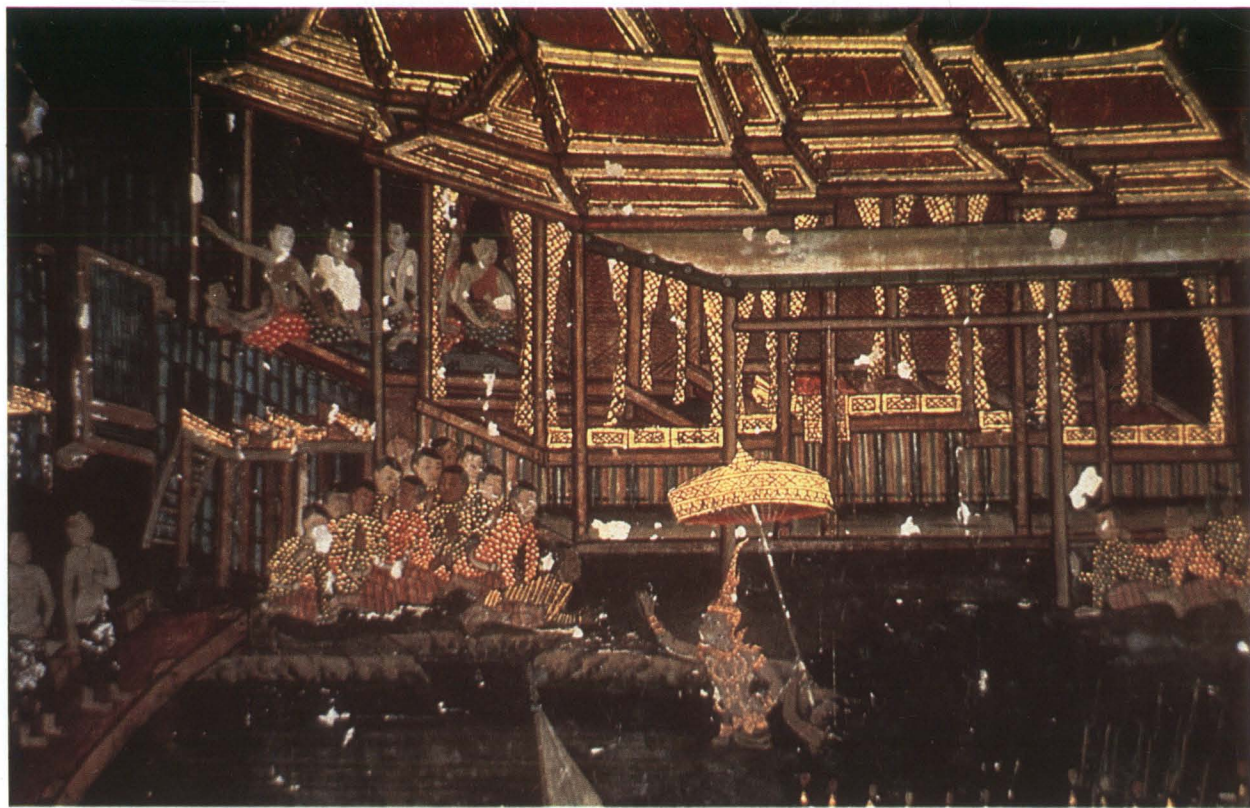

ศาลาบ้านศรีธัญชัยชำรุด ศรีธัญชัยขอคนบ้านหลวงพิทักษ์มาทำดอมือ
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธัญชัยดิช้างทรงของพระเจ้าแผ่นดิน

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

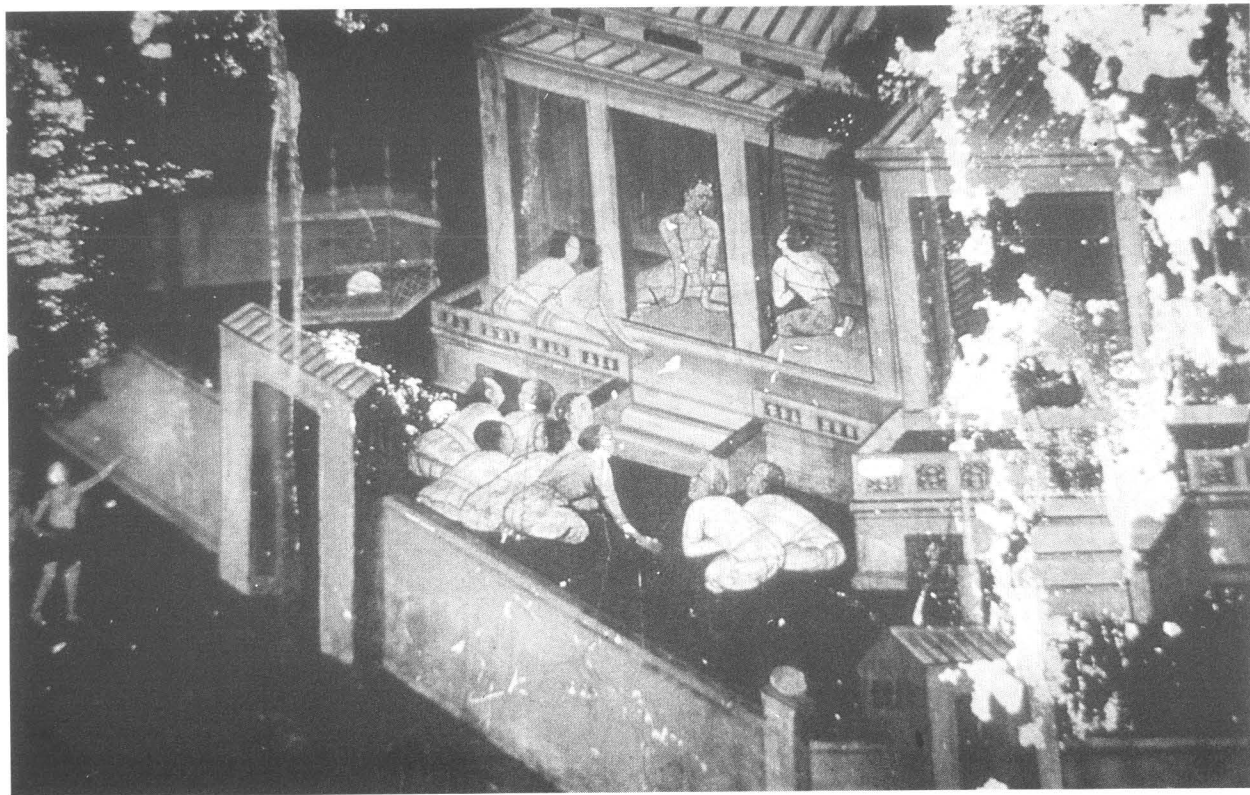

ศรีธรรมาชยกุลออกพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระ
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปฐมวณาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

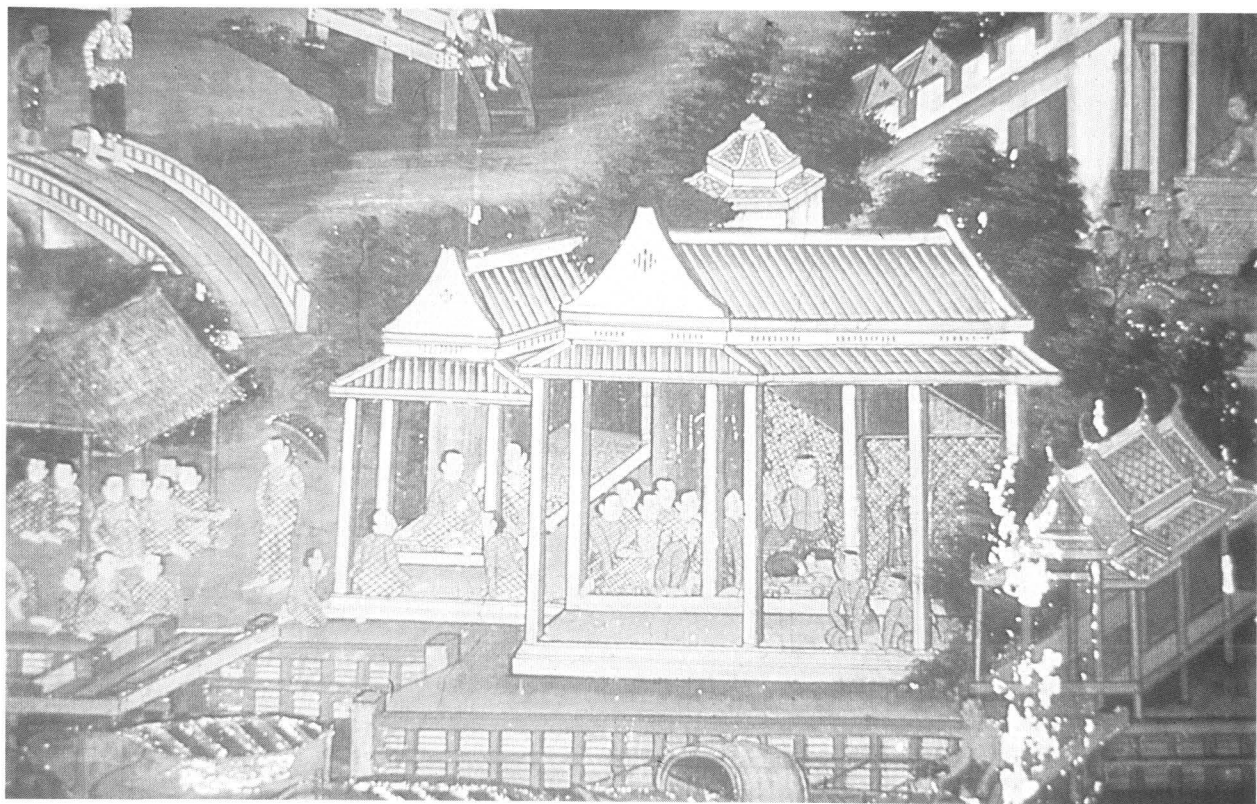

ชาวต่างชาติมาทำพันทายว่าแดงไม่มีกี่เมล็ด

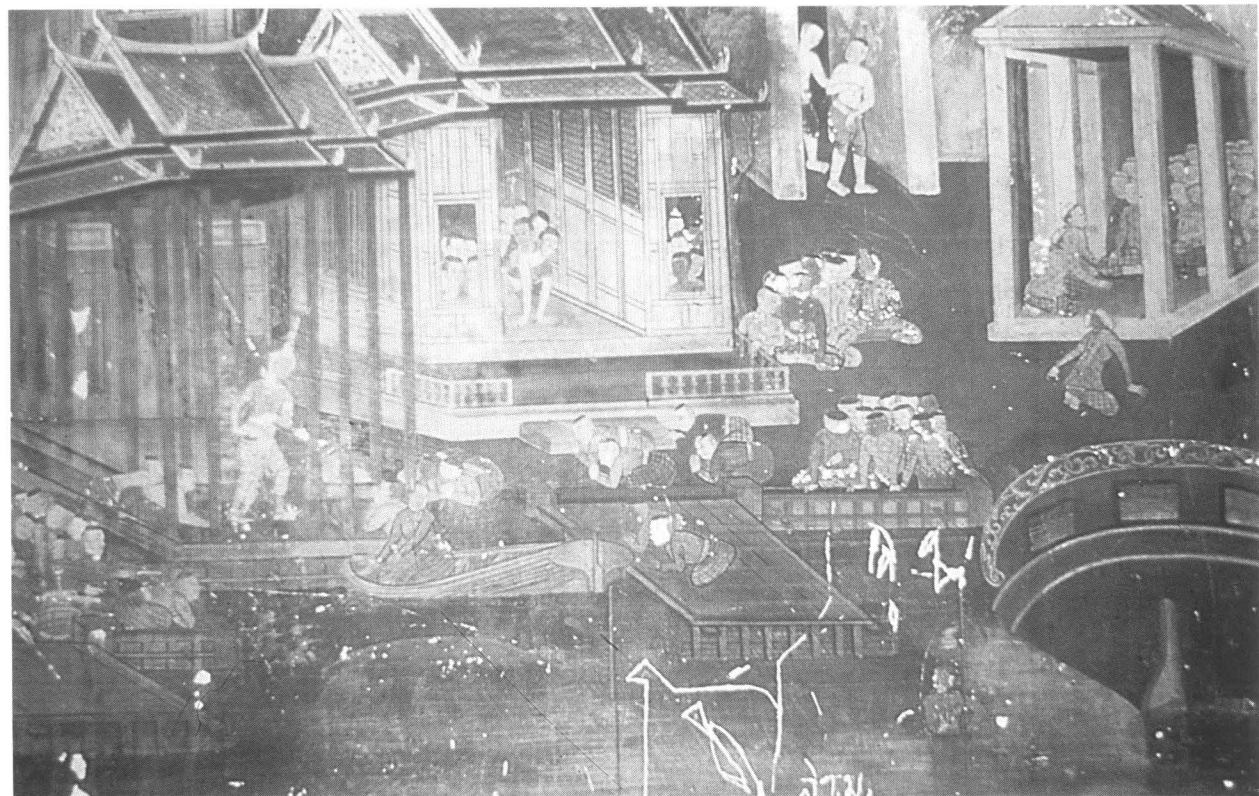
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

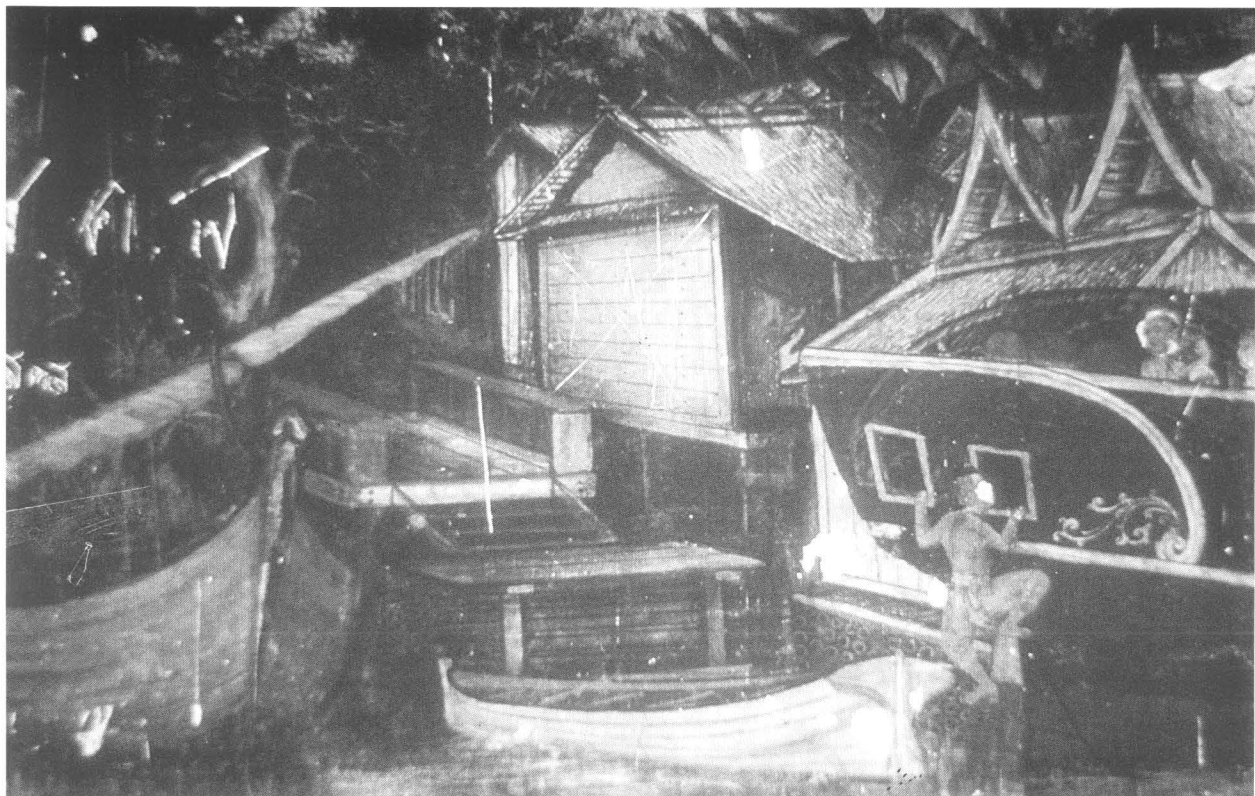
พราหมณ์ทำนายฝันให้แก่มารดาศรีธัญชัย
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดพุทธานาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธรรมาโศภิตาเสด็จไปสนทนากับชาวต่างชาติที่มาทำพณ
 (ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ. 2525)

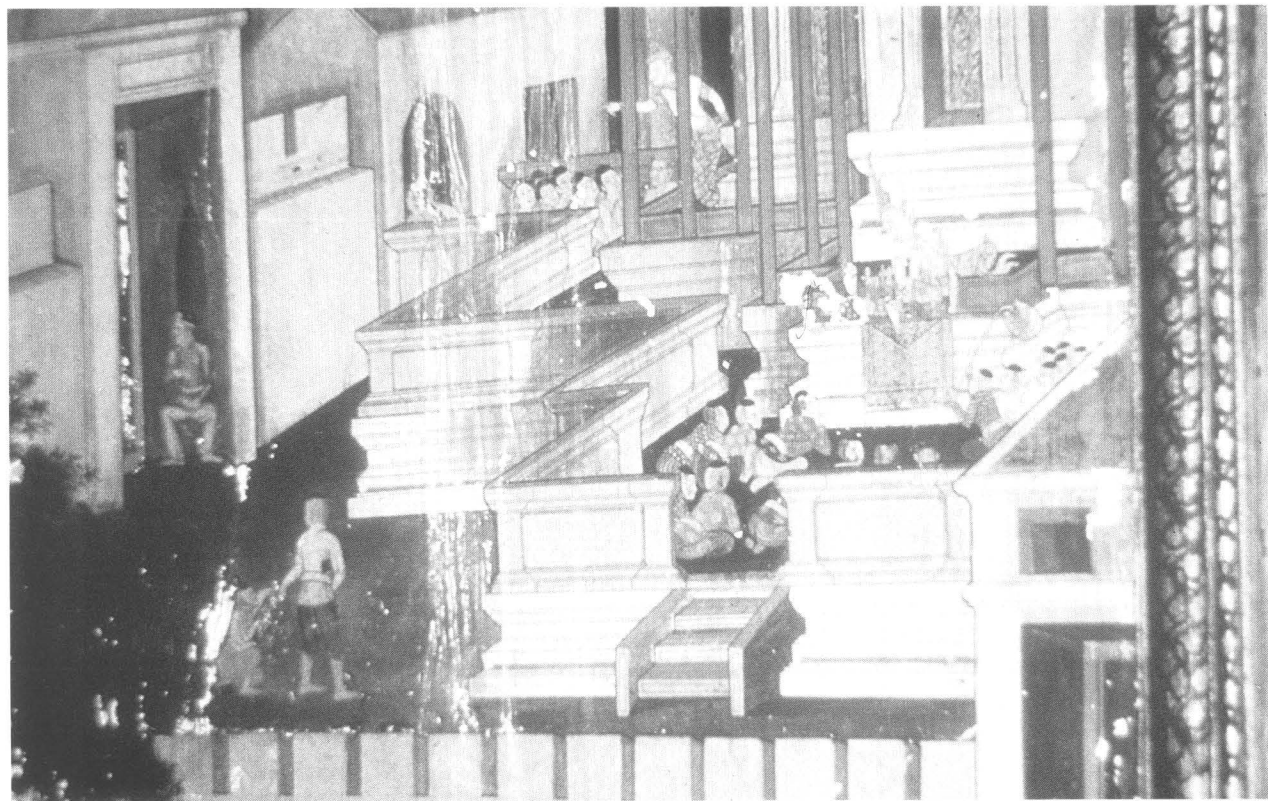

ศรีธัญชัยรับอาสาแข่งดำน้ำกับชาวต่างชาติที่มาทำพนัน
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธนญชัยแอบได้ยินคำตอบที่ชาวต่างชาติมาทำพนันทายว่าแดงโมมีกี่ไม้

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธัญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินให้พระราชทานที่เท่าแมวดิ้นตาย
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรียศธรรมาเข้าเฝ้าก่อนโก (ภาพชำรุด)

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ศรีธัญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินให้เสวยข้าวแรง (ภาพชำรุดมาก)
(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

ชาวจีนสำเภาหน้าสุนัขมาทำพนัน

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ พ.ศ.2525)

สารบัญ

	หน้า
คำนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย	(3)
รายนามคณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย	(5)
คำแถลงมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(7)
รายนามคณะกรรมการบริหาร	
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(10)
คำนำโครงการหนังสือชุด	
“ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”	(11)
รายนามคณะกรรมการบริหารโครงการฯ	(23)
คำนำ	(49)
ประวัติผู้แต่ง	(51)
บทคัดย่อ	(53)
บทที่	
1. บทนำ	1
2. ลักษณะทั่วไป เนื้อหา กลวิธี และการดำเนินเรื่อง	
ของนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย	11
2.1 ลักษณะนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง	11
2.2 นิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของไทย	14
2.3 ศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลาง	25

2.3.1	รูปแบบที่เป็นร้อยกรอง	25
	- รูปแบบที่เป็นสำนวนกาพย์	25
	(1) สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ	40
	(2) สำนวนที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมอบให้หอสมุดแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2472	42
	(3) สำนวนที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาณ วัดสามพระยา มอบให้แก่หอสมุดแห่งชาติ	43
	(4) สำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453	44
	(5) สำนวนที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ	44
	(6) ศรีทระนไชยสำนวนกาพย์ (ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่)	45
	- รูปแบบที่เป็นสำนวนกลอน	53
	(1) เสภาเรื่องศรีธัญไชยเชียงเมี่ยง	53
	(2) ศรีธัญชัยฉบับคำกลอนของนายบุญย์	64
	(3) ศรีธัญชัยจอมปราชญ์ ของ “วรวรรณ”	67
2.3.2	รูปแบบที่เป็นร้อยแก้ว	68
	(1) ศรีธัญชัยฉบับมาตรฐาน ของประยูร พิสนาคะ	71
	(2) ศรีธัญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พร พิทยา	82
2.4	ศรีธัญชัยสำนวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	91
	(1) สำนวนที่จารลงในใบลานด้วยอักษรตัวธรรม	94
	(2) นิทานศรีธัญชัย-เชียงเมี่ยง	99
	(3) นิทานเชียงเมี่ยง ของ จินดา ดวงใจ	107

2.5	ศรีธนญชัยสำนวนของภาคเหนือ	112
(1)	คำวชเรื่องศรีทະนนไชย	117
(2)	ไอ้เซียงเมียงคำพะญา	121
2.6	ศรีธนญชัยสำนวนของภาคใต้	126
3	การวิเคราะห์และเปรียบเทียบศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย	135
3.1	การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้าง	135
3.2	การวิเคราะห์ในด้านแนวความคิด	145
3.2.1	แนวความคิดในเรื่องความสำคัญของการใช้ปฏิภาณ	146
3.2.2	แนวความคิดเรื่องความขัดแย้ง	147
	- ความขัดแย้งกับบุคคล	147
	- ความขัดแย้งกับค่านิยมของสังคม	156
3.2.3	แนวความคิดเรื่องเสียหน้า	166
3.3	การวิเคราะห์ตัวละคร	173
4	การเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยของไทยกับนิทานศรีธนญชัย ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	178
4.1	นิทานศรีธนญชัยของราชอาณาจักรกัมพูชา	179
4.2	นิทานศรีธนญชัยของประเทศเวียดนาม	189
4.3	นิทานศรีธนญชัยของประเทศลาว	189
4.4	นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของประเทศพม่า	192
4.5	นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศอินโดนีเซีย	197

4.6	นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์	210
4.7	นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศฟิลิปปินส์	211
4.8	เปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยของไทยกับนิทานศรีธนญชัย และนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	216
5	บทสรุป	244
	บรรณานุกรม	252
	ภาคผนวก	
	: ประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัยในประเทศไทย	256

Contents

<i>Preface from The Thailand Research Fund</i>	(3)
<i>Board of The Thailand Research Fund</i>	(5)
<i>Preface from The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects</i>	(7)
<i>Board of The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects</i>	(10)
<i>Preface from the editors</i>	(11)
<i>Board of the Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”</i>	(23)
<i>Preface from the author</i>	(49)
<i>Acknowledgements</i>	(51)
<i>Abstract</i>	(54)

Chapter :

1. Introduction	1
2. General Characteristics, Content, Styles of Various Versions of Srithanonchai in Thailand	11
2.1 Characteristics of a Trickster Tale	11
2.2 Various Versions of Srithanonchai in Thailand	14
2.3 General Thai Version	25

2.3.1 Verse	25
- Kap	25
(1) The Version Originally Belongs to the National Library	40
(2) The Version Given by Chao Chom Somboon in King Rama V to the National Library in 1929	42
(3) The Version Given by Pha Maha Amnat Ithiyano Sampraya Temple	43
(4) The Version Brought by the National Library in 1910	44
(5) The Version Given by the Secretary Ministry Bureau to the National Library	44
(6) The Wellknown Printed Kap's Version	45
- Klorn	53
(1) Sepa Srithanonchai : Chaing Maing's Version	53
(2) Klorn Srithanonchai : Boos's Version	64
(3) Witty Srithanonchai : Worawan's Version	67
2.3.2 Prose	68
(1) Standard Copy : Prayoon Pisanakha's Version	71

(2) Complete Copy : Porn Pittaya's	
Version	82
2.4 North Eastern Part's Version	91
(1) The Versininscribed on Lan Leaf in Dhamma	
Alphabet	94
(2) Chaing Maing's Version	99
(3) Chaing Maing : Chinda Duang Jai's Version	107
2.5 Northern Part's Version	112
(1) Srithanonchai : Koa Sor	117
(2) I Chaing Maing Kum Phaya	121
2.6 Southern Part's Version	126
 3. Comparative Analysis of Srithanonchai	
Versions in Thailand	135
3.1 The Comparative Analysis of Structures	135
3.2 The Comparative Analysis of Themes	145
3.2.1 Theme/Concept of Wit	146
3.2.2 Concept of Conflicts	147
- Man vs Man	147
- Man vs Society	156
3.2.3 Theme of Being Disgraced	166
3.3 Character Analysis	173

4. Comparative Studies of Srithanonchai between Thai Versions and Southeast Asia Versions	178
4.1 The Khmer Empire's Version	179
4.2 Vietnam's Version	189
4.3 Laos' Version	189
4.4 Trickster Tale of Burma (Myanmars)' Version	192
4.5 Trickster Tale of Indonesia's Version	197
4.6 Trickster Tale of Malaysia's and Singapore's Version	210
4.7 Trickster Tale of Philippines' Version	211
4.8 Comparative Studies of Srithanonchai between Thai Versions and Trickster Tales of Southeast Asia Versions	216
5 Conclusion	244
Bibliography	252
Appendix	256

คำนำ

วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปะที่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จินตนาการของบุคคลในสังคม และสะท้อนข้อมูลทางวัฒนธรรมได้อย่าง น่าสนใจ ทั้งนี้เพราะผู้สร้างสรรค์มีกลวิธีอันแยบคายในการนำเสนอเนื้อหา ให้ได้รับทั้งสาระและความบันเทิงพร้อมกับประเทืองสติปัญญาด้วย

เรื่องศรีธนญชัย เป็นนิทานมุขตลกประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาด แกมโกงที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากที่สุดเรื่องหนึ่งของไทย และยังเป็นเรื่องที่นิยมกันมากในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องดังกล่าว นอกจากจะทำให้ทราบถึงความเหมือน และความแตกต่างกันแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รู้จักและเข้าใจวรรณกรรม เรื่องหนึ่งของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

หนังสือการเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ ผู้เขียนได้ปรับวิธีการนำเสนอบางส่วน รวมทั้งเพิ่มเติมข้อมูลและ เนื้อหาจากที่ได้ศึกษาไว้ในวิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2520 ทั้งนี้ได้ เพิ่มเติมข้อมูลของประเทศพม่าและประเทศฟิลิปปินส์ และเพิ่มรายละเอียด ของเนื้อหาในส่วนของประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยศึกษา เปรียบเทียบให้ละเอียดยิ่งขึ้น และตัดบางตอนที่ซ้ำซ้อนออก

อนึ่ง หนังสือดังกล่าวนี้สำเร็จเรียบเรียงด้วยดีเนื่องจากได้รับความ อนุเคราะห์และเอื้อเฟื้อจากบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ผู้เขียนจึงใคร่ขอ ขอบพระคุณโครงการผลิตหนังสือชุดวิเทศคดีชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้กรุณาพิจารณาคัดเลือก และสนับสนุนในการจัดพิมพ์

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กึ่งแก้ว อัดถากร และอาจารย์ ดร.วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน ผู้ซึ่งถ่ายทอดความรู้ทางคติชนวิทยา และได้กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะตลอดมา และขอขอบพระคุณศาสตราจารย์วัชร รมยนันท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมคาย นิลประภัสสร ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชร และรองศาสตราจารย์ ดร.วินิตา ดิถียนต์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางด้านวรรณคดีอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณผู้กรุณาแปลและถอดความข้อมูลจากภาษาต่างประเทศ ทุกภาษาในการศึกษาเรื่องนี้ บุคคลดังกล่าวได้แก่ พระมหาบุญศักดิ์ รัตนวงศ์ อาจารย์วัชร ธรรมเมธินท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วารี ตันจุลากร อาจารย์ อุบลรัตน์ พันธุมินทร์ อาจารย์วัชรียา ลิขิตประยูรพงศ์ และคุณเทตตี ประเสดติโอ

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กาญจน์ ละอองศรี อาจารย์อุต กาเกย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีรฉัตร วรรณดี อาจารย์อุบล เทศทอง คุณสมชาย ศิลปานนท์ และเจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตอาณาจักรกัมพูชา ประเทศมาเลเซีย และสาธารณรัฐสิงคโปร์ ประจำ ประเทศไทย ตลอดจนทุกท่านที่ได้กรุณาให้ข้อมูล ตรวจสอบ และให้คำชี้แนะ อันเป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กัญญรัตน์ เวชชาสตร์

ประวัติผู้แต่ง

กัญญรัตน์ เวชศาสตร์

การศึกษา :

อักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2515

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2521

การทำงาน :

เข้ารับราชการเมื่อ พ.ศ.2520 ในตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ระดับ 8 และหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย

ผลงานทางวิชาการ :

งานวิจัย

- ศรีธัญชัย : พระเอกเจ้าปัญญา เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษา เปรียบเทียบวัฒนธรรมทางวรรณกรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดย ได้รับทุนจาก UNESCO ปี 2523-2525

- การศึกษาเรื่องหงส์จากศิลปกรรมในประเทศไทย ได้รับทุน สนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และได้รับ รางวัลผลงานวิจัยดีเยี่ยม จากสภาวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2535

บทความทางวิชาการ

- ประวัติงานการละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- วิเคราะห์เรื่องพระหันทอากาศ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- พระราชวังสนามจันทร์
- พระตำหนักขลิบมณฑาสน์ : พระอัจฉริยภาพของการสร้างสรรค์
- มหาหงส์ชาติก
- เพลงร้อยพรรษา : บทเพลงแห่งศรัทธา

บทคัดย่อ

งานชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเรื่องศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ที่มีปรากฏในประเทศไทย และประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองว่ามีความสัมพันธ์กันในด้านเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร ตลอดจนแนวความคิดของผู้แต่งนิทานศรีธนญชัยอย่างไร

ผู้เขียนได้ศึกษานิทานศรีธนญชัยของไทยที่พบทั้งสิ้น 17 สำนวน สำนวนที่เป็นลายลักษณ์ มี 16 สำนวน สำนวนมุขปาฐะ มีเพียง 1 สำนวน สำนวนที่เป็นลายลักษณ์นั้นมียุคสมัยที่เป็นโบราณ สมุดไทย และฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว

นิทานเรื่องศรีธนญชัยนี้พบว่า มีแพร่กระจายอยู่ทุกภาคในประเทศไทย นอกจากนั้นยังพบว่ามีปรากฏในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

สำนวนของประเทศกัมพูชา เวียดนาม ลาว และไทย มีความยาวและมีความคล้ายคลึงกันในด้านเนื้อหา และของประเทศพม่าก็มีเนื้อหาที่ตรงกับศรีธนญชัยของไทยอยู่หลายตอน ส่วนของประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ พบว่า มีที่เหมือนกับของไทยไม่มาก สำหรับบุคลิกภาพของศรีธนญชัยนั้นเป็นลักษณะที่เข้าแบบตัวเอกเจ้าปัญญาและฉลาดแกมโกง (Trickster) ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดเรื่องความขัดแย้งที่ปรากฏในพฤติกรรมของตัวเอกนี้ ผู้แต่งมีจุดประสงค์เพื่อสร้างปมแห่งการขัดแย้งให้พิสดารขึ้นในเรื่องเท่านั้น ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องสะท้อนความขัดแย้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือศีลธรรม ของสังคม

Abstract

The purpose of this book is to study the popular Thai folktale Srithanonchai in relation to its other versions, both in prose and in verse, which are prevalent in Southeast Asian countries, with the objective of analysing comparatively the similarities and the differences in plot, structure, characterization, and the author's underlying approach in each version of this folktale.

The writer has access to 17 Thai versions of the Srithanonchai folktale and uses them as primary sources for this study. Only one version is rendered orally. The rest of the versions are in literary forms which appear in book-palms, scrolls, and publications. They are both in prose and in verse.

The Srithanonchai folktale is widespread in all sectors of Thailand. Moreover, it is prevalent in other Southeast Asian countries.

The Versions found in Cambodia, Vietnam, Union of Myanmar and Laos are close parallels to Thai versions. On the other hand, versions from Indonesia, Malaysia, Singapore, and the Philippines contain only few analogues.

In all Srithanonchai versions, however, the character of the protagonist falls into the category of the “Trickster.” It is found that the conflicting situations in the plot are designed to enrich the dramatic complex of the story, but do not necessarily reflect the socio/economic or political or moral conditions of the society.

บทที่ 1

บทนำ

นิทาน เป็นเรื่องที่นิยมเล่าสู่กันฟังตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ไม่ว่าชนชาติใด ถ้าเป็นนิทานแล้วย่อมได้รับความสนใจจากผู้อ่านผู้ฟังเสมอมา อาจกล่าวได้ว่า นิทานเป็นมรดกของมนุษยชาติ เพราะทุกแห่งในโลกล้วนมีนิทานประจำชาติประจำถิ่นของตนเล่าสู่กันฟังสืบทอดกันมาด้วยกันทั้งสิ้น

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “นิทาน” คนทั่วไปมักนึกถึงเรื่องเล่าสำหรับเด็กหรือเรื่องเหลวไหลไร้สาระ สำหรับหลอกล่อเด็กให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น เช่นเรื่องประเภทเจ้าชาย เจ้าหญิง แม่มด และยักษ์ เป็นต้น และส่วนมากมักจะนึกว่าเป็นเรื่องไม่จริงมากกว่าที่จะเป็นเรื่องจริง หรือนึกแต่เพียงว่านิทานเป็นเรื่องที่เป็นคติสอนใจสำหรับเด็กเท่านั้น แท้จริงนิทานจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่อย่างไรนั้นย่อมแล้วแต่การตัดสินใจของแต่ละคนหรือแต่ละสังคม บางสังคมเชื่อว่าเรื่องที่เขาเล่าสู่กันฟังนั้นเป็นเรื่องจริง แต่ถ้านิทานเรื่องเดียวกันนั้นไปเล่าอีกในสังคมหนึ่งหรือเล่าในอีกถิ่นหนึ่ง คนต่างสังคมหรือต่างถิ่นอาจไม่เชื่อว่าเป็นเรื่องจริงก็ได้ ดังเช่นเรื่องที่ วรรณิ แอนเดอร์สัน¹ ได้เล่าถึงนิทานของพวกเอสกิโมเรื่องหนึ่งว่า¹

ชาวเอสกิโมคนหนึ่ง เมื่อล่ากวางมาได้แล้ว นำไปเก็บไว้ที่เรือน
นั่งร้านเก็บอาหาร แต่ปรากฏว่าเนื้อกวางที่เก็บไว้นั้นค่อย ๆ

¹ วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, การบรรยายวิชาคติชาวบ้าน, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรกฎาคม, 2518.

พร่องไปทุกที ชาวเอสกิโมคนนั้นเลยตัดสินใจจะจับตัวคนขโมย
วันหนึ่งขณะที่แอบซ่อนเฝ้าดูอยู่ เขาเห็นชายสองคนมาแอบกิน
เนื้อกวางของเขา และเมื่อตรงเข้าไปจับชายสองคนนั้นก็หายไป
ในอากาศ

ชาวเอสกิโมเชื่อว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง แต่สำหรับคนไทยเราฟังเรื่องนี้
แล้วอาจไม่เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง นอกจากนั้นนิทานยังมีได้เป็นเรื่องที่สอนเฉพาะ
เด็กเท่านั้น แต่อาจใช้ในด้านการให้สติหรือประท้วงการกระทำของผู้ใหญ่โดย
เฉพาะผู้มีอำนาจแต่ประพจน์ไม่ถูกต้อง

แรทเทอร์เรย์ (R.S. Ratteray) ได้เขียนเล่าถึงประเพณีของชาว
อาฟริกกันเผ่าอะชันทิ (Achanti) ว่า

เมื่อมีบุคคลประพจน์ผิด จะเป็นเพื่อนบ้าน หัวหน้าเผ่า หรือ
กษัตริย์ก็ตาม จะมีผู้นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือความประพจน์
ที่มีขอบนั้นมาผูกเป็นเรื่องเล่า เป็นนิทาน โดยตั้งชื่อตัวบุคคล
ในนิทานเสียใหม่ และประกาศว่าเป็นเรื่องที่คิดขึ้นมาเล่าเพื่อสนุก
ไม่ใช่เรื่องจริง คือเป็น “make-belief” ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกัน
ตัวเอง²

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า บุคคลบางคนหรือบางกลุ่มบางพวก ซึ่งโดยปรกติ
ธรรมดาแล้วไม่สามารถดักเตือนหรือสั่งสอนโดยตรงได้ ก็อาจใช้วิธีเล่านิทาน

² R.S. Ratteray, *Akan-Achanti Folk Tales* (Oxford : Oxford University Press, 1970), p. 11.

ช่วยในการทักท้วง ควบคุมความประพฤติ เพื่อให้ผู้ใหญ่เหล่านั้นสำนึกซึ่งเป็นการตักเตือนโดยทางอ้อมนั่นเอง

เรื่องของ “นิทาน” นั้นนับว่ามีความหมายและความสำคัญไม่น้อย ดังที่ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“นิทาน” มีความหมายที่กว้างไกลและลึกซึ้งกว่าที่เคยเข้าใจกันมาก ทั้งโดยความหมายของคำและลักษณะเรื่องราวที่ปรากฏออกมา นิทานบางเรื่องเป็นต้นเค้าของวรรณคดีลายลักษณ์อักษร เป็นแหล่งรวบรวมวัฒนธรรมทางภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ความรู้สึกนึกคิด ความเป็นมาของชาติ การศึกษานิทานจึงมิได้เป็นแต่เพียงศึกษาเนื้อเรื่องเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างเดียว ในปัจจุบันการศึกษานิทานได้อาศัยศาสตร์แขนงต่าง ๆ เข้าประกอบมากมาย ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุว่า นิทานมิได้มีความหมายถึงเรื่องไร้สาระสำหรับเด็ก แต่เป็นเรื่องที่มีคุณค่ามีสาระสำหรับผู้ใหญ่ด้วย³

เรื่องความสำคัญของนิทานนั้น ประเทศทางตะวันตกได้ตระหนักถึงเรื่องนี้และสนใจศึกษากันมานานแล้ว จึงทำให้มีหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าอย่างมากมาย แต่สำหรับประเทศไทยเราเพิ่งเริ่มให้ความสนใจและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างไรก็ตามจากหลักฐานทางวรรณคดีทำให้ทราบว่า ไทยเรามีประเพณีการเล่านิทานมาแล้วแต่ในอดีต

³ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, เอกสารประกอบการสอนนิพนธ์นิทาน แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517, หน้า 1.

ที่เห็นอย่างเด่นชัดก็คือ หลักฐานจากวรรณคดีประเภทบทละครต่าง ๆ ครั้งกรุงเก่านั่นเอง บทละครเหล่านี้แต่เดิมเป็นนิทานที่ใช้เล่าสู่กันฟัง ต่อมาจึงมีการแสดงออกในรูปของคำประพันธ์ร้อยกรอง เพื่อจุดประสงค์จะใช้ประกอบการแสดงจนเป็นที่นิยมของยุคหรือสมัยนั้น ๆ บทละครที่มีปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็คือ การเกษ มโนห์รา มณีพิไชย สังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ โม่งป่า คาวี ไชยทัต พิกุลทอง พิมสวรรค์ พินสุริวงศ์ และโสวัต ส่วนหลักฐานอื่น ๆ เกี่ยวกับประเพณีการเล่านิทานของไทยซึ่งรู้จักกันเป็นอย่างดี แต่ออกมาในรูปของวรรณคดีก็คือ ลิลิตพระลอ เสือโคคำฉันท และสมุทรโฆษคำฉันท เป็นต้น นอกจากนั้นเรื่องต่าง ๆ ในปัญญาสาตกก็เคยเป็นนิทานที่เล่าสู่กันฟังมาแต่ก่อนเช่นกัน

นิทานของไทยในแต่ละภาคแต่ละถิ่นนั้นมีมากมายหลายเรื่อง ทั้งนี้เพราะแต่ละภาคแต่ละถิ่นของไทยนั้นล้วนมีนิทานประจำถิ่นซึ่งผูกพันกับบุคคลวัตถุ หรือสถานที่ในถิ่นนั้น ๆ ด้วยกันทั้งสิ้น เช่น

ภาคเหนือ มีนิทานเรื่อง พระนางจามเทวี และพระเจ้าพรหมมหาราช เป็นต้น

ภาคใต้ มีนิทานเรื่อง เกาะหนูเกาะแมว และเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นต้น

ภาคกลาง มีนิทานเรื่อง แม่นาคพระโขนง และพญางูพญาพาน เป็นต้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีนิทานเรื่อง ผาแดงนางไอ่ ท้าวขูลูและนางอ้ว และตำนานเมืองพิมาย เป็นต้น

ในบรรดานิทานต่าง ๆ ของไทยนั้น นิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่มีความนิยมสูงสุดติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายยุคหลายสมัยแล้ว จนเรียกได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่รู้จักนิทานเรื่องนี้ แต่ยังไม่มีความสนใจศึกษา

นิทานเรื่องนี้อย่างจริงจัง จึงทำให้ผู้วิจัยใคร่จะศึกษาให้ทราบว่า นิทานเรื่องนี้เป็นนิทานที่มีแต่ความตลก อ่านแล้วเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านผู้ฟังเท่านั้นหรือ หรือมีข้อคิดและความสำคัญอื่นใดแทรกอยู่ในเนื้อหาของเรื่องอีกหรือไม่ และเนื่องจากได้ทราบว่านิทานเรื่องนี้มีเผยแพร่ในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงด้วย จึงทำให้ใคร่จะศึกษาว่า นิทานเรื่องนี้มีปรากฏอยู่ในประเทศใดบ้างในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีลักษณะที่เหมือนหรือต่างกับนิทานศรีธนญชัยในประเทศไทยอย่างไรหรือไม่ ผู้เขียนจึงจะศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง หรือความเหมือนคล้ายและความแตกต่างในด้านเนื้อหา โครงสร้าง ตัวละคร และแนวความคิดของผู้แต่งที่ปรากฏในนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ทั้งของไทย และศึกษาเปรียบเทียบศรีธนญชัยของไทยกับเรื่องศรีธนญชัยที่ปรากฏในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

อนึ่ง ในการดำเนินการค้นคว้าและวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทั้งสองประเภทคือ ข้อมูลเอกสารหรือข้อมูลที่เป็นสำนวนลายลักษณ์ (Literary Versions) และข้อมูลสัทนามหรือสำนวนมุขปาฐะ (Oral Versions) กล่าวคือ

ด้านข้อมูลในประเทศ

(1) ภาคกลาง มีทั้งข้อมูลที่เป็นสำนวนจากสมุดไทย และสำนวนจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว

สำนวนจากสมุดไทย

สำนวนที่แต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน มี 2 สำนวน ดังนี้

1. จำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 1 เล่มสมุดไทย
2. จำนวนที่กรมเลขาธิการรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ จำนวน 2 เล่มสมุดไทย

จำนวนที่แต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ มี 5 จำนวน ดังนี้

1. จำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 1 เล่มสมุดไทย
2. จำนวนกาพย์ที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ.2472 จำนวน 1 เล่มสมุดไทย
3. จำนวนที่พระมหาอำนาจจิทธิญาโน วัดสามพระยา มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2500 จำนวน 2 เล่มสมุดไทย
4. จำนวนกาพย์ที่กรมเลขาธิการรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ จำนวน 2 เล่มสมุดไทย
5. จำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อเมื่อ พ.ศ.2453 จำนวน 1 เล่มสมุดไทย

จำนวนจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ มี 6 เล่ม ดังนี้

1. เสภาศรีธนญไชยเชิงเมียงพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา เมื่อปีวอก พ.ศ.2463
2. ศรีธนญชัยสำนวนกลอน ของ “บุษย์” รจนา
3. ศรีธนญชัยจอมปราชญ์ ของ “วรวรรณ”
4. ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์และกลิตดำนานพรัตน์ (พิมพ์ใน

งานศพนายชิต ศุภสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24
เมษายน พุทธศักราช 2511)

5. ศรีธนัญชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิศนาคะ
6. ศรีธนัญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พร พิทยา

(2) ภาคเหนือ มีทั้งข้อมูลจากการเก็บข้อมูลสนาม และสำนวนจาก
หนังสือที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว ดังนี้

สำนวนจากการเก็บข้อมูลสนาม เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับพี่น้องและตัว
ศรีธนัญชัยเอง ทั้งหมดมี 3 ชุด เรียกว่า เรื่องของ ปู่เสียดำสั่วะ กะด่าป่าคำตุ้
และเชียงเมี่ยงคำพญา

สำนวนจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ ได้แก่ เรื่อง คำวซอเรื่องศรีทนนชัย
ของ ท.ไชยวงศ์

(3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งสำนวนจากใบลานและสำนวน
จากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว ดังนี้

สำนวนจากใบลาน พบที่หอสมุดแห่งชาติ มีจำนวน 3 ผูก จารด้วย
อักษรตัวธรรม หอสมุดแห่งชาติได้ใบลานเหล่านี้จากวัดธาตุ อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2518

สำนวนจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ มี 2 สำนวน ได้แก่

1. นิทานศรีธนัญชัย-เชียงเมี่ยง พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พระครูบริรักษ์ธรรมกิตติ สีลา จูติธมโม ป.ธ.5

2. นิทานเชียงเมี่ยง เล่ม 1-2 ของ จินดา ดวงใจ

ผู้เขียนได้รับความกรุณาจากนายวชิระ ธรรมเมธินท์ ถอดความเรื่อง
ศรีธนัญชัยสำนวนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งสามสำนวนเป็นภาษาไทยกลาง

(4) ภาคใต้ พบข้อมูลที่เป็นสำนวนจากสมุทรไทยเพียง 1 สำนวน
สำนวนนี้พบที่อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต จำนวน 1 เล่มสมุทรไทย

นิทานศรีธนญชัยที่นำมาใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็น
สำนวนที่เป็นลายลักษณ์ สำนวนทั้งหมดแยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

สำนวนจากใบลาน รวม 3 ผูก

สำนวนจากสมุทรไทย รวม 11 เล่ม

สำนวนจากหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ รวม 9 เล่ม

ด้านข้อมูลต่างประเทศ

ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้แก่เรื่อง *ธนญชัย* ฉบับภาษาเขมร พิมพ์
เผยแพร่ใน *Histoire De Thmenh Chey* จัดพิมพ์โดย พุทธศาสนบัณฑิต
กรุงพนมเปญ พ.ศ.2507

ประเทศลาว ได้แก่

1. เรื่อง *เชียงเหมียง* ฉบับภาษาลาว

2. “*Les Contes de Xieng Mieng*” ฉบับภาษาฝรั่งเศส พิมพ์ลงใน
หนังสือ *Bulletin des Amis du Royaume Lao* 1972.

ประเทศเวียดนาม ได้แก่เรื่อง *La Merveilleuse Histoire de Thmenh
Chey L’Astucieux* พิมพ์ที่ 93, Rue Ngeuyen-van-Thinh-Saigon,
Viet-Nam.

ประเทศพม่า ได้แก่เรื่อง *จะแถ็ดไต่ จะใหญ่ และสะก้าตัวซ้า* ฉบับ
ภาษาพม่า แปลโดย อุบลรัตน์ พันธุมินทร์ ตีพิมพ์ในหนังสือรำลึกพระคุณ
เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538

ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศมาเลเซีย ประเทศสิงคโปร์ ได้แก่เรื่อง *Adu Nawas* รวบรวมโดย N. St. Iskandar และจัดพิมพ์โดย P.N. Balai Pustaka, Jakarta 1964.

ประเทศฟิลิปปินส์ ได้แก่เรื่อง *Juan Pusong* 2 ส่วน คือ ส่วนของวิสยัน (Visyan) รวบรวม และส่วนของดามิอานา แอล อูจีนีโอ (Damiana L. Eugenio) รวบรวม

อนึ่ง เรื่องงะเล็คโต่ ะใหญ่ และสะก้าตัวข้า ของประเทศพม่า เรื่อง *อาบูนาวัส* (Abu Nawas) ของประเทศอินโดนีเซีย และเรื่อง *ฮวน ปูซอง* (Juan Pusong) ของประเทศฟิลิปปินส์ แม้จะไม่ใช่นิทานเรื่องศรีธนญชัยโดยตรง แต่ตัวเอกของเรื่องเป็นพระเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง และมีเหตุการณ์บางตอนในเรื่องตรงหรือคล้ายกับเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องศรีธนญชัย ผู้เขียนจึงนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับ เพื่อให้เห็นว่านิทานดังกล่าวมีลักษณะร่วมกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยดังกล่าวนี้มีข้อมูลที่น่าสนใจหลายส่วน ดังนั้นการเขียนชื่อตัวละครของนิทานศรีธนญชัยแต่ละส่วนจึงจะคงตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม และในด้านการศึกษาเปรียบเทียบครั้งนี้ ผู้เขียนไม่ได้เจาะจงที่จะใช้ทฤษฎีการศึกษานิทานทฤษฎีใดโดยเฉพาะ แต่จะพิจารณาเลือกใช้ตามความเหมาะสมเพื่อเป็นการให้แนวความคิดและเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง เช่น นิทานศรีธนญชัยให้ดียิ่งขึ้น

การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านการรวบรวมนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในแต่ละถิ่นแต่ละภาคของไทยและในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังทำให้ทราบว่า นิทานศรีธนญชัยในประเทศไทยมีลักษณะ

อย่างไร มีความเหมือนคล้ายและมีความแตกต่างกันเองมากน้อยเพียงใด ทั้งทำให้ได้รับความรู้กว้างขวางต่อไปอีกว่า นิทานดังกล่าวมีปรากฏในประเทศใดบ้างในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังทำให้ทราบถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างในด้านเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร และแนวความคิดของผู้แต่ง ตลอดจนทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงได้ดียิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดี คติชนวิทยา และจิตวิทยา และเป็นแนวทางในการศึกษานิทานพื้นบ้านของไทยเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

บทที่ 2

ลักษณะทั่วไป เนื้อหา กลวิธี และการดำเนินเรื่อง ของนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย

นิทานเรื่องต่าง ๆ ที่เล่าสู่กันฟังนั้นสามารถแบ่งได้หลายประเภท เช่น ประเภทเทพนิยาย (Fairy Tale) ตำนานหรือนิทานประจำถิ่น (Local Legend) และ เทวปกรณัม (Myth) เป็นต้น ในส่วนของนิทานเรื่องศรีธนญชัย โดยทั่วไปแล้วมักจะเห็นกันว่าเป็นนิทานประเภทตลกขบขัน (Jest) แต่เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่าลักษณะหรือบุคลิกของตัวเอกของนิทานนี้สามารถจัดอยู่ในประเภทนิทานเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (Trickster tale) ซึ่งเป็นประเภทย่อยของนิทานประเภทตลกขบขัน

ในบทนี้ จะกล่าวถึงลักษณะของนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ซึ่งเป็นลักษณะนิทานประเภทหนึ่งที่มีความนิยมเล่าสู่กันฟังมากในหมู่ชาวอินเดียนแดงทางตอนเหนือของอเมริกา แล้วจึงจะศึกษานิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทยเป็นลำดับต่อไป

2.1 ลักษณะนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดโกง (Trickster Tale)

นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงนี้เป็นนิทานประเภทหนึ่ง ซึ่งตัวเอกของเรื่องจะต้องเป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยม มีชั้นเชิงมาก ประกอบด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี ในบางครั้งก็อาจใช้ความเฉลียวฉลาดของตนไปในทางคดโกงแก่งแย่งผู้อื่น แต่บางเรื่องตัวเอกก็อาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่มี

ลักษณะของคนโง่ปอนอยู่ด้วย

พวกอินเดียนแดงซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอเมริกามีนิทานประเภทนี้เล่าสู่กันฟังอย่างแพร่หลาย และเป็นนิทานที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ชาวอินเดียนแดงเผ่าวินเนบาโก (Winnebago) มีตัวละครเอกตัวหนึ่งซึ่งมักแสดงพฤติกรรมที่โง่เขลาอยู่เสมอ เช่น ในเหตุการณ์ตอนหนึ่งตัวเอกที่เรียกว่า “Trickster” เอามือของตัวเองสองมือสู้กัน ในที่สุดมือขวาชนะมือซ้าย และมือซ้ายได้รับบาดเจ็บ เรดิน (Radin) ซึ่งเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้วิเคราะห์การกระทำของตัวละครเอกนี้ว่า มีความหมายในเชิงที่เป็นสัญลักษณ์ของสภาพจิตใญ่มนุสย์ในระยะเริ่มแรกซึ่งเป็นจิตใจที่ยังอยู่ในระดับไร้สำนึก (Unconscious) คือยังไม่ตระหนักว่าร่างกายประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันไปและทำงานประสานกัน ต่อมาเมื่อมนุษย์มีการรับรู้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น จึงเปลี่ยนจากระดับไร้สำนึกมาเป็นระดับได้สำนึก (Conscious) คือมีความเข้าใจสภาพความเป็นจริงมากขึ้น¹

นิทานที่ตัวเอกมีลักษณะเจ้าปัญญาหรือฉลาดแกมโกงของพวกอินเดียนแดงเผ่าที่อยู่ในบริเวณที่ราบ (Plains Indians) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนั้นมีตัวเอกเป็นสุนัขจิ้งจอกชื่อ คะโยตี (Cayote) ซึ่งมีนิสัยฉลาดแกมโกง เรื่องราวตอนหนึ่งเกี่ยวกับกะโยตีมีว่า

แรกเริ่มเดิมที แมวป่ามีหางยาว จมูกยาว วันหนึ่งขณะที่แมวป่านอนหลับ คะโยตี ผู้ซึ่งมีความคะนอง คิดจะแกล้งแมวป่า จึงเอามือไปกดจมูกและหางแมวป่าให้หดสั้นเข้า เมื่อแมวป่าตื่นขึ้น

¹ Radin, Paul. The Trickster A Study in American Indian Mythology (New York : Shocken Books, 1956), p. 135.

ในตอนเที่ยงวันเห็นจุมกและหางของต่นสั้นลง ก็นึกรู้ว่าคะโยตีคงเป็นผู้ทำ ครั้นคะโยตีนอนหลับ แมวป่าจึงแก้แค้น โดยดึงจุมกและหางของคะโยตีบ้าง จุมกและหางของสุนัขจึงจอกจิงยาวดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้²

จากนิทานเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า “ความเจ้าปัญญา” ไม่ได้หมายความว่า ตัวเอกผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลมจะต้องเป็นผู้ชนะหรือได้เปรียบเสมอไป ในบางครั้งความคะนองและความฉลาดแกมโกงก็ทำให้ถูกผู้แพ้แค้นเผ็ดหรือแกล้งได้เช่นกัน

นิทานอินเดียแดงประเภทนี้ นอกจากจะมีเรื่องราวของสุนัขจิ้งจอกคะโยตีแล้ว ยังมีตัวเอกซึ่งมีลักษณะเจ้าปัญญาเป็นสัตว์ชนิดอื่น ๆ อีกได้แก่เหยี่ยว ตัวมิงค์ นกบลู เจย์ (Blue Jay) เต่า และเป็ด เป็นต้น ตัวเอกที่มีความฉลาดแกมโกงของนิทานอินเดียแดงส่วนใหญ่มักจะเป็นสัตว์ต่าง ๆ ส่วนตัวเองที่เป็นคนก็มักจะเป็นชายชรา

นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของพวกอินเดียแดงนั้น การเล่าในระยะแรก ๆ มักมีลักษณะเป็นเรื่องเดียวหรือตอนเดียวจบ คือตัวเอกจะแสดงพฤติกรรมของตนเพียงพฤติกรรมเดียว แต่ในระยะต่อมาเมื่อผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและนิยมฟังนิทานประเภทนี้มากขึ้น ผู้เล่าจึงนำตัวเอกตัวเดียวกันนี้มาแสดงไหวพริบ สติปัญญา ความสามารถ หรือความฉลาดแกมโกงในนิทานเรื่องอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจึงเกิดวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบและวิธีการเล่าขึ้นเป็นชุด (cycle) ซึ่งก็คือ เรื่องราวที่รวบรวมเป็นนิทานชุดที่

² วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน, การบรรยายวิชาคติชาวบ้าน, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรกฎาคม 2518.

เกี่ยวกับตัวเอกนั้น ๆ นั่นเอง

นิทานเรื่องศรีธนญชัยของไทย ซึ่งรู้จักกันอย่างแพร่หลายก็จัดอยู่ในประเภทนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (Trickster Tale) นิทานดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีตัวเอกแสดงพฤติกรรมหลายอย่างต่อเนื่องกันไป คือมีตัวศรีธนญชัยเป็นผู้ก่อเหตุการณ์ให้เกิดขึ้นและแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้เป็นตอน ๆ ดังเช่น ตอนพระเจ้าแผ่นดินสั่งให้นางสนมไปถ่ายอุจจาระรดบ้านของศรีธนญชัย ศรีธนญชัยก็ได้คิดค้นแต่อย่างใด แต่ต่อมากลับเอาไม้ไผ่ตมนางสนมจนได้รับบาดเจ็บ เพราะอ้างว่านางสนมเหล่านั้นทำเกินรับสั่ง พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้ถ่ายอุจจาระอย่างเดียว มิได้ให้ปัสสาวะด้วย เมื่อเหตุการณ์นี้สิ้นสุดลงจะมีเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับตัวศรีธนญชัยตามมาอีก

2.2 นิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของไทย

ดังได้กล่าวแล้วว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุดเรื่องหนึ่งของไทย แต่ไม่สามารถสืบค้นได้ว่าใครเป็นผู้แต่ง และไม่สามารถจะทราบได้แน่นอนว่านิทานเรื่องนี้มีกำเนิดในสมัยใด อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเปรียบเทียบ ทำให้แยกได้ว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัยของไทยมีอยู่ 4 กลุ่ม (Traditions) ตามเขตพื้นที่ คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

แม้ว่านิทานนี้จะมีหลายสำนวนกระจัดกระจายไปตามภาคต่าง ๆ ของไทย แต่โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และสภาพแวดล้อมทางสังคมของแต่ละสำนวนไม่แตกต่างกันมาก จึงจะขอวิเคราะห์ลักษณะร่วมต่าง ๆ ดังกล่าวของทุกสำนวนก่อน แล้วจะกล่าวถึงนิทานเรื่องศรีธนญชัยของภาคต่าง ๆ โดยละเอียดในลำดับต่อไป

โครงเรื่อง

เป็นเรื่องราวชีวิตของผู้ชายคนหนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตายมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นซึ่งเปิดโอกาสให้ชายผู้นั้นได้แสดงความเป็นคนเจ้าปัญญาตามวัยเป็นลำดับ เหตุการณ์แต่ละตอนนั้นมีลักษณะเป็นเรื่องสั้น ๆ ซึ่งสามารถหยิบยกมาเล่าเป็น ตอน ๆ แยกกันได้ ด้วยเหตุนี้ศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ จึงเรียงลำดับ เหตุการณ์ไม่ตรงกันทั้งหมด ทั้งนี้มีอยู่หลายตอนที่สามารถเรียงสลับที่กันได้ โดยไม่เสียเรื่อง

นิทานเรื่องศรีธนญชัยมีการดำเนินเรื่องที่อาศัยปฏิภาณในการใช้ภาษา เป็นสำคัญ ผู้มีปฏิภาณเช่นนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ดีเพียงพร้อมเสมอไป แต่อาจมีความไม่ดีหรือความเลวในแง่อื่น ๆ ได้ อย่างไรก็ตามลักษณะเด่น ของบุคคลประเภทนี้คือ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาที่จะเอาตัวรอดหรือแก้ไขเหตุการณ์ ต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้ โดยอาศัยความสามารถในการเล่นคำและการตีความ อย่างที่ไม่มีผู้ใดคาดคิดมาก่อน

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวถึงค่านิยมของคนไทยว่านิยมยกย่องคน ที่มีคารมคมคาย มีความฉลาดหลักแหลมมาแต่โบราณ ดังข้อความตอนหนึ่งใน บทความเรื่อง*อารมณ์ขัน* ว่า

คนไทยเราส่วนใหญ่ มักนิยมเชิดชูลักษณะที่เรียกว่า wit ในวง สังคม วงอภิปราย หรือแม้ในการสังสรรค์สนทนาทั่วไป ก็มัก ยกย่องคนที่พูดจาคมคายที่เข้าใจหาแง่ที่คนไม่ได้นึกคิดมาก่อน มาพูดอย่างแนบเนียนให้คนขัน แม้ว่าในกรณีส่วนใหญ่ “คำคม” เช่นนี้ มักมีคนเคราะห์ร้ายต้องตกเป็นเป้าให้คนอื่นเขาหัวเราะ เป็นตัวตลกก็ตามที่ ผู้ที่เป็นเป้า ก็ต้องพลอยหัวเราะหน้าแดง ๆ ไปด้วย แม้ว่าอาจมีกรณีที่ผู้ตกเป็นเป้า ความจริงเป็นคนที่ยืนยัน

ฉันแข็งแรงการเอางาน ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมมาแล้วมากต่อมาก แต่พุดจาไม่มีเหลียมคู ไม่คมคาย ไม่มีปัญญาได้ทันกันก็ต้องยอมเป็นตัวตลกไปโดยปริยาย อาจเป็นเพราะไทยเรานิยม “ความคม” และ “ความแหลม” มากกว่าอย่างอื่นนี่เอง จึงทำให้นิทานพื้นบ้าน เช่นเรื่องศรีทะนไนไช เป็นที่ติดอกติดใจกันหนาหนา พุดอย่างสมัยใหม่ก็คือ ศรีทะนไนไช เป็นแสงสะท้อนรสนิยมของคนไทยส่วนใหญ่ (หรือเคยเป็นเช่นนั้นตลอดมา)³

ตัวละคร

นิทานเรื่องนี้มีตัวเอกเป็นแกนของเรื่องและมีตัวละครอื่นมาเกี่ยวข้อง ฉะนั้นตัวละครเอกจริง ๆ จึงมีเพียงตัวเดียว คือ ศรีธรรณูชัย

ตัวละครที่มีความสำคัญรองลงมาจากศรีธรรณูชัยก็คือ พระเจ้าแผ่นดินในบางสำนวนโดยเฉพาะสำนวนทางภาคอีสานนั้น พระเจ้าแผ่นดินมีบทบาทคู่กับศรีธรรณูชัยมาตั้งแต่ต้น

“พระเจ้าแผ่นดิน” ในเรื่องศรีธรรณูชัยสำนวนต่าง ๆ ส่วนใหญ่ชื่อ *พระเจ้าเจษฎา* ครองกรุงศรีอยุธยา มีบางสำนวนที่ชื่อ *พระเจ้าทวละ* ครอง *กรุงทวาลี* ซึ่งน่าจะเลื่อนมาจากคำ *ทวารวดีศรีอยุธยา* นั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะหมายถึงกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นราชธานีของไทย

ส่วนตัวละครประกอบอื่น ๆ มีปรากฏอยู่เฉพาะบางตอน ดังนั้นตัวละครบางตัว เช่น หลวงนาย อาจไม่ปรากฏในศรีธรรณูชัยบางสำนวนก็ได้ ถ้าสำนวนนั้นไม่ได้รวมเหตุการณ์ตอนที่มีหลวงนายไว้ด้วย

การวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร จะกล่าวถึงในบทต่อไป

³ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, “อารมณ์ขัน,” เอกลักษณ์ไทย 1 (กุมภาพันธ์ 2520) : 75.

ฉากและสภาพแวดล้อมทางสังคม

ฉากในเรื่องส่วนใหญ่เป็นฉากที่เมืองอยุธยา แต่ไม่ได้บรรยายลักษณะของบ้านเมืองอย่างละเอียดเท่าใดนัก ลักษณะที่กล่าวถึงจึงเป็นสภาพบ้านเมืองที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ดังคำประพันธ์ว่า

มีหมู่กุณชร สีนทพอศดร นิกรโยธา
 เศรษฐีวานิช ประโรหิตพดุมหา ประเทศภารา
 มาเฝ้าภูบาล

 ปราสาทสูงสุด งามล้ำมะนุษย ยวดยิ่งใครจะพาน
 ประดับประดาศ วิจิตรชวาท นพรัตน์แกมกาญจน
 ตระหง่านเวหน กำแพงป้องกัน หอระบายเรียง
 เคียงกันสับสน สำหรับจุมพล กระษัตริ์สืบมา⁴

แม้บางสำนวน โดยเฉพาะสำนวนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเอ่ยว่าเป็นฉากที่เมืองทวาลี หรือ ทวาราวดี ก็ตาม แต่การบรรยายฉากก็เป็นการบรรยายในลักษณะของสภาพบ้านเมืองโดยทั่วไป ดังคำประพันธ์ว่า

อันว่าพีชะ ฝูงหมากรไ้ มีม่วงคันธรส ก็มี
 มีทั้ง ผูผางสุก เวื่อนาวแกมเกลี้ยง
 มีทั้ง เพื่องไพคร้อ กะทะลื้อยแอม

⁴ ศรีธนญไชย (หมุกาพย์หรือกลอนสวด), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยขาว, เส้นหมึกดำ, มัดที่ 52, เลขที่ 3, เล่มที่ 1.

เลียนเลียนด้าน	แถวเอื้อเอื้อสวน
กักนั้น มีแม่น้ำ	ไหลผ่านพารา
อยู่กาง ทวยสะเภาเขา	ปักตุงหน่วยเมฆ
หอรบตั้ง	ระวังไว้ชูกาย
มีทั้งวัดใหญ่ตั้ง	พระธาตุก่อเจดีย์
ไสวสูงสุด	เชื้อคำแกมแก้ว ⁵

ด้านสภาพสังคม

ศรีธนัญชัยสำนวนต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

(1) ด้านชีวิตความเป็นอยู่ ได้สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ทำให้ทราบถึงชีวิตของคนระดับชาวบ้านว่า มีสภาพที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด โดยทั่วไปมักมีอาชีพทำไร่ไถนา หรือทำมาค้าขาย เมื่อพ่อแม่ไปนาไปไร่ ผู้ที่อยู่ในฐานะของพีคนโตต้องรับภาระเลี้ยงดูน้องดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

⁵ นิทานศรีธนัญชัย-เชียงเหมี้ยง (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513), หน้า 1. คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า พืชในเมืองก็มีมะม่วงซึ่งมีกลิ่นหอม หอมก พลุ มะกรูด มะนาว ขึ้นปนเปกันเต็มไปหมด มีทั้งมะเฟือง มะไฟ ต้นตะกร้อ กล้าย อ้อย ขึ้นอยู่เรียงรายรอบสวน ถัดจากนั้นมีแม่น้ำไหลผ่านเมือง ทุกอย่างในเมืองนี้มีความสุขสมบูรณ์ สะดวกสบาย จึงทำให้มีเรือสำเภาเข้ามาค้าขายกันอย่างคึกคัก เมืองนี้มีกำแพงเมืองประตูเมืองสูงตระหง่านเทียมเมฆ มีหอรบตั้งอยู่รอบเมืองทุกทิศทาง และมีทั้งวัด มีพระธาตุพระเจดีย์ที่สูงและสวยงาม ประดับด้วยทองและแก้วมณีสลบกันไป

อยู่นานไปแล้ว พ่อแม่สองเจ้า เขาเที่ยวค้าขาย
เขาไปค้ามา อดตราบอวย พี่น้องสองชาย
เลี้ยงกันตามที⁶

นอกจากนั้น ชาวบ้านบางครอบครัวอาจมีอาชีพในการเลี้ยงตัวหม่อนหรือทอผ้าด้วย ดังสำนวนทางภาคอีสานได้สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันของคนถิ่นนั้นไว้ในเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งเชียงใหม่ร้องกล่อมน้องว่า

มากี่ ใส่อุ้แก้ว	แล้วกล่อมนางนอน
นอนเนอ แม่ไปไ้	จีไ้มาหา
แม่ไปนา	จีปลามาย้อน
แม่เลี้ยงม่อน	เก็บมอมมาส่ง
เจ้าอยู่บ้าน	นอนถ้าแม่ชิม ⁷

(2) ด้านการศึกษา ทำให้เห็นภาพเด็กไทยในสมัยโบราณว่า ส่วนใหญ่ต้องไปศึกษาเล่าเรียนหนังสือที่วัด และต้องเรียนวิชาต่าง ๆ ดังนี้

⁶ ศรีธนญไชย (หมูกาพย์หรือกลอนสด), สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

⁷ นิทานศรีธนญไชย-เชียงใหม่, หน้า 8. คำประพันธ์ตอนนี้อัดความได้ว่า เชียงเมี่ยงเอน้องใส่เปลแล้วร้องเพลงกล่อมเด็กว่า นอนเสียเถิดเจ้า แม่ไปไร่บึงไ้มาหาแม่ไปนาบึงปลามาย้อน แม่เลี้ยงตัวหม่อน (ไหม) ก็เก็บหมอมมาส่ง เจ้าอยู่บ้านนอนคอยแม่เสียเถิด เดี๋ยวแม่จะกลับมา

นั่งสื่อขอมไท	ขานเซนเจนใจ
อ่านได้สารพัน	เลขพานาที่
รู้ดีทุกอัน	สวดอ่านคำฉันท์
ไม่พรั่นเลณำ ⁸	

(3) ด้านความเชื่อ ได้แก่

ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นว่าชีวิตของคนไทยสมัยก่อนผูกพันอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์มาก ดังเช่นในสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ เมื่อสามภรรยาไม่มีลูก ก็เชื่อว่าต้องปลุกศาลเพียงตาขึ้น บนบานเทพยดาฟ้าดิน เพื่อขอลูกจากท่าน ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ปลุกศาลเพียงตา ไบสีชายขวา ตกแต่งมากมาย
 บวงสรวงเทวา บุชาของถวาย ขอลูกหญิงชาย
 เกิดแก่อาดมา

นอกจากนี้ในนิทานศรีธนญชัย-เชียงเหมี้ยงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการปลุกเสกอ้อย 7 ลำในป่าช้า แล้วนำมารับประทานจะทำให้เป็นผู้มีปัญญาดี ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

แต่นั้นยังมี มหาเถรเจ้า สามองค์อ้าวาส
 อยากให้ ศาสตรเภทฐ์ ผญาล้ำเลิศดี

⁸ ศรีธนญไชย (หมุกาพย์หรือกลอนสวด), สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

ให้ได้ย่อย	เจ็ดล้ามาสุด
ให้ไปสุดใน ผีป่าช้า	จนแจ้งจึงฉัน
หากจัก ดีเลิศล้ำ	ผญาสิ้นคนเขา
อันแต่ เชิงโวหาร	บ่ออาจลงเถิงได้ ⁹ (หน้า 19)

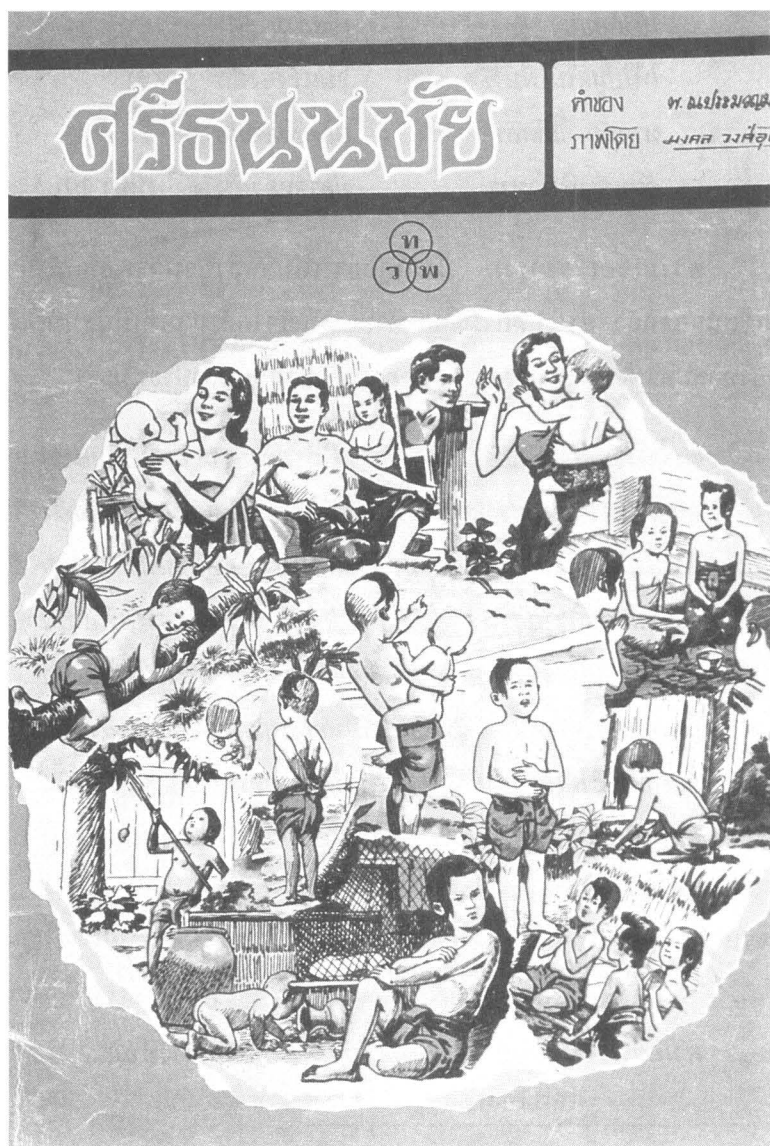
ความเชื่อเรื่องกรรม ปรากฏอย่างเด่นชัดสำนวนกาพย์ทุกสำนวน ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเหตุการณ์และคำประพันธ์จากสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติมากล่าวเป็นส่วนใหญ่ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ทะนไนไชผู้เป็นพี่ยา กรรมก่อนได้ล้างสืบมา คิดตามสองรา
 เคยมาเคยล้างแต่ปางหลัง เวรทำไวจริงจัง หลายชาติหลายครั้ง
 เมื่อยังมีได้ให้ยล พี่น้องร่วมท้องสองคน แต่บ่ดีสนธิ์ กราบ
 ทาวจนคลอออกจากครัน ค่อยไวใหญ่มาด้วยพลัน ทารกรักษกัน
 ทุกวันบอได้ไกรทา เลี้ยงดูอยู่ด้วยกันมา ทะนไนไชสองร่า
 เมตตากับน้องบังอร รักษใครมิใหอะนาธอน เจริญสั่งสอน
 บอหอนจะได้เถียงกัน เวรเดนดีติดตามทัน ในเพลวันนั้น
 ผูกพันในจิตรวินา ทะนไนไชบ่ได้กรุณา ดวยน้องอาตะมา
 ฉวยพร้าเข้าผ่าเป็นคว้น...

เมื่อพ่อแม่กลับมาเห็นลูกคนเล็กสิ้นใจ ผู้แต่งก็ได้อีกว่า

ผัวเมียร่ำร้องสองคน ด้วยรักษลูกตน อะกุศลได้ล้างทำมา...

⁹ ถอดความได้ว่า ในครั้งนั้นยังมีเจ้าอาวาส 3 องค์ อยากรับผู้วิชาความรู้ปัญญาดี จึงให้น้ำอ้อยมา 7 ถ้า แล้วนำไปสวดปลุกเสกในป่าช้าตลอดทั้งคืนจนรุ่งเช้าแล้วจึงฉัน ซึ่งเชื่อว่า จะทำให้มีสัญญาและมีถ้อยคำจาโวหารเป็นเลิศไม่มีผู้ใดเทียบได้

ปกหนังสือ “ศรีธนนชัย” (ภาคเด็ก) หนังสือการ์ตูนสี่สีทั้งเล่ม แต่งคำโดย พ. ณ ประมวลมารค
วาดภาพโดย มงคล วงศ์อุดม จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ.2515 ราคา 7 บาท

และเมื่อศรีธนญชัยลี้จากเนรกลัปมาขออยู่ด้วย ผู้แต่งก็ได้แสดง
ทัศนะเกี่ยวกับการที่พ่อแม่มีลูกที่ไม่ดีว่า

ลูกเต้าผ่าเหล่าชั่วชา เสียวงษพงษา เกิดมาให้หนักธรณี อยู่ไย
ไปเสียตามที่ กรรมของเรามี ชาตินี้จึงไม่บอริบุญ ทั้งเหล่า
เผ่าพงษ์ตระกูล หมดได้พร้อมมูล เสื่อมสนยากไร้ทรพล จึงให้
ร่างทรัพย์อัปจน สิ้นทั้งสองคน กุศลมาตามล้างผลาน... ..ชาตินี้
มีกรรมตามที่ กว่าจะสิ้นชีวิ...

ตอนพ่อแม่จะนำศรีธนญชัยไปขายไว้ให้เป็นผู้รับใช้คนอื่นนั้น ศรีธนญ-
ชัยก็ครวญว่า

ยามเขนลูกจะเหินหน้าใคร เวรกรรมทำไว้ จำไปเป็นทาสทาสา...
เป็นกรรมสิ่งไร จึงให้มาพรากจากกัน

นอกจากนั้นยังได้พยายามจะชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนเป็น
อนิจจังทั้งสิ้น ดังปรากฏในตอนที่ไฟไหม้บ้านหลวงนาย ทำให้หลวงนายซึ่งเคย
ร่ำรวย แต่เมื่อบ้านถูกไฟไหม้กลับต้องหมดเนื้อหมดตัว ผู้แต่งย้ำว่าเหตุการณ์
เช่นนี้ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้เลย และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความไม่เที่ยงแท้แน่นอน
ของโลกนั่นเอง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายลูกยานั้น รู้แล้วกระสัน โสกเศร้าเสือกสน เททรุดสุดคิด
เจ็บจิตรจวนจน ยากยับอัปผล ทรัพย์สิ้นสาธาณ บังเกี่ยวปริวิต
ยากเขนเหินผิตร ประกอบทุกประการ ทั้งเรือนก็ไหม้ เพราะ

ไฟเผาผลาญ ยากพ้นประมาร เหลือแต่อินทรีย์ เหนเป็นอนิจจา
ไม่เที่ยงเกษมา ในโลกโลก็ บงเกษวิบัติ สารพัดจะมี เป็นเหตุ
ทั้งนี้ เพราะกรรมทำเอง...

(4) ด้านคมนาคม พบว่า เส้นทางคมนาคมในสมัยนั้น นิยมสัญจร
ไปมาโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ดังปรากฏในตอนศรีธนญชัยถูกจองจำแล้วถูกคุม
ตัวลงในเรือ นอกจากนั้นจะเห็นว่าการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น จีน
ลังกา เป็นต้น ก็ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่มักใช้เรือกำปั่น
หรือเรือสำเภา เป็นพาหนะ

(5) ด้านการละเล่น ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ได้สะท้อนให้เห็นถึง
การละเล่นของคนไทยในสมัยก่อนว่า นิยมเล่น กลอนดอกสร้อย สักวา
ปรบไถ่ เพลงเครื่องท่อน ละคอน มอญรำ และการเห่เรือ เป็นต้น ดังปรากฏใน
คำประพันธ์ของสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ตอนศรีธนญชัย
หาอุบายเอาตัวรอดจากการถูกนำไปประหาร ดังนี้

ทนนไชยจึงว่า ครั้นนี้ชีวา กุดงวอดวาย จ้เล่นไหสนุก เปลือง
ทุกทั้งหลาย สิ้นทั้งหัวท้าย เมามายทั้งลำ เสีบกองตองดา
ดอกสร้อยสักกวา เสภาทองนำ ตบไถ่เครื่องท่อน ล่คอนมอนรำ
จนใกล้เขนคำ ไม่รู้สึกกาย ทนนไชย ร้องว่า เห่เรือเถิดว่า
เฮฮาให้สบาย

ในเรื่องศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน ก็ได้เล่าถึงตอนศรีธนญชัยหาอุบาย
เอาตัวรอดจากการถูกประหารว่า เมื่อผู้คุมและเพชรฆาตเมากันแล้วก็ได้ชวน

กันร้องเพลงเรือด้วย ดังความว่า

พวกผู้คุม เพชรฆาต ก็ถนัดเชิงกลอนเหมือนกับพวกผีพาย
ก็มีเพลงเรือร้องกันขึ้นใจ พวกผีพายเหล่านั้นก็เกิดมีการ
ร้องเพลงเรือกันขึ้นบ้าง เพิ่มความสนุกสนานครึกครื้น ดีกว่ารำ
สุราแล้วนั้นดีฝีปากกัน (หน้า 142)

2.3 ศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลาง

นิทานศรีธนญชัยของภาคนี้รวบรวมได้ 11 สำนวน นับว่าเป็นข้อมูลที่
รวบรวมได้มากกว่าภาคอื่น ๆ ฉะนั้นเพื่อให้เข้าใจง่าย ในที่นี้จึงขอแบ่งนิทาน
ศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ เป็นประเภทย่อยตามลักษณะรูปแบบของคำประพันธ์
ดังนี้

2.3.1 รูปแบบที่เป็นร้อยกรอง

ได้แก่ รูปแบบที่เป็นสำนวนกาพย์ และรูปแบบที่เป็นสำนวนกลอน

รูปแบบที่เป็นสำนวนกาพย์ แต่งเป็นนิทานคำกาพย์ ประกอบ
ด้วยคำประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี กาพย์ฉับ และกาพย์สุรางคนางค์

ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์มีทั้งหมด 6 สำนวน ได้แก่ สำนวนจาก
ต้นฉบับสมุดไทยและสำนวนจากการตีพิมพ์เผยแพร่

สำนวนจากต้นฉบับสมุดไทย มี 5 สำนวน ได้แก่

1. สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ¹⁰ สำนวนนี้เขียนลง

¹⁰ ศรีธนญชัย (หมูกาพย์หรือกลอนอ่าน), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, เส้นหวดล, มัดที่ 97, เลขที่ 1. เล่มที่ 1.

ในสมุดไทยขาว ตัวอักษรเขียนด้วยหมึกดำ ตัวสมุดไทยอยู่ในสภาพไม่ชำรุด สามารถอ่านได้อย่างชัดเจน

2. ส่วนวันที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹ มอบให้แก่หอสมุดแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2472 เมื่อพิจารณาจากปีที่มอบให้ หอสมุดแห่งชาติก็ทำให้เห็นว่า ศรีธนัญชัยสำนวนนี้เป็นสำนวนที่มีมาแล้วใน สมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนนี้เขียนลงในสมุดไทยดำด้วยเส้นหรดาล ตัวสมุดไทย อยู่ในสภาพดี

3. ส่วนวันที่พระมหาอำนาจ อินธิญาโน วัดสามพระยา มอบให้แก่ หอสมุดแห่งชาติ¹² เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2500 จำนวน 2 เล่มสมุดไทย ส่วนนี้เขียนลงในสมุดไทยขาว ตัวอักษรเขียนด้วยหมึกดำ สภาพของ สมุดไทยเล่มแรกนั้นค่อนข้างชำรุดมาก ตัวหนังสือขาดหายไปเป็นระยะ แต่ เล่มที่สองยังอยู่ในสภาพดีทุกประการ

4. ศรีธนัญชัยสำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453¹³ เมื่อ พิจารณาหลักฐานที่หอสมุดแห่งชาติซื้อมา ทำให้สันนิษฐานได้ว่าศรีธนัญชัย สำนวนนี้คงจะมีมาแล้วก่อนปี พ.ศ.2453 ส่วนนี้เขียนลงในสมุดไทยดำ

¹¹ ศรีธนัญชัย (หมูกาพย์หรือกลอนสวด), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, เส้นหรดาล, มัดที่ 52, เลขที่ 1. เล่มที่ 1. การอ้างอิงครั้งต่อไป ผู้เขียนจะถือว่าสำนวนที่เจ้าจอมสมบุญ มอบให้หอสมุดแห่งชาติ

¹² ศรีธนัญชัย (หมูกาพย์หรือกลอนสวด), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยขาว, เส้นหมึกดำ, มัดที่ 52, เลขที่ 4. เล่มที่ 5, เล่มที่ 1 และ 2 การอ้างอิงครั้งต่อไปผู้เขียนจะถือว่าสำนวนที่พระมหาอำนาจ อินธิญาโน มอบให้หอสมุดแห่งชาติ

¹³ ศรีธนัญชัย (หมูกาพย์หรือกลอนสวด), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, เส้นดินสอดู่นสีขาว, มัดที่ 52, เลขที่ 6. เล่มที่ 1. การอ้างอิงครั้งต่อไปผู้เขียนจะถือว่า สำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453

เขียนด้วยอักษรฝู๋นสีขาว ตัวสมุดอยู่ในสภาพที่ชำรุดมาก อักษรบางตัวลบเลือน และขาดหายไปเป็นช่วง ๆ

5. ส่วนวันที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ¹⁴ ส่วนนี้เขียนลงในสมุดไทยดำ ด้วยตัวอักษรฝู๋นสีขาว สภาพทั่วไปของสมุดไทยอยู่ในสภาพดีทุกประการ ส่วนนี้มีจำนวน 2 เล่มสมุดไทย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่มอบให้

ส่วนภาพย่นฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ มี 1 ส่วน ได้แก่ ศรีทะนไนไชย ส่วนภาพย่น¹⁵

อนึ่ง เนื่องจากประเด็นที่เกี่ยวกับหลักฐานในเรื่องที่มา ผู้แต่ง ระยะเวลา ที่แต่ง ศิลปะการใช้ภาษาและแนวคิด ของส่วนภาพย่น มีความไม่แตกต่างกันมากนัก ผู้เขียนจึงใคร่จะขอกล่าวถึงลักษณะร่วมในประเด็นดังกล่าวของทุกส่วนก่อน แล้วจึงจะแยกกล่าวถึงประเด็นอื่นที่เป็นรายละเอียดเฉพาะของแต่ละส่วนต่อไป

ที่มาของเรื่อง ส่วนใหญ่แต่งตามเรื่องราวที่ได้เล่าสืบกันมาแต่โบราณ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

¹⁴ ศรีธัญชัย (หมุกาพย์หรือกลอนสวด), หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยดำ, เส้นดินสอฝู๋นสีขาว, มัดที่ 52, เลขที่ 2. เล่มที่ 1 และ 2.

¹⁵ กรมศิลปากร, ศรีทะนไนไชยส่วนภาพย่นและลิลิตตำรานพรัตน์ (พิมพ์ครั้งที่ 3, พระนคร : ศรีเมืองการพิมพ์, 2511), หน้า ก.

ขอแต่งทำนอง จงเป็นคำฉันท์
ตามเรื่องราวนั้น ท่านเล่าสืบมา¹⁶

ผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด

จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ได้ระบุ แต่สันนิษฐานว่าแต่งเพื่อใช้สวด
ให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความบันเทิงใจ

ทัศนะของผู้แต่ง ผู้เขียนพบว่า ผู้แต่งสำนวนกาพย์ทุกสำนวนมีทัศนะ
หลักที่ตรงกันสองประการคือ เชื่อเรื่องกรรมและความมีสติปัญญา ซึ่งจะ
ปรากฏให้เห็นในเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายตอนด้วยกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงขอ
ยกตัวอย่างเหตุการณ์และคำประพันธ์จากสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด
แห่งชาติมากล่าวเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้

ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรม

ผู้แต่งได้แสดงทัศนะให้เห็นอย่างชัดเจนดังได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ
ความเชื่อเรื่องกรรม จึงไม่ขอยกมากล่าวซ้ำอีก

ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องความมีสติปัญญา

ผู้แต่งสำนวนกาพย์ทุกสำนวนได้ชี้ให้เห็นผลดีและผลเสียของความมี
สติปัญญาแบบฉลาดแกมโกงไว้ตรงกัน โดยแสดงให้เห็นว่าสติปัญญานั้น
สามารถจะช่วยตนช่วยชาติให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ได้ ดังเช่นตอน
ศรีธนญชัยถูกนำไปขังในกรงเพื่อให้หน้าทะเลท่วมตาย เขาก็สามารถใช้กลอุบาย
เอาตัวรอดมาได้อย่างคาดไม่ถึง หรือแม้เจ้าต่างเมืองจะมาทำพินด้วยกลวิธี

¹⁶ ศรีธนญชัย (หมู่กาพย์หรือกลอนสวด), สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ.

ต่าง ๆ เพื่อจะเอาเป็นเมืองขึ้น ศรีธรรณุชย์ก็ช่วยกู้ชาติไว้ได้ทุกครั้ง อย่างไรก็ตามก็ดี คนมีสติปัญญาอย่างเช่นศรีธรรณุชย์นี้ก็หาเป็นที่นิยมชมชอบของบุคคลทั้งปวงเสมอไปไม่ ในฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในตอนศรีธรรณุชย์รอดตายจากการถูกทิ้งให้น้ำทะเลท่วมตายมาได้ ซึ่งพระเจ้าเจษฎาได้แสดงเจตนาที่จะกำจัดศรีธรรณุชย์ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง นั่นคือพระองค์ทรงปรึกษากับข้าราชการบริพารอื่น ๆ ถึงวิธีกำจัดศรีธรรณุชย์ ในที่สุดได้ตกลงกันว่าส่งศรีธรรณุชย์ไปประหารที่เมืองจีน ในฉบับสำนวนกาพย์ที่พิมพ์เผยแพร่ก็แสดงให้เห็นในตอนท้ายเรื่องกล่าวคือ เมื่อศรีธรรณุชย์ถึงแก่กรรม พระเจ้าเจษฎาสั่งให้นางสนมไปปัสสาวะรดกระดูกของศรีธรรณุชย์ ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายนางใน ครั้นรับสั่งไท สืบอยู่ทุกกาล รู้แท้แนใจ ทะนนไชย
วายปราณ เผาป่าช้าชาญ เอี่ยวใส่ธาตุไว้...¹⁷

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งก็ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความมีปัญญาให้เห็นเด่นชัดว่า แม้บุคคลผู้นั้นจะถูกกลั่นแกล้งอย่างไร แต่หากมีปัญญาแล้วก็สามารถแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เสมอ ดังปรากฏว่า ศรีธรรณุชย์ก็เตรียมการแก้ลำบุคคลเหล่านั้นไว้ล่วงหน้าเช่นกัน นั่นคือ สั่งให้กรรยาเผาตนด้วยไม้ลังดัง ดังนั้นเมื่อนางสนมปฏิบัติตามรับสั่งของพระเจ้าเจษฎา นางจึงได้รับความเดือดร้อนเหมือนเมื่อครั้งศรีธรรณุชย์ยังมีชีวิตอยู่ ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนนี้ว่า

ต่างเอี่ยวไม้ช้า แก่ลังดังนา ฟุ้งข่านขึ้นไป ต้องของสงวน
ถ้วนหน้าคนใน ฟกบวมขึ้นไซ้ริ้ นางในป่วยงาน¹⁸

¹⁷ กรมศิลปากร, ศรีทนนไชยสำนวนกาพย์และลิลิตตำราพันรตน, หน้า 96.

¹⁸ เพิ่งอ้าง, หน้า 96-97.

ทัศนะของผู้แต่งที่จะกล่าวเพิ่มเติมต่อไปนี้ ไม่มีปรากฏในศรีธนญชัย
สำนวนอื่นเลย แต่จะมีปรากฏเฉพาะในสำนวนกาพย์ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของ
หอสมุดแห่งชาติ ดังนี้คือ

ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องการประพุดิปฏิบัติตัวของผู้เป็นศรีภรรยา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สามีไม่อยู่ ความคิดนี้ปรากฏในลักษณะที่
เป็นคำพูดของศรีธนญชัย ตอนสั่งภรรยาเมื่อจะถูกนำไปประหาร ในสำนวน
ที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ความว่า

เจ้ายูคางหลัง เจียมจิตคิดระวัง ยาประมาทหมิ่นกาย งานกาน
สิ่งไรย เอาใจยควนควาย เลี้ยงบุตรสืบไปย ยาหยอะนาทอน
คอยเลี้ยงรักษา ยาทุบตีดำ ลูกยังบังอร ป้อนเค้าอาบน้ำ
เขากำลังสอน คับกล่อมไหยนอน ดินแล้วรับวัน ● อคชา
ฝากกาย เพื่อนฝูงทั้งหลาย ยาหุนหัน ตัวพิหาไมย ใครจักป้องกัน
เขาจะโบยรัน คนเหรงราวี ● ยาคบชายชั่ว จะพาเสียตัว ขอยยับ
อัปปริ จะไคยความยาก ลำบากแสนทวี ยาลงโลก็ ดวยลนลมชาย...

ทัศนะเกี่ยวกับการไม่ประมาณตน ใฝ่สูงจนเกินศักดิ์

ผู้แต่งได้แสดงความเห็นว่า หากขาดการพิจารณาไตร่ตรอง ไม่ประมาณ
ตน และมีความมกใหญ่ใฝ่สูงจนเกินศักดิ์แล้ว ย่อมนำความหายนะมาสู่ตนได้
ดังปรากฏตอนพ่อค้าเรือสำเภาหลงเชื่อคารมของศรีธนญชัยที่ว่า หากเข้ามาอยู่
ในกรงแล้วจะได้เป็นกษัตริย์ ทำให้จีนผู้นั้นยอมเข้ามาอยู่ในกรงแทนศรีธนญชัย
ในที่สุดก็ต้องเสียชีวิต ความคิดนี้ปรากฏในสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด
แห่งชาติ ในคำประพันธ์ว่า

เรือนิกาข้อยกไวย จะกลาวบดไปย ถึงนายพอค้านวิ หลงเชื้อ
ถอยคำวาทิ ดวยจิตเปรมปรี สารพัดสิ่งของสินค้า ขำเกาเกตรา
เอามาก้อ มากมายหลายพัน โหยเข้าเสี่ยสินสุททุกอัน สวนตัว
เองนันทุนหัน ไมยวายปราน ● โง่จนเกินประมาร พิดตำรา
บุราณ คิคอานจะครองกรุงไกรย...

การสร้างตัวละคร

ส่วนใหญ่ผู้แต่งมักถือวิธีการสร้างตัวละครที่ไม่แตกต่างกันมาก กล่าวคือ
สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาตินั้น นอกจากจะกล่าวถึงตัวเอกคือ
ศรีทนนไชยแล้ว ผู้แต่งได้สร้างตัวละครที่ช่วยเสริมให้เห็นถึงพัฒนาการทาง
บุคลิกภาพของตัวเอกมากยิ่งขึ้น นั่นคือการสร้างให้บุคคลที่เป็นพ่อแม่ของ
ศรีทนนไชย และตัวแม่ค้าขายขนมมีบทบาทมากขึ้น โดยบรรยายความนึกคิด
ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ให้ผู้อ่านเข้าใจว่า เหตุใดศรีทนนไชยจึง
มีนิสัยที่ฉลาดแกมโกง เจ้าคิดเจ้าแค้นติดนิสัยมาจนโต ทำให้ผู้อ่านได้ข้อคิด
เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการให้ความรักความอบอุ่นและ
ความยุติธรรมแก่เด็กโดยเสมอหน้ากันด้วย เพราะถ้าหากไม่ให้สิ่งเหล่านี้แก่
เด็กอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าผู้ใหญ่มีอคติ ไม่มี
ความยุติธรรมแล้ว ก็จะทำให้เด็กเกิดความสะเทือนใจ เกิดปมด้อยจนอาจต้อง
ลบปมด้อยตนเอง โดยกำจัดคู่แข่งเพื่อให้ตนเด่นขึ้น ดังเช่นพฤติกรรมของ
ศรีทนนไชยในวัยเด็กก็เป็นได้ นับว่าผู้แต่งสำนวนนี้ได้สร้างอุปนิสัยของ
ตัวละครได้อย่างสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างให้ตัวเอกคือศรีทนนไชยเป็นคนเจ้าชู้ด้วย
คือมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนศรีทนนไชยจะถูก
นำตัวไปประหารว่า

เมียน้อยเมียหลวง ลูกเตารทั้งปวง...

ส่วนตัวพระเจ้าเจษฎา สำนวนนี้มีลักษณะที่แปลกจากพระเจ้าเจษฎาในสำนวนอื่น กล่าวคือ แสดงความเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้นต่อศรีทนนไชยอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนที่ตั้งหน้าตัวศรีทนนไชยใส่กรงเหล็กไปทิ้งทะเล เมื่อศรีทนนไชยสามารถเอาตัวรอดมาได้ พระองค์กลับยิ่งทรงพิโรธหนักขึ้น พร้อมกับตรัสสั่งให้เพชฌฆาตนำตัวศรีทนนไชยไปฆ่าให้ไกลจากบ้านเมือง นอกจากนั้นยังขอคำปรึกษาจากข้าราชการบริพารในเรื่องที่จะฆ่าศรีทนนไชยว่าควรจะทำอย่างไรอีกด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

สมเด็จพระไทย โดยฟังทนนไชย กล่าวคำวาจา ยิ่งโกรธรวนวาย
ไมยคายเวรา ตรัดแกเสนา เพชชะคาตคณงาน ดุราเสนา
เพชคาตตัวกล้ำสม...ประหาร ผูกตัวทนนไชย พาไปยยานาร
มาไหวยวายปราน มอยมอดชีวี ตรัดสั่งเคมคั่น เพชคาตตัวกล้ำ
มัดผูกงคี่ เอาไปยไทยใกล้ย กรุงไกรยบุรี ยาคิดปรานี
พันเสียไทยตาย สมเด็จพระสัด พระไทยโทรมะนัต กลุมกลัด
เคื่อยคาย ตรัทถามไพรยฟา เสนาทั้งลาย จะคิดอุบาย
แก้ไขยังไรยดี จักคาทนนไชย ไหมมอยบันไลย วอทวายเปนผี
ยาไทยคีนล้ง มายังบุรี ไมยเห่นทองที่ รูเทาถึงมัน...

ตัวละครประกอบสำคัญนอกเหนือจากพระเจ้าเจษฎาดังกล่าวแล้ว ยังมี การสร้างตัวละครอีกตัวหนึ่ง คือตัวที่เป็นภรรยาของศรีทนนไชยให้มีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในตอนที่ศรีทนนไชยจะถูกนำตัวไปประหาร ภรรยาได้ คร่ำครวญร่ำพันอย่างน่าสงสาร ซึ่งนับว่าได้สร้างความสะเทือนอารมณ์ให้เกิด

แก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี และทำให้ศรีทະนไนไชยฉบับนี้มีชีวิตชีวามากกว่าฉบับอื่น เพราะคำร่ำพันที่ภรรยาของศรีทະนไนไชยคร่ำครวญกิติ หรือการที่ศรีทະนไนไชย คร่ำครวญและสั่งลา กิติ นับเป็นฉากรักย่อย ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านได้รับรสทางวรรณคดีแปลกไปจากศรีทະนไนไชยสำนวนอื่น

อนึ่ง สำนวนที่มีการสร้างตัวละครที่มีลักษณะเดียวกับสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติก็คือ สำนวนที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมอบให้หอสมุดแห่งชาติ สำนวนที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน วัดสามพระยา มอบให้หอสมุดแห่งชาติ และสำนวนที่กรมเลขาธิการรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ

ส่วนสำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453 นั้น มีความแตกต่างไปบ้าง กล่าวคือ เนื่องจากสำนวนนี้ไม่มีเรื่องราวชีวิตของศรีทະนไนไชยในตอนต้น จึงทำให้มองไม่เห็นว่าคุณแต่งสร้างศรีทະนไนไชยให้มีพฤติกรรมรุนแรงดังเช่นปรากฏในสำนวนอื่นมากนักน้อยเพียงใด หรือไม่ อย่างไรก็ตามในตอนท้ายของศรีทະนไนไชยบ่นเรื่องความขัดสนในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง ศรีทະนไนไชยก็มีพฤติกรรมที่แสดงการข่มขู่และก้าวร้าวต่อภรรยาอย่างเห็นได้ชัดดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ทະนไนไชยร้องตะเพิด พรุ้งนี้เกิดอิชิบหาย
กูจะไหหยันแทบตาย
อิหลังลายมึงคอยดู เมียว่าหน้า (ชำรุด) ทนฟังรำคานหู
เถียงอึงว่ามึงกู เคยลบดูเราเกินมา

นอกจากนั้นสำนวนนี้ยังสามารถให้ตัวเอก คือ ศรีทະนไนไชย เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรที่ขัดสนด้วย ซึ่งไม่ปรากฏในสำนวนอื่นเลย เหตุการณ์ตอนนี้ปรากฏในตอนท้ายที่ศรีทະนไนไชยทำอุบายหาเงิน โดยทายใจพวก

ข้าราชการได้ถูกต้อง เมื่อญาติของเขาจัดสนเงินทอง ศรีทะนนไชยก็ให้ปันด้วยดี ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ลูกเมีย (ชำรุด)	ลอยหน้า	รวยเงินตรากว่าเจ้าสัว
(ชำรุด)	ออกตัว	ฮ้อไม่กลัวจนเลยนา
ครานึ่งอยู่มาช้านาน		แสนสำราญรื่นหันษา
(ชำรุด)	ปันหมู่ญาติกา	มาพึ่งพาได้ทุกคน

ลักษณะพิเศษของสำนวนนี้อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้แต่งได้สร้างตัวละคร ซึ่งเป็นภรรยาของศรีทะนนไชยให้มีบทบาทเป็นตัวประกอบที่มีความสำคัญอีกตัวหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นบุคลิกลักษณะของศรีทะนนไชยในแง่มุมต่าง ๆ ได้ และช่วยทำให้มองเห็นสภาพความเป็นครอบครัวของศรีทะนนไชยชัดเจนขึ้น นับว่าตัวละครซึ่งเป็นตัวภรรยาของศรีทะนนไชยนั้น เป็นตัวแทนของผู้เป็นภรรยาทั้งหลายได้เป็นอย่างดี และแม้จะมีสำนวนไทยที่ว่า “ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง” ซึ่งเป็นสำนวนที่รู้จักกันดีในหมู่หญิงไทยทั้งหลายนั้น หากพิจารณาโดยถ่องแท้แล้วภรยานับว่าเป็นผู้มีอิทธิพลต่อสามีโดยไม่รู้ตัว เป็นไปในลักษณะที่เงียบ ๆ ไม่ได้ออกไปแสดงบทบาทให้เห็นอย่างเด่นชัด ลักษณะที่มีอิทธิพลอย่างเงียบ ๆ ก็คือ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้มีเป็นสามีได้ขบคิด เกิดกำลังใจ และกระตุ้นเตือนให้สามีมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวได้มากขึ้น ดังเช่นศรีทะนนไชย แม้จะเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัวและตระหนักในเรื่องความขัดสนเงินทอง จึงคำนึงถึงการแก้ปัญหาหนี้ แต่ก็ยังไม่ได้ลงมือแก้ไข จนกระทั่งภรรยาพูดบ่นขึ้น จึงเริ่มดำเนินการตามที่คิดอุบายไว้ เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้แต่งสำนวนนี้ ยังได้สร้างตัวละครประกอบอื่น ๆ ที่เป็น

ชาวต่างประเทศให้เข้ามามีบทบาทด้วย ทำให้สามารถส่งเสริมความเป็นคน มีสติปัญญาของศรีทະນนໄຊให้ผู้อ่านได้มองเห็นได้ชัดแจ้งขึ้น กล่าวคือ ศรีทະນນໄຊไม่ได้มีแค่ความสามารถที่เอาชนะคนในชาติของตนเท่านั้น แม้คนต่างชาติต่างภาษาก็ยังต้องแพ้ศรีทະນນໄຊ

ในส่วนของ*ศรีทະນນໄຊ* *สำนวนกาพย์* (สำนวนที่ตีพิมพ์เผยแพร่) นั้น การสร้างตัวละครส่วนใหญ่เหมือนกับ*สำนวนกาพย์*อื่น ๆ แต่ตัวละครที่มีบทบาทปรากฏเป็นครั้งแรกของสำนวนนี้ และมีได้กล่าวถึงใน*สำนวนกาพย์*อื่น ๆ คือ “เณร” ซึ่งให้ศรีทະນນໄຊได้อาศัยเรือข้ามฟาก ภายหลังได้สึกมารับราชการเป็นนายเวร ตัวละครนั้นนับว่าเป็นตัวละครประกอบที่สำคัญ ซึ่งผู้แต่งตั้งใจสร้างขึ้นมาเพื่อให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ถึงความเป็นไปของชีวิตที่ว่า “อนิจจังไม่เที่ยง” กล่าวคือ ศรีทະນນໄຊซึ่งเคยเป็นผู้ชนะมาตลอด กลับต้องมาเป็นผู้แพ้อย่างที่ไม่มีผู้ใดคาดคิดมาก่อน นับว่าผู้แต่งมีกลวิธีอันชาญฉลาดในการสร้างตัวละครประกอบตัวนี้ขึ้นเพื่อพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน นอกจากนั้นยังได้ช่วยให้ผู้อ่านประจักษ์ถึงปรัชญาทางพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างตัวละครที่มีประโยชน์ทางเนื้อหาอย่างยิ่ง

ศิลปะการใช้ภาษา

การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาที่ปรากฏใน*ศรีธนญชัย* *สำนวนกาพย์* พบว่ามีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ คือถ้อยคำที่ซ้ำมักใช้คำสามัญธรรมดาเป็นพื้น ไม่มีศัพท์สูงหรือใช้สำนวนที่ยากแก่การเข้าใจ แต่ส่วนที่แตกต่างกันนั้นพบว่า เป็นเรื่องของการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งแต่ละสำนวนจะมีความสั้นยาวไม่เท่ากัน อนึ่ง เพื่อให้เห็นลีลาการใช้ภาษาของศรีทະນນໄຊ *สำนวนกาพย์* จากต้นฉบับจากสมุดไทย ผู้เขียนจึงใคร่ขอนำคำประพันธ์ในสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติมาเป็นตัวอย่างดังนี้

การใช้ถ้อยคำธรรมดา ไม่มีศัพท์สูง เช่น

◎ ทนไนไชยร้องว่า ข้าซังน้ำหน้า ปากโป้งโงงเงง เจ้าไม่พินิจ
อ่านผิดไปเอง กลับว่าไม่เกรง อีกเล่าหฤณา
(ตอนศรีทนะนไนไชยสอนหนังสือหลานสมภาร)

นอกจากนี้ ยังมีถ้อยคำที่เป็นภาษาพูดปนอยู่มากมาย เช่น ตอน
ศรีทนะนไนไชยร้องให้เนื่องจากแม่ค้าแบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน

◎ ฉินะอีเถ้า ตีเอาฉิบหาย ถึงแกล้งทำลาย แบ่งปันไม่ดี

ตอนศรีทนะนไนไชยขายขนมให้แม่ค้าจนได้รับความเสียหาย

ยามเถ้าคำรามหึกฮึ กูนี้พาซื่อ นับถืออ้ายคนอัปรี

ตอนหลวงนายให้ศรีทนะนไนไชยเลี้ยงวัวไว้ที่บน ศรีทนะนไนไชยแกล้งทำให้
วัวตาย

◎ ร้องบอกทนะนไน เอนั่นอะไร แขว่นอยู่โทงเทง มองดู
ให้แน่ แก่ตาของเอง ขดอยู่ไค้งคั้ง ที่บนปลายตาน

อย่างไรก็ตามสำนวนนี้ก็มีความเปรียบสอดแทรกไว้ด้วย เช่นตอน
ยายแม่ค้าทนเลี้ยงศรีทนะนไนไชยไม่ไหว และคิดจะพาไปฝากลูกชาย (หลวงนาย)
ให้เลี้ยงไว้ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

● ลูกอ้ายชาดิชั่ว ปั่นน้ำเป็นตัว ไม่กลัวศรัน

นอกจากนี้แม้จะมีสำนวนโบราณปนอยู่ด้วย แต่ก็สามารถจะเข้าใจได้ เช่น ตอนศรีทนะนไชยมาฝากเนื้อฝากตัวกับท่านสมภาร ดังคำประพันธ์ว่า

● ทนไชยฝากตัว อยู่กับท่านขรัว เป็นข้าหิงนาน

สำนวนว่า “ข้าหิงนาน” หมายความว่า เป็นเวลานานมาก หิง แปลว่า นาน ในที่นี้ใช้เป็นคำซ้อน

ลักษณะที่เด่นอีกประการหนึ่งในด้านศิลปะการใช้ภาษาก็คือ มีการพรรณนาเกี่ยวกับการคร่ำครวญ และการชมธรรมชาติอย่างละเอียดมากกว่า สำนวนอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขึ้งและก่อให้เกิดจินตนาการ ตลอด จนให้อารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ดังเช่นตอนศรีทนะนไชยลา ภรรยาเมื่อถูกส่งประหาร ศรีทนะนไชยก็ได้สั่งลารวมทั้งสั่งสอนภรรยาอย่าง น่าฟัง ชวนให้เกิดความสงสาร จนลืมนึกถึงความไม่ดีของเขาไปได้ ดังปรากฏ ในคำประพันธ์ว่า

อะนิจเจาผี ตั้งแต่วันนี้ จะจอนจากใกล้ ขวดชมสมสอง
รวมหอพิสมัย กำเอยสิ่งไรย คงเราสองเรา เมื่อพิตายแล้ว
ยูแต่นองแก้ว คนเดียวเอกา ใครจะเอาใจย เจาพาพังงา โอไอ
นองคา จักมาเปล้าตาย เจาอยู่คางหลัง เจียมจิตคิดระวัง
ยาประมาทหมิ่นกาย งานกานสิ่งไรย เอาใจยควนควาย เลียงบุค
สืบไปย ยาไหยอะนาทอน คอยเลียงรักษยา ยาทุกคี่ดา ลูกยัง
บังออร ปอนเค้าอาบน้ำ เขาคำสั่งสอน คับกลอนไหยนอน

คืนแล้วรับควัน...ยากบชายชั่ว จะพาเสียตัว ยอยยับอับปรี
 จะโดยความยากลำบาก ยาลงโลกี้ ด้วยลนลมชาย...เป็นกำจ่าจาก
 เจาดวงชีวัน ดังแดนนี้ไปย บ่อโดยเหินกัน ยูเทิดดวงจัน
 พิจะลานาง โออินงนุท เปนประซึมมะพิสุท อันเดียวเทานี
 ชาคน้ำเกิดไม้ย ในยโลกคะโลกี้ เราทั้งสองสี่ ก็จะได้พบกัน

อนึ่งการใช้ภาษาที่ปรากฏในสำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อพ.ศ.2453
 นั้น พบว่ามีการใช้ภาษาต่างประเทศ ดังปรากฏในตอนที่แขกต่างเมืองมาพบนัน
 เรื่องผ้าวิเศษ ผู้แต่งได้บรรยายว่า

ผู้ว่ากำปะนี ไครจพนัน ชวนกันรีบมา

นอกจากนั้นสำนวนนี้ได้บรรยายให้ผู้อ่านเห็นภาพและอุปนิสัยของ
 คนไทยที่ชอบการพนันและรักสนุก ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

(ชำรุด) หัวเราะเริงรำ จ่มาพนัน (ชำรุด) ทั้งนัน ตามกันเป็น
 พรวน (ชำรุด) พลเมือง ออกลามตามเนือง พนผ้า (ชำรุด) จินแดง
 (ชำรุด) เซรซังซุกซอน (ชำรุด) ชวนกันมาดู (ชำรุด) ชั่งवादกัน
 เปนหมู่ (ชำรุด) ในเปนรองสามสอง ไปสู้ คนหลามตามดู
 เปียดยัดอัดถึง (ชำรุด) สามโมงเซา ทนนไชย (ชำรุด) ชุนนาง
 เล่านัน เลียงกันอืออึง รับรองสองเอานึง อึงขนึ่งทั้งวัง (ชำรุด)

จะเห็นได้ว่าแม้ข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์ตอนนี้จะขาดหายไปเป็นช่วง
 เพราะชำรุดก็ตาม แต่ผู้อ่านก็พอจะจับใจความได้ว่าผู้แต่งได้ตั้งใจที่จะบรรยาย

ให้เห็นภาพเช่นนี้

ส่วนการใช้ภาษาของศรีทนะนไชยสำนวนกาพย์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ นั้น แม้จะมีการใช้ถ้อยคำภาษาเช่นเดียวกับสำนวนกาพย์อื่น ๆ แต่มีลักษณะการใช้ ถ้อยคำที่ไพเราะราบรื่นกว่า เนื่องจากได้มีการแก้ไขสัมผัสและวรรคตอนโดย เจ้าหน้าที่ผู้ชำระหนังสือของหอสมุดแห่งชาติ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

ตอนนางเหราผัน สำนวนในสมุดไทยมีว่า

นางตื่นขึ้นทันที ปลุกสามีด้วยเร็วรา เล่าความตามสัจจา
ว่าน้องมานิมิตฝัน นันทาตื่นขึ้นแล้ว กอดเมียแก้ว แล้วรับขวัญ
พรุ่งนี้เราชวนกัน ไปหาท่านที่อาราม¹⁹

สำนวนที่แก้ไขแล้วในสำนวนกาพย์ฉบับนี้ว่า

นางตื่นขึ้นทันที ปลุกสามีด้วยเร็วพลัน เล่าตามความอัศจรรย์
ซึ่งฝันนั้นทุกประการ นันทาตื่นขึ้นแล้ว กอดเมียแก้วยอดสงสาร
ว่าพรุ่งนี้จงคราญ ไปหาท่านที่อาราม²⁰

นอกจากนั้นในสำนวนนี้ยังมีการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาต่างประเทศ เข้ามาปะปนด้วย ดังปรากฏตามคำประพันธ์ต่อไปนี้

●คราวครั้งหนึ่งนั้น ยังมีกำปั่น ฝรั่งเสวไลย กัปตันกรดอน
สัญจรคลาไคล มาถึงกรุงไทย ทอดหน้าธานี²¹

¹⁹ ศรีธนะนไชย (หมูกาพย์หรือกลอนสวด), สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

²⁰ ศรีทนะนไชยสำนวนกาพย์ (สำนวนที่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3.

²¹ เพิ่งอ้าง, หน้า 51.

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาและลำดับเหตุการณ์ที่ปรากฏในนิทานศรีธนญชัย
สำนวนกาพย์แต่ละสำนวนดังนี้

(1) สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎาและนางจันทิ
ครองกรุงศรีอยุธยา ทางทิศอุดรของเมืองนี้มีสองสามภรรยาไม่มีบุตร จึงทำพิธี
บวงสรวงพระอินทร์เพื่อขอบุตร ต่อมานางเหราซึ่งเป็นภรรยาได้นอนหลับ
ฝันไป จึงไปหาสมภารวัดเพื่อให้ทำนายฝันให้ แต่สมภารไม่อยู่ สามเณรทำนาย
ฝันแทนว่า นางจะมีบุตรเป็นตลกหลวง ต่อมาเมื่อนางคลอดบุตรเป็นชาย
ตั้งชื่อว่า *ศรีทนนไชย* เนื้อเรื่องได้ดำเนินตามลำดับดังนี้

- นางเหราคคลอดบุตรอีก 1 คน
- แม่ค้าแบ่งขนมให้ไม่เท่ากันเป็นเหตุให้ศรีทนนไชยไม่ชอบน้อง
- อาบน้ำให้น้องแล้วเอาเม็ดผ้าท้อง
- ถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่วัด และบวชเป็นเณร
- เณรศรีทนนไชยปล้ำหลานสาวสมภารในขณะที่สอนหนังสือให้
- สมภารจับได้ ถูกตี และออกจากวัดมาอยู่บ้าน
- พ่อแม่เอาไปขายแต่หนีกลับมา
- ศรีทนนไชยบอกให้แม่ขายคนให้กับแม่ค้าขายขนมคนที่มิเรื่อกัน
- แม่ค้าให้เอาขนมไปขาย ศรีทนนไชยแกล้งทำให้เสียหาย
- แม่ค้าขายขนมเอาไปฝากไว้กับลูกชาย (หลวงนาย)
- หลวงนายให้ถือส่วมหมาพลูไปส่งในวังก็ทำหก
- ภรรยาของหลวงนายให้ไปเรียกหลวงนายมารับประทานข้าว
- ศรีทนนไชยแกล้งตะโกนเสียงดัง
- ศรีทนนไชยเผาเรือนนาย

- หลวงนายให้หาต้นไม้
- หลวงนายให้ศรีทนนไชยไปเลี้ยงวัวไว้ที่บน ศรีทนนไชยชักกรอกวัวไว้บนปลายตาล
- แม่ของหลวงนายไม่สบาย ให้ศรีทนนไชยไปเฝ้าอาการ ศรีทนนไชยเอาสารหนูให้กิน
- หลวงนายเอาศรีทนนไชยเข้าถวายตัวกับพระเจ้าเจษฎา ศรีทนนไชยได้เป็นพระศรีทนนไชย
- ศรีทนนไชยปลูกเรือนทองกลาง แล้วให้พระเจ้าเจษฎาเสด็จมาดูเรือนทอง (กลาง)
- พระเจ้าเจษฎาให้นางสนมไปอุจจาระรดเรือนทอง (กลาง)
- ศรีทนนไชยไม่เข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎาหลายวัน โดยอ้างว่า สอนหนังสือให้สังฆราช
- ศรีทนนไชยเอาน้ำสาดสังฆราช
- ศรีทนนไชยขอที่เท่าแมวดิ้นตาย
- ศรีทนนไชยเอาแกลบมาโปรยในที่ดินซึ่งขอได้ และเก็บเงินค่าเสียหายเมื่อชาวบ้านทำแกลบของตนเสียหาย
- ผายลมใส่หม้อถวายพระเจ้าแผ่นดิน แล้วพูดว่าเป็นดอกเห็ด
- พระเจ้าเจษฎารับสั่งให้นำตัวศรีทนนไชยไปประหาร โดยให้ใส่กรงเหล็กแล้วนำไปถ่วงน้ำ
- ศรีทนนไชยทำอุบายหนี หลอกให้พ่อค้าสำเภาริ่เข้ามาอยู่ในกรงแทน
- ศรีทนนไชยได้เรือสินค้าของนายสำเภา แล้วนำสินค้าไปขายจนหมด แล้วกลับมาเข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎา
- พระเจ้าเจษฎากริ้วให้นำไปประหารชีวิต โดยส่งตัวศรีทนนไชยไปเมืองจีน

- พระเจ้ากรุงจีนให้นำตัวศรีทนะนไชยไปใส่ไว้ในคอกเย็น
ศรีทนะนไชยรอดตาย โดยเข้าปล้ำชกกับนักโทษที่ถูกส่งไปเข้า
คอกเย็นด้วยกัน
- ศรีทนะนไชยหลอกพระเจ้ากรุงจีนว่า เพราะมีอายุวัฒนะตนจึง
ไม่ตาย พระเจ้ากรุงจีนหลงเชื่อ สั่งให้ข้าราชการไปหาตาม
ลายแทงที่ศรีทนะนไชยบอก

ศรีธนญชัยสำนวนนี้ จบลงเพียงตอนนี้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

๐ พากันทองเที่ยว	คัดลัดเลี้ยว	เขาดงพงไพรย
วาทจุมกาย	ตามไลยมิในย	นันทโดยโคไถย
เป่นยายังดี	นำกนมพลงพลาน	ยอมจัก
ประหารไทย		แล้วจักคืนเคา
ดั่งเก่ากอนมี	รูปร่างสดษีร	ริดที่เขมขัน
จบชะบับเทานินทานเอย	ทาหาไปยเทิด	

(2) สำนวนที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว มอบให้แก่หอสมุดแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2472

เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎาและนางจันที่
ครองกรุงศรีอยุธยา ต่อจากนั้นมีเนื้อหาและการดำเนินเรื่องเช่นเดียวกับสำนวน
ที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ถึงตอนศรีธนญชัยทูลเชิญพระเจ้าเจษฎา
ให้เสด็จไปทอดพระเนตรเรือนทอง (กลาง) ของตน สำนวนนี้กล่าวถึง
เหตุการณ์ค้างไว้เพียงเท่านี้ ซึ่งแสดงว่าเป็นสำนวนที่มีเนื้อหาไม่ครบบริบูรณ์
เพราะขาดเรื่องราวที่เป็นชีวิตของศรีธนญชัยในบ้านปลายไปนั่นเอง

(3) สำนวนที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน วัดสามพระยา มอบให้ แก่หอสมุดแห่งชาติเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2500 จำนวน 2 เล่มสมุดไทย

เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ เนื่องจากสำนวนนี้มี 2 เล่มสมุดไทย ซึ่งมีเนื้อความต่อเนื่องกัน ฉะนั้นจึงจะขอกล่าวถึงเนื้อเรื่องในแต่ละเล่ม ดังนี้

เล่มที่ 1 เป็นสำนวนที่มีเรื่องราวเหมือนสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของ หอสมุดแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการขึ้นต้นเรื่องเหมือนกัน คือ

ข้าขอขกกร นพนวิมวร เหนือเกล้าเกษ

มีบางตอนเท่านั้นที่มีการใช้ถ้อยคำคลาดเคลื่อนจากกันบ้างเล็กน้อย แต่ ก็เป็นแห่งละหนึ่งคำหรือสองคำ โดยเฉพาะมีตอนที่พรรณนาหรือบรรยาย เหตุการณ์ตอนเตรียมงานศพแม่ของหลวงนายอย่างละเอียดเช่นเดียวกันด้วย

เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ของเล่มที่ 1 แม้จะเริ่มเรื่องเหมือน สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติก็ตาม แต่มีเนื้อหาสั้นกว่า กล่าวคือเนื้อหาจบลงเพียงตอนภรรยาหลวงนายใช้ให้ศรีทะนไนไช ไปเรียก หลวงนายมารับประทานข้าวเป็ยกเท่านั้น

เล่ม 2 เป็นเนื้อความต่อจากเล่มที่ 1 คือ กล่าวถึงหลวงนายกลับมาบ้าน และต่อว่าภรรยาที่ใช้ให้ศรีทะนไนไชไปตะโกนเรียกตนด้วยเสียงอันดัง ซึ่งเป็น เหตุการณ์ที่เหมือนกับสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติอีก และมีการเรียงลำดับตอนเหมือนกัน จนถึงตอนศรีทะนไนไชถูกสั่งประหารชีวิต และทำอุบายหนีโดยเลี้ยงอาหารและมอมเหล้าเพชรฆาต

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้เหตุการณ์ในตอนถูกสั่งประหารชีวิตของสำนวนนี้ กับสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติจะเหมือนกัน แต่สำนวนนี้ ไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าสั่งประหารด้วยวิธีใด และวิธีเอาตัวรอดของ

ศรีทະนไนไชยของสำนวนนี้กับสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติก็ต่างกัน กล่าวคือ สำนวนนี้ศรีทະนไนไชยเอาตัวรอดด้วยการเลี้ยงอาหารและมอมเหล้าเพชฌฆาต แต่สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติเอาตัวรอดด้วยการหลอกให้พ่อค้าเรือสำเภาเข้ามาอยู่ในกรงแทนตน

(4) สำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453

เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ ศรีทະนไนไชยสำนวนนี้เป็นสำนวนที่ไม่ครบบริบูรณ์ ขาดเนื้อเรื่องตอนกำเนิดศรีทະนไนไชย ชีวิตในวัยเด็ก ตลอดจนไม่มีเนื้อหาตอนชีวิตในบันปลายของศรีทະนไนไชยด้วย เนื้อหาเริ่มมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

- ศรีทະนไนไชยลงพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระ
- ศรีทະนไนไชยทูลพระเจ้าแผ่นดินว่าปลายตาลไม่ใช่ต้นตาล
- ศรีทະนไนไชยพนันทายใจกับพวกข้าราชการบริพาร
- ประเทศลังกาส่งนักปราชญ์มาถามปัญหา
- มีชาวต่างประเทศมาพนันเรื่องผ้าวิเศษ
- ชาวต่างประเทศเอนกแซกเด้ามาพนันเรื่องนกพูดได้

(5) สำนวนที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เนื่องจากฉบับที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ มีจำนวน 2 เล่ม ผู้เขียนจะขอแยกกล่าวทีละเล่มดังนี้

เล่มที่ 1 เริ่มด้วยบทไหว้ครู แล้วจึงกล่าวถึงกษัตริย์เมืองอยุธยาทรงพระนามว่าพระเจ้าเจศดา ทรงมีมเหสีชื่อ สุตทะมาลี ซึ่งเป็นราชธิดาของเมืองมัตตะราชบุรี ต่อจากนั้นมีเนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์เหมือนกับ

ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ จนถึงตอนแม่ค้าขายขนมเอา
 สี่ทะนนไชย ไปฝากไว้กับหลวงนาย

เล่มที่ 2 เริ่มเรื่องตั้งแต่พระเจ้าเจษฎาเสด็จไปทอดพระเนตรเรือนทอง
 จนกระทั่งถึงตอนสี่ทะนนไชย ถูกสั่งประหารชีวิต และทำอุบายเอาตัวรอด
 มาได้ด้วยวิธีเลี้ยงอาหารและมอมเหล้าเพชฌฆาต ซึ่งนับว่ามีการเรียงลำดับ
 เหตุการณ์เหมือนสำนวนเดิมที่เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ โดยเฉพาะ
 เหตุการณ์ตอนถูกสั่งประหารและการเอาตัวรอดจะเหมือนกับฉบับที่เจ้าจอม
 สมบุญมอบให้หอสมุดแห่งชาติด้วย

(6) ศรีทะนนไชยสำนวนกาพย์ (ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ศรีทะนนไชยสำนวนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 3
 จำนวน 1,000 เล่ม ในงานฉาปนกิจศพ นายชิต สุกสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏ-
 กษัตริยาราม วันที่ 24 เมษายน พุทธศักราช 2511 (พิมพ์ครั้งแรกโรงพิมพ์
 หมอสมิธ จัดพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยา
 ศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี (ม.ร.ว.มูล ดารากร) พ.ศ.2501

พระปฏิวเทวิศิษฐ์ (สาย เลขยานนท์) ซึ่งเป็นผู้มอบหนังสือเรื่อง
 ศรีทะนนไชยสำนวนนี้ให้แก่หอสมุดแห่งชาติ ได้ยืนยันว่าฉบับที่ท่านมีอยู่นั้น
 มีอายุเก่าในสมัยโรงพิมพ์หมอสมิธ²² ซึ่งหากเป็นตามคำยืนยันนี้แล้ว แสดงว่า
 ศรีทะนนไชยสำนวนกาพย์ นี้จะต้องได้รับการตีพิมพ์ในระหว่าง ค.ศ.1868-1910
 (พ.ศ.2411-2453) คือในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ซึ่งในขณะนั้นโรงพิมพ์นี้ได้
 ตีพิมพ์หนังสือประเภทวรรณคดีร้อยกรองออกจำหน่าย เช่น พระอภัยมณีของ
 สุนทรภู่ เป็นต้น และทำให้หมอสมิธร่ำรวยจากการพิมพ์หนังสือประเภทนี้มาก²³

²² กรมศิลปากร, ศรีธนญไชยสำนวนกาพย์และลิลิตตำราพันต้น, หน้า ก.

²³ Wipha Senana, The Genesis of the Novel in Thailand, (Bangkok : Thai

ศรีทะนนไชย

(สำนวนกาพย์)

และ

ลิลิตตำรานพรัตน์

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายชิต ศุภสิทธิ์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๑

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เริ่มด้วยบทไหว้ครู แล้วดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงพระเจ้าเจษฎากับพระนางอนงคมาลีครองกรุงอยุธยา ต่อจากนั้นกล่าวถึงครอบครัวชาวบ้านครอบครัวหนึ่งอยู่ที่บ้านบึงอักษะมีบุตร จึงตั้งศาลเพียงตาบูชาพระอินทร์ ในที่สุดก็ได้บุตรชายสมปรารถนา ภายหลังตั้งชื่อบุตรชายว่า ศรีทะนนไชย ต่อมาครอบครัวนี้มีบุตรอีกหนึ่งคน จึงให้ศรีทะนนไชยเลี้ยงดู มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามลำดับดังนี้

- ศรีทะนนไชยฝ่าท้องน้อง
- ถูกไล่ออกจากบ้านไปอยู่วัด แล้วบวชเป็นเณร
- ปล้ำหลานสาวสมภาร
- ศรีทะนนไชยสึกมาอยู่บ้าน พ่อแม่จึงพาไปขายไว้หลายแห่ง ในที่สุดพาไปขายไว้กับยายยายขนม
- ทำขนมขายเสียหาย ยายจึงเอาไปให้ลูกชาย (หลวงนาย) เลี้ยงไว้
- หลวงนายให้ถือพานหมาก แต่ทำหก ภายหลังจึงเก็บเอาขยะและมูลสัตว์ใส่ในพานหมากแทน
- ภรรยาหลวงนายใช้ให้ไปตามสามีมารับประทานข้าว
- ศรีทะนนไชยแกล้งตะโกนเสียงดัง
- ศรีทะนนไชยเผาเรือนนาย
- หลวงนายให้หาต้นไม้ ศรีทะนนไชยไปจับเอาเชิงกรานมา
- ศรีทะนนไชยชักควายขึ้นต้นตาล
- หลวงนายนำตัวไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินไปทอดพระเนตรเรือนทอง
- นางสนมกำนัลไปอุจจาระรดเรือนทองตามรับสั่ง
- แต่ถูกศรีทะนนไชยเอาไม้ไล่ตี
- ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่าสอนหนังสือให้สังฆราช

- เอน้ำสาตสังฆราช
- ขอที่เท่าแมวดิ้นตาย
- ศรีทะนนไชยผายลมใส่หม้อถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- พระเจ้าแผ่นดินให้เอาไปฆ่า แต่ทำอุบายเลี้ยงเหล่าเพชรฆาต
จึงหนีมาได้
- หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระได้
- ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่าปลายตาลมิใช่ต้นตาล
- พนันกับพวกเสนาว่า คนสามารถทายใจได้ถูกต้อง
- รับอาสาทางปัญหารัศมีกับปราชญ์เมืองสิงหล
- รับพนันเรื่องผ้าวิเศษกับชาวฝรั่งเศส
- รับพนันเรื่องนกพูดได้กับชาวฝรั่งเศส
- ศรีทะนนไชยอ้างว่าเป็นไก่ตัวผู้ เมื่อตนไม่มีไข่ไก่มาแสดง
- ศรีทะนนไชยถูกจับใส่กรงเหล็กไปถ่วงน้ำ
- ไปค้าขายเมืองจีน
- กินผักบั้งไ้ขาว เพื่อหลอกดูหน้าพระเจ้ากรุงจีน ซึ่งมีพระพักตร์
เป็นสุนัข จึงถูกเอาไปใส่กรงซึ่งมีมดคัน และนำไปขังที่ตึกเย็น
- ศรีทะนนไชยชนะพนันที่ตนขอมะม่วงจากสมภารได้
- พวกมะละกามาทำพนันมวยปล้ำ
- ศรีทะนนไชยไปกินเมืองปักยี่ได้
- ศรีทะนนไชยทำนาริมน้ำ ลมพัดข้าวเสียหาย จึงไปหาดันลม
แล้วอ้างว่าขายมาเป็นตันลม
- ศรีทะนนไชยรับทำแข่งแปลคัมภีร์กับปราชญ์ลังกา
- เสียรู้เณรเรื่องจันบกที่ไหนก็ได้
- เสียรู้เณร (นายเวอร์) เรื่อง 2 เดือน

- พระเจ้าแผ่นดินไปเยี่ยมศรีทนะนไชซึ่งป่วย
แต่ถูกหลอกให้คลานเข้าไปหา
- สั่งภรรยาให้เผาตนด้วยไม้ลังตั้ง
- สนมไปปัสสาวะรดกระดูก และได้รับบาดเจ็บ

จากการศึกษาศรีทนะนไชสำนวนกาพย์ดังกล่าวมาแล้วนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าสำนวนกาพย์สำนวนต่าง ๆ มีที่มาจากต้นฉบับเดียวกัน เพราะลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง ตัวละคร การสร้างฉากและสภาพสังคม ตลอดจนเนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์แทบจะไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาทุกสำนวนอย่างละเอียด ผู้เขียนเห็นว่าสำนวนกาพย์ที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติน่าจะเป็นสำนวนที่คัดลอกได้ใกล้เคียงกับต้นฉบับเดิมมากที่สุด ทั้งนี้สังเกตได้จากการที่มีบทพรรณนารายละเอียดต่าง ๆ โดยไม่มีการรวบรัดตัดตอนเหตุการณ์ให้รวดเร็วตามที่ปรากฏในสำนวนอื่น ๆ เลย ดังเช่นตอนที่ศรีธัญชัวยางยาแม่หลวงนายจนตายแล้ว หลวงนายก็ปลงศพแม่ของตน ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติกล่าวถึงการเตรียมงานอย่างละเอียดโดยพรรณนาถึงการเล่นต่าง ๆ ดังนี้

ครันวายโสภแล้ว ลูกชายใจแกล้ว จัดแจงเคหา เทียวออก
ชาวบาร ไวยวารเคมา พรอมเพรียงเรียงน้ำ มากมายหลายคน
บางจีบหมากพลู จัดแจงแดงยู พรังพรุสับสน หาเข้าหาปลา
นำทาลวน ฟืนตองกองคน เกลื่อนกลนช่วยกัน

.....
.....

ทาวไทยรูแจ้งวา ทำจัดแจงแต่งการมากมาย ปลงศพเผาผี

ชลนีนันตาย คนทางนอนในเณร มากมายโดยปอง พระราชทาน
เครื่องเล่น ทุกสิ่งไมยเวน ครอบครันโดยปอง โชนหนประชัน
สะนันก็กกอง บัดนั้นจึงลูกชาย ครันรุ่งสาย
คืนดิบดี จัดแจงทวนที่ คนอิงมีมาพรมกัน ฟืนตองกองไวยครบ
แล้วปลงสบในยวันนั้น สำเรศเสดด้วยพลัน แลชวนกับมาเคหา
ยุไปยโดยวันนึ่ง ออกนายนันคีตมา ผัวเมียทั้งสองเรา พรอมมาจา
แล้วคิดอาว ...

สำนวนกาพย์อื่น ๆ ไม่มีรายละเอียดเลย กล่าวแต่เพียงว่าเมื่อครบ 7 วัน
ก็ปลงศพ ดังปรากฏในสำนวนที่เจ้าจอมสมบุญมอบให้หอสมุดแห่งชาติ ความว่า

ครันวายโสกสัลย์ หมู่ญาติพร้อมกัน ปฤกษาปราไส ปลงศพ
สรรพเสร็จ เจตวันทันใจ ฉบับเดิมนั้นไซ้ว่าไปป่วยการ
ที่จริงก็เพราะ ร่ำไรไฟเราะห์ เสนาะลำคำหวาน ผู้แต่งอักษร
ปฤชาชำนาญ ประกอบกิจการ ภาพกลทนะนไชย แต่ท่านเจ้าของ
ยินดีปรองดอง โดยทางวิไส จิตรสมัครรักอ่าน นิทานทะนไชย
จึงแปลงแข่งไส เอาแต่ได้ราคา อยู่ไปได้หลายวัน สองนายนัน
คิดขึ้นมา ผัวเมียนั่งปฤกษา สังสนทะสนา นึกถึงตัว ...

ฉบับที่ดีพิมพ์เผยแพร่ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ ความว่า

ครันวายโสกสัลย์ หมู่ญาติพร้อมกัน ปรีกษาปราศรัย ปลงศพ
สรรพเสร็จ เจ็ดวันทันใจ ฉบับเดิมนั้นไซ้ว่าไปป่วยการ
ที่จริงก็เพราะ ลำนำเสนาะ พริงเพราอ่อนหวาน ผู้แต่งอักษร

ปรีชาชำนาญ ประกอบกิจการ กายกกลอนทะนไนไซ แต่ท่าน
 เจ้าของ ยินดีปรองดอง โดยทางวิสัย จิตสมครรักอ่าน นิทาน
 ทะนไนไซ จึงแปลแต่งใส่ เอาไ้รัชการ อยู่ไปหลายวัน
 สองนายนั้นกลับคืนมา ยังเมียนั่งปรึกษา สั่งสนทนากถึงตัว...

(หน้า 24)

สองสำนวนหลังนี้ระบุว่า ผู้แต่งได้ตัดแปลงไปจากเดิมบ้างซึ่งเป็นการ
 ตัดแปลงในด้านกลวิธีการดำเนินเรื่อง กล่าวคือ ผู้แต่งเห็นว่า ของเดิมบรรยาย
 จัดงานศพมากเกินไป จึงรวบรัดเหตุการณ์ให้สั้นเข้า เพื่อจะได้กล่าวถึง
 เหตุการณ์อื่นต่อไป

เหตุการณ์อีกตอนหนึ่ง คือตอนที่ศรีธัญชัยผายลมใส่หม้อถวาย
 พระเจ้าเจษฎา เป็นเหตุให้พระองค์กริ้วมากถึงกับรับสั่งให้นำตัวไปประหาร
 สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ได้พรรณนาถึงวิธีการที่จะ
 ประหารศรีธัญชัยและรายละเอียดอื่น ๆ ไว้ด้วย ดังนี้

จำจงต้องอาษา ทั้งคิคาหาประการ ตรัดทรงไทยเร่งไปย ทิงทะเล
 ไญยลอยชลทหาร ดองลักลงบ่อนาร พอประมารมัดเกยีน
 เอาเชือกผูกประนัง ไวยริมฟ้างแทบชลที่ จินไสยริตามสาคอน
 ครันเปรียบเทียบคอยกัน ชีวิตมันจมอยมอม ทิงเสียในสาคอน
 แล้วจ้อมกลับคืนมา เมื่อนันทนไนไซ สมเดจทาวไทย
 กริวโกรดโกรทา จำจอมันคงเอาลงนาวา จักไทยไปยคาเสา
 กลางนัถที่ เมียนอยเมียหลวง ลูกเดาทังปวง ออกมาวิงหนี ...

... ..

....

ทนนไชยใจภาน แกลงกลาวจาวสาร โดยเรื่องบันระยายแกลไคย
ตัวตนไหยทนอะบาย ดวยจิตคิคิฌมาย อุบายมานยา ...

สำนวนที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน มอบให้หอสมุดแห่งชาติ ไม่ได้
พรรณนาเหตุการณ์ตอนนี้อยู่ละเอียด สรุปความแต่เพียงว่า

จำจงทัวกายา ทงคื้อค้ำห้ำประการ ฝ่ายศรีทะนไนไชย รับสอง
ภูวไนย ไหยไปประหาร ไหยตรวนชื้อค้ำ ถึงห้ำประการ ทนทุกซ์
ทรมาร ไม่วายกายา นิ่งตริกนิกได้ อุบายหนึ่งไชริ ...

สำนวนที่ดีพิมพ์เผยแพร่กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้อยู่โดยมีเนื้อความและ
ใช้สำนวนภาษาเช่นเดียวกับฉบับที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน มอบให้หอสมุด
แห่งชาติทุกประการ ผู้เขียนจึงจะขอไม่ยกคำประพันธ์มากล่าวซ้ำอีก

จะเห็นได้ว่า สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติให้รายละเอียด
มากกว่าสองสำนวนหลังนี้มาก นอกจากนั้นยังได้พรรณนาถึงการคร่ำครวญของ
ภรรยาศรีธนญชัยเมื่อทราบว่ามีจะถูกประหารได้อย่างยืดเยื้อ ทั้งยังได้
บรรยายถึงการคร่ำครวญและสั่งลาภรรยาของตัวศรีธนญชัยไว้ด้วย ดังนี้

เมียนอยเมียรหลวง ลูกเตาหังป่วง ออกมาวิงหนี พีน้องทั้งหลาย
มิศหายมากหมี่ โสกลเส้าโสกี ร่ำรักทนนไชย นางเมียนั้นเหล่า
กอดบาดพัวเคา ชลเนตล้งไคย กลงเกลือกเลือกไปย เพียงสิน
ชีวา สองถอนคอนทรวง กลมเกลียวเนียงนอง แนบเนื้อฟัวควัน
...

สังเสียรำไรย ยูเทิดทรมไวย พิจักขอลา กำของพีแล้ว
น้องแก้วพ้งงา ยาใดโสกา ทิงค้ายายผัน ...

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสำนวนกาพย์ที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ เป็นสำนวนที่มีได้ตัดทอนรายละเอียดหรือดัดแปลงกลวิธีการดำเนินเรื่องเลย จึงน่าจะเป็นสำนวนที่รักษารายละเอียดของต้นฉบับเดิมไว้ได้มากที่สุด

รูปแบบที่เป็นสำนวนกลอน ค้นพบ 3 สำนวน คือ

(1) เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมือง ศรีธนญไชยสำนวนนี้ไม่ปรากฏทั้งชื่อผู้แต่ง เวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก แต่ฉบับที่พบในปัจจุบันพิมพ์ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวัฒนา เมื่อ พ.ศ.2463 เสภาเรื่องนี้สันนิษฐานว่าแต่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ให้คำสันนิษฐานไว้ในคำนำของหนังสือนี้ว่า

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เห็นจะเป็นหนังสือแต่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยเป็นสำนวนใหม่ ฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุดเป็นฉบับหลวงฝีมืออักษรครั้งแรกรัชกาลที่ 4 เขียน พิศเราะห์กับเหตุอีกอย่าง 1 ด้วยปรากฏว่า โปรดให้เขียนเรื่องศรีธนญไชยที่ในพระวิหารวัดปทุมวัน เมื่อในรัชกาลที่ 4 จึงสันนิษฐานต่อไปว่า เสภานี้เห็นจะเป็นหนังสือแต่งสำหรับขับถวายเวลาทรงเครื่องใหญ่ทำนองที่แต่งเสภาเรื่องพงสาวดารในรัชกาลเดียวกัน (หน้า ก-ข)

จากคำนำดังกล่าว ผู้เขียนได้ไปที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาภาพเขียนเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมือง และพบว่าจิตรกรรมชิ้นนี้อยู่ใน

สภาพดีเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังได้ค้นหาต้นฉบับเดิมจากหอสมุดแห่งชาติ พบว่า ต้นฉบับเดิมเขียนไว้ในสมุดไทยคำ จารด้วยหรรษาล ตัวสมุดไทยยังอยู่ในสภาพที่เรียบร้อยดีทุกประการ ในการจัดประเภท หอสมุดแห่งชาติได้จัดแบ่งไว้ในประเภทที่เรียกว่า “หมุกลอนอ่าน” จำนวนสมุดไทยคำของเสภาเรื่องนี้มีทั้งหมด 3 เล่มสมุดไทย ดังนี้

เล่มที่ 1 ตามประวัติกล่าวว่า เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่กำเนิดของศรีธนญไชย และศรีธนญไชยได้ช่วยพระเจ้าทวาลี แก้ปัญหาต่าง ๆ จนถึงสมภารเฒ่ามาฟ้องพระเจ้าทวาลีว่ามีข้าราชการไปข่มเหง

เล่มที่ 2 ตามประวัติกล่าวว่า สมุดไทยเล่มนี้หอสมุดแห่งชาติได้มาจากกรมเลขาธิการรัฐมนตรี เนื้อเรื่องได้ดำเนินต่อจากเล่มที่ 1 คือ พระเจ้าทวาลีให้สมภารดูตัวศรีธนญไชย แต่สมภารจำไม่ได้ จนกระทั่งพระเจ้าทวาลีให้ศรีธนญไชยไปเก็บพริกในอุทยาน

เล่มที่ 3 ตามประวัติกล่าวว่า หอสมุดแห่งชาติได้มาจากกรมเลขาธิการรัฐมนตรีเช่นกัน เนื้อเรื่องได้ดำเนินต่อจากเล่มที่ 2 คือ กล่าวถึงตอนศรีธนญไชยลงพระเจ้าทวาลีว่า ขังตัวปัญญาไว้ในปล้องไม้ พระเจ้าทวาลีให้พวกนางสนมขอตัวปัญญาจากศรีธนญไชย จนถึงศรีธนญไชยหลอกพระสังฆราชเมืองลังกาให้อ่านคัมภีร์ไตรปิฎกและคัมภีร์ไตรคด พระสังฆราชอ่านไม่ได้จึงหนีกลับบ้านเมือง

ผู้เขียนได้ตรวจสอบต้นฉบับเดิมที่เป็นสมุดไทยกับฉบับที่พิมพ์เป็นหนังสือในปี พ.ศ.2463 แล้ว ปรากฏว่ามีเนื้อหาทุกบททุกตอนตรงกันทุกประการ มีที่ต่างกันบ้างก็เฉพาะในเรื่องตัวอักษรที่เขียนไม่เหมือนกัน และถ้อยคำที่ใช้บางตอนคลาดเคลื่อนกันไปบ้าง ซึ่งไม่ได้ทำให้เนื้อหาแตกต่างกัน เช่น

ต้นฉบับสมุดไทยสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติเขียนว่า
 จะกล่าวถึงเรื่องขุนศรีธนไชย บุราณท่านเล่าไว้นานหนักหนา
 หวังให้แจ้งคนที่มีปัญญา ก็ทราบด้วยความคิดบิดาที่

หนังสือเสภาเรื่องศรีธนไชยเชียงเมียง เขียนว่า
 จะกล่าวถึงเรื่องขุนศรีธนไชย บุราณท่านเล่าไว้นานหนักหนา
 หวังให้แจ้งคนที่มีปัญญา ก็ทราบด้วยความคิดบิดาที่
 (หน้า 1)

ต้นฉบับสมุดไทยสำนวนที่เป็นต้นฉบับเดิมของหอสมุดแห่งชาติเขียนว่า
 ฝ่ายพระจอมนรินทร์ปิ่นประชา สมญาทวาละนรินาทพระนามหมาย

หนังสือเสภาเรื่องศรีธนไชยเชียงเมียง เขียนว่า
 ฝ่ายพระจอมนรินทร์ปิ่นประชา สมญาทวาละเลิศเจดนิยาย (หน้า 1)

ผู้เขียนขอกล่าวถึงเสภาเรื่องศรีธนไชยเชียงเมียงตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ที่มาของเรื่อง ระบุไว้ในคำนำของหนังสือนี้ว่า แต่งเนื้อเรื่องตาม
 เรื่องราวของมณฑลอุดร

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อขับถวายเป็นบาทสมเด็จพะพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวเวลาทรงเครื่องใหญ่

รูปแบบ แต่งเป็นนิทานคำกลอน โดยเล่าด้วยคำประพันธ์ประเภท
 กลอนเสภา จึงเรียก “เสภาเรื่องศรีธนไชยเชียงเมียง”

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองทวาลี ชื่อพระเจ้าทวาละ มีมเหสีชื่อนางสุวรรณบุปผา ประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง แต่ได้รับคำทำนายว่าจะเลี้ยงให้เติบโตได้ยาก วิธีแก้ไขคือ ต้องหาเด็กชายซึ่งเกิดในวันเดียวกันมาเลี้ยงคู่กัน ฝ่ายทางนอกเมืองมีครอบครัวราษฎรครอบครัวหนึ่ง สามีนี้อพยพหนีภัย ภรรยาชื่อยายป्ली มีบุตรชาย (ภายหลังได้ชื่อว่าเชียงเมี่ยง ต่อมาได้รับพระราชทานนามว่า ศรีธัญไชย) ซึ่งเกิดวันเดียวกับพระโอรส ต่อมาจึงได้รับการเลี้ยงดูให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระเจ้าทวาละด้วย เหตุการณ์ได้ดำเนินไปตามลำดับดังนี้

- พระเจ้าทวาละสั่งพระโอรสก่อนพระองค์สิ้นพระชนม์ว่า หากน้องบุญธรรมทำผิดอย่างไร ขออย่าให้ลงโทษถึงขั้นประหาร
- พระเจ้าทวาละสิ้นพระชนม์ บุตรบุญธรรมบวชเป็นสามเณรกับพระครูจันทสุปั๋ง
- พระอาจารย์ไปทำพิธีปลุกเสกอ้อยในป่าช้าพระอาจารย์ฉันเนื้ออ้อยเหลือแต่ข้ออ้อยให้เณรฉัน เป็นเหตุให้ เณร (ราชบุตรบุญธรรม) นั้นมีสติปัญญาฉลาดปราดเปรื่องขึ้น
- เณรตั้งปัญหาถามอาจารย์ ความว่า

ในบทปดมังดังเวหา ที่สองว่าชาโดเป็นข้อขัน
 คชลามิคาลำดับกัน เป็นที่สามคนคั้นปัญหาเณร
 จัตวาติดานี้ที่สี่แกลง แปะ ๆ ปะ ๆ มาแจ้งมหาเณร
 ถามว่าได้แก่อะไรให้ชัดเจน พระฟังเณรตอบปัญหาปัญญาตัน

(หน้า 19)

- พระอาจารย์ฉันแกงหมู จึงสามารถตอบปัญหาได้
- พนันกับลาวส่งเมี่ยงเรื่องข้ามน้ำ
- พระเจ้าทวาละ (องค์ที่เป็นโอรส) ให้เณรสึกมารับราชการ คนทั้งหลายเรียกเณรว่า เชียงเมี่ยง

- เชียงเมี่ยงหลอกพระเจ้าทวละว่ามียาเจริญอาหาร
- เชียงเมี่ยงติข้างทรงว่าตัวโต แต่ตาเล็กไม่สมตัว
- พระเจ้าแผ่นดินชวนพวกเสนาไปเล่นสบบ้า เชียงเมี่ยงแก้งร้องเสียงดังว่าพระเจ้าทวละยิงเลยทุกที แต่เสนายังถูก ทำให้พระเจ้าทวละได้รับความอับอาย
- พระอาจารย์มรณภาพ พระเจ้าทวละให้เชียงเมี่ยงคุมสนมไปร้องไห้
- พระเจ้าแผ่นดินเสวยเมี่ยง เชียงเมี่ยงแก้งอมเมี่ยงถึง 4 คำพร้อม ๆ กัน ทำให้แก้มดุษยพอง แล้วเอน้ำมันทาแก้มไว้ พระเจ้าทวละทักว่าแก้มพองอมเมี่ยงหรือ เชียงเมี่ยงตอบว่าแก้มของเขาทาน้ำมันไว้แก้มเลยพอง พระเจ้าทวละกริ้ว
- ชานพระที่ทรุด พระเจ้าทวละให้หาคนปากงาม เชียงเมี่ยงไปหาคนปากแห้วมาให้
- พระเจ้าทวละแกลงแรงให้เชียงเมี่ยงกิน
- เชียงเมี่ยงเอาข้าวแรงมาปั้นเป็นดินสอถวาย
- พระเจ้าทวละให้พวกเสนาแอบหาไข่ไก่มาซ่อนไว้ แต่ไม่บอกให้เชียงเมี่ยงรู้ เชียงเมี่ยงเอาตัวรอดด้วยการบอกว่าคนเป็นไก่ตัวผู้
- พระเจ้าทวละให้เชียงเมี่ยงหาผ้าลายดินแด้ม
- เชียงเมี่ยงขอมะม่วง สมภารไม่ให้ เชียงเมี่ยงจึงหลอกขอดูลายกัน แล้วถืบสมภาร
- กษัตริย์เมืองธานีส่งคนมาทำชนหัวล้าน
- เชียงมณฑลผายลมใส่กระบอกจะให้เชียงเมี่ยงดมแต่กลับถูกเชียงเมี่ยงแก้ล่า
- เชียงเมี่ยงทำนายว่า พระเจ้าทวละจะสิ้นพระชนม์ใน 7 วัน

- เชียงเมียงบวชเป็นพระเพื่อช่วยคอบปญหารมกับพระ
ซึ่งกษัตริย์เมืองธานีส่งมาถามปัญหา ตอนนี่เชียงเมียงได้เป็น
พระศรีธัญไชย
- พระเจ้าทวละให้ศรีธัญไชยมาเฝ้าก่อนไก่อ
- พระเจ้าทวละให้ศรีธัญไชยไปเก็บพริก
- ศรีธัญไชยหลอกพระเจ้าทวละว่าขังตัวบุญญาไว้ในกระบอกไม้ไผ่
- ศรีธัญไชยเอากันรับเสด็จ
- มีศึกมาประชิดเมือง พระเจ้าทวละให้ศรีธัญไชยไปรบ แต่เขา
หาอุบายไม่ไปรบด้วยการสานกระบุงใหญ่ใส่เสบียงแล้วหามไป
ทำให้ไม่สามารถออกจากประตูเมืองได้ พระเจ้าทวละรำคาญ
จึงรับสั่งว่าไม่ต้องไปรบ
- กษัตริย์เมืองชาวสงคนมาทำดำน้าทน ศรีธัญไชยรับอาสาดำน้า
- นางวิเสทถูกถอดจากตำแหน่ง เนื่องจากไปทำหน้าที่พนกงาน
ชำระแทนพนกงานซึ่งไม่มา ศรีธัญไชยช่วยให้นางได้รับ
ตำแหน่งคืน
- เจ้าเมืองประเทศราชส่งกระบือมาทำวังแข่ง
- กษัตริย์เมืองลังกาส่งสังฆราชามาทำแข่งแปลกัมภีร์ ศรีธัญไชย
รับอาสาเข้าแข่งขัน โดยทำกัมภีร์ไตรปู กัมภีร์ไตรคด

การสร้างตัวละคร ผู้แต่งสำนวนนี้นับว่าสามารถสร้างตัวละครได้อย่าง
เหมาะสม นับตั้งแต่ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นแต่ในตอนต้นแล้วว่า ตัวละครที่เป็น
พระเจ้าทวละ (องค์ที่เป็นพระโอรส) จะต้องเป็นตัวละครของเชียงเมียงตลอดไป
เพราะได้ปูพื้นให้ผู้อ่านทราบว่า พระองค์เป็นคนเลี้ยงยาก และจะมีชีวิตอยู่รอด
ได้ก็ต้องเลี้ยงคู่กับเด็กชายซึ่งเกิดในวันเดียวกับพระองค์ เพราะเหตุนี้ตัว

พระเจ้าทวละผู้เป็นพระราชบิดาจึงสั่งกำชับก่อนสิ้นพระชนม์ว่า แม่เชียงเมี่ยง ทำผิดร้ายแรงอย่างไร ก็ขอให้อย่าลงโทษถึงตาย นอกจากนั้น แม่ผู้แต่งจะกล่าวว่าพระองค์ได้รับการเลี้ยงดูจนมีวิชาเช่นเดียวกับเชียงเมี่ยงก็ตาม แต่เมื่อเชียงเมี่ยงบวช ผู้แต่งก็กำหนดให้เชียงเมี่ยงได้กินข้าวอ้อย ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาของเชียงเมี่ยงให้มีความปราดเปรื่องกว่าผู้อื่น รวมทั้งพระเจ้าทวละด้วย

นอกจากตัวเอกคือเชียงเมี่ยง ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถเอาตัวรอดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้แล้ว ตัวละครที่มีบทบาทคู่มากับตัวเอกก็คือ พระเจ้าทวละ (องค์ที่เป็นโอรส) ในสำนวนนี้ ผู้แต่งได้สร้างให้พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความยุติธรรม มีใจเมตตากรุณา รักษาสิ่งที่จะทำให้ไว้กับพระราชบิดาเป็นอย่างดี แม่เชียงเมี่ยงจะทำให้พระองค์กริ้วและได้รับความอับอายหลายครั้ง แต่พระองค์ก็สามารถเก็บความรู้สึกต่าง ๆ ได้ดี ดังเช่น ตอนพระองค์ถูกหลอกให้คอยยาเจริญอาหารนั้น พระองค์รู้สึกโกรธมาก แต่ไม่ได้แสดงกริยาให้คนอื่นทราบเลย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ให้ขุนเคื่องพระทัยแต่ไม่ตรัส พระดำรัสที่หยอกเข้าเฉลย

เกรงขุนนางจะหยาบเย้ย ทรงชมเชยพระวาทาทำปราณี (หน้า 13)

ในฐานะที่พระเจ้าทวละจะต้องตกเป็นเบี้ยล่างให้เชียงเมี่ยงลงภูมิภาคโดยมิได้แสดงความก้าวร้าวให้เสียกริยาของความเป็นกษัตริย์ นับว่าพระองค์เป็นผู้ที่มีความอดทนเป็นเลิศ และเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีคุณธรรมอย่างแท้จริงด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงคราวที่บ้านเมืองคับขัน ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ต่างเมืองมาทำพินันเอาเมืองด้วยวิธีต่าง ๆ และแม้จะมีศึกมาประชิดเมือง พระองค์จึงได้รับความร่วมมือจากเชียงเมี่ยงด้วยดีเสมอมา และเมื่อเชียงเมี่ยงช่วยกู้บ้านเมือง

ได้ครั้งใด พระองค์จะโปรดพระราชทานข้าวของเงินทองแก่เชียงใหม่ทุกครั้ง
อย่างไรก็ตามผู้แต่งก็สร้างให้พระองค์มีความรู้สึกเช่นปुरुชนธรรมดาอยู่บ้าง
ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจะแก้เผ็ดเชียงใหม่บ้าง พระองค์ก็ทำ ดังเช่น ตอนแก่งแร่
ให้เชียงใหม่กิน ดอนให้เสนาแอบซ่อนไขไก่ไว้ เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพสังคมของเรื่องศรีธนญชัยสำนวนนี้
สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมตลอดจนประเพณีในราชสำนักบางอย่างได้อย่างชัดเจน
ซึ่งการสะท้อนภาพเหล่านี้ได้เป็นการสะท้อนแบบล้อเลียนแต่ประการใด
หากเป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพที่แท้จริง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยว่า สำนวนนี้
แต่งสำหรับขับถวายเป็นเจ้าแผ่นดินนั่นเอง นอกจากนี้อาจเป็นด้วยว่า ผู้แต่ง
เป็นผู้มีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม ตลอดจนการดำเนินชีวิต และรู้
ขนบธรรมเนียมของราชสำนักเป็นอย่างดี จึงอดมิได้ที่จะนำสิ่งใกล้ตัวมาเอ่ยถึง
ในบทประพันธ์นั้นด้วย ดังเช่น ตอนพระเจ้าทวาลีสั้นพระชนม์ ผู้แต่งก็ได้
บรรยายเกี่ยวกับการจัดพระศพไว้ดังนี้

ครานั้นจึงพระราชกุมาร	เชิญพระศพทรงสนานจนจวนค่ำ
มาลาภูษาถวายเป็นเครื่องทรงประจำ	เครื่องคันลั่นทองคำลงยาดี
ทรงเครื่องคันเสร็จสรรพสำหรับกษัตริย์	เชิญเข้าโกฐธูเนาวรัตน์มณีสรี
ประโคมแด่สังข์สนั่นลั่นดนตรี	กลองชนะพร้อมดีเสียงมีว้าง

(หน้า 6)

นอกจากนั้นยังได้พรรณนาให้เห็นถึงการเตรียมงานพระราชพิธี
ถวายพระเพลิงศพ ดังนี้

ครานั้นหมู่อำมาตย์ข้าราชการ กับพระราชกุมารโอรสา
 พร้อมกันกะเกณฑ์มาปนา ทำมหาเมรุปรารงค์ตามอย่างยศ
 สูงเส้นหาวาส่งสนาม เมรุทิศงามสามสร้างต้องอย่างหมด
 เมรุทองในเครื่องนั้นเป็นหลั่นลด ต้องแบบตามบททุกสิ่งอัน
 ราชวัตรฉัตรทรงเงินนาค แลหลากตั้งสลับลำดับคั่น
 ฉัตรเบญจรงค์รายออกนอกอีกชั้น ตลอดกันราชวัตรชนิดแนว
 ราชวัตรฉัตรรายทางข้างถนน ทางสกลที่จะแห่แลเป็นแถว
 โรงการเล่นเดินรำทำเสร็จแล้ว ท้องสนามกวาดแผ้วลาดเตียน
 โรงรำช่องระทาระดาบาย เอาแผงลาดหลังคาทาเครื่องเขียน
 กันฉากวาดดูงามเรื่องรามเกียรติ์ ล้วนแนบเนียนน่าสนุกทุกโรงงาน
 หกคะเมนลอดบ่วงห่วงห้อยเสา ติดต่อเข้าสามต่อสูงตระหง่าน
 รำแพนเสาได้ลวดสูงทยาน ตามอย่างงานบรมศพมีครบครัน
 (หน้า 7-8)

ทศนะของผู้แต่ง ทศนะหรือปรัชญาของผู้แต่งนี้ พิจารณาได้จาก
 คำพูดของตัวละคร และจากวิธีการที่ผู้แต่งบรรยายความนึกคิดของคนออกมา
 ตรง ๆ ในสำนวนนี้จะพบว่าผู้แต่งมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ความฝัน และ
 การทำนาย ว่าถ้าทำนายว่าอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น ดังเช่น นางพราหมณ์
 ทำนายฝันให้ยาบปลื้มว่าลูกชายที่เกิดมาจะได้เป็นดลกลหลวง ครั้นพราหมณ์
 ทราบเรื่องราวที่แท้จริง ก็รู้ว่านางพราหมณ์ทำนายผิดไป หากไม่แก้ไข นางจะ
 ต้องมีอันเป็นไป จึงทำการแก้ไขสะเดาะเคราะห์ โดยใช้ตุ๊กตาเสียกระบาล
 เป็นตัวแทนรับเคราะห์ไป ดังนี้

ปั้นรูปพรมหมณีใส่ชื่อใน	ไปตั้งไว้ห้างบ้านสถานตน
แล้วเอาขันครอบศีศะที่รูปปั้น	พอเจ็ดวันมีดกั้มกั้มเมฆฝน
ครั้นครั้นเสียงฟ้าคำรามรน	พอเมื่อดฝนตกต้องล่องปราย
อสนีฟาดเบรียงเสียงสท้าน	ผ่ากระบานรูปปั้นขันสลาย
พราหมณีก็รอดจากความตาย	ด้วยอุบายภักดาพฤตมาจารย์
จึงมิให้ใช้ขันรองน้ำฝน	ทุกตัวคนทั่วประเทศเขตรสถาน
กลัวฟ้าจะผ่าขันด้วยบันดาล	ตลอดกาลจนทุกวันที่ท่านกล่าวมา

(หน้า 2-3)

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แทรกความคิดเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่เป็น กษัตริย์หรือผู้ที่จะต้องเป็นผู้ปกครองประเทศ ว่าควรจะมีวิธีหรือมีหลักในการ ดำเนินนโยบายกับผู้อยู่ใต้การปกครองด้วยการรู้จักเลียงดู ให้น่าเห็นจริงวัด ตอบแทนเมื่อเขาทำความดีความชอบ และให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎร เป็นต้น ดังปรากฏในตอนที่พระเจ้าทวาละเรียกราชบุตรมาอบรมก่อนพระองค์ ล้นพระชนม์ว่า

หนึ่งขุนนางข้าเฝ้าเหล่าทั้งหลาย	จงจัดจ่ายเบี้ยหวัดคุจัดสรร
ผู้ใดมีความชอบตอบรางวัล	ให้แบ่งปันสนองคุณการุณรัก
เงินตราผ้าทานทองคำให้	เครื่องกาไหล่ เครื่องถมแลสมปัก
เสบียงนครกระบี่สายสพาสพัก	สมยศศักดิ์ความชอบจงตอบแทน
ราษฎรทั่วประเทศในเขตรัชมัท	อย่างเบียบบันให้ทุกชั่วร้อนค่อนแค้น
จงเมตตาคนจนขัดสนแกน	ทุกตัวแดนให้เป็นสุขสนุกใจ

(หน้า 5)

ศิลปะการใช้ภาษา

การใช้คำ ใช้คำง่ายไม่มีศัพท์สูง อ่านแล้วเข้าใจง่าย เช่น

ฝ่ายเชียงเมี่ยงก็ได้มาเป็นข้าเฝ้า หมั่นเข้าวังในทรงใช้สอย

ไม่ไกลบาทจอมนราอดสาห์คอย ให้ใช้เล็กใช้น้อยข้างน่าใน

(หน้า 12)

บางครั้งใช้ภาษาพูด เช่น

จะกล่าวถึงพวกลาวชาวส่วยเมี่ยง มาแต่เวียงหาบกระบอกลงดั่งกระดิ่ง

(หน้า 9)

จอมประชาศรีสว่าเจ้าหมอเอก พูดโยกเหยกโยกย้ายอ้ายสำสาม

(หน้า 13)

ใช้คำซ้ำ เพื่อเป็นการเน้นความ เช่น

พระสงฆ์มนาน่าน่านหนังสือ สงฆ์การวิ้งปรีไม่ล้ำลอย

เผด็จราชาคณะวัดพระลอย ไวไวหนอยเถิดเจ้าคุณวุ่นเต็มที

(หน้า 6)

อยู่ที่นี้หนุ่มหนุ่มก็มีมาก คนองปากเป็นสนมไม่สนหน้า

(หน้า 16)

พูดขึ้นว่ากระตาคมือชูไซ้ ต่างต่างได้คนละฟองร้องอิงสนาม

(หน้า 20)

ใช้สำนวนง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ทำให้เกิดภาพ เช่น

นายสำเภาที่แก่เชือกผูกปล้อย กระบือน้อยก็วิ่งเข้ามาหา

เที่ยวดูตมทานมกษิรา คิดว่าควายมารดาเคยกินนม

กระบือใหญ่ให้ราคาญาติเดือดแค้น ก็วิ่งเล่นหนีลูกกระบือประสม

ลูกกระบือกำลังอย่างน้านม ก็วิ่งดมดูไปมิได้วาง

กระบือใหญ่วิ่งหนีก็ยิ่งไล่ วนไปหลายรอบไม่เห็นหาง

(หน้า 63)

(2) ศรีธนญชัยฉบับคำกลอนของนายบุษย์

ผู้แต่งใช้นามว่า “บุษย์” เป็นนักเขียนประจำของโรงพิมพ์วัดเกาะ สำนัก
กลอนฉบับนี้พิมพ์ที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญวัดเกาะ ฉบับที่พบไม่ทราบปีที่พิมพ์
สันนิษฐานว่าตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2494²⁴

ที่มาของเรื่อง แต่งตามคำสวดของเดิมส่วนหนึ่ง ดังคำประพันธ์ที่นาย
บุษย์เขียนไว้ดังนี้

ขอประคิษฐ์คิดต่อที่ข้อใจ เป็นคำสวดอยู่แต่ก่อนฉันผ่อนไป
คิดขึ้นให้ชักนำเป็นคำกลอน

(เล่ม 1 หน้า 1)

นอกจากนั้นผู้แต่งยังระบุว่าตนได้แต่งเดิมขึ้นใหม่อีกส่วนหนึ่งด้วย
ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ขอยกข้อต่อความตามนิสัย สำเนาใหม่ต่อแต่งแกลงสาร
ในเล่มแปดเปลี่ยนบทพจมาน ให้ผู้อ่านแปลกหูทั้งคู่ฟัง

(เล่ม 8 หน้า 5)

ศรีธนญชัยสำนวนนี้ ผู้แต่งเขียนไว้ทั้งหมด 10 เล่มย่อย (แต่ได้
รวมเล่มเหล่านั้นเข้าเป็นเล่มเดียวกันแล้ว) เนื้อความในเล่มที่ 1 ถึง 7 เป็น
เรื่องราวที่แต่งตามคำสวด ส่วนเล่มที่ 8 ถึง 10 เป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นใหม่

²⁴ เดือนใจ สันทะเกิด, “วรรณคดีชาวบ้านจาก ‘วัดเกาะ’” (ปริยญาณพนธ์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 42.

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อให้ความบันเทิง

รูปแบบ แต่งเป็นนิทานคำกลอน

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎาทรงเป็น กษัตริย์ครองเมืองอยุธยา โดยมีนางสุทิดาเป็นมเหสี ต่อจากนั้นได้กล่าวถึง นางเหลาปลุกศาลบวงสรวงท้าวโกสีย์เพราะต้องการขอบุตร เนื้อเรื่องได้ดำเนิน ตามลำดับ ดังนี้

- ท้าวโกสีย์ให้เทพบุตรมาจุติเป็นศรีธณูชัย
- ศรีธณูชัยอาบน้ำนึ่ง แล้วฆ่าน้องตาย จึงถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่กับหลวงนาย
- หม่าแม่หลวงนาย
- ถวายตัวรับราชการกับพระเจ้าเจษฎา
- พระเจ้าเจษฎาตั้งให้เป็นนายเวร และได้นางนวลจันทร์เป็นภรรยา
- ศรีธณูชัยถวายดอกเห็ด
- ถูกสั่งประหาร แต่เอาตัวรอดมาได้
- รับพนันนกพุดได้กับหญิงฝรั่ง
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธณูชัยชุบไขไก่อ่ศรีธณูชัยจึงทำตัวเป็นไก่ตัวผู้
- พระเจ้าแผ่นดินโกรธให้เอาใส่กรงเหล็ก
- ชาวอังกฤษและชาวรามัญมาทำพนัน และศรีธณูชัยชนะ
- พระเจ้าแผ่นดินให้นำศรีธณูชัยไปปล่อยเกาะ
- จินพ่อค้าเอาผักทองมาพนัน
- ศรีธณูชัยเอาหม้อขายให้ยายผัก
- ทำอุบายเอาวัวไปขายให้เศรษฐี

- แจก 2 พวงมาพันทันกับศรีธนญชัย
- หลอกเอาทรัพย์จากขุนนาง (จบความเดิมจากที่แต่งตามคำสวด
เริ่มตอนที่แต่งเดิมขึ้นใหม่) (สำนวนใหม่)
- หาม้านั่งให้เศรษฐีสารถิ
- พนันกับลาวส่งเมีย
- ทายวามเสียชีวิตใน 7 วัน
- แพ้พนันเรื่องเม็ดแดงโมกับนายเวร ทำให้ตรอมใจตาย
- สนมไปปัสสาวะรดกระดูกและเถ้าถ่านของศรีธนญชัยตามรับสั่ง
ของพระเจ้าแผ่นดิน

เนื้อความได้จบค้างไว้เพียงเท่านี้ อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า เนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ เพราะขาดหายไป เนื่องจากไม่มีตอนที่กล่าวถึงผลที่ได้รับจากการไปปัสสาวะรดนั่นเอง อย่างไรก็ตามศรีธนญชัยสำนวนนี้ได้แต่งโดยรักษาเค้าเดิมไว้มาก เมื่อเทียบกับสำนวนกาพย์อื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนตอนที่นายบุษย์ระบุว่า เป็น “สำเนา” ใหม่ นั้นมีบางตอนที่แหวกแนวออกไป แต่บางตอนก็ปรากฏว่าเป็นเนื้อเรื่องที่มีซ้ำกับสำนวนเสภาและสำนวนกาพย์บางสำนวน

การสร้างตัวละคร เนื่องจากศรีธนญชัยสำนวนนี้แต่งตามคำสวดดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ดังนั้นการสร้างตัวละครของสำนวนนี้จึงไม่ต่างไปจากสำนวนกาพย์แต่อย่างใด

ฉากและสภาพสังคม เหมือนสำนวนกาพย์

ทัศนะของผู้แต่ง เหมือนสำนวนกาพย์

ศิลปะการใช้ภาษา เนื่องจากสำนวนนี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอน จึงทำให้มีลีลาที่ไพเราะ น่าอ่าน น่าฟัง เพราะสัมผัสทุกวรรคทุกตอนถูกต้อง มีความคล้องจองกันเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นถ้อยคำที่ใช้ก็ยังคงเป็นถ้อยคำสามัญธรรมดาเป็นพื้น ไม่มี ศัพท์สูง และถึงแม้ว่าจะมีคำศัพท์ที่ไม่เหมาะสมกับฐานะตัวละครอยู่บ้าง แต่ก็ ไม่ทำให้สำนวนกลอนเสียไปแต่อย่างใด เช่น

ธณูชัยเลี้ยงน้องประคองพัศตร์

(เล่ม 1, หน้า 8)

ทั้งพ่อแม่เชื่อบุตรสุดที่รัก ประคองพัศตร์พี่น้องสองถนอม

(เล่ม 1, หน้า 9)

(3) ศรีธณูชัยจอมปราชญ์ ของ “วรวรรณ”

สำนวนนี้ผู้แต่งใช้นามว่า “วรวรรณ” ศรีธณูชัยฉบับนี้เป็นสำนวน กลอนซึ่งตีพิมพ์ที่สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ ไม่บอกปีที่เริ่มแต่ง แต่ในคำ ปรารภของผู้เรียบเรียงได้ลงวันที่เขียนคำปรารภว่า “6 มกราคม 96” ซึ่งอาจ จะเป็นปีที่แต่งหรือได้เริ่มลงมือเขียนก็ได้

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบถ้อยคำสำนวนของศรีธณูชัยฉบับนี้กับศรีธณูชัย สำนวนของนายบุษย์แล้วปรากฏว่ามีสำนวนกลอนตรงกันทุกประการ ที่ต่างกัน ก็คือ สำนวนของนายบุษย์เป็นคำกลอนล้วน ๆ แต่สำนวนของ “วรวรรณ” มี ส่วนหนึ่งแต่งเป็นกลอน มีข้อความเหมือนกับสำนวนของนายบุษย์ทุกประการ อีกส่วนหนึ่งเป็นร้อยแก้วบรรยายสรุปความเมื่อจบเหตุการณ์แต่ละตอน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการย้ำหรือชักซ้อมความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านอีกครั้งหนึ่ง ดังคำประพันธ์ ต่อไปนี้

๑ นันทาฟังเมียแฉ่งแสดงจิต ขอนิมนตร้องรักดีหนักหนา
 จึงบอกกับมิ่งขวัญภรรยา รีบไปหาสมภารให้ท่านทนาย
 นิมนตรของเจ้านี้ดีเหลือนัก จะเป็นมรรคเป็นผลไปล้านหลาย
 พี่ไม่รู้แจ้งคำจะทำนาย รีบผันผายไปหาท่านอาจารย์
 [นายันทาผู้เป็นผัวพอได้ฟัง ก็พากันไปหาโทรผู้รู้ ทำนายฝันให้กันฟัง]
 (หน้า 3-4)

เนื่องจากสำนวนนี้ตรงกับสำนวนของนายบุษย์ทุกประการ ผู้วิจัยจึงไม่
 ขอกล่าวถึงรายละเอียด

2.3.2 รูปแบบที่เป็นร้อยแก้ว

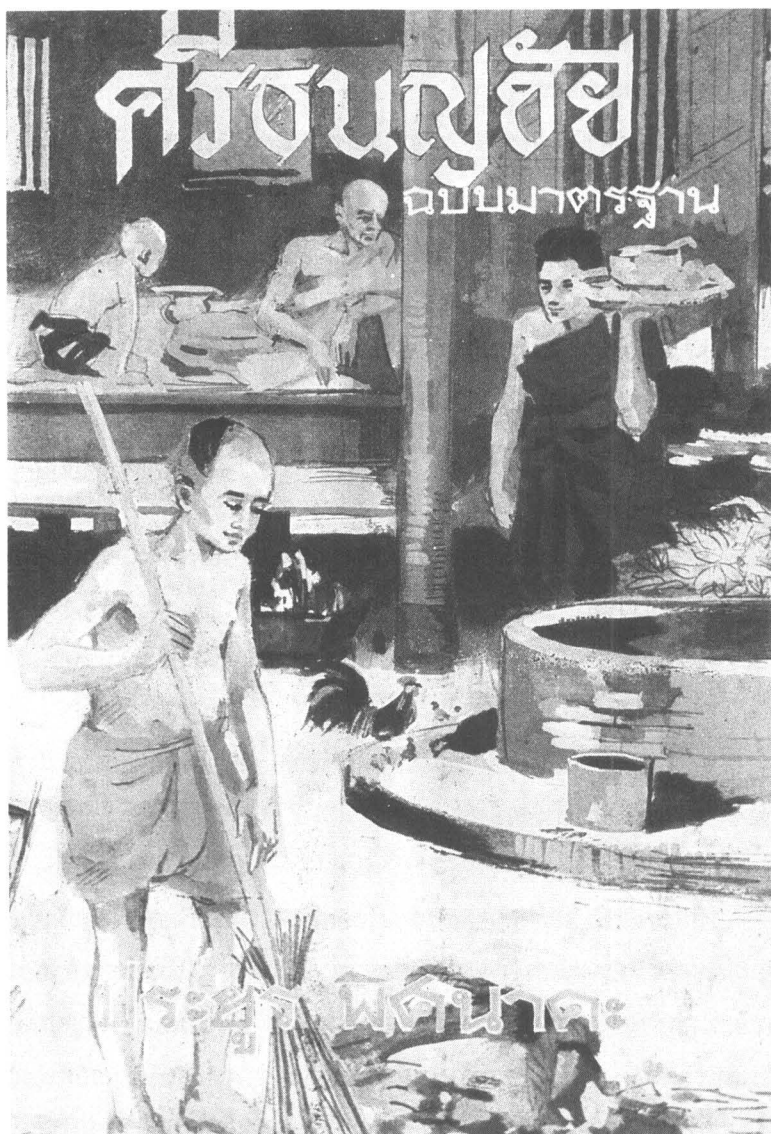
เรื่องศรีธนญชัยที่เขียนเป็นร้อยแก้วนี้เป็นสำนวนที่เขียนขึ้นใหม่ โดย
 อาศัยเค้าเรื่องจากสำนวนที่เป็นร้อยกรอง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะสมกับความนิยม
 ของยุคสมัยในปัจจุบัน ฉะนั้นจะพบว่า เรื่องราวและรายละเอียดที่ปรากฏใน
 สำนวนร้อยแก้วส่วนใหญ่ แม้บางสำนวนจะพยายามรักษาเค้าเรื่องเดิมไว้ แต่ก็
 มักจะมีการเสริมแต่งและแทรกแนวความคิดของผู้แต่ง ตลอดจนเหตุการณ์
 บ้านเมืองในปัจจุบันไว้ด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านได้อ่าน
 เรื่องราวที่แปลกและพิสดารไปจากเดิม และไม่ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความ
 เบื่อหน่ายก็เป็นได้

เรื่องศรีธนญชัยสำนวนร้อยแก้วนี้ มีผู้เรียบเรียงและตีพิมพ์เผยแพร่
 หลายสำนวน เช่น

1. ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ กระต่อนทอง [นางแฝง]
 ประมวลสาส์น, 2501.

2. *ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์* ของ พ. บางพลี [นามแฝง], สำนักพิมพ์ประมวลสำนวน, 2502.
3. *ศรีธนญชัย* ของ พิกุล ทองน้อย พ. บางพลี [นามแฝง], สำนักพิมพ์รวมสาสน์, 2507.
4. *ศรีธนญชัยฉบับวิพาก* ของ วิสันต์ บัณฑะวงศ์, สำนักพิมพ์รุ่งวิทยา 2507.
5. *ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์* ของ อยุธยา [นามแฝง], สำนักพิมพ์บันดาลสาสน์, 2515.
6. *ศรีธนญชัยกัลป์ชาติ* ของ สำเนา หิริโศตปปะ, สำนักพิมพ์บันดาลสาสน์, 2515.
7. *ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน* ของ ประยูร พิสนาคะ, สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.
8. *ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์* ของ พร พิตยา, สำนักพิมพ์บรรณาการ, 2517.
9. *ศรีธนญชัยกับน้อง* ของ วิสันต์ บัณฑะวงศ์, สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518.

เนื่องจากศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนร้อยแก้วมีมากมายหลายเรื่อง ผู้เขียนจึงจะไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสำนวนต่าง ๆ ที่เป็นร้อยแก้วอย่างครบถ้วนทุกสำนวน ทั้งนี้เพราะลักษณะที่แสดงความเป็นคนเจ้าปัญญาของศรีธนญชัยก็ยังคงเด่นชัดตรงกันในสำนวนต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากนี้ผู้เรียบเรียงแต่ละสำนวนมักจะสอดแทรกสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบันไว้ด้วยเสมอ ดังเช่นเรื่อง *ศรีธนญชัยกับน้อง* ของวิสันต์ บัณฑะวงศ์ ได้กล่าวถึงบุคคลที่เป็นน้องของศรีธนญชัยซึ่งได้บวชเป็นเณรว่า ภายหลังได้หายสาปสูญไป เนื่องจากสมัครเป็นทหารไปรบที่เวียดนาม ดังความว่า

ปก “ศรีธนญชัย ฉบับมาตรฐาน” แต่งเป็นนิทานร้อยแก้ว พิมพ์ครั้งที่ 2
 โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยา 2516 (พิมพ์ครั้งแรก 2509) ราคา 45 บาท

หลังจากวันนั้นเป็นต้นมา ก็ไม่มีใครได้เห็นร่องรอยของเจ้าเณรน้อย
 ศรีธณูชัยอีกเลย แต่ทว่า ก็มีเสียงชาวบ้านโจษจันกันว่า เจ้าเณร
 ที่เด็ดได้ไปสมัครเป็นทหารไปรบกับเวียดกงเสียแล้ว... ใครจะเชื่อ
 ก็เชื่อ... ใครไม่เชื่อก็ต้องเชื่อ...! (หน้า 352)

เรื่องราวของศรีธณูชัยที่พิมพ์เผยแพร่ในสมัยหลัง ๆ นี้ จึงมีลักษณะ
 ที่แหวกแนวออกไปจากเดิมมาก ดังนั้นผู้เขียนจึงจะขอยกมากล่าวเพียง 2
 ส่วนวน โดยเลือกส่วนวนที่สามารถรวบรวมเนื้อหาหรือเหตุการณ์ของเรื่อง
 ศรีธณูชัยได้มากกว่าส่วนวนอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ เรื่องศรีธณูชัยฉบับมาตรฐาน
 ของ ประยูร พิสนาคะ และเรื่องศรีธณูชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พร พิทยา
 เพื่อเป็นแนวทางให้เห็นว่า ส่วนวนที่เป็นร้อยแก้วนั้นมีลักษณะอย่างไร และมี
 สิ่งใดที่เหมือนหรือแตกต่างกับส่วนวนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง ดังนี้

(1) ศรีธณูชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิสนาคะ

ศรีธณูชัยส่วนวนนี้เป็นส่วนวนที่ตีพิมพ์เป็นครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ.2516
 (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2509) โดยสำนักพิมพ์คลังวิทยาเป็นผู้จัดพิมพ์จำหน่าย
 ผู้เรียบเรียงศรีธณูชัยส่วนวนนี้คือ ประยูร พิสนาคะ

ที่มาของเรื่อง ผู้เรียบเรียงไม่ได้ระบุว่าได้เรียบเรียงเรื่องนี้จากส่วนวนใด
 แต่จากคำนำของผู้เรียบเรียงพอจะสันนิษฐานได้ว่า คงพยายามเรียบเรียงและ
 รวบรวมเรื่องราวของศรีธณูชัยจากส่วนวนต่าง ๆ ที่มีปรากฏ เท่าที่ผู้
 เรียบเรียงจะสามารถหาได้ มาเขียนใหม่ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังปรากฏ
 รายละเอียดในหัวข้อจุดมุ่งหมายในการแต่ง

จุดมุ่งหมายในการแต่ง นอกจากผู้เรียบเรียงจะต้องการให้ผู้อ่านได้รับ
 ได้รับความเพลิดเพลินแล้ว ยังต้องการให้ผู้อ่านได้สาระความรู้ต่าง ๆ ด้วย ทั้งยังมี
 จุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ

ต้องการจะ “สังคายนา” อัดชีวประวัติยอดคนผู้นี้ให้ถูกต้อง
 สมบูรณ์และเพิ่มจำนวนหนังสือให้กับตลาดหนังสือเมืองไทยขึ้นอีก
 และเพื่อให้ศรีธนญชัยเล่มนี้ไม่ไปไขว้เขวกับเล่มอื่นที่ไม่ใช่ผู้เขียน
 เขียนเอง จึงต้องตั้งชื่อให้สะดุดตาว่า “ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน”
 (หน้า 6)

รูปแบบ แต่งเป็นภาษาร้อยแก้ว มีบทสนทนาแทรกเป็นบางตอน
 นอกจากนั้นยังมีคำประพันธ์ร้อยกรองจากวรรณคดีต่าง ๆ แทรกอยู่เป็นระยะ

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมี
 พระเจ้าเจษฎาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วกล่าวถึงครอบครัว ๆ หนึ่งอยู่ที่บ้านบึง
 และปรารถนาจะมีบุตร จึงปลุกศาลเพียงตาขอบุตรต่อพระอินทร์ คืนวันหนึ่ง
 นางเหราผู้เป็นภรรยาของนายันทา อันเป็นครอบครัวที่กล่าวถึงนี้ ได้
 นอนหลับฝันไป รุ่งเช้าจึงชวนกันไปหาสมภารท่านายผันให้ แต่เพื่อยุสมภาร
 ไม่อยู่ สามเณรจึงรับทำนายแทนว่านางจะได้บุตรชาย เมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็น
 ตลกหลวง ซึ่งคำทำนายนี้เป็นคำทำนายที่ผิดพลาด ครั้นอยู่ต่อมานางเหราก็
 ตั้งครรภ์ และคลอดบุตรเป็นชายชื่อว่า ศรีธนญชัย ภายหลังนางเหราก็คลอด
 บุตรอีกคนหนึ่ง มาวันหนึ่งมีแม่ค้ามาขายขนม นางเหราจึงซื้อขนมมาแบ่งให้
 สองพี่น้องเท่า ๆ กัน ส่วนแม่ค้านั้นเกิดเอ็นดูเด็กคนน้องจึงแบ่งขนมให้น้อง
 มากกว่าศรีธนญชัย อันเป็นเหตุให้ศรีธนญชัยเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ และรู้สึก

ว่าน้องเป็นผู้มาแย่งความรักของคนอื่น ๆ ไปจากตน ต่อมาเมื่อนางเหราและ
 นายันทาต้องออกไปทำไร่ไถนา จึงสั่งให้ศรีธรรณชัชเลี้ยงน้องให้สะอาด
 ศรีธรรณชัชจึงถือปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ดังปรากฏเป็นเหตุการณ์ตามลำดับต่อไปนี้

- ศรีธรรณชัชอาบน้ำในน้อง แล้วคว้านท้องน้อง
- ถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่วัด แล้วบวชเป็นเณร
- เณรศรีธรรณชัชปล้ำหลานสาวสมภาร
- ถูกไล่ออกจากวัด กลับมาอยู่บ้าน
- แม่เอาไปขายต่อกับยายสน แต่ศรีธรรณชัชขอไปอยู่กับแม่ค้า
 ขายขนมคนที่แบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน
- ศรีธรรณชัชแกล้งทำขนมของยายแม่ค้าเสียหาย
- แม่ค้านำไปให้หลวงนาย (ลูกชาย) เลี้ยงไว้
- หลวงนายให้ถือล่วมหมาก ก็ถูกแกล้ง โดยศรีธรรณชัชหยิบสิ่ง
 ต่าง ๆ ที่ตกอยู่เก็บใส่ล่วมหมากไปด้วย
- ศรีธรรณชัชแกล้งตะโกนเสียงดัง เพื่อเรียกหลวงนายให้มา
 รับประทานอาหาร
- ศรีธรรณชัชจงใจเผาบ้านนาย
- แกล้งชักรอกวัวขึ้นไว้บนต้นตาล
- ศรีธรรณชัชฆ่าแม่ค้าในขณะที่หลวงนายส่งให้คนไปช่วยดูแลรักษา
 พยาบาล
- หลวงนายพาเข้าถวายตัวกับพระเจ้าเจษฎา
- หลอกพระเจ้าเจษฎาให้ไปดูเรือนทอง (กลาง)
- พระเจ้าแผ่นดินให้สนมไปอุจจาระรดเรือนทอง
- ไม่มาเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน โดยอ้างว่าสอนหนังสือให้สังฆราช
- เอน้าเียนสาดสังฆราช

- ขอที่เท่าแมวดิ้นตาย
- ศรีธนญชัยเอาข้าวเปลือกโรยไว้เพื่อทำนา ลมพัดเสียหาย จึงให้หาต้นลม
- ศรีธนญชัยแต่งงานกับลูกสาวตาจันทายเป็ย โดยเสียทองพันชั่งและเงินร้อยบาท
- ผายลมใส่หม้อแล้วนำขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จึงสั่งให้นำตัวไปประหาร
- เลี้ยงอาหาร มอมเหล้า แล้วร้องเพลงเรือ กระโดดน้ำหนีกลับมาได้
- หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินลงสระได้
- ศรีธนญชัยทูลพระเจ้าแผ่นดินว่าต้นตาล ไม่ใช่ปลายตาล
- ทำพันทนายใจเสนาได้ถูกต้อง โดยทนายว่าถูกต้องจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน
- รับทนายปัญหารรรมะกับสังฆราชกรุงลังกา
- ชาวฝรั่งเศสชื่อ ปีลิ่งซ์ มาทำเรื่องผ้าวิเศษ
- เมื่อแพกลับปี ปีลิ่งซ์ ได้นำนกแขกเต้ามาแข่งขันนกพูดได้
- ศรีธนญชัยทำเป็นไก่อั่วผู้
- ศรีธนญชัยถูกนำไปใส่กรงเหล็กไปถ่วงน้ำ เพราะอ้างว่าไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย
- ศรีธนญชัยไปเมืองจีน หลอกดูหน้าพระเจ้ากรุงจีน โดยกินผักบั้งไต่ราว
- ถูกสั่งให้นำไปขังไว้ในตึกเย็น
- ศรีธนญชัยคิดสร้างวัด และทำพันทนกับเพื่อนว่าตนสามารถขอมะม่วงจากท่านสมภารได้
- รับทำพันทนเรื่องมวยปล้ำ

- ศรีธรรณูชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินจนคนได้ไปกินเมืองปักข์ได้ (ไชยา)
- ยืมคนบ้านหลวงพิทักษ์ไปทำตะม่อ
- มีหม่อมจากอังกฤษมาเล่นกล ทำขวดเปล่าให้มีเหล้า ศรีธรรณูชัย ก็อาสาเล่นกลด้วย
- กษัตริย์เมืองหงสาวดี มาทำพนันสร้างเจดีย์ให้เสร็จใน 7 วัน
- ศรีธรรณูชัยแต่งงานลูกสาว
- พระเจ้าแผ่นดินทรงให้หาช้างเผือกงาดำมาถวาย
- ศรีธรรณูชัยกินแกงแรง ภายหลังจึงปั่นจี้แรงเป็นดินสอถวาย พระเจ้าแผ่นดิน
- จีนสำเภามาทำพนันทายเมลิ็ดผักทอง
- มเหสีลองปัญญาศรีธรรณูชัย (แต่ไม่ได้ชี้ชัดลงไปว่าเป็นปัญหาอะไร)
- ศรีธรรณูชัยหลอกชาวบ้านเรื่องหม้อพุดได้
- ช้อว้วมาหลอกเศรษฐีว่าว้วถ่ายออกมาเป็นเงิน
- รับอาสาพนันกับลาวดำน้าแล้วลงไปสานตระกร้าในน้ำ
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธรรณูชัยมาเฝ้าก่อนไก่อ
- พระเจ้าแผ่นดินให้มาเข้าเฝ้าทั้งครวเรือน
- รับทำพนันการวาดรูป
- ชาวต่างชาติมาให้ศรีธรรณูชัยทำม้าสูง 4 ศอก หลังกระดาน
- พนันกับลาวส่งเมียงเรื่องขำมน้ำ
- ศรีธรรณูชัยทายว่ามเหสีจะต้องตายใน 7 วัน
- ศรีธรรณูชัยไปขอลูกขุนปริชามาทำลูก
- นายด่านจะแกล้งศรีธรรณูชัยโดยเชิญไปรับประทานอาหารที่บ้าน ศรีธรรณูชัยหลงกลเรื่องรับประทานอะไรก็ได้ เลยต้องรับประทาน

- ยากรวด-ทราย และศรีธนญชัยแก้เผ็ด โดยเชิญให้นายด่านมา
กินข้าวกับ หมู เป็ด ไก่
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยไปหาคนปากงาม
 - พระเจ้าแผ่นดินไม่ยอมเห็นหน้าศรีธนญชัย เขาจึงโกงโกง
กัมน้ำเข้าเฝ้า
 - ชาวเตลลงมาแข่งชนควาย ศรีธนญชัยรับท้าพนัน
 - พระเจ้าแผ่นดินให้หาหงส์ทอง ศรีธนญชัยเอาหงส์ทองที่ติดอยู่ที่
เสาวัดมาถวาย
 - ศรีธนญชัยคุมสนมไปร้องไห้
 - รับอาสาเรื่องชนหัวล้าน
 - พระเจ้าแผ่นดินใช้ให้ศรีธนญชัยไปเก็บพริก
 - พระเจ้าแผ่นดินต่างเมืองส่งคนมาท้าทายยุทธหัตถี ศรีธนญชัย
อาสาตอบปัญหา
 - พระเจ้าแผ่นดินให้หาทั้งต้นทั้งปลายผ้าอย่างดีมาถวาย ศรีธนญชัย
นำต้นฝ้ายมาถวาย
 - ศรีธนญชัยท้าพนันกับเพื่อนเสนาเรื่องกินกล้วยได้หมดใบ
 - ศรีธนญชัยสามารถหลอกพระเจ้าแผ่นดินเอาของหลวงได้ตามรับสั่ง
 - ชาวเมืองไทรบุรีมาท้าชนไก่
 - ศรีธนญชัยบวชพระ
 - แกล้งปลุกสมภารตั้งแต่ยังไม่สว่างให้ไปรับบาตร
 - พระศรีธนญชัยเสี่ยงการช่วยพระองค์อื่นมุงหลังคา
 - พระศรีธนญชัยฉันท้มยาปลาหมอด เหลือแต่ก้าง อ้างว่า
แมลงวันเอาไปกิน สมภารจึงให้จัดการตีแมลงวัน พระศรีธนญชัย
ตีแมลงวันที่เกาะศีรษะเจ้าอาวาสได้รับบาดเจ็บ

- สมการให้ศรีธนญชัยทำขนมจีบหุ้มชีหามาอะไรก็ได้
- ศรีธนญชัยสีกจากพระ และแพ้รู้เณรเรื่องส่งให้ตนขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้
- ศรีธนญชัยทำร้ายสมภารจนบาดเจ็บ เพราะสมภารไม่ให้มะม่วง
- แพ้รู้นายเณร เรื่องสองเดือน
- แพ้พนันเรื่องทนายเมสึดแดงโมว่าเป็นสืออะไร
- ศรีธนญชัยตรอมใจล้มป่วย
- หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้คลานมาเยี่ยมตน แล้วสั่งเสียให้พระองค์ช่วยชุบเลี้ยงภรรยาของตนด้วย

นอกจากผู้แต่งจะเรียงตามลำดับเหตุการณ์ข้างต้นแล้ว ยังพบว่า ผู้แต่งมักจะตั้งชื่อเหตุการณ์แต่ละตอนเป็นทำนองหัวข้อเรื่องไว้ทุกครั้ง เช่น บวงสรวงขอลูก เข้าฟังพระสอนหนังสือเป็นเหตุ ฯลฯ ซึ่งนับเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการแต่ง คล้ายเป็นการบอกให้ผู้อ่านทราบว่ เรื่องราวที่จะอ่านต่อไปนั้น จะมีเหตุการณ์เกี่ยวกับใคร หรือมีสิ่งใดจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว นอกจากนั้นบางครั้งการตั้งชื่อเหตุการณ์แต่ละตอนไว้ ยังเป็นการดึงดูดความสนใจให้เกิดแก่ผู้อ่านในทางอ้อมอีกด้วย เพราะชวนให้คิดว่าเนื้อเรื่องจะเป็นอย่างไรบ้าง เกี่ยวกับเหตุการณ์ตอน พ่อเล้า ฉันทน์ไม่เป็น อาหารเลิศรส เป็นต้น

การสร้างตัวละคร การสร้างตัวละครของสำนวนนี้ ผู้แต่งได้สร้างให้ศรีธนญชัยซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับศรีธนญชัยสำนวนอื่น คือมีความดีเด่นในเรื่องความมีสติปัญญาแบบฉลาดแกมโกง และใช้วิธีแบบเถรตรง ซึ่งคนอื่นคิดไม่ถึง เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ตนสามารถเอาชนะและได้เปรียบคู่กรณีอย่างเคย นอกจากนั้นยังจะเห็นลักษณะความเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น ความอาฆาตพยาบาท ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กจนติดนิสัยมา

แม้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว นิสัยเหล่านี้ก็ไม่อาจจะแก้ไขได้ เหตุการณ์ที่สนับสนุนความคิดนี้ได้ก็คือ สาเหตุที่ศรีธนญชัยล้มป่วยจนเป็นเหตุให้เสียชีวิตนั้น เป็นผลมาจากการที่ตนเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้นและผูกพยาบาทอาฆาตคิดจะเอาชนะปัญญาเณรที่ทำให้ตนแพ้รู้มา 2 ครั้งนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ศรีธนญชัยจะทำความเดือดร้อนและผูกพยาบาทอาฆาตบุคคลที่ทำความเจ็บใจให้กับตนก็ตาม ศรีธนญชัยก็ยังได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองอย่างใหญ่หลวง เพราะได้ก่อกวนการณให้ประเทศชาติรอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้น การถูกดูหมิ่นจากชาติอื่นได้ นอกจากนั้นมีสิ่งที่น่าชมเชยศรีธนญชัยอีกประการหนึ่งก็คือ ส่วนนี้ได้นำมาแสดงให้เห็นว่าศรีธนญชัยเป็นบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ทั้ง ๆ ในวัยเด็กศรีธนญชัยก็ถูกดูว่าถูกบิดามารดาไล่ออกจากบ้าน และถูกนำตัวไปขาย แต่เมื่อศรีธนญชัยได้ดีจากการเข้ารับราชการจนเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าเจษฎา ศรีธนญชัยก็ไปรับบิดามารดามาอยู่ด้วย นับว่านางเฒ่าและนายันทา เป็นบุคคลเพียงสองคนที่ได้รับการยกเว้นจากการอาฆาตพยาบาทของเวรจากศรีธนญชัย และถ้าจะนับถึงภรรยาของศรีธนญชัยในส่วนนี้ ก็เห็นได้ว่าจะสามารถจัดเข้าอยู่ในบุคคลที่ได้รับการยกเว้นนี้ได้เช่นกัน

พระเจ้าเจษฎา ในส่วนนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับส่วนอื่น คือยังคงอยู่ในฐานะที่เป็นรองในด้านความมีสติปัญญาเมื่อเทียบกับศรีธนญชัย อย่างไรก็ตามแม้พระองค์จะมีอารมณ์โกรธเมื่อแพ้รู้ จนบางครั้งมีรับสั่งให้นำตัวศรีธนญชัยไปประหาร แต่เมื่อศรีธนญชัยทำอุบายหนีกลับมาได้ พระองค์ก็มิได้ทรงผูกพยาบาท เคียดแค้นชิงชังหรือมุ่งจะเข่นฆ่าศรีธนญชัยให้ตาย นับว่าพระเจ้าเจษฎาในส่วนนี้เป็นตัวละครที่มีอารมณ์ มีเมตตาธรรม สุขุมรอบคอบสมเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนถวายความจงรักภักดี เพราะปรากฏว่าเมื่อตอนใกล้สิ้นใจ ศรีธนญชัยก็ยังระลึกถึงพระเจ้าเจษฎา จึงสั่งให้

ภรรยาไปทูลเชิญเสด็จมาที่บ้าน เพื่อจะฝากฝังภรรยาของตนแก่พระองค์
ดังปรากฏในคำสนทนาของศรีธนญชัยกับพระเจ้าเจษฎา ดังนี้

พระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้าแล้ว อีกประการหนึ่ง เมื่อเกล้า
ตายไปแล้ว เกล้าฯขอฝากศรีนวลภรรยาของเกล้าฯด้วยประหนึ่ง
เป็นข้าบาทแทนเกล้าฯ ต่อไป (หน้า 527)

นอกจากนั้นในสำนวนนี้ก็มิได้แสดงถึงพฤติกรรมของพระเจ้าเจษฎา
ตอนสั่งให้นางสนามไปปัสสาวะรดกระดูกศรีธนญชัยเช่นสำนวนอื่น ๆ ฉะนั้น
ภาพของพระเจ้าเจษฎาจึงเป็นภาพที่งดงามสมกับความเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ทั้งนี้เพื่อความพอใจของผู้เรียบเรียงเพราะในตอนท้าย ผู้เรียบเรียงได้สรุปไว้ว่า

ชีวิตในเบื้องต้นของเขา จะเป็นที่เกิดลียชังของใครก็ตาม แต่ใน
บั้นปลายของเขาจะเป็นที่รักอาลัยของคนสองคน คือ สมเด็จพระ
พระเจ้าเจษฎาเจ้าชีวิต และศรีนวลภรรยาขอครีก... (หน้า 528)

สภาพสังคม สภาพสังคมที่ปรากฏในสำนวนนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับที่
ปรากฏในสำนวนกาพย์

ทักษะของผู้แต่ง ผู้แต่งศรีธนญชัยสำนวนนี้ นอกจากจะต้องการ
แสดงให้ผู้อ่านทราบถึงความมีสติปัญญา ฉลาด เอาตัวรอดของศรีธนญชัยแล้ว
ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เก่งกาจสามารถเอาชนะผู้อื่นได้นั้นย่อมมีโอกาสที่จะ
พ่ายแพ้ได้เหมือนกัน ดังเช่นได้แสดงให้เห็นบทบาทของศรีธนญชัยในตอนท้าย
ของเรื่องว่าต้องแพ้รู้สามเณรเรื่องจอกให้ลงที่ใดก็ได้ แพ้รู้เรื่องสองเดือน และ

ทายสีของเม็ดแดงโมคิต อันแสดงให้เห็นแนวคิดของผู้เขียนว่า โลกเราไม่มีอะไรที่แน่นอน มีชนะก็ย่อมมีแพ้ มีเกิดก็ย่อมมีตาย และเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหนีไม่พ้น

ศรีธนญชัยสำนวนนี้ ผู้แต่งได้แสดงข้อดีและข้อเสียของตัวเอกคือ ศรีธนญชัยไว้เด่นชัด ทำให้ผู้อ่านตระหนักได้ดีว่า ทุกคนย่อมมี ความดี ความชั่ว อยู่ในตัว ความคิดนี้ผู้แต่งได้ถ่ายทอดออกมาทางพฤติกรรมของตัวละคร เช่น ในเรื่องของการทำพินัน ก็แสดงให้เห็นถึงความละโมภ อยากได้ เป็นต้น

นอกจากนั้นผู้แต่งยังมีแนวความคิดอีกว่า ความรู้เป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้นในการเขียนเรื่องนี้ ผู้แต่งจึงพยายามแทรกเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นจึงปรากฏว่านับแต่เปิดเรื่อง ผู้แต่งจะกล่าวถึงฉากเมืองอยุธยา แล้วกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมือง เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ด้วยดังนี้

อันกรุงศรีอยุธยานั้น ก่อนที่พระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 จะทรงตั้งเมืองที่ตำบลเวียงเหล็ก...เหตุที่พระเจ้าอู่ทองทรงประดิษฐานกรุงศรีอยุธยานั้นเป็นเมืองเก่าของเรา นี้ ก็เพราะว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมยิ่ง ด้วยมีลำน้ำเกือบรอบด้าน ทั้งในการค้าขายก็เหมาะสมเพราะอยู่ในลำน้ำสำคัญ ๆ หลายสาย...

(หน้า 1-2)

นอกจากนั้นผู้แต่งยังมักจะแทรกบทร้อยกรอง ซึ่งมีปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ มากกล่าวไว้ด้วย ดังเช่น เมื่อกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองอยุธยาแล้ว ผู้แต่งก็ได้ยกโคลงนิราศนรินทร์ ของ นายนรินทร์ธิเบศร์ (อิน) มากกล่าวไว้ดังนี้

อยู่ยาสลัมแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงๆ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหาคสรร์	ศาสน์รุ่ง เรื่องแ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกพินใจเมือง (หน้า 3)

อีกตอนหนึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะศรีธนญชัยเข้าเฝ้าพระเจ้ามหา
และศรีธนญชัยก็กราบทูลว่า คนเราหากไม่ถึงที่ตายก็จะไม่ตาย พระเจ้ามหา
จึงสั่งให้นำเอาตัวศรีธนญชัยไปใส่กรงเหล็ก แล้วไปทิ้งที่ชายหาดให้น้ำทะเลท่วม
ศรีธนญชัยได้ทูลขอพระราชทานเครื่องยศสำหรับกษัตริย์เพื่อเป็นเกียรติยศแก่
ตนเอง ในตอนนี้ผู้แต่งได้แทรกความรู้เกี่ยวกับเครื่องยศว่า

อันเครื่องยศของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เรียกว่ากุธภัณฑ์
ตามที่แสดงไว้ในบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 คือ 1 พระมหาพิชัยมงกุฎ 2 พระแสง
ขรรค์ชัยศรี 3 ธารพระกร... (หน้า 194-195)

เมื่อศรีธนญชัยทำอุบายหนีเอาตัวรอดออกมาได้ ผู้แต่งก็ได้ยกเอา
คำกลอนของสุนทรภู่ มาประกอบไว้ดังนี้

ไม่ถึงที่ตายก็ไม่วายชีวาวาทม์
ใครพิฆาตเข่นฆ่าไม่อาสัญ
ถึงที่ตายย่อมวายชีวาวัน
ไม่มีใครฆ่าฟันก็ตายเอง (หน้า 205)

ศิลปะการใช้ภาษา เรื่องศรีธนญชัยฉบับนี้ แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว ซึ่งใช้กลวิธีการแต่งคล้ายเป็นเรื่องประเภทนวนิยาย ฉะนั้นจึงมีบทเจรจาโต้ตอบ มาก ซึ่งมักจะเป็นภาษาพูดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตอนที่เป็นคำบรรยาย เนื้อความ โดยทั่วไปมักมีลักษณะผสมหรือบางตอนก็เป็นสำนวนที่เป็นภาษาเขียนที่ดี และบางตอนก็ใช้สำนวนภาษาพูดเข้ามาปนดังเช่น คำบรรยายเกี่ยวกับสองสามี ภรรยา (พ่อแม่ของศรีธนญชัย) ซึ่งปรารภน่าจะมิบุตร ผู้แต่งก็ได้บรรยายไว้ว่า

เมื่อสองสามีภรรยาต่างปรองดองกันด้วยประการฉะนี้ จึงปลูก
ศาลเพียงตาจัดเครื่องบัตพลีทำการบวงสรวงต่อเทพยดา ครั้น
แล้วทั้งคู่ก็นั่งลงตรงหน้าศาลทำการการวาระเป็นอันดี ต่างตั้งใจ
อธิษฐานขอบุตร แล้วแต่ต่างจะทำสมาธิก็คิดอันนอนด้วย
ประการต่าง ๆ รวมความแล้วทั้งสองอยากได้ลูกเหลือเกิน...

(หน้า 9)

อย่างไรก็ตาม นับว่าการใช้สำนวนภาษาในเรื่องศรีธนญชัยสำนวนนี้ นับว่าผู้แต่งมีความพิถีพิถันที่จะทำให้มีความเป็นมาตรฐาน เช่นเดียวกับที่ ตั้งใจจะทำให้ศรีธนญชัยฉบับนี้มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ถือเป็นมาตรฐานได้ดังกล่าว ข้างต้นแล้ว ฉะนั้นสำนวนภาษาในศรีธนญชัยฉบับนี้นับว่าเป็นฉบับที่มีสำนวน ภาษาอยู่ในขั้นดีเล่มหนึ่ง ในบรรดาศรีธนญชัยที่เป็นนิทานร้อยแก้วด้วยกัน

(2) ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พร พิตยา

ศรีธนญชัยสำนวนนี้เป็นศรีธนญชัยฉบับที่ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2517 (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2511 ตีพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.2512 ตีพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2513) โดยสำนักพิมพ์บรรณาคารเป็นผู้จัดพิมพ์จำหน่าย ผู้เขียนสำนวนนี้ คือ พร พิตยา

ที่มาของเรื่อง ไม่ปรากฏหลักฐาน

จุดมุ่งหมายในการแต่ง สันนิษฐานว่าคงแต่งเพื่อให้ความสนุกสนาน และเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

รูปแบบ แต่งเป็นภาษาร้อยแก้ว มีบทสนทนาแทรก

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ศรีธนญชัยสำนวนนี้มีเนื้อหาที่แปลกแหวกแนวจากเรื่องศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือสำนวนนี้ไม่ได้ระบุว่าเหตุการณ์ทั้งหมดเกิด ณ สถานที่ใด เริ่มเรื่องโดยกล่าวถึงสองสามีภรรยาคนหนึ่ง สามีชื่อ ชัย ภรรยาชื่อ ศรี ทั้งสองไม่มีบุตรและปรารถนาจะได้บุตร จึงทำพิธีบนบานศาลกล่าวเจ้าพ่อหลักเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมานางศรีจึงเกิดนิมิตขึ้นและได้นำความฝันนี้ไปให้สมภารท่านายผันให้สมภารท่านายว่านางจะได้บุตรชาย ซึ่งมีปัญญาพิศดารกว่าบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะผลักดันให้ชีวิตเป็นไปในลักษณะที่คนทั้งหลายจะต้องสนใจและเล่าลือต่อไปชั่วกาลนาน สองสามีภรรยาได้ฟังคำทำนายแล้วเกิดความไม่สบายใจและไม่อยากจะได้บุตรตามที่เคยต้องการเลย อย่างไรก็ตามสามภรรยาผู้นี้ก็ได้บุตรชายในโอกาสต่อมา ศรีธนญชัยก็ได้น้องอีกสองคน คนที่เป็นน้องชายพ่อได้ส่งไปให้ย่าเลี้ยง ส่วนน้องหญิงนั้นเกิดมาได้เพียง 1 ขวบ นายชัยก็เสียชีวิต แม่จึงต้องออกไปหาบขนมขาย และให้ศรีธนญชัยช่วยเลี้ยงดูน้องแทนวันหนึ่งขณะที่นางกลับมาจากขายนม มองเห็นบ้านสกปรกเลอะเทอะ จึงเรียก “ศรีธนญชัย” มาตักเตือนให้ดูแลบ้านเรือนด้วย ศรีธนญชัยหรือไอ้จุก (ตามที่เรียกในสำนวนนี้) ได้ทำตามคำแนะนำในวันรุ่งขึ้นตามลำดับเหตุการณ์ต่อไปนี้

- เก็บกวาดข้าวของในบ้านทั้งหมดไปทิ้งคลองหน้าบ้าน
- มารดาให้เลี้ยงดูน้องให้สะอาด โดยสั่งให้อาบน้ำอาบท่า ทำความสะอาดให้ทั่วตัว ศรีธรรณูชัยจึงเอามีดมาผ่าท้องน้อง คั่วกัใส่ฟุง มาทำความสะอาดด้วยตามที่แม่สั่ง
- มารดานำศรีธรรณูชัยไปฝากหลวงพ่อดังที่ทนายฝันให้ โดยตั้งใจจะให้ศรีธรรณูชัยบวชเณร แต่ศรีธรรณูชัยก็มีความเกี่ยวกับการบวชเณรเป็นคนละความหมายที่แม่เข้าใจ
- ศรีธรรณูชัยวางแผนให้แม่นำขนมที่ตนชอบมาให้
- แม่อบรมว่าเป็นคนจนต้องเสียมเจียมตัว เพราะโลกนี้เขานิยมนับถือคนมีเงินมีทอง ศรีธรรณูชัยจึงตั้งสัตยาธิฐานว่า จะทำให้คนทั้งหลายตระหนักว่า ปัญญาเป็นสิ่งที่มีความค่ามากกว่าเงินและทอง
- ศรีธรรณูชัยได้รับยกย่องให้เป็นหัวหน้าศิษย์วัด เพราะแสดงสติปัญญาให้ประจักษ์แก่ศิษย์วัดทั้งหลาย
- ศรีธรรณูชัยสามารถเอาตัวรอดจากการถูกกล่าวหานำข้าวของในกุฏิหลวงปู่ไปแจกจ่ายให้ศิษย์วัดคนอื่น
- สองสามภรรยาคนหนึ่งฝากเงินไว้ให้ศรีธรรณูชัยซื้อจันทน์ถวายเป็นของขวัญหลวงปู่
- ศรีธรรณูชัยกับศิษย์วัดทำข้าวตอกถวายหลวงปู่ เมื่อหลวงปู่ถามว่ามีอะไรในขวดโหล เจ้าจุก (ศรีธรรณูชัย) จึงตอบว่า จ้เจ้าจุกหลวงปู่เข้าใจผิดให้ศิษย์วัดไปจับสุนัขชื่อเจ้าจุกมาขังไว้ในกรงแล้วให้อาหารของของมันมาให้หลวงปู่ฉัน
- หลอกหลวงปู่ว่า เจ้าจุกพูดภาษาคนได้ เจ้าโง่งพูดภาษาสุนัขได้
- ศรีธรรณูชัยประกาศให้คนทั้งหลายเข้าชม หอย-โข่งตัวใหญ่เท่าคน
- ศรีธรรณูชัยและศิษย์วัดช่วยหลวงปู่รักษาเด็กสาวซึ่งมีอาการซึม ไม่ยอมพูดจา ให้กลับพูดได้ตามเคย

- หลวงปู่ให้ศรีธณูชัยสอนหนังสือให้ลำดวนลูกสาวของศิษย์เก่า แต่ได้ปลุกปล้ำหญิงสาว เพราะอ้างว่าหลวงปู่สั่งว่าครูที่ดีต้องมีความอดทน ต้องปลุกปล้ำลูกศิษย์ทุกวัน
- ศรีธณูชัยช่วยนำชายขนม ทำความเสียหายเดือดร้อนให้เพราะความเถรตรง เช่นนำสิ่งให้ขายอย่างเทน้ำเทท่า ศรีธณูชัยก็เอาขนมไปทิ้งน้ำทั้งหาบ
- ศรีธณูชัยปั่นวุ้นปั่นควายให้ลูกท่านเล่นตามภานิด ลูกของน้ำจึงไม่ได้กินข้าว
- น้ำของศรีธณูชัยไม่สบาย หมอดูทำนายให้ขายช้าง จึงให้ศรีธณูชัยไปขายให้กับเศรษฐีแม่ ได้เงินมาเท่ากับราคาหมู
- หมอดูทำนายให้น้ำขายเสื้อผ้าสีต่าง ๆ ซึ่งเป็นกาลกิณี ศรีธณูชัยจึงต้องเป็นพ่อค้าขายผ้าช่วยน้ำ
- กลับวัด มาเป็นครูสอนหนังสือให้หญิงสาวลูกขุนนาง
- มีขุนนางชื่อพญามุนี มาขอศรีธณูชัยให้ไปอยู่ด้วย
- พญามุนีให้ศรีธณูชัยถือพานหมาก
- ศรีธณูชัยตะโกนเสียงดังให้พญามุนีกลับบ้านมากินข้าวเหนียว
- ไฟไหม้บ้านพญามุนี ศรีธณูชัยมากระซิบบอกตามที่พญามุนีเคยสั่งว่าไม่ให้พูดเสียงดัง
- พญามุนีนำศรีธณูชัยเข้าถวายตัว
- พระเจ้าแผ่นดินทอดลองปัญญา โดยถามปัญหาต่าง ๆ เช่นในโลกนี้ใครกินอาหารน้อยที่สุด ศรีธณูชัยตอบว่า พระเจ้าแผ่นดิน เพราะในโลกมนุษย์นี้มีพระเจ้าแผ่นดินน้อยที่สุด ฯลฯ
- พระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนชื่อตัวสะกดว่า ศรีธณูชัย เดิมเขียน ศรีทะนชัย

- นางก้านันทดลองปัญญากับศรีธัญชัยว่า ตัวตนของคนเรานี้
อยู่ที่ไหน สูงที่สุดในแผ่นดินสยามของเรานี้คืออะไร เวลากลางวัน
ทุกวัน ท่านลืมนะโงะโง่มากกว่ากลางวัน
- ขอที่เท่าแมวดิ้นตาย
- ปลุกเรื่อนทองหลาง
- ศรีธัญชัยขอลูกสาวเขามาทำลูก แม่ยายเรียกสินสอดจำนวน
ทองพันชั่ง
- ฝรั่งเศสมาทำเขียนรูปสัตว์
- ประกวดนกพูดได้
- นางก้านันทดลองปัญญากับศรีธัญชัยอีก
- พระเจ้าแผ่นดินแกงแรงให้ศรีธัญชัยกิน
- ศรีธัญชัยถวายดินสอชี้แรงแก่พระเจ้าแผ่นดิน
- ศรีธัญชัยถูกขังในกรงแล้วนำไปถ่วงน้ำ
- รับอาสาทนายเมียดแดงโม
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธัญชัยมาทำงานก่อนไก่
- ศรีธัญชัยล้มป่วย ทำอุบายให้พระเจ้าแผ่นดินคลานเข้าไปหา
- ศรีธัญชัยสั่งให้เพื่อนสนิทเอามาห่มุ่ยไปเคาะใส่กระดูกของตนไว้
- นางก้านันทริยมาปัสสาวะรดกระดูกของศรีธัญชัย แต่ต้อง
ได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากห่มุ่ยที่โรยไว้

การสร้างตัวละคร ผู้แต่งสำนวนนี้ได้สร้างให้ ศรีธัญชัย ซึ่งเป็น
ตัวเอกของสำนวนนี้มีพื้นฐานทางจิตวิทยาที่แตกต่างไปจากสำนวนอื่นมาก
กล่าวคือ ความเดือดร้อนของตัวละครประกอบที่ได้รับการกระทำของ
ศรีธัญชัยนั้น เป็นไปในลักษณะที่ศรีธัญชัยตีความแบบเถรตรงจริง ๆ ตาม

ประสาชื่อ มิใช่เป็นไปเพราะความเคียดแค้นชิงชังดังเช่นปรากฏในสำนวนอื่น ๆ และตัวประกอบที่ได้รับความเดือดร้อนจากศรีธนญชัยนั้นต่างก็ยอมรับว่าเป็นความผิดอันเนื่องมาจากคำพูดของตัวเอง ดังเช่น ในกรณีที่หลวงปู่ให้ศรีธนญชัยสอนหนังสือให้ลูกสาวของศิษย์เก่า ศรีธนญชัยก็ปล้ำหญิงสาวคนนั้น แต่ครั้นสอบถามศรีธนญชัยแทนที่ศรีธนญชัยจะต้องเป็นฝ่ายผิด ผลปรากฏว่าเป็นเพราะคำพูดของหลวงปู่เองที่สั่งให้ศรีธนญชัยปลุกปล้ำลูกศิษย์ ความผิดจึงตกอยู่ที่หลวงปู่ซึ่งเป็นผู้ออกคำสั่ง และหลังจากที่หลวงปู่ทำความเข้าใจให้ศรีธนญชัยใหม่ ศรีธนญชัยก็ตั้งใจสอนหนังสือเป็นอันดี ไม่ปลุกปล้ำหญิงสาวคนนั้นอีกเลย

นอกจากนั้นตัวเอกคือศรีธนญชัยสำนวนนี้ นับว่าเป็นผู้ที่เฟื่องฟูในอันที่จะทำให้บุคคลทั้งหลายเข้าใจเสียใหม่ว่า สติปัญญามีคุณค่ามากกว่าเงินและทอง จึงทำให้ศรีธนญชัยตั้งสัตยาธิษฐานขอสติปัญญา และนับแต่นั้นมาศรีธนญชัยก็มีสติปัญญาเป็นที่นับถือของผู้ใกล้ชิด และแม้ในขณะที่ตนเป็นศิษย์วัดอายุเพียง 9 ขวบ ก็ยังเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ จนเลือกให้ศรีธนญชัยเป็นหัวหน้าของตน พฤติกรรมในวัยเด็กของศรีธนญชัยนั้น มีลักษณะที่เป็นผู้ใจบุญชอบช่วยเหลือเพื่อนผู้ยากไร้หรือได้รับความทุกข์ ดังเช่นตอนเป็นศิษย์วัดก็นำข้าวปลาอาหารออกแจกจ่ายให้เพื่อน ๆ ด้วยกันรับประทานมิให้มีความอดอยาก เมื่อน้ำของตนมีเคราะห์ ศรีธนญชัยก็ไปช่วยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง แม้การช่วยนั้นบางครั้งกลับจะทำให้อีกฝ่ายต้องทรุดหนักลงไปอีก ศรีธนญชัยก็มีได้แก่ล้ง แต่ที่ทำเช่นนั้นก็เพราะทำไปตามคำพูดที่ได้ยินมา อย่างไรก็ตามก็แสดงให้เห็นถึงเจตนาดีในการจะช่วยเหลือน้ำผู้เดือดร้อนจริง ๆ และจากสำนวนนี้ศรีธนญชัยก็ได้ช่วยเหลือน้ำให้พ้นทุกข์ได้สมปรารถนา เช่น ช่วยขายช้างและขายผ้า เป็นต้น นอกจากนั้นในตอนต้นที่อ่านจะพบว่า แม้ในตอนที่ศรีธนญชัยฆ่าท้องน้องจนตาย ก็เป็นเพราะศรีธนญชัยทำไปตามคำสั่งของแม่

โดยไม่มีเบื้องหลังที่จะริยาชิงชังน้องดังเช่นสำนวนอื่น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งสำนวนนี้ได้เปลี่ยนภาพพจน์ของตัวเองให้มีความดีมากกว่าความไม่ดี และต้องการเน้นให้ผู้อ่านเห็นถึงความมีสติปัญญาเหนือผู้อื่นจริง ๆ เพราะไม่ปรากฏว่าศรีธนญชัยแพ้ผู้ใดปราบจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

พระเจ้ากรุงสยาม นับว่าเป็นตัวละครที่มีบทบาทน้อยมาก เมื่อนำไปเทียบกับตัวละครที่เป็นกษัตริย์ในศรีธนญชัยสำนวนอื่น อย่างไรก็ตามพระเจ้ากรุงสยามองค์นี้ ก็ยังคงเป็นรองในด้านสติปัญญาอยู่เช่นเดิม

นอกจากนั้นสำนวนนี้ ผู้แต่งยังได้สร้างตัวประกอบอื่น ๆ ขึ้นมากมาย และตัวประกอบเหล่านั้นก็ไม่เคยมีปรากฏในสำนวนอื่น ๆ เลย เช่น เจ้าแกละ เจ้าโง่ น้ำและป่าของศรีธนญชัย กับเพื่อนสนิทของศรีธนญชัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามตัวประกอบเหล่านั้นก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมบุคลิกภาพของศรีธนญชัยในสำนวนนี้ให้มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากสำนวนอื่นด้วย

สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพสังคมที่มองเห็นจากศรีธนญชัยสำนวนนี้พบว่า ผู้อ่านจะสามารถมองเห็นสภาพความเป็นอยู่ของเด็กวัดได้เป็นอย่างดีว่า นอกจากจะต้องปรนนิบัติรับใช้พระแล้ว ยังต้องดูแลข้าวของอื่น ๆ รวมทั้งทำความสะอาดวัดด้วย และยิ่งกว่านั้นยังจะได้เห็นว่าบางครั้งเด็กวัดก็อยู่ในสภาพที่น่าสงสาร เพราะข้าวปลาอาหารมีไม่เพียงพอ ดังนั้นในสำนวนนี้ชีวิตของศรีธนญชัยในวัยเด็กจึงถือว่าเป็นตัวแทนของเด็กวัดที่ดี มีใจเอื้อเฟื้อแก่เด็กวัดอื่น ๆ ที่มีข้าวปลาอาหารไม่อุดมสมบูรณ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นผู้แต่งยังได้แทรกเรื่องราวของสังคมปัจจุบันไว้เป็นบางตอน เช่น เรื่องต้องเสียค่าน้ำร้อนน้ำชาเพื่อความปลอดภัยของตัวเอง หรือเพื่อดำเนินกิจการงานได้เร็วขึ้น และยังได้เห็นถึงค่านิยมของคนทุกยุคสมัย ซึ่งมีค่านิยมเหมือนคนในปัจจุบัน คือ นับถือคนที่ร่ำรวย ดังปรากฏในคำพูดของมารดาศรีธนญชัยตอนหนึ่งว่า

...เวลานี้ไม่มีใครเขาเห็นใจหรือเอื้อเพื่อเหลียวแลเราดอก เพราะ
เรามันยากจนจนคันคันเต็มที ถ้าเรามั่งมีขึ้นมาเมื่อใด ใคร ๆ มัน
ก็กลายเป็นญาติเป็นมิตรกับพวกเราไปหมด... (หน้า 67)

ทัศนะของผู้แต่ง ผู้แต่งศรีธนญชัยสำนวนนี้ต้องการจะเน้นให้เห็นว่า
ความมีสติปัญญาอันมีคุณค่ามากกว่าเงินและทอง ดังปรากฏในคำพูดของ
ศรีธนญชัยตอนหนึ่งว่า

...คือฉันจะใช้ปัญญาของฉันนี้ ให้เป็นที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย
ให้คนทั้งหลายเห็นว่า คนที่มีสติปัญญาน่านิยมมากกว่าคนมีเงิน
ให้เห็นว่า คนมีปัญญาเป็นคนที่ไม่รู้จักตาย คือคนทั้งหลายจะต้อง
จำได้ไม่ลืม และพูดถึงคุณงามความดีหรือสติปัญญาของเขาทุกยุค
ทุกสมัย ส่วนคนมีเงินมีทองเป็นเศรษฐีนั้นเกิดมาแล้วก็ตายเปล่า
คือตายไปแล้วคนทั้งหลายก็ลืม ก็ไม่มีใครพูดถึง ก็ไม่มีใครนับถือ
หรือสรรเสริญความมั่งมี เพราะเงินทองจำนวนมากมายเอามา
กองรวมกันเป็นกองใหญ่โตเท่าภูเขา มนุษย์เราก็มิได้ยอมรับ
นับถือว่าโลหะกองนั้นคือคุณงามความดี... (หน้า 71)

ผู้แต่งสำนวนนี้ได้รับกษัตริย์แนวคิดของตนดังกล่าวไว้อย่างน่าชมเชย
เพราะได้สร้างให้ศรีธนญชัย ซึ่งเป็นเด็กยากจนเติบโตจากวัด มีสติปัญญา
ปราดเปรื่องจนสามารถเป็นครูสอนหนังสือให้แก่ลูกขุนนางได้ เขาจึงกลายเป็น
ที่ปรารถนาของผู้มียศผู้มีเงิน จนพญามุนินได้ขอศรีธนญชัยมาเลี้ยง และนำ
เข้าถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดิน ตลอดทั้งเรื่องนี้ผู้แต่งได้พิสูจน์ให้ผู้อ่านเห็น
จริงเกี่ยวกับทัศนะของเขาได้เป็นอย่างดี คือไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดมาลบสติปัญญา

ของศรีธนญชัยได้เลย และการเสียชีวิตของศรีธนญชัยก็เป็นไปเพราะถึงกาล
เวลาของสังขาร มิได้เป็นไปเพราะความตรอมใจเนื่องจากแพ้รู้คนอื่นดังที่
ปรากฏในสำนวนอื่นดังกล่าวข้างต้น ทั้งในตอนจบของเรื่อง ผู้แต่งยังสรุป
แนวความคิดสำคัญว่า

“เจ้าศรีธนญชัย ถึงแม้จะตายไปไร้ชีวิต
เจ้าก็ยังแผลงฤทธิ์เป็นผู้พิชิตตลอดกาล”
นี่คืออวสาน แห่ง ศรีธนญชัยผู้พิชิต (หน้า 312)

ศิลปะการใช้ภาษา ถ้อยคำสำนวนที่ปรากฏใน “ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์”
นี้เป็นสำนวนร้อยแก้วธรรมดา ไม่มีลักษณะเด่นแต่อย่างใด ตลอดทั้งเรื่องจะมี
บทบรรยายและบทเจรจาโต้ตอบสลับกันไป และเนื่องจากศรีธนญชัยฉบับนี้
มีลักษณะที่จะสอนคนอ่านในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้นตลอดเรื่องนี้จึงมักมีสำนวน
ภาษาที่เป็นเชิงสั่งสอนอยู่มากดังจะขอยกตัวอย่างต่อไปนี้

ตอนแม่ศรีธนญชัยพูดกับศรีธนญชัย หลังจากที่ได้ทราบว่าคุณขนาง
อีกคนหนึ่งตายแล้ว นางก็พูดถึงความผิดของศรีธนญชัยว่า

ในทางโลก คิดตะรางแล้วยังพ้นความผิดได้ แต่ในทางธรรมนั้น
ความบาปจะต้องติดอยู่ในจิตในใจและทรมาณไปจนวันตาย
(หน้า 44)

คนที่มิบาปอยู่ในใจ ก็ควรจะพยายามทำบุญให้มากที่สุดเท่าที่
สามารถจะทำได้ เมื่อบาปมันทรมาณจิตใจเมื่อใดก็จะได้รับผลถึง
บุญที่ทำไว้ เพื่อจิตใจจะได้แจ่มใสเป็นสุข (หน้า 312)

2.4 ศรีธนญชัยสำนวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เรื่องศรีธนญชัยเป็นเรื่องที่นิยมเล่ากันฟังอย่างแพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมาช้านาน โดยตัวเอกเป็นที่รู้จักกันในนามของ “เชียงเมี่ยง” เท้าที่รวบรวมได้ เรื่องเชียงเมี่ยงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 3 สำนวน แต่ละสำนวนผู้เขียนพบว่ามีความสัมพันธ์ร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง คือการสร้างตัวละคร ฉะนั้นจึงจะขอกล่าวไว้ ณ ที่นี้ก่อน แล้วจึงกล่าวถึงศรีธนญชัยสำนวนภาคอีสานแต่ละสำนวนเป็นลำดับต่อไป

การสร้างตัวละคร ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับสำนวน*เสภาศรีธนญไชยเชียงเมี่ยง* ตัวเอกคือเชียงเมี่ยง กล่าวว่าเป็นลูกของแม่คำซาง และไม่ได้ระบุชื่อผู้เป็นบิดาไว้

ครอบครัวของเชียงเมี่ยงในระยะแรกอยู่ในฐานะที่ยากจน ซึ่งต่อมาได้รับการอุปการะจากพระเจ้าแผ่นดินจึงมีฐานะดีขึ้น โดยให้นางเชียงเมี่ยงมาให้นางนมเลี้ยงไว้ ในตอนนี้เองแม้ว่าเชียงเมี่ยงจะเป็นเด็ก แต่ก็ได้แสดงนิสัยแบบเถรตรงออกมาให้เห็นในคราวที่แม่นมให้เลี้ยงน้อง ให้ดูแลน้องให้สะอาด เหตุการณ์ตอนนี้เชียงเมี่ยงทำตามคำสั่งโดยที่ไม่ได้โกรธเคืองน้องแต่ประการใด ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

แม่สั่งให้ล้างส่วนสีใด ในพุงนางแหกเสีอันฮ้าย ท้าวก็แหกไส้
ท้องล้างสวยเสียหมด แล้วจึงเอาผืนแพงมาห่มนางกอดมุ่ม
อันว่าทารกน้อยตามไปลดชั่ว เหตุว่าบาบ่าว ท้าวก็ยังล้างต่างคน

แท้งแล้ว บากีใส่อุ้งแก้ว นางนอนนอนเนอ แม่ไปไร่หาป่าไปนาหาเข้า
เจ้าอยู่บ้านคอยกินพีเนอ เจ้าอยู่รูนอนอยู่ดี ๆ พีเยอ²⁵

นอกจากนั้น ตอนที่ถือส่วนหมากตามพ่อ เชียงเมียงก็ทำตามสั่งแบบ
เถรตรงอีกเป็นหนที่สอง คือ

อันใดตกลงดิน เอาใส่อันนั้น แล้วเหล้าเห็นขี้ม้ดกเรียลงดิน
บาคานเอาใส่ขันเต็มอัน²⁶

เชียงเมียงสำนวนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาของ
ตัวเองเมื่อครั้งอยู่ในวังเลย แต่คงได้ศึกษาเล่าเรียนเมื่อคราวที่บวชเป็นเณร
และเพราะได้กินข้ออ้อยซึ่งผ่านการทำพิธีมาแล้วนั่นเอง จึงทำให้ตัวเองกลายเป็น
ผู้มีสติปัญญาดีกว่าคนอื่น

พระเจ้าสียดทิยา มีลักษณะคล้ายพระเจ้าทวละในสำนวนเสภา
ศรีธนญชัยเชียงเมียง แต่สิ่งที่พระเจ้าสียดทิยาได้ทำเพิ่มเติมขึ้นก็คือ นอกจาก
จะช่วยให้เชียงเมียงได้บวชเรียนตามประเพณีระยะหนึ่ง และในช่วงต่อมาก็ให้

²⁵ เชียงเมียง สำนวนที่จารลงในใบลาน หอสมุดแห่งชาติ, อักษรตัวธรรม ผูกที่ 1, ข้อความนี้ถอดความได้ว่า แม่สั่งให้ชำระร่างกายอุ้งเนื้อโคล แต่เชียงเมียงไปแหวกเอาดับได้ใส่ฟุง ออกมาชำระล้างหมด แล้วเอาผ้ามาห่อหุ้มร่างกายให้ การที่น้องสิ้นชีวิตก็เพราะเชียงเมียงไม่ได้ ชำระร่างกายให้น้องเหมือนคนทั่วไป แต่ชำระดับได้ใส่ฟุง ต่อจากนั้นได้นำน้องมาใส่เปล แล้วร้องเพลงกล่อมน้องว่า นอนเสียเถิดน้อง แม่ไปไร่หาปลา ไปนาหาข้าวมาให้ เจ้าผู้ว่านอน สอนง่ายจงอยู่ดี ๆ นะ

²⁶ เพิ่งอ้าง, ผูกที่ 1, ข้อความนี้ถอดความได้ว่า สิ่งใดที่ตกลงดิน ก็ให้เก็บขึ้นมาให้หมด เชียงเมียงก็เก็บเอาขี้ม้มาใส่ขันจนเต็มปรี

เชียงใหม่สืบทอดมารับราชการซึ่งเท่ากับเป็นการหางานให้เชียงใหม่ได้ทำแล้ว พระองค์ยังได้จัดการแต่งงานอันเป็นการปลูกฝังให้เชียงใหม่ได้เป็นฝั่งเป็นฝา อีกด้วย ในตำนานนี้ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะ ความเป็นเจ้าชีวิต หรือ ความเป็นกษัตริย์ที่มีคุณธรรมยิ่ง เพราะปรากฏว่า เมื่อพระองค์เสวยรู้เชียงใหม่ ในเรื่องยาเจริญอาหารแล้ว แม้พระองค์จะเกิดความรู้สึกโกรธแค้นเชียงใหม่มาก แต่ก็มีสติไตร่ตรองด้วยความเป็นธรรม ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

กูก็เป็นพระยาแพ้อัลลาล้านโกด โทษหมื่นนี้ควรเข้าล่องไหลแท้แล้ว
พระยาก้อมเพิงได้สองคืบสามคืบอยู่ คิดฮอดผู้ทีเหว่าคืบล้านพ่อ
ตนหันแล้ว พ่อแม่นี้คำปากแวนหนัก พระก็มีสอนสั่งเป็นคำหนั้น
ตั้งแต่เอาเสื่อเข้ามาเมืองชิงยาด ท่อนแล้วท่อนแต่โทษท่อนี้ควรเข้า
ล่องไหลแท้ฮอ กูเป็นแนวนำเชือกกระษัตริย์ศใหญ่มนั้ลูกไพร่น้อย
บมีให้ลิ้นกายแท้แล²⁷

อย่างไรก็ตามการที่พระองค์เสวยรู้เชียงใหม่เสมอ ก็ทำให้พระองค์คิดจะ มาเชียงใหม่เหมือนกัน ดังปรากฏในตอนที่พระองค์เสด็จประพาสครั้งหนึ่ง พระองค์ได้เตรียมการให้เสนาทิ้งหลายเตรียมไข้ไ้หมาไว้คนละฟองโดยไม่บอก ให้เชียงใหม่รู้ล่วงหน้า ในครั้งนี้พระองค์มีแผนการที่จะทำโทษเชียงใหม่ให้ถึง ตายทีเดียว ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

²⁷ เพิ่งอ้าง, ผูกที่ 2, ข้อความนี้ถอดความได้ว่า กูเป็นพระยาที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว การทำผิดเช่นนี้ควรจะยกโทษให้ พระองค์ได้ทรงไตร่ตรองเป็นเวลาสองสามคืน และคิดถึง ถ้อยคำของพระราชาบิดาที่สั่งไว้ และยึดถือถ้อยคำนั้นว่าศักดิ์สิทธิ์เหมือนพระท่านสอนสั่ง แม้ว่า ตั้งแต่เอาเสื่อ (เชียงใหม่) มาเลี้ยงไว้อาจเป็นการแย่งราชสมบัติก็ตาม แต่โทษเท่านี้พระองค์ จะยกโทษให้ ด้วยพระองค์เป็นเชื้อพระมหากษัตริย์ มียศศักดิ์สูง เชียงใหม่เป็นเพียงลูกไพร่ สกุดต่ำ ไม่สมควรเอามาเปรียบเทียบกับตัวของพระองค์แต่อย่างใด

กันว่าเชียงใหม่บ่ได้ใจแล้ว กูซิเขียนให้มันตายนั้นก็มีแล²⁸

จะเห็นได้ว่าในสำนวนนี้ พระเจ้าสี่ยศกษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์ที่แสดง
อารมณ์ขุนแคนเมื่อเสียรู้เชียงใหม่ให้เห็นอย่างเด่นชัด นอกจากนั้นยังปรากฏว่า
พระองค์ได้ใช้ให้นางสนมไปถ่ายอุจจาระรดเรือนเชียงใหม่ด้วย อย่างไรก็ตาม
เมื่อเชียงใหม่ได้ช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นในคราวที่กษัตริย์
ต่างเมืองมาทำพันทนหลายครั้งหลายหน พระองค์ก็ได้ปูนบำเหน็จความชอบให้
เชียงใหม่ได้เป็นถึง “พระยา” และได้พระราชทานนามว่า “ศรีนนไชย”
ฉะนั้นจึงนับว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เป็นคู่รักคู่แค้นของศรีธนญชัยเช่นเดียว
กับในสำนวนอื่น ๆ เช่นกัน

นอกจากนั้นในบางสำนวนมีตัวประกอบที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง คือ สามเณร
(เป็นตัวละครที่มีปรากฏอยู่ในสำนวนอื่น ๆ ของทางภาคกลางเช่นกัน) ซึ่งแม้
จะเป็นตัวประกอบของเรื่องที่ผู้แต่งมิได้ระบุชื่อไว้ แต่นับว่าเป็นตัวประกอบ
ที่สำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้ลักษณะของตัวเอกมีความเป็นมนุษย์ปุถุชนมากขึ้น
ทำให้เชียงใหม่ได้รู้รสแห่งความพ่ายแพ้ และช่วยให้เห็นถึงความเชื่อเรื่อง
เวรกรรมได้ชัดแจ้งยิ่งขึ้น

นิทานเชียงใหม่ของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 3 สำนวน
ดังนี้

(1) สำนวนที่จารลงในใบลานด้วยอักษรตัวธรรม (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง สำนวนนี้ไม่ได้เป็นฉบับที่ตีพิมพ์
แต่เป็นสำนวนที่ได้จากใบลาน ซึ่งระบุว่าผู้เขียนคือ สามเณรพัด คำว่าผู้เขียน

²⁸ เพิ่งอ้าง.

นั้น ผู้เขียนคิดว่าไม่ได้หมายถึงผู้แต่ง แต่น่าจะหมายถึงผู้คัดลอก ใบลานทั้งหมดมีอยู่ด้วยกัน 3 ผูก ดังนี้

ใบลานผูกที่ 1 ระบุไว้ชัดเจนว่า สามเณรพัดเขียนไว้เมื่อพุทธศักราช 2436 เดือน 11 แรม 2 ค่ำ วันพุธ ปีมะเส็ง ผูกนี้มีความยาวทั้งหมด 24 หน้าลานยาว

ใบลานผูกที่ 2 ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่เขียนไว้ ระบุแต่ชื่อผู้เขียนว่า คือ สามเณรพัด และมีความยาวทั้งหมด 22 หน้าลานยาว

ใบลานผูกที่ 3 ระบุว่าเขียนศักราช 2436 ปีมะเส็ง เดือน 12 ขึ้น 5 ค่ำ วันศุกร์ สามเณรพัดเขียน

ผู้เขียนได้รับความกรุณาจาก อาจารย์ยัชริระ ธรรมเมธิทร์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ ถอดอักษรตัวธรรมเป็นอักษรไทย เสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2518

ที่มาของเรื่อง ไม่ปรากฏหลักฐาน

จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง มิได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ แต่ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า แต่งเพื่อให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

รูปแบบ แต่งเป็นนิทาน โดยใช้คำประพันธ์เป็นกลอนของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ขึ้นต้นกล่าวคำไหว้ครูเป็นภาษาบาลี แล้วกล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองสิยดทียา มหเสีประสูติพระโอรส

แต่ใครทำนายว่าเลี้ยงยาก ต้องหาเด็กชายที่เกิดในวันเดียวกันมาเลี้ยงด้วย ต่อมาจึงเอนุตรของแม่คำฮาง ซึ่งเกิดวันเดียวกับพระโอรสสมาให้นางนมเลี้ยงไว้ นางนมมีลูกอีกคนหนึ่งเกิดมาภายหลัง จึงให้สินไช (ซึ่งเป็นบุตรของแม่คำฮาง) ช่วยเลี้ยงน้อง สินไชทำตามทีนางนมสั่งให้ดูแลน้องให้สะอาด สินไชจึงอาบน้ำให้น้องแล้วผ้าท้องเอาใส่ฟุงออกมาล้าง ครั้นพ่อแม่อลับมารู้ความจริงก็ไม่กล้าทำโทษแต่ประการใด เพราะถือว่าตนเป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดิน และพระองค์สั่งให้เลี้ยงสินไชไว้ เมื่อสินไชเติบโตขึ้น พ่อได้สั่งให้ถือถ้วยหมากตามไปด้วย แต่สินไชตามไปไม่ทัน เพราะมัวแต่เก็บหมากที่หกตกอยู่ พ่อจึงสั่งว่าอะไรให้เก็บมาให้หมดไม่ต้องเลือก ต่อมาสินไชก็ทำตามคำที่พ่อบอก คือเก็บหมดแม้แต่ขยะและอุจจาระของม้า เมื่ออายุครบ 7 ปี พ่อจึงนำตัวขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดิน ต่อจากนั้นเนื้อเรื่องได้ดำเนินไปตามเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

- ก่อนพระเจ้าแผ่นดินสิ้นพระชนม์ ได้สั่งพระโอรสว่า ถ้าน้องทำผิดไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ขออย่าได้ฆ่า
- สินไชบวชถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- สินไชกินข้าวอ้อย จนมีปัญญาเหนือกว่าคนอื่น
- ลองปัญญาสมภาร
- พนันกับลาวส่งเมีย
- สินไชสีกมาช่วยราชการ ได้ชื่อว่าเชียงเมี่ยง
- พระเจ้าแผ่นดินให้แต่งงาน โดยให้สินไชเลือกคู่ด้วยวิธีให้ฝ่ายหญิงทายว่ามีอะไรอยู่ในมือเชียงเมี่ยง
- พระเจ้าแผ่นดินเปื้ออาหาร เชียงเมี่ยงว่ามีชาติ
- พระเจ้าแผ่นดินโกรธจึงแกลงแรงให้เชียงเมี่ยงกิน
- เชียงเมี่ยงปั้นจี้แรงถวาย

- พระเจ้าแผ่นดินให้เสนาชูไขโกที่เตรียมมา เพื่อแก่งเชิงเมียง
- เชิงเมียงคิเรอนของพระเจ้าแผ่นดิน
- เชิงเมียงคิข้าง
- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปหาปากง่าม
- พระเจ้าแผ่นดินให้คุมสนมไปร้องไห้
- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปหาผ้าลายตีนแตร
- สิ้นไชแก่แคนสมการที่ไม่ให้มะม่วง โดยหลอกดูลายกัน
- พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จประพาสสนามชัย สั่งให้เชิงเมียงล่วงหน้าไปก่อน
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้มาก่อนไก่อ
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้สนมไปอุจจาระรดเรือนเชิงเมียง
- เจ้าต่างเมืองมาทำขนหัวล้าน
- ภรรยาบอกว่าเงินหมดให้เชิงเมียงหาเงิน
- เชิงเมียงพนันกับพวกเสนาว่าเขาสามารถทายใจคนได้

เนื้อเรื่องของศรีธนญชัยสำนวนนี้ไม่จบบริบูรณ์เข้าใจว่าคงจะขาดหายไป

ทัศนะของผู้แต่ง สำนวนนี้ผู้แต่งได้แทรกแง่คิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวไทยในสมัยโบราณให้เห็นว่าเมื่อเป็นเด็กนั้นต้องอยู่ในความดูแลของพ่อแม่ ช่วยทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อพ่อแม่ไปไร่นา ครั้นเติบโตเป็นหนุ่มขึ้น ชีวิตของเด็กชาวไทยก็มักจะผูกพันกับวัดระยะหนึ่ง เมื่อบวชเรียนมีวิชาและสติปัญญา ก็มักจะเข้าทำงานโดยรับราชการ ในระยะนี้ผู้ปกครองก็มักจะหาคู่ครองให้ ดังเช่นชีวิตของเชิงเมียง แม้จะไม่มีพ่อแม่เป็นผู้แนะแนวทาง แต่ตัวพระเจ้าสียดทียาซึ่งมีฐานะเป็นเสมียนพี่ เป็นผู้ปกครอง ก็เป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการครองเรือนให้เชิงเมียง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้นเชียงก็สึกออกแล้ว อยายอยู่หาเฮือนเชียงเอย เอาเมียมา
 จึงเป็นเฮือนหยำนั่นเนอ²⁹ (ผูกที่ 2)

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า วิธีการเลือกคู่ครองของคนสมัยโบราณ
 ผู้ปกครองมักจะเป็นผู้เลือกให้ ในลักษณะที่เรียกว่า “การคลุมถุงชน” แม้ใน
 กรณีของเชียงเมี่ยงจะมีได้ตรงตามลักษณะนี้ทั้งหมด กล่าวคือ เชียงเมี่ยงใช้วิธี
 เลือกคู่ด้วยการทดสอบสาวงามทั้งหลายว่า ถ้าผู้ใดสามารถทายว่าอะไรอยู่ในมือ
 ของเขาได้ถูกต้อง หญิงผู้นั้นจะได้รับเลือกให้เป็นภรรยาของเขา อย่างไรก็ตาม
 วิธีการเลือกคู่นี้ ก็กระทำต่อหน้าพระเจ้าสียดทียา อันแสดงให้เห็นว่าแม้จะมี
 กรณีให้ชายผู้นั้นเลือกหญิงได้เอง แต่ก็ต้องอยู่ในความเห็นชอบของผู้ปกครอง
 ด้วย

ทัศนะของผู้แต่งเหล่านี้ ล้วนปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นคำพูดของ
 พระเจ้าสียดทียาและเชียงเมี่ยง ดังกล่าวแล้ว

ศิลปะการใช้ภาษา การใช้คำและสำนวนโวหารที่พบในศรีรัตนัญชัย
 สำนวนนี้ ส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นภาษาพื้นเมืองทางภาคอีสาน ดังเช่น

เมื่อฝูงสาวใช้ไปเร็วพลันฮอด เขาก็เซาจอดยังxonน้อยไถ่เอา
 หันท่อน แม่นี่บุญหลายลั่นอนันต์ ดังลั่นโกด³⁰ (ผูกที่ 1)

²⁹ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า เมื่อเชียงเมี่ยงสึกออกมาแล้ว อยายอยู่บ้านเฉย ๆ ให้หา
 ลูกเมียเสีย จะได้อยู่เป็นบ้านเป็นเรือนจริง ๆ

³⁰ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า สาวใช้ไปถึงอย่างรวดเร็ว เมื่อได้พบเด็กที่มีคุณสมบัติ
 ตามต้องการ ก็รีบไถ่ตัวเอามาโดยไม่ช้า และถือว่าแม่ (ที่จะเลี้ยงต่อไป) มีบุญมาก

นอกจากนั้นถ้อยคำที่ใช้มักเป็นคำพื้นบ้าน ไม่มีศัพท์สูง มีการบรรยายอย่างตรงไปตรงมา ดังเช่น

นางนาคน้อยตนก็ถูกดินแท้แล้ว เยี่ยวรดดินแปดทั้งคั้ง³¹ (ผูกที่ 1)

กุชให้สาวสนมหนุ่มน้อยไปขี่ไถไถเอ็นหันแล้ว³² (ผูกที่ 1)

(2) นิทานศรีธนญชัย-เชียงเหมี่ยง

ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งที่แน่นอน ฉบับที่พบพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2513 เป็นหนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริวัตรธรรมกิตติสิลา จิตฺตมฺโม ป.ธ.5 ณ เมรุพิเศษวัดบรือสรากรม จังหวัดมหาสารคาม

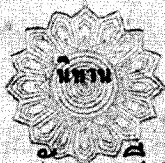
ที่มาของหนังสือ พระอาสภเถร แห่งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์พระนคร ได้กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือนี้ว่า

หนังสือฉบับนี้ ได้ต้นฉบับมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งมีมหาสิลาวิระวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ ตรวจชำระตีพิมพ์เป็นเล่มสมุดขึ้นไว้ด้วยอักษรลาว ปรากฏว่าได้ต้นฉบับเดิมมาจากหอสมุดแห่งนครเวียงจันทน์ฉบับหนึ่ง จากจังหวัดขอนแก่นในประเทศไทยฉบับหนึ่ง ซึ่งจารลงไว้ในใบลานด้วยอักษรตัวธรรม คือตัวกลม ๆ เหมือนอักษรพม่า และอักษรรามัญ (หน้า 6)

³¹ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า น้องไปเล่นร่างกายคลุกฝุ่นคลุกดิน ถ่ายปัสสาวะออกมา ก็เลอะเทอะไปหมดทั้งตัว

³² ข้อความนี้ถอดความได้ว่า กุช (พญา) ให้สนมไปถ่ายอุจจาระใส่บ้านเรือน (ของเชียงเหมี่ยง)

วรรณคดีไทยภาคอีสาน

ศรีธนญชัย - เชียงเหมี่ยง

อนสุวรรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูบริรักษ์ธรรมกิตติ ฉลา จิตฺตมฺโม ป.ธ. ๕

เจ้าคณะอำเภอบรบือ

และเจ้าอาวาสวัดบรบือสราวม

จังหวัดมหาสารคาม

ณ เมรุพิเศษวัดบรบือสราวม

๒๓-๒๔-๒๕ มีนาคม ๒๕๑๓

ปกนิทาน “ศรีธนญชัย-เชียงเหมี่ยง”

คำนำในหนังสือนี้มีได้ระบุว่าใครเป็นผู้ถอดแปลจากอักษรลาวมาเป็นอักษรไทย ท่านอสาเถระระบุแต่เพียงว่า ก่อนจะพิมพ์หนังสือนี้เป็นเล่ม ได้ให้เจ้าคุณพระสุวิมลธรรมาจารย์แห่งวัดมหาธาตุ และนายพิฑูร มลิวลย์ เปรียญ 9 ประโยคแห่งกรมศิลปากร ช่วยชำระตรวจแก้ตลอดจนช่วยพิสูจน์อักษรในที่สุด³³

จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ได้ระบุไว้อย่างเด่นชัด ผู้เขียนสันนิษฐานว่าคงจะแต่งเพื่อใช้อ่านหรือเล่าสู่กันฟัง เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ท่านอสาเถระได้กล่าวไว้ในคำนำอีกตอนหนึ่งว่า เหตุที่มีผู้ชอบฟังนิทานเรื่องนี้เพราะเป็นนิทานที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทกลอน 7 คำ จึงมีความไพเราะชวนอ่านประการหนึ่ง ประการที่ 2 เป็นเรื่องที่แสดงถึงความมีสติปัญญาไหวพริบในการเอาตัวรอดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ประการที่ 3 เนื้อเรื่องเป็นเรื่องประเภทชวนหัว ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ขัน ประการที่ 4 ได้รับคติหรือแง่คิดบางประการจากเรื่อง³⁴

รูปแบบ เป็นนิทานคำกลอนประเภทกลอน 7 คำ ซึ่งเป็นลักษณะคำประพันธ์ประเภทหนึ่งของทางอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้ยังมีเมืองใหญ่กว้าง	เอี้ยกซื้อ ทวาราวดี
ในนครคน	ข่าวขามเขาย้อย
ตามแต่ กำลังได้	สามแสนแปดหมื่น
อันว่าช้างและม้า	เหลือล้นอเนกนอ ³⁵ (หน้า 1)

³³ นิทานศรีธนญชัย-เชียงเหมียง (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513), หน้า 6.

³⁴ เพิ่งอ้าง, หน้า 4.

³⁵ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า มีเมืองใหญ่แห่งหนึ่งชื่อ ทวาราวดี คนเขาเอ็งลือยกย่องด้วยความเกรงขาม มีกำลังคนทั้งหมดสามแสนแปดหมื่น ช้างและม้าก็มีมากมายเหลือล้น

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองเมือง ทวาราวดีองค์หนึ่ง พระมเหสีได้ประสูติพระโอรส ในครั้งนั้นชาวเมืองคนหนึ่ง ได้ให้กำเนิดบุตรชายในวันเดียวกับที่พระโอรสประสูติ ต่อมากษัตริย์ได้ขอลูก ของชาวเมืองผู้นั้นไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรมโดยให้นางนมเป็นผู้เลี้ยงไว้ เนื้อเรื่องของสำนวนนี้คล้ายกับสำนวนที่ปรากฏในโขนตั้งแต่ต้นจนถึงตอน พระเจ้าแผ่นดินเบื่ออาหาร เชียงเหมี้ยงก็บอกวาทนมียาดี เหตุการณ์ตอนต่อ จากนี้ไปมีการเรียงลำดับดังนี้

- เชียงเหมี้ยงดิข้าง
- พญาให้คูนนางสนมไปร้องไห้
- พญาเสวยเหมี้ยง
- พญาให้เชียงเหมี้ยงหาปากง่าม
- พญาหลอกให้เชียงเหมี้ยงกินแกงแรง
- เชียงเหมี้ยงหลอกพญาให้เสวยจี้แรง
- พญาให้สนมไปอุจจาระใส่เรือนเชียงเหมี้ยง
- เชียงเหมี้ยงทำตัวเป็นไก่ตัวผู้
- พญาให้ไปหาฟ้าลายดินแถม
- เชียงเหมี้ยงหลอกแก้แค้นสมภารที่ไม่ให้มะม่วง
- พญาตานีส่งคนมาทำพนันชนหัวล้าน
- เชียงเหมี้ยงทายว่าพญาจะตายภายใน 7 วัน
- พญาตานีจะส่งราชครูพนันโจทย์กับราชครูเมืองทวาราวดี
- เชียงเหมี้ยงบวชเพื่อช่วยตอบปัญหากับราชครูเมืองตานี
- มีศึกเมืองปัญจนาครมาประชิดเมือง
- พญาให้เชียงเหมี้ยงไปเข้าเฝ้าก่อนไก่
- พญาพี่ที่ให้เชียงเหมี้ยงไปเก็บพริก

- เชียงเหมี้ยงหลอกพญาพี่ว่าเลี้ยงแม่ผญาไว้ในบั้ง
- เชียงเหมี้ยงเอากันรับเสด็จ
- เชียงเหมี้ยงเอาเปรียบเนรน้อยในเรือ
- เนรน้อยผูกใจเจ็บแก้ลำเชียงเหมี้ยง

เนื้อหาของสำนวนนี้จบตอนเชียงเหมี้ยงเสียรู้เนรเรื่องจะพาตนขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้ ซึ่งแสดงว่านิทานนี้ได้ขาดหายไป เพราะไม่มีเหตุการณ์ตอนอวสานของชีวิตเชียงเหมี้ยงนั่นเอง

ทัศนะของผู้แต่ง สำนวนนี้ผู้แต่งได้แสดงทัศนะที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ไว้อย่างเด่นชัดว่า พระสงฆ์ที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ไม่ประพฤติปฏิบัติให้มีความรู้ความสามารถนั้น นอกจากไม่ได้ช่วยยกย่องศาสนาแล้วยังเชื่อว่าไม่ได้ช่วยชาติบ้านเมืองด้วย ทัศนะนี้ผู้แต่งได้แสดงออกมาในรูปที่เป็นคำพูดของพญาผู้ครองเมืองทวารวดี ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่คณะสงฆ์เมืองทวารวดีไม่สามารถขันอาสาตอบโต้ปัญหาธรรมะกับคณะราชครูเมืองคานีได้ เชียงเหมี้ยงจึงต้องบวชเพื่อรับแก้ปัญหานั้น ผู้แต่งได้แทรกความคิดข้างต้นไว้ในคำพูดของพญาผู้ครองเมืองว่า

แต่นั้นราชาเจ้า	จอมเมืองเว้าต่อ เชียงนั้น
อันว่า สงฆเจ้า	เฮานี้ก็อ่อนโยม ท่านเฮย
ตั้งว่า เสียแสง ยอภาชีข้าว	ไปเคนตายดอก เชียงเฮย
เพื่อน บ่ คิดอาจตุ้ม	เมืองบ้านช่วยเฮา แท้ด้าย
หลอนท้อ แถหัวเจ้า	เป็นสงฆ์ตายดอก
ก๊ีบ คิดฮ่ำฮู้	เขียนไว้ใส่ตัว นั้นเด

เห็นว่า เป็นสงฆ์แล้ว	ชินอนกินคายดอก
ธรรมบ่ มีค้ำทอง	ทะกอนเอ้อวดเชิง แท้นอ
ก็บ่มี ประสงค์คอมแท้	ในธรรมล่ำสูตรอีสั่งนั้น
ก็ท้อ อยู่แต่เหล้น	โคลงฟ้าอ่านสาสน์ นั้นเด
ยังเล่า โสภาลัน	วัตถุทานทุกสิ่ง แท้นอ
เห็นแก่ อามิสของสินลัน	ชมจิ้นอยู่เลิง แท้นอ
ตั้งว่า เสียแรงหุดสรงให้	เป็นครูดายดอก
บาดว่า เหตุใหญ่ มาฮอดบ้าน	ความฮู้ บ่มี ท่านเอย
บัดนี้ ฮาจักหาไฟได้	มาแปลโจทย์เพื่อน นั้นเด
บ่ข้างว่า จัดให้ เสียยศบ้าน	เมืองกว้างแห่งเฮา นั้นเด ³⁶

(หน้า 110)

นอกจากนั้น ผู้แต่งยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่อง “กรุงศรีอยุธยา ยังไม่สิ้นคนดี” ไว้ด้วย ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่พระสงฆ์เมืองตานีพ่ายแพ้กลับไป ผู้แต่งได้แต่งให้สาวเมืองทวารวดีเยาะเย้ยเมืองตานีว่า

³⁶ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า ตั้งแต่นั้นพระราชผู้ครองเมืองก็พูดกับเชียงใหม่ว่า พระสงฆ์ของเรายังหย่อนในระเบียบวินัยใช้ไม่ได้เลย เสียแรงที่ถวายโภชนาอาหารให้ฉัน แต่ทำตัวไม่สมกับที่ศรัทธา พระท่านไม่ได้คิดช่วยปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง ช่วยญาติโยมเลย ไม่ได้เป็นพระที่แท้จริง เป็นแต่เพียงคนโกนศีรษะเท่านั้นเอง ไม่ได้คิดสนใจที่จะร่ำเรียนวิชาหรือธรรมวินัย (เป็นแต่เพียงบวชเฉย ๆ) เอาแต่กินแล้วนอน ไม่ได้ทำประโยชน์แต่อย่างใด วิชาความรู้ไม่มีเลย แต่ไปเที่ยวโอ้อวดว่า เป็นผู้รู้ ไม่สนใจในพระธรรม พระสูตร พระวินัย มีความรู้แต่เพียงแต่งโคลง อ่านสาสน์ (รัก) เท่านั้น และเห็นแก่อามิสสินจ้างเครื่องไทยทานที่สวงามอยู่ไปวัน ๆ ด้วยความสนุกสนาน กินแล้วเล่นให้เหลิงตัว เสียแรงอุตสาห์หุดสรง (เป็นประเพณีของชาวอิสาน) ให้ความนับถือ แต่เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมืองก็ไม่สามารถใช้ความรู้ช่วยเหลือบ้านเมืองได้ เราจะหาผู้ใดมาเป็นเพื่อนช่วยแก้ปัญหาคความเดือดร้อนเหล่านี้ เราไม่ยอมให้เสียบ้านเมืองอันใหญ่โตนี้ไปได้

แต่นั้นฝูงหมู่สาวสำน่อย	ชาวเทศะวารี
เขากี้ เอนเหินเสียง	เสียดชาวสะเกาค้า
โอนอ คิดว่า เสียมดวงกล้า	ดานีคนขนาด พระอวนเอย
คิดว่า เช่นใหม่แล้ว	ประสงค์ห่างแบกมา แท้ตาย
ว่าจัก ขว้านเอาหินแม่ช้าง	เมืองเทศะวารี ที่พี่
ครันว่า เอาเมื่อ เถิงเมืองดานี	ชิงของตางโก้น
บัดนี้ เสียมคมกล้า	ทางดานีก็เป่บ้าน เสียนอ
มันก็หาก หักทบแท้ง	คนหลุยซิแบกเมื่อ แลนอ
สั่งบ่ วางหมอให้	สมเด้าข้าตัดเช่น เสียนัน
ตางให้ได้ออย มือช่างเถ้า	เมืองทะวารีนี่ส่วนซิดีบู้ ³⁷ (หน้า 124)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้แสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานทางด้านศีลธรรม จรรยาตามหลักพุทธศาสนาที่ว่า “ทุกคนย่อมหนีผลกระทบที่ตนกระทำไว้ไม่พ้น” ดังเช่น เชียงเหมียงได้ก่อกรรมทำเข็ญกับบุคคลต่าง ๆ มากมาย แต่ในที่สุด เชียงเหมียงก็เสียรู้เนรตังได้กล่าวมาข้างต้นข้างแล้ว และผู้แต่งได้กล่าวเน้นให้เห็นถึงเรื่องเวรกรรมโดยให้ตัวเชียงเหมียงนั้นรำพึงออกมาว่า

บัดนี้ เวรหามากนำแท้ ท้นเถิงกลับชาติกูแล้ว³⁸ (หน้า 183)

³⁷ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า ขณะนั้นพวกสาว ๆ เมืองทะวารี ก็พูดจาเย้ยหยันพ่อค้า เมืองดานี ด้วยเสียงอันดังว่า นึกว่าเมืองดานีมีเสียมอันคมกล้า คือได้ซบได้ลับมาคมแล้วเพราะ อดสำห์แบกมารทำร้ายบ้านเมืองทะวารีนี แต่เมื่อกลับไปเมืองดานีคราวนี้ ก็ให้เอาเสียมนั้น มานั่งรองกันได้แล้ว เพราะเสียมนั้นบิ่น ซึ่งความจริงไม่ว่าจะแบกกลับบ้านเมืองเลย ควรจะให้ ช่างที่เอาเข้าเอาอบให้เป็นเหล็กกล้าให้เท่ากับฝีมือของทะวารีเสียก่อน

³⁸ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า บัดนี้เวรกรรมได้ตามมาทันแล้ว

ศิลปะการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารที่ปรากฏในสำนวนนี้ ส่วนใหญ่ใช้ถ้อยคำและสำนวนแบบภาษาพื้นเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางตอนก็มีถ้อยคำของภาษากลางปนอยู่บ้าง เรื่องเชียงเหมี้ยงสำนวนนี้ ชาวภาคกลางจึงพอจะอ่านเข้าใจได้พอสมควร นอกจากนั้นยังมีลักษณะภาษาพูดปนในการเขียนครั้งนี้มาก เช่น

บากี้ เออเออด้าน ขานคำฮังแม่
 บากี้เออเออเว้า โดยความพ่อแม่³⁹ (หน้า 7)

อีกประการหนึ่งก็คือ เนื่องจากนิทานเรื่องเชียงเหมี้ยงเป็นเรื่องพื้นบ้าน ฉะนั้นการใช้ถ้อยคำจึงมีลักษณะเป็นคำพื้นบ้านอย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งมีถ้อยคำที่ไม่สุภาพอยู่ด้วย เช่น

แม่นว่า กัลยาเจ้า ไปไสมีแต่เบ้ง
 แม่นธิ ขี้ตดเปื้อน เต็มตนกี้ช่างมัน⁴⁰ (หน้า 6)

ดิแต่ตามันหาก มาหน่วยน้อย ทำซ้ำพดบมีนี่นา⁴¹ (หน้า 37)

³⁹ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า แม่พูดอะไร เชียงเหมี้ยงก็ เออ เออ ตอบแม่ รับฟังที่พ่อแม่สั่ง

⁴⁰ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า แม่ว่าน้องจะไปเที่ยวเล่นที่ใด ก็ได้แต่ดูน้องเท่านั้น น้องจะอุจจาระเปดเปื้อนตัวอย่างไร ก็ไม่สนใจ

⁴¹ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า ดิว่าตาเล็ก อ้นทะก็ไม่มี

นอกจากนั้น สำนวนนี้ยังมีการพรรณนาให้เห็นภาพได้เป็นอย่างดี เช่น ปรากฏในตอนที่ยังหึงยังคัดเลือกคนหัวล้านเพื่อเข้าแข่งขันกับต่างชาตินั้น ผู้แต่งยังได้พรรณนาถึงลักษณะของคนหัวล้านประเภทต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ตัวนี้ชื่อว่า ล้านอ้อมแก้ว	ฮักทรัพย์สิ่งของเฮือน
บ่ควร เอาการพระ	ห่ออยู่ดอมเมี้ยแก้ว
ลางฟ่องล้าน	หน้าผากถ้าวเนาเงิน
เป็นเค้นคือโนนนา	บ่อนสหายเคยคุ่น
ตัวนี้ชื่อว่า สะแมแซล้าน	การบ่มีจักสิ่ง
ดีท้อ เจิงหลิ่นถ้อย	พลางลั่นแง່งอน แท้แล้ว ⁴² (หน้า 70)

การที่ผู้แต่งพรรณนาไว้อย่างละเอียดเช่นนี้ อาจเป็นด้วยว่า ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านมองเห็นภาพ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดีก็เป็นได้

(3) นิทานเชียงใหม่ ของ จินดา ดวงใจ

สำนวนนี้ระบุชื่อผู้แต่ง คือ จินดา ดวงใจ แต่ไม่ได้ระบุวัน เดือน ปี ที่แต่งไว้ ฉบับที่พบตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2505 พิมพ์ที่โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

⁴² ข้อความที่ถอดความได้ว่า คนนี้เรียกว่าหัวล้านอ้อมแก้ว ลักษณะนี้เก็บทรัพย์สิน ตีนัก แต่ไม่สนใจทางศาสนาเอาแต่ลูกเมียเท่านั้น หัวล้านบางคนหน้าผากเป็นอ่างเล็กเข้าไป เป็นลานตรงกลางศีรษะเหมือนนา หัวล้านแบบนี้จะมีเพื่อนฝูงมาก เป็นคนกว้างขวาง หัวล้านแบบนี้เรียก หัวล้านสะแมแซ ไม่มีอะไรดีเลย นอกจากเอาแต่พูดเล่นลั่นเล่นสำนวน

นิทาน
เชียงเมี่ยง

เล่ม ๑

เป็นเรื่องที่มีคติ อ่านแล้วเกิดไหวพริบ
ทำให้เฉลียวฉลาด และได้รับความบันเทิงด้วย

โดย

จินดา ทวงใจ

พิมพ์จำหน่ายที่

โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา

อำเภอในเมือง จังหวัดขอนแก่น

ราคาเล่มละ ๒.๕๐ บาท

(สงวนลิขสิทธิ์)

ที่มาของเรื่อง จินดา ดวงใจ ได้กล่าวไว้ในคำปรารภของหนังสือว่า เรื่องนี้หาต้นฉบับที่สมบูรณ์ได้ยาก และในการเขียนครั้งนี้ได้เขียนขึ้นโดยใช้ฉบับของบ้านเมืองเก่า อำเภอขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นแนวทาง อย่างไรก็ตาม จินดา ดวงใจ ก็ได้กล่าวให้ทราบอย่างละเอียดว่า ฉบับที่ยึดถือเป็นแนวทางนั้นเป็นฉบับที่ตีพิมพ์หรือฉบับโบราณ

จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง ไม่ได้ระบุไว้อย่างเด่นชัด สันนิษฐานว่า แต่งเพื่อความบันเทิง และเนื่องจากเรื่องนี้มีคติธรรมแฝงอยู่ จึงอาจใช้เป็นเครื่องเตือนสติหรือทำให้ผู้อ่านเกิดไหวพริบ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดด้วย

รูปแบบ แต่งเป็นนิทาน โดยใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ขึ้นต้นกล่าวคำไหว้ครูด้วยสำนวนภาษาพื้นเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองอยุธยา ทรงพระนามว่า พระเจ้ายุทธราช ส่วนใหญ่บรรยายเหตุการณ์ได้ตรงกับสำนวนที่จารลงในใบลานด้วยอักษรตัวธรรมทุกตอนโดยมิได้สลับการเรียงลำดับเหตุการณ์ จนกระทั่งถึงตอนเชียงใหม่รับอาสาหาคนหัวล้านมาแข่งจนชนะ จินดา ดวงใจได้กล่าวว่า ต้นฉบับเดิมมีกล่าวไว้เพียงเท่านี้ และได้กล่าวให้ผู้อ่านทราบต่อไปอย่างสั้น ๆ ว่า ยังมีเหตุการณ์ตอนเชียงใหม่สร้างพระธาตุแข่งกับพระยา สร้างพระพุทธรูป รวมถึงตอนเชียงใหม่ได้ไปต่างประเทศด้วยเรือสำเภา และได้กลับมาอยู่ที่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งลักษณะการกล่าวถึงเหตุการณ์เหล่านี้ จินดา ดวงใจ เล่าด้วยถ้อยคำสำนวนสั้น ๆ มิได้ขยายความให้ละเอียด ทั้งยังกล่าวในตอนจบ

ของเรื่องอีกว่า “นิทานเป็นกระต่อนกระแต่น ฟังแล้วบ่อม่วนหู ดุตั้งเป็นความ
เล่นหามาเก็บใส่ ฟังไปหลายป้อเข้าบ่อสมเรื่องเหตุผล”⁴³ ถ้อยคำสำนวนสั้น ๆ
ซึ่ง จินดา ดวงใจ กล่าวไว้นั้น ถอดความได้ว่า

นิทานเรื่องนี้เล่าได้อย่างกระต่อนกระแต่น ฟังแล้วไม่ไพเราะ
เพราะเป็นการเก็บเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ฟังมาแล้วต่อ ๆ กันไป
ฟังมาก ๆ อาจทำให้เบื่อ เพราะขาดความสมเหตุสมผลก็ได้

ทัศนะของผู้แต่ง เนื่องจากสำนวนนี้แต่งตามฉบบของบ้านเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และมีเนื้อหาตรงกับสำนวนโบราณ ซึ่งกล่าว
มาแล้วข้างต้น ฉะนั้นแม้ว่า จินดา ดวงใจ จะนำเรื่องนี้มาเขียนใหม่ แต่ผู้แต่ง
ก็มีได้แทรกทัศนะที่แปลกใหม่ลงไว้ในสำนวนนี้เลย

ศิลปะการใช้ภาษา เนื่องจากสำนวนนี้แต่งโดยใช้ถ้อยคำตามแบบของ
ภาษาพื้นเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแม้จะมีภาษาของทาง
ภาคกลางปะปนอยู่บ้าง แต่ก็ปรากฏว่าบางตอนอ่านแล้วเข้าใจความได้ยาก เช่น

เชียงเอยก็ไ้ยินเขาเว้ามึงพางตัวละยหานัน ยังแม่นแท้เขาเว้า
สืบมานันบ่อ แต่นันเชียงกล่าวด้านขานตอบราชา ข้อยน้อย
พางคำตัวะสู่คนเขาได้ อ้างว่าพยามึงดีแท้ ตัวะกูลองเบ้งดูห่อน
ค้นว่าตัวะได้แล้วพยาล้าเลิศดี เชียงว่าขอให้เหนือหัวเจ้าเหลียว
หนีเสียค่อม ข้อยจักตัวะทั้งพี้ทางนี้ก็จึงเป็นพระเอย

⁴³ จินดา ดวงใจ, นิทานเชียงเมียง เล่ม 2 (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2505), หน้า 20.

ข้อความข้างต้นนี้ เมื่ออ่านครั้งแรกก็อาจคิดไปว่า พระเจ้าแผ่นดินคงจะให้เชียงเมียงแสดงปัญญอะไรสักอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่ทราบว่าจะทำอะไรแน่ เพราะคำว่า “ดัวะ” นั้น เป็นคำภาษาถิ่นอีสานซึ่งไม่ทราบความหมาย ต่อมาได้สอบถามชาวอีสานแล้วจึงได้ทราบว่า “ดัวะ” แปลว่า โทก ฉะนั้นจึงสรุปเนื้อความในตอนนี้ได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินบอกให้เชียงเมียงใช้สติปัญญาหลอกพระองค์บ้างนั่นเอง

นอกจากนั้นสำนวนนี้ยังมีคำพื้นเมืองอื่น ๆ ซึ่งยากแก่การเข้าใจสำหรับคนภาคกลางอีกหลายคำ เป็นต้นว่า

วันนั้นนางคานน้อยเนานอนนิทะเน่ง⁴⁴ (หน้า 6)

คำว่า “นางคาน” หมายถึงน่ารัก คำว่า “เนานอนนิทะเน่ง” หมายถึงนอนแน่ง

ค้นว่าเจ้าล้างแล้วให้ดุ่มห่มผืนแพงแม่เนอ⁴⁵ (หน้า 10)

คำว่า “แพง” หมายถึง หวง, มีราคา, หาค่าไม่ได้

ด้านสำนวนโวหารนั้นนับว่าสำนวนนี้มีโวหารที่บรรยายให้เห็นความงามของธรรมชาติดังนี้

บัดนี้เจียรกาลเลียงเดือนเจียงข้ามสว่างมาแล้ว สรรพดวงดอกไม้
บานเอื้องฮุ้งไฟ⁴⁶ (หน้า 21)

⁴⁴ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า วันนั้นน้องน้อยนอนแน่ง

⁴⁵ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า เมื่อชำระล้างแล้วก็ห่มผ้าที่หวงแหนให้

⁴⁶ ข้อความนี้ถอดความได้ว่า บัดนี้กาลเวลาได้สว่างเลยเดือนย้ายไปแล้ว ดอกไม้บานาชนิดก็บานสะพรั่งเต็มป่า

คำว่า “เดือนเจียง” หมายถึงเดือนอ้าย

ส่วนด้านการใช้ภาษาพูดในการเขียนและการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายอย่างตรงไปตรงมา จนกลายเป็นคำหยาบก็ยังมีย่อยในสำนวนนี้ เช่นเดียวกับที่พบในสำนวนภาคตะวันออกเฉียงเหนืออื่น ๆ เช่นกัน

2.5 ศรีธนญชัยสำนวนของภาคเหนือ

นิทานเรื่องศรีธนญชัยนี้ เมื่อแพร่ไปอยู่ทางภาคเหนือก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมเล่าสู่กันฟังอย่างแพร่หลายมาช้านาน เพราะปรากฏว่ามีผู้รู้หลายท่าน อาทิ อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ซึ่งเป็นอาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยืนยันว่า ได้มีการจารนิทานเรื่องนี้ด้วยตัวอักษรล้านนา ดังปรากฏในบัญชีการสำรวจใบลานของอาจารย์สิงฆะ ว่าใบลานนี้มีอยู่ที่วัดป่าดุ่มคอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้เขียนได้ไปสืบหาตัวใบลานที่วัดดังกล่าว แต่ใบลานเหล่านั้นสูญหายไปหมดแล้ว

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้สืบถามผู้รู้เกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า นิทานเรื่องนี้ของทางภาคเหนือ มีเรื่องราวความเป็นมาที่น่าสนใจมาก กล่าวคือ ตัวเอกชื่อ “เจียงเมียง” เช่นเดียวกับชื่อทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่กำเนิดของเจียงเมียงทางภาคเหนือประกอบด้วยเรื่องราวอันพิสดาร คือมีพี่น้องด้วยกัน 3 คน แต่ละคนจะมีเรื่องราวและพฤติกรรมเป็นชุด หรือ (cycle) ของตนเอง ต่างกับทางภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งบางสำนวนแม้ว่าจะระบุว่า ศรีธนญชัยหรือเจียงเมียงมีน้อง แต่น้องก็เสียชีวิตตั้งแต่ในวัยเด็ก ฉะนั้นจึงไม่มีเรื่องราวหรือพฤติกรรมของน้องศรีธนญชัยควบคู่กันไปด้วย และแม้จะกล่าวถึงเรื่องราวของน้องชายศรีธนญชัยในบางสำนวนก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าเป็นเรื่องราวของน้องซึ่งผู้แต่งกล่าวว่ากลับชาติมาเกิด ซึ่งก็ต่างกับ

ทางภาคเหนืออยู่นั่นเอง

รายละเอียดเกี่ยวกับกำเนิดของศรีรัตนอุทัยทางภาคเหนือซึ่งผู้เขียนรวบรวมได้มีทั้งหมด 3 ส่วน เป็นส่วนมุขปาฐะ 2 ส่วน ส่วนลายลักษณ์ 1 ส่วน รายละเอียดปลีกย่อยของคนเล่าแต่ละคนจะต่างกัน แต่เรื่องราวอันเป็นจุดสำคัญของเรื่องคือ การที่เชียงเมียงและพี่น้องอีก 2 คนเกิดมาเพื่อข่มเหงเบียดเบียนพระเจ้าแผ่นดิน พระ และลัวะ เป็นเพราะแรงอธิฐานด้วยความโกรธแค้นของผู้เป็นแม่นั้น มีเรื่องราวตรงกันดังจะขอนำรายละเอียดซึ่งอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ได้เล่าถึงต้นเค้าของนิทานเชียงเมียงดังนี้

นานมาแล้วมีขทาน 2 คนสามีภรรยา มีอาชีพขทานได้เที่ยวขทานจนชาวบ้านเบียดเบียนจะพากันข้ามฟาก ไปขทานยังอีกฝั่งแม่น้ำหนึ่ง แต่น้ำนองข้ามไปไม่ได้ บังเอิญขณะนั้นมีเรือลำหนึ่งผ่านมา ในเรือมีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง มีลัวะ (ละว้า) และพระอยู่ในเรือลำนั้นด้วย สองสามีภรรยาจึงไปขอนั่งเรือกับพระ พระบอกว่าเราอนุญาตไม่ได้ให้ไปขอกับพวกลัวะ ลัวะก็บอกว่าตนอนุญาตไม่ได้ให้ไปขอกับพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่อนุญาต ขทานคนที่เป็ภรรยาโกรธแค้นมาก จึงตั้งสัตย์อธิฐานว่า ขอให้ตนมีลูกชาย 3 คน และให้ลูกแต่ละคนคอยข่มเหงรังแก พระ ลัวะ และพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งต่อมานางก็มีลูกชายครบ 3 คนจริง ๆ คนที่ชื่อเสียด ก็คอยข่มเหงเบียดเบียนพวกลัวะเรื่องนิทานที่เล่าเกี่ยวกับลูกคนนี้นั้นเรียกว่า“ปู่เสียดลัวะ”(คำว่า คำ เป็นภาษาเหนือแปลว่าข่มเหง หรือเบียดเบียน) คนที่ชื่อกะด้าป่า ก็คอยข่มเหงเบียดเบียนพระ เรื่องนิทานที่เล่า

เกี่ยวกับลูกคนนี้ เรียกว่า “กะดำป้าคำตุ้” (ตุ้ หมายถึง พระ) ส่วนคนที่ซื้อเชียงเมียงก็คอยแต่ข่มเหงเบียดเบียนพระเจ้าแผ่นดิน เรื่องนิทานที่เล่าเกี่ยวกับลูกคนนี้ เรียกว่า “เชียงเมียงคำพะญา”⁴⁷

ส่วนสำนวนเล่าอีกสำนวนหนึ่ง เล่าโดย อ้ายแก้ว สนวนพฤษชาติ อายุ 77 ปี มีความเห็นว่า

เมินมาแล้ว มีแม่หม้ายคนหนึ่ง มีลูกเป็นป่อจ่าย 3 คน จื่อกะดำป้า ไอ้เส็ด และไอ้เชียงเมียง วันหนึ่งเป็นวันศีล แม่หม้ายนี้จะไปวัด แต่ว่าวัดที่จะไปนั้น จะต้องนั่งเรือข้ามแม่น้ำไป เพราะว่าวัด อยู่แหลมผึกหนึ่ง (บ้านแม่หม้ายอยู่ปากหนึ่ง) แม่หม้ายก็หาทาง ข้ามปากเพื่อที่จะไปวัด พอตีมีตุ้เจ้าจะข้ามปาก แม่หม้ายนี้ก็ไป ขอข้ามไปดวย ตุ้เจ้ากำบ่าฮ้อข้าม แม่หม้ายกำไปขอข้ามเฮือของ ลัวะ ลัวะกอบ่อฮ้อข้ามดวย ไปขอข้ามเฮือพญา พญากอบ่อฮ้อข้าม แม่หม้ายก็โกรธ จึงยกมือไหว้ที่ฮิมตะหลัง ตั้งสัจจะอธิฐานว่า ขอฮ้อ 3 คนนั้นไปคำตุ้เจ้า คำลัวะ คำพญา ส่วนไอ้เส็ดก้อฮ้อ อยู่บ้าน เพราะว่า บ้านลัวะกับบ้านแม่หม้ายนี้ใกล้กัน⁴⁸

นอกจากนั้น พ. ณ ประมวลumarค (หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้) ยังได้ทรงเขียนเกี่ยวกับเรื่องศรีธนญชัย ไว้ในหนังสือ นักกลอนบ่อนข้าวแซ่ เกี่ยวกับเค้าเรื่องของนิทานนี้ไว้ด้วย โดยมีรายละเอียดซึ่งเกี่ยวกับนิทานนี้ว่า

⁴⁷ สัมภาษณ์ สิงะ วรรณสัย, บ้านเลขที่ 61 สันป่าขางหลวง จังหวัดลำพูน, วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2518.

⁴⁸ เอกสารการถอดแถบบันทึกเสียงนิทานพื้นบ้านและนิทานดลก จังหวัดเชียงใหม่ เล่าโดยอ้ายแก้ว สนวนพฤษชาติ

ในสมัยพุทธกาล (จะเป็นที่บังกร หรือองค์ไหนก็ตาม) มีแม่หญิงคนหนึ่ง เดินทางจะไปทำบุญกับพระพุทธเจ้า ในระหว่างที่ไปวัดต้องข้ามแม่น้ำ เผอิญมีชาวลัวะ (ละว้า) ผู้หนึ่งผ่านมาก็เป็นปากเป็นเสียงกันขึ้นเพราะไม่ยอมพาข้ามฟาก แล้วก็มีพระองค์หนึ่ง (คู้) และพญาคนหนึ่งผ่านมาตามลำดับ ก็เป็นปากเสียงอย่างเดียวกัน นางโกรธเป็นฟืนเป็นไฟ จึงได้อธิษฐานว่า ขอให้ได้ลูกที่เป็นชายสักสามคน จะได้ให้ไปค่า (รังแก, ทรมาณ) พวกลัวะ พวกพระ และพวกพญา ในที่สุดนางก็ได้ลูกสามคน ดังประสงค์ เรื่องจึงแยกออกไปเป็นสามส่วน เรียกว่า ปู่เส็ด (ชื้อลูก) ค่าลัวะ 1 ไอ่กะดำป้าค่าคู้ 1 และไอ่เชียงเมียงค่าพญา 1 ⁴⁹

และจากเนื้อหาของนิทานข้างต้น หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ ได้ทรงสันนิษฐานว่า ศรีธนญชัยของไทยภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น่าจะได้เค้าเรื่องมาจากทางเหนือ⁵⁰ โดยมีได้บอกเหตุผลอย่างละเอียดไว้ แต่ได้เล่าเรื่องนิทานดังกล่าวให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นเรื่องที่มีมาแต่โบราณสมัยพุทธกาล ซึ่งตามความเห็นของผู้เขียนแล้วยังไม่เชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะพิจารณาจากสำนวนของทางภาคเหนือตามที่ค้นคว้าได้ทั้ง 2 สำนวน ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไปนั้น จะเห็นว่าชื่อเรื่อง *คำขอศรีทะนไนย* ซึ่งเป็นฉบับตีพิมพ์ได้ใช้ชื่อตัวละครเอกว่า ศรีทะนไนย เช่นเดียวกับชื่อตัวละครเอกในภาคกลาง ส่วนสำนวนที่เป็นเรื่องเล่า ซึ่งจะกล่าวถึงในอันดับต่อไปเช่นกัน ผู้เล่าก็ใช้

⁴⁹ ม.จ.จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ [พ. ณ ประมวลumar], นักกลอนบ่อนข้าวแซ่ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520), หน้า 105.

⁵⁰ เพิ่งอ้าง.

ชื่อเรื่องว่า *ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา* ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกที่เรียกเช่นเดียวกับทางภาคอีสาน ฉะนั้น หากพิจารณาเช่นนี้แล้วก็จะเห็นได้ว่า ศรีธณูชัยของทางภาคเหนือน่าจะได้นำเค้าเรื่องจากทางภาคกลางหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าที่จะเป็นต้นเค้าของความเดิมเสียเอง

เรื่องราวอันเป็นต้นเค้าของเรื่องเชียงเมี่ยงที่ยกมากล่าวให้เห็นข้างต้นนั้น เห็นได้ว่ามีจุดสำคัญของเนื้อเรื่องตรงกัน ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยจะต่างกันไปบ้างดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

โดยปกติการเล่านิทานพื้นบ้านของทางภาคเหนือนั้น มักจะเรียกกันว่า “อู้เจี้ย” หรือ “เล่าเจี้ย” ซึ่งสิงฆะ วรรณสัย ได้เขียนรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของเจี้ยว่า “เจี้ย” แปลว่า สิ่งที่ยางที่สุด เช่นเจี้ยไม้ไฟ ก็คือเยื่อไม้ไฟ และเนื่องจากเจี้ยไม้ไฟบางและยุ่งง่าย นักปราชญ์โบราณจึงนำมาเป็นชื่อเรียกเรื่องเล่าเบาสมอง หรือเรื่องตลกชวนหัวซึ่งไร้สาระ แต่สร้างอารมณ์ครึกครื้นให้แก่คนฟังได้เป็นอย่างดี และมักจะเล่าสู่กันฟังในเวลาว่าง กิจการงานต่าง ๆ เช่น งานศพ งานปอย เป็นต้น⁵¹

นิทานเรื่องศรีธณูชัยซึ่งแพร่ไปอยู่ทางภาคเหนือก็เป็นเรื่องที่น่าไปเล่าเจี้ยหรืออู้เจี้ยเรื่องหนึ่ง โดยเรียกกันว่า “เล่าเจี้ยหรืออู้เจี้ยเรื่องเชียงเมี่ยง” ส่วนชุดนิทานที่เป็นเรื่องราวของปู่เล็ดคำลัวะ และกะดำป้าคำตุ้ ก็จัดเป็นเรื่องเล่าเจี้ยด้วยเช่นกัน แต่เนื่องจากพฤติกรรมของตัวละครซึ่งเป็นพี่น้องของเชียงเมี่ยงมิได้มีเนื้อหาตอนหนึ่งตอนใดเกี่ยวข้องกับผูกพันกันเลย หรืออาจเรียกได้ว่า มีเนื้อหาที่แยกกันได้โดยเด็ดขาด ฉะนั้นผู้เขียนจึงจะขอไม่กล่าวถึงรายละเอียดของเรื่องราวที่เกี่ยวกับกะดำป้าคำตุ้ และปู่เล็ดคำลัวะไว้ในที่นี้ แต่จะกล่าว

⁵¹ สิงฆะ วรรณสัย, “ความเป็นมาของเจี้ย,” (เอกสารอัดสำเนา), วันที่ 23 พฤศจิกายน

รายละเอียดเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศรีธนญชัยหรือตัวเชิงเมียงโดยตรงเท่านั้น ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้รวบรวมศรีธนญชัยสำนวนของทางภาคเหนือไว้ 2 สำนวนคือ

(1) คำขอเรื่องศรีทนนไชย

เป็นฉบับที่ตีพิมพ์เป็นเล่มเมื่อพ.ศ.2516 ซึ่งผู้แต่งสำนวนนี้ใช้นามแฝงว่า ท. ไชยวงศ์

ที่มาของเรื่อง มิได้ระบุไว้ เข้าใจว่าแต่งเลียนเนื้อหาของทางภาคกลาง เพราะมีเนื้อเรื่องตรงกับของภาคกลางเป็นส่วนใหญ่

จุดมุ่งหมายในการแต่ง สันนิษฐานว่าแต่งให้ผู้อ่านมีความสนุกเพลิดเพลินเพราะสามารถนำไปอ่านเป็นทำนองต่าง ๆ กันได้ และอาจแต่งเพื่อให้สามารถนำไปขับด้วย

รูปแบบ เป็นนิทานซึ่งแต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ของทางภาคเหนือที่เรียกว่า คำขอ ซึ่งการแต่ง “คำว” นั้น กวีสมัยก่อนวางกฎไว้ว่า “สามตัวเหลียวเจ็ดตัวเทียว บาทหลังบาทหน้า” แต่กฎนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงในสมัยต่อมาคือกวีสมัยหลังนิยมแต่งคำวเป็นวรรค วรรคละสี่คำ⁵² ซึ่งคำวของเรื่องนี้ก็มีวรรคละสี่คำเช่นกัน และคำประพันธ์ประเภทคำขอนั้น นอกจากจะบังคับจำนวนคำแล้ว ยังบังคับสัมผัสและเสียงวรรณยุกต์ด้วย⁵³

⁵² ไพโรธ เลิศพิริยกุลมล, คติชาวบ้านลานนาไทย (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2516), หน้า 208.

⁵³ เสน่ห์หา บุญยักษ์, วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ เอกสารนิเทศการศึกษาลำดับที่ 176 กรมการฝึกหัดครู (กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, 2519), หน้า 25-31.

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนนี้มีเนื้อหาเหมือนศรีธนญชัยของทางภาคกลางเรื่องศรีธนญชัยฉบับมาตรฐานซึ่งเขียนโดยประยูร พิศนาคะ

การสร้างตัวละคร เนื่องจากเนื้อเรื่องของ *คำขอสรีทนนไชย* ไม่ต่างกับสำนวนของภาคกลาง ลักษณะการสร้างตัวละครจึงมิได้แตกต่างไปจากสำนวนในภาคกลางแต่อย่างใด กล่าวคือ ผู้แต่งยังคงให้ศรีทนนไชยเป็นตัวละครที่มีบทบาทเด่นในด้านความมีสติปัญญาเช่นกัน นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างตัวละครประกอบอื่น ๆ ที่ควรจะกล่าวถึงก็คือ ตัวที่เป็นภรรยาของศรีทนนไชย ซึ่งในสำนวนนี้ปรากฏว่า ศรีทนนไชยมีภรรยาถึง 2 คน ภรรยาคนแรกชื่อศรีนวล ส่วนภรรยาคนที่ 2 นั้นชื่อสายหยุด ถึงแม้ตัวละครทั้งสองจะไม่ได้มีบทบาทที่เด่นก็ตาม แต่นับว่าเป็นตัวละครที่ช่วยเสริมให้ผู้อ่านมองเห็นได้อย่างเด่นชัดว่าศรีทนนไชยสำนวนนี้ นอกจากจะมีสติปัญญาฉลาดเอาตัวรอดแล้ว เขายังเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดผูกพันกับภรรยาคนแรกของเขาเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในเหตุการณ์ตอนที่มิแกลงเมืองมาทำแข่งวาดรูป ศรีทนนไชยก็ให้ศรีนวลเตรียมทำน้ำหมึกไว้วาดรูป พร้อมกับได้พูดจาให้ศรีนวลไปเป็นกำลังใจให้ตนในการแข่งขันด้วย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

น้องต้องแบ่งหมึก น้ำสีไว้หมั้น อย่าลืมนามัน น้องรัก แล้ว
น้องต้องไป อยู่ในสำนัก โบสถ์พระที่อันปายใน ปี่คนบ่แพ้
มีกำลังใจ พรุ่งนี้จึงไป ด้วยกันกับข้า (หน้า 161)

อย่างไรก็ตาม ศรีทนนไชยก็เป็นผู้ชายที่เจ้าชู้เพราะได้สายหยุดมาเป็นภรรยาอีกคน ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนนี้ว่า

ศรีทนนชัย บ่อเดือนไหลต้น มีใจเจยบาลจิ้นจ้อย บ่ไปที่ไหน
อยู่กับเมียน้อย สาวจีหนุ่มน้อย ดั่งวัน (หน้า 175)

ทัศนะของผู้แต่ง นอกจากจะต้องการแสดงให้เห็นถึงความมีสติปัญญาของศรีทนนไชยแล้ว ผู้แต่งยังต้องการเน้นให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต และถ้าผู้ใดกระทำให้ไปก็ย่อมได้รับผลแห่งการกระทำนั้น อันเป็นความเชื่อเรื่องเวรกรรมเช่นเดียวกับสำนวนทางภาคกลาง ดังปรากฏทั้งในคำพูดและความคิดของตัวละครต่าง ๆ หลายตอน เช่นตอนที่ศรีทนนไชยถูกไล่ออกจากบ้านเนื่องจากขำน้องนั้น ศรีทนนไชยก็จะเข้าไปอาศัยพระเป็นที่พึ่ง ในตอนนี้ศรีทนนไชยได้เล่าให้สมภารฟังว่าตนไม่มีพ่อแม่พี่น้องที่ไหน และได้แสดงคำพูดถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนว่า

บ่หมิงส์ ไยป็น้อง บ่อแม่มีด้า อวอาเปื่อนป้อง ก็สูญขาด
เลียงชีวัน ไค ๆ โลกนี้ ล้วนอนิจจัง เทาตัวล่ำพัง มาเถิงรอดไว้
(หน้า 11)

ส่วนอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่หลวงนายสีรำถึงถึงเคราะห์กรรมที่ตนได้รับจากการถูกไฟไหม้บ้าน และเมื่อให้ศรีทนนไชยไปเลี้ยงวัว ศรีทนนไชยก็ทำวัวตาย โดยที่ศรีทนนไชยพูดจาแก้ตัวจนพันพิตไปได้ทุกครั้ง หลวงนายจึงได้แต่คิดในใจว่า แม้ในตอนนี้ศรีทนนไชยจะรอดตัวจากการลงโทษไปได้ แต่ผลแห่งบาปกรรมที่ศรีทนนไชยได้ทำไว้นั้นย่อมจะต้องได้รับสักวันหนึ่ง และพร้อมกันนั้น ท. ไชยวงศ์ ได้แสดงความคิดเกี่ยวกับความจริงของชีวิตด้วยว่า เมื่อตกอับยากจนก็ไม่มีผู้ใดเหลียวแล แต่เมื่อยามมั่งคั่งร่ำรวย ก็มีผู้คนไปมาหาสู่ ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

เหตุการณ์ตั้งอื้อ มั่นกระทำผิด ทำบ่นอื้ออื้อ ว่าเราผิดไปเท่านั้น
บาปกรรมของมັນ ร้อยอันพันจัน ที่ได้คำจ่าราวี บาดตุ้บาดพระ
มันดิงบ่หนี จักกวนเดควี่ โลกนี้โลกหน้า ดวงเอยดวง มนุษย์
แหล่เหล่า ก็ตามเวลาโยกย้าย กันว่าดวงจัน ก็มีสิ่งร้าย มาเช่นคำ
จ่าราวี เถิงมีที่รัก ก็หลีกตัวหนี ดันว่าดวงดี ก็มีคนได้...

(หน้า 29)

ศิลปะการใช้ภาษา การใช้ภาษาและถ้อยคำของสำนวนนี้เป็นภาษาไทยกลางปนสำเนียงทางภาคเหนือ ซึ่งอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าศรีทะนนไชยที่เป็นสำนวนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนั้น เนื่องจากศรีธรรณุชัยสำนวนนี้แต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ประเภทคำขอ ซึ่งมีสัมผัสคล้องจองอยู่แล้ว จึงทำให้มีความไพเราะในการอ่านยิ่งขึ้น และบางครั้งผู้แต่งก็ได้แทรกคำภาษาต่างประเทศ ตลอดจนถ้อยคำที่เป็นสำนวนพูดปนในการแต่ง เช่น เหตุการณ์ตอนที่หญิงชาวอังกฤษมาเล่นกลทำขวดเปล่าให้เป็นเหล่า ผู้แต่งก็เขียนว่า

เปิดฝ้าออกแล้ว ก็หันกับคำ ว่าเป็นสุรา บ่าหลันเสียด้วย (หน้า 112)

บ่าหลัน ก็คือ บรันตี นั่นเอง ผู้แต่งได้ยืมเสียงให้ชาวออกไปตามสำเนียงทางภาคเหนือ แล้วตัดคำท้ายของคำว่าบรันตีออก กลายเป็นบ่าหลัน ดังปรากฏอยู่ในคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้น

ครั้นเมื่อศรีธรรณุชัยขอเล่นกลด้วยการให้หญิงอังกฤษทำน้ำใส่ขวดโดยมิให้เป็ยกปากขวด อันเป็นกลอุบายที่ไม่สุภาพ ทำให้หญิงชาวอังกฤษเกิดความกระดาก ซึ่งผู้แต่งก็ได้บรรยายไว้โดยใช้คำต่างประเทศปนดังนี้

หม่อมสาวคนงาม หน้าแดงกำเริบ แสดงอาการ บ่พอใจเจ้า
เอ๊ะอะไยวายจิกจิก ร้องว่าโน้ ๆ มันบดี (หน้า 113)

ด้านการพรรณนานั้น ผู้แต่งได้พรรณนาเกี่ยวกับความงามของธรรมชาติ
ประเภทดอกไม้ไว้ในตอนที่พระเจ้าเจษฎาเสด็จประพาสอุทยาน ดังปรากฏใน
คำประพันธ์ต่อไปนี้

ชมรสดอกสร้อยนา ๆ กุหลาบกาบซ้อน ปังซอนสาขา ดอก
กระดังงา อุณออนดอกสร้อย ดอกสารภี ราตรีจันทน์น้อย
มะลิวรรณลอย เฟื่องฟ้า ผู่กะมาลา บินมาปล้ำ ชมรสดอกสร้อย
ปวงงาม (หน้า 173)

(2) ไฉ่เชียงเมี่ยงคำพะญา

ศรีธนัญชัยสำนวนนี้ของทางเหนือ เป็นสำนวน “มุขปาฐะ” ซึ่งเรียกตัว
ศรีธนัญชัยว่า “เชียงเมี่ยง” สำนวนนี้ได้จากการเล่าของ อ้ายแก้ว สอนพฤษา-
ชาติ อายุ 77 ปี ชาวบ้านท้อ ตำบลป่าตัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มาของเรื่อง ไม่ปรากฏหลักฐาน

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เนื่องจากสำนวนนี้เป็นสำนวนที่เล่าด้วยวิธี
มุขปาฐะ ฉะนั้นจุดมุ่งหมายที่เล่าก็เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนาน
เพลิดเพลินนั่นเอง

รูปแบบ เป็นนิทานร้อยแก้ว โดยเล่าเป็นภาษาเหนือ

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ผู้เล่ามิได้เล่าตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กของเชียงเมียง แต่เล่าเหตุการณ์เป็นตอน ๆ เท่าที่จะจำได้ ฉะนั้นเนื้อหาจึงไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของเชียงเมียงในตอนวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของเขา

เรื่องราวที่เกี่ยวกับเชียงเมียงในสำนวนเล่าของอัยแก้ว เริ่มเล่าตั้งแต่เมื่อเชียงเมียงถูกส่งไปเป็นคนใช้ของพะญา ซึ่งมีเรื่องราวดังต่อไปนี้

- ตอนพะญาใช้ให้เชียงเมียงไปดูสุนัขว่าออกลูกหรือยัง เชียงเมียงก็กลับมารายงานว่าสุนัขออกลูกแล้ว พะญาถามว่ามีกี่ตัว เชียงเมียงก็วิ่งกลับไปดูใหม่ แล้วกลับมาบอกว่ามี 5 ตัว พะญาถามว่ามีตัวเมียกี่ตัว ตัวผู้กี่ตัว เชียงเมียงก็วิ่งกลับไปดู แล้วมาบอกว่า มีตัวผู้ 3 ตัว ตัวเมีย 2 ตัว พะญาก็ถามอีกว่ามีหางกุดกี่ตัว หางยาวกี่ตัว เชียงเมียงก็วิ่งไปดูอีก แล้วกลับมาบอกว่ามีหางกุด 2 ตัว หางยาว 3 ตัว พะญาได้ใช้เชียงเมียงจนเหนื่อย ทำให้เชียงเมียงโกรธ
- ตอนพะญาใช้ให้เชียงเมียงไปหาไถ่รวง เชียงเมียงก็ไปเอาธำมดมาถวาย พะญาเลยแกล้งแรงให้เชียงเมียงกิน เชียงเมียงจึงหาทางแก้แค้น
- อีกวันหนึ่ง พะญาก็สั่งความให้เชียงเมียงไปบอกพะญาอีกคนหนึ่ง เชียงเมียงก็ออกไปแล้วกลับมาบอกพะญาใหม่ว่าตนจำไม่ได้ พะญาก็บอกข้อความให้ใหม่ เชียงเมียงก็เดินออกไป แล้วกลับเข้ามาถามข้อความใหม่อีกถึง 2-3 เที้ยว แล้วบอกว่าพะญาว่าตนเป็นคนขี้ลืม พะญาจึงให้เชียงเมียงเอากระดาษกับดินสอมาให้ แต่ดินสอนั้นเขียนเท่าไร ๆ ก็เขียนไม่ออก พะญาก็เลยเอาดินสอและน้ำลาย เชียงเมียงได้ทีจึงพูดออกมาว่า “ข้าเจ้ากินตัว

เจ้าเหนือหัวกินข้าวย้าย” (ดินสอ นั้นเป็นดินสอชี้แรง)

- พระยาไม่พอใจที่เสวยรู้เชียงเมี่ยง จึงบอกให้เชียงเมี่ยงไปอยู่ที่อื่น เชียงเมี่ยงบอกว่าคนไม่มีที่อยู่ จึงขอที่เท่าแมวดิ้นตาย ภายหลัง พระยาจึงรู้ว่าคนเสวยรู้เชียงเมี่ยงอีก
- เชียงเมี่ยงทูลว่าจะสร้างปราสาททองหลังหนึ่งซึ่งเวลาเจ้าเหนือหัว จะเข้าไปจะต้องยกมือไหว้เข้าไปด้วย พระยาก็จุดจาสบประมาทว่าจะสร้างได้อย่างไร เชียงเมี่ยงก็เอาไม้ตองมาปลูกเป็นกระโจมเล็ก ๆ ไว้ในดงหญ้าคา ฉะนั้นเมื่อเวลาที่พระยาและนางสนมจะเข้าไปดูปราสาทของเชียงเมี่ยง จะต้องแหวกกอหญ้าเข้าไปโดยใช้มือสองมือประกบก้นก่อนแล้วแหวกออก ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับการไหว้ เชียงเมี่ยงจึงพูดว่า “หันก่อน ๆ เจ้าเหนือหัวกับสนม ต้องไหว้เข้ามาหาข้าเจ้า” และครั้นพระยามาถึงแทนที่จะเห็นปราสาททอง กลับเห็นแต่กระโจมเล็ก ๆ ที่ทำด้วยไม้ตอง (กลาง) แทน
- พระยาโกรธสั่งให้นางสนมไปอุจจาระรดกระโจมทองนั้น แต่ปรากฏว่าถูกเชียงเมี่ยงเอาไม้ไล่ตีเพราะนางสนมปัสสาวะด้วยไม้ได้อุจจาระอย่างเดียว พระยาโกรธก็จะขึ้นไปอุจจาระด้วยแต่กลับปัสสาวะเสียก่อนจึงถูกเชียงเมี่ยงเอาไม้ไล่หวดต้องวิ่งหนีกลับวัง และยังถูกหญ้าคาบาดตามร่างกายด้วย

เนื้อหาที่อูยแก้วเล่ามีเพียงเท่านี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นเนื้อเรื่องที่เล่าได้ไม่ครบบริบูรณ์ อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า *ไอ้เชียงเมี่ยงคำพระยา* นี้มีเรื่องราวที่คล้ายกับเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ เป็นส่วนมาก จะต่างกันบ้างก็เฉพาะรายละเอียดของเรื่องเท่านั้น และมีอยู่เพียงตอนเดียวใน “ไอ้เชียงเมี่ยง

คำพะญา” ซึ่งไม่เหมือนกับเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ตอนพะญาให้เชียงเมี่ยงไปดูสุนัขว่าออกลูกหรือยัง ดังรายละเอียดของเนื้อหาในตอนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

การสร้างตัวละคร สำนวนนี้แม้จะมีเรื่องราวเพียงไม่กี่ตอน แต่ผู้อ่านผู้ฟังก็ยังสามารถมองเห็นแนวแห่งความเป็นคนมีสติปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของเชียงเมี่ยงอยู่นั่นเอง และจะเห็นได้ว่าเขาเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น และมีความผูกใจเจ็บอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทั้งนี้มีสาเหตุจากในตอนแรกที่เขาถูกแกล้งให้วิ่งกลับไปกลับมาเพื่อดูลูกสุนัขจนเหนื่อยและเกิดความโกรธ แต่ก็ยังหาทางแก้เผ็ดไม่ได้ จนกระทั่งในตอนต่อมาเป็นตอนที่เขาถูกสั่งให้กินแกงแรง ทำให้เขามีความคิดที่จะต้องแก้แค้นให้จงได้ และเขาได้แสดงการแก้แค้นพะญาด้วยวิธีทำเป็นเหมือนคนโง่ จี๋ลุ่ม และในที่สุดก็หลอกให้พะญากินขี้แรงได้ เหตุการณ์ต่อมาพะญาก็เสียรู้เรื่องของที่เท่าแมวดิ้นตาย ทั้งยังหลงกลไปถูกระตอมทอง (กลาง) ของเชียงเมี่ยง จนตอนสุดท้ายตัวพะญาเองก็ได้รับบาดเจ็บจากการถูกเชียงเมี่ยงหวดด้วยแส้ เพราะไปปัสสาวะรดกระตอมของเขาแทนที่จะอุจจาระอย่างเดียว นับว่าเชียงเมี่ยงในสำนวนนี้ได้แสดงให้เห็นว่าเขา “คำ” (รบกวน, รังแก) พระเจ้าแผ่นดินอย่างแท้จริง เพราะสามารถทำให้พระเจ้าแผ่นดินได้รับบาดเจ็บและเสียหน้าได้ตามคำอธิษฐานของแม่

ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่งคือตัวพระเจ้าแผ่นดินซึ่งสำนวนนี้เรียกว่าพะญา (พระยา) นั้น แม้ในตอนต้นเรื่องจะสามารถแกล้งเชียงเมี่ยงได้ก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าผลที่ได้รับจากการแก้แค้นของเชียงเมี่ยงนั้นได้ทำความเจ็บใจเจ็บกายแก่พระองค์อย่างมากเมื่อเทียบกับสำนวนอื่น ๆ

นอกจากนั้น แม้ตัวละครในสำนวนนี้จะมีเพียง 3 ตัว คือ ตัวเชียงเมี่ยง พะญา และนางสนม แต่ผู้เล่าได้สร้างให้ผู้อ่านผู้ฟังมองเห็นว่าตัวละครทั้งหมด

ล้วนเป็นตัวละครทั้งสิ้น กล่าวคือ ตัวเชียงเมี่ยงเอง ผู้เล่าก็เล่าโดยทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟังมองเห็นว่าเขาเป็นคนที่ดูเหมือนจะเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาในตอนแรก เพราะต้องวิ่งกลับไปกลับมาหลายครั้งเมื่อถูกใช้ให้ไปดูว่าสุนัขออกลูกแล้วหรือยัง แต่ความจริงแล้วเขาไม่ได้เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาอย่างที่เขากะทำเลย อาการที่เขาแสดงออกจากอีกตอนหนึ่งซึ่งทำเป็นคนขี้ลืมนั่น เขาก็มีแผนการ อยู่ในใจแล้วว่าต้องทำเป็นคนโง่เพื่อที่จะแก้แค้น ฉะนั้นหากนึกภาพถึง การกระทำของเขาดังกล่าวมาแล้ว ก็จะเห็นว่าผู้เล่าได้เล่าโดยสร้างให้ เชียงเมี่ยงกลายเป็นตัวละครที่แฝงความมีสติปัญญาไว้ ส่วนตัวพะญาและ นางสนมก็ถูกสร้างให้เป็นตัวละครด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นจากตอนที่ต้องใช้มือ สองมือประกบกันแหวกหญ้าคาเพื่อไปดูปราสาททองของเชียงเมี่ยง ตลอดจน อาการวิ่งหนีที่ถูกเชียงเมี่ยงหวดด้วยแส้ ล้วนเป็นกิริยาอาการซึ่งก่อให้เกิด ความขบขันแก่ผู้อ่านผู้ฟังได้ทั้งสิ้น

ทัศนะของผู้แต่ง ผู้เล่าสำนวนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้น้อยนั้นเมื่อ เสียรู้เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาอย่างไรก็ตาม ก็ยังได้รับความอับอาย น้อยกว่าผู้ใหญ่ที่เสียรู้ผู้น้อยหลายเท่าตัว ดังปรากฏในสำนวนเล่าของอู๊ยก๊ว ในตอนสุดท้ายที่ถูกเชียงเมี่ยงเอาแส้หวด ผู้เล่าก็ได้บรรยายว่า “พะญาได้ดึง เจ็บติงลาย แหมบ่าปอโดนหญ้าคาบาดแหม”

ศิลปะการใช้ภาษา อู๊ยก๊ว ซึ่งเป็นผู้เล่าโอ้เชียงเมี่ยงคำพะญาสำนวนนี้ เล่าด้วยภาษาเหนือปนภาษาไทยกลางบ้าง ซึ่งแม้บางตอนที่เป็นภาษาเหนือ จริง ๆ จะเข้าใจยากสำหรับบุคคลที่ไม่คุ้นกับภาษานี้ แต่ก็พอจะทำความเข้าใจ ได้ ดังเช่น ตอนที่พะญาใช้ให้เชียงเมี่ยงไปดูว่าสุนัขออกลูกหรือยัง เชียงเมี่ยง ก็รับคำว่า

“เจ้าๆ” โส่นไปพ่อ กระทั่งหากเกิดลูก กะโส่นปี้กมาบอพญา

สำนวนว่า โส่นไปพ่อ ผู้อ่านผู้ฟังที่ไม่คุ้นกับภาษาเหนือก็คงจะไม่ทราบความหมาย แต่ถ้าดูข้อความถัดไปก็พอจะเดาว่า โส่นไปพ่อ ก็คือวิ่งไปดูส่วนกะโส่นปี้กมาบอ ก็พอจะเดาได้ว่า วิ่งกลับมาบอพะญา เป็นต้น

2.6 ศรีธนญชัยสำนวนของภาคใต้

ศรีธนญชัยสำนวนของทางภาคใต้ที่มีหลักฐานปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรค้นพบ 1 สำนวน

ศรีธนญชัยฉบับชาวใต้ ซึ่งเป็นสำนวนเขียนนี้ เป็นต้นฉบับที่จารลงในสมุดไทยขาว เขียนด้วยตัวอักษรสีดำ อย่างที่ชาวบักษีได้เรียกว่า “บุคขาว” ต้นฉบับนี้ อาจารย์ไสว เรื่องวิเศษ อาจารย์วิทยาลัยครูภูเก็ต ได้นำมาแสดงในงานนิทรรศการชีวิตไทยฝั่งทะเลตะวันตก ที่วิทยาลัยครูแห่งนี้ เมื่อวันที่ 19-21 กันยายน พ.ศ.2520 ผู้เขียนได้สอบถามอาจารย์ไสว เรื่องวิเศษ เกี่ยวกับรายละเอียดของสมุดไทยเล่มนี้ ทำให้ทราบว่า ผู้เป็นเจ้าของเดิมนั้น ชื่อ นายสนิท (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นแพทย์แผนโบราณ อายุประมาณ 60 ปีเศษ แห่งบ้านลพอน อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับสมุดไทยเล่มนี้นั้นไม่ทราบแน่ชัด ลักษณะสภาพของสมุดไทยค่อนข้างเก่าและชำรุด นอกจากนั้นยังขาดแยกออกเป็นสองท่อน เนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ ข้อความขาดหายไปเป็นช่วง ๆ ส่วนหลักฐานอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งนั้นไม่ปรากฏ อนึ่งชื่อตัวเองของสำนวนนี้ใช้ว่า สัทนไนไช

ที่มาของเรื่อง สันนิษฐานว่าแต่งตามเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณ

จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ปรากฏหลักฐาน สันนิษฐานว่าคงแต่งขึ้น
เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

รูปแบบ แต่งเป็นนิทานคำกาพย์ ประกอบด้วยกาพย์ฉกัณฑ์ กาพย์ยานี
และ กาพย์สุรางคนางค์

เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ศรีธนญชัยฉบับนี้ไม่สมบูรณ์
โดยเนื้อความขาดหายไปหลายตอน และเนื้อความไม่ติดต่อกัน ไม่มีข้อความ
ตอนต้นที่เกี่ยวกับตอนกำเนิดศรีธนญชัย ทำให้ไม่ทราบเรื่องราวของเหตุการณ์
ตอนนั้น เรื่องราวที่มีปรากฏอยู่มีดังนี้

- แม่ให้สินทนนไชยดูแลน้องสินทนนไชยก็ดูแลน้องแต่เพียงอย่างเดียว
น้องจะทำอะไรอะไรอย่างไร สินทนนไชยก็ไม่สนใจ
- แม่ให้สินทนนไชยดูแลไก่ สินทนนไชยก็ทำเท่าที่แม่สั่งคือดูแลไก่
ไม่ได้ไล่เมื่อไก่มาจิกกินข้าว
- แม่ดูว่า สินทนนไชยก็แข็งแรงว่าได้ทำตามแม่สั่งแล้ว พร้อมกับพูด
เป็นเชิงน้อยใจว่า แม่ไม่เห็นความดี ฉะนั้นจะอยู่กันได้อย่างไร
แม่จึงออกปากไล่ให้ไปอยู่วัดกับขรรค์ดา
- สินทนนไชยไม่ยอมทำอะไรทั้งสิ้น แม้พระจะใช้ให้ไปธรรมา หรือให้
เรียนหนังสือ สินทนนไชยก็ไม่ทำตาม
- ขรรค์ดาชวนสินทนนไชยไปบ้านโยม สินทนนไชยจำใจไปด้วย ถือ
โอกาสเอาเหล็กไฟในย่ามของพระมากระทบกันเกิดไฟไหม้จิ้วพระ
- เณรชวนไปหาหน่อไม้ สินทนนไชยไปด้วยแต่ไม่ช่วยทำ ครั้นเณร
หามาได้สินทนนไชยก็เอาหน่อไม้เหล่านั้นมาสลักเป็นชื่อของคนหมด
เมื่อเณรมาฟ้องขรรค์ดาว่าสินทนนไชยไม่ช่วยเลย สินทนนไชยก็
รอดตัวเพราะอ้างชื่อของคนซึ่งสลักไว้ที่หน่อไม้แล้ว

- ขวัญตาให้ช่วยกันมุงจาก สิทนไนไชยก็น่าช่วยแต่สิทนไนไชมาแอบปิดดอกจากทางขวาไปทางซ้ายหมด เณรมาฟ้องขวัญตา ... (ข้อความตอนนี้น่าจดหายไป ทำให้ไม่ทราบว่า สิทนไนไชจะชี้แจงกับขวัญตาอย่างไร และมีเหตุการณ์ตอนต่อไปดังนี้)
- หลวงนายบอกไม่ให้สิทนไนไชตะโกนเสียงดัง
- สิทนไนไชไม่ยอมทำงานถ้าไม่ใช้หลวงนายสั่ง ภรรยาหลวงนายให้ไปตามหลวงนาย สิทนไนไชแกล้งเฉยเสีย เป็นเหตุให้หลวงนายโกรธที่ไม่มีใครมารับกลับ
- เผาเรือนหลวงนาย
- นายหญิงให้ไปตามหลวงนายกลับมา สิทนไนไชก็แกล้งกระซิบเสียงแผ่วเบา
- ให้หาต้นไม้ สิทนไนไชไปยกเอาเชิงกรานมา
- หลวงนายใช้ให้ไปตัดไม้ไผ่ 2-3 กอ สิทนไนไชก็ตัดจนหมด
- หลวงนายเรียกมาว่ากล่าว สิทนไนไชแสดงความรำคาญว่าหลวงนายพูดกลับกลอก จึงขอออกไปถวายเป็นด้วยอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน
- สิทนไนไชเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินและขอถวายตัว พระเจ้าแผ่นดินตั้งให้เป็นหมื่นศรีทนต์ไชย
- พระเจ้าแผ่นดินใช้ให้สิทนไนไชไปเรียไรชาวบ้านให้ทำบุญทอดกฐินผ้าป่า สิทนไนไชจับแม่ชีมัด แม่ชีมาฟ้องพระเจ้าแผ่นดิน สิทนไนไชอ้างรับสั่งที่พระองค์ให้ไปเรียไร และกล่าวว่าชื่อนี้เป็นชินกกระยาง เพราะไม่ถือศีลจับแต่ปลา
- พระเจ้าแผ่นดินลองปัญญาสิทนไนไชโดยนาคให้ข้าราชการบริวารคนอื่นเตรียมไข่ไก่ซ่อนไว้ แต่ไม่บอกให้สิทนไนไชรู้ สิทนไนไชไม่มีไข่ไก่มาแสดง จึงอ้างตนเป็นไก่ตัวผู้

- ชาวสำเภต่างเมืองมาทำพนันชนไก่ สิทธนไชยเอาแรงมาแข่งไว้ไม่ให้กินอะไร เพื่อจะให้กินไก่ของคู่แข่ง (เนื้อความขาดหายไปอีก เพราะไม่มีผลของการแข่งขัน แล้วมีเหตุการณ์ต่อไปนี้)
- พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานภรรยาให้เป็นรางวัลแก่สิทธนไชยที่สามารถกู้บ้านเมืองได้
- สิทธนไชยหลอกพ่อตา แม่ยาย ให้กินน้ำผึ้งไก่
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้สนมไปถ่ายอุจจาระรดบ้านเรือนของสิทธนไชย แต่สนมถูกทูปตักกลับมา เพราะสิทธนไชยอ้างว่านอกรับสั่ง
- ชาวต่างเมืองมาทำแข่งชนควายกับพระเจ้าแผ่นดินเมืองจุมพร สิทธนไชยรับอาสา โดยเอาลูกควายมาให้ของตนเป็นเวลา 3 วัน เมื่อถึงวันแข่งขัน สิทธนไชยเอามีดมาผูกที่เขาลูกควาย เมื่อลูกควายเห็นควายตัวโต จึงวิ่งเข้าไปในหว่างขาทำให้มีดบาดควายตัวนั้นจึงวิ่งหนี ลูกควายวิ่งตาม สิทธนไชยได้ชนะ และได้เงินจากการชนะพนันมาถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- สิทธนไชยถูกชาวบ้านหลอกให้ไปจับปลา
- พระเจ้าแผ่นดินให้หลวงพระองค์ลงสระน้ำ
- พระเจ้าแผ่นดินแห่งลังกาส่งนักปราชญ์มาทำแปลคัมภีร์กับปราชญ์ไทย

เนื้อความมีเพียงเท่านี้ แสดงว่าเนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ เพราะไม่มีเหตุการณ์ตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีธนญชัย

การสร้างตัวละคร ผู้แต่งสำนวนนี้ยังคงสร้างให้ลิทนนไชยตัวเอกเป็น คนที่มีความฉลาด มีไหวพริบ รู้จักเอาตัวรอด และแสดงความเป็นคนเถรตรง อันเป็นพรสวรรค์ที่ติดตัวเขามาแต่กำเนิดเช่นเดียวกับสำนวนอื่น ๆ ที่ต่างกัน ไปบ้างคือ ตอนลิทนนไชยไปอยู่วัด ซึ่งปรากฏในสำนวนอื่นเช่นกัน แต่ ลิทนนไชยสำนวนนี้ไม่ได้ใส่ใจที่จะศึกษาหาความรู้จากพระดังเช่นปรากฏใน สำนวนอื่น นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นอีกว่าในวัยเด็กเขาเป็นเด็กเกียจคร้าน ชอบเลี้ยงงาน และเอาเปรียบเพื่อนอยู่เสมอ แต่ที่สามารถเอาตัวรอดจากการ ลงโทษได้ก็ด้วยความฉลาดแบบเกมโกงที่มีอยู่นั่นเอง ดังปรากฏในตอนไปหา หน่อไม้กับเณร ตอนไปมุงหลังคาจาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามพฤติกรรมของลิทนนไชยที่แสดงออกในที่นี้ไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเขาเป็นเด็กที่มีปัญหา ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกจึง ไม่ใช่พฤติกรรมเชิงลบขั้นรุนแรงที่จะแสดงว่าเขาเป็นคนใจดำอำมหิตถึงกับ ฆ่าคนได้ดังที่ปรากฏในสำนวนอื่น ๆ ความร้ายกาจของตัวลิทนนไชยในสำนวน นี้ ได้แก่ ผู้ที่ตกเป็นเป้าของเขาจะได้รับความเสียหายในรูปของการถูกทำลาย ทรัพย์สินหรือถูกทำร้ายร่างกายเท่านั้น ดังปรากฏในตอนเผาบ้านหลวงนาย ตอนทุบดินางสนม เป็นต้น นอกจากนั้นเรื่องราวของลิทนนไชยเท่าที่พบก็มิได้ แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนผูกพยาบาทอาฆาตแต่อย่างใด เมื่อเกิดความขัดแย้ง ขึ้นไม่ว่ากับผู้ใด ลิทนนไชยก็จะปลื้มตัวออกมาเสียเอง เช่น ตอนขัดแย้งกับ หลวงนาย (ตอนตัดต้นไม้จนหมด) เขาก็เป็นฝ่ายขอออกมาจากบ้านเสียเอง ดังความว่า

ทำตามความสั่ง ผิดพลั้งทุกคราว่าขาน สองคราวสามคราวรำคาญ
อยู่ไปยกับนาน จะเกิดรำคาญต่อไปย เกิดมาเป็นไอลิทนนไชย
ไปอยู่กับครัย โหมมีความดีเลยหนา กุจะไปอยู่อยู่กับพระยา

ลองเสกศักรา เป็นวงไขฟ่ายไนย คิดแล้วจึงกลาวปราไสย
ฉานจักลาไปย อยู่ไยใหม่เห็นเป็นกาน หลวงนายครันไคพังสาน
ใหม่ขัดทัดทาน จีครันรำคานต่อไปย ...

บทบาทของตัวเอก คือสิทธิชนไชยฉบับชาวใต้นี้ นับว่าตัวเอกเป็นผู้มี
สถานภาพและได้รับการยกย่องในวงสังคมมากที่สุด เพราะปรากฏว่าเป็นผู้ที่
ได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลทั้งหลายทั้งปวง ในด้านความมีสติปัญญา
และได้รับการทักทายปราศรัยอย่างดี

อย่างไรก็ดี ความมีสติปัญญานี้ก็มักจะทำให้สิทธิชนไชยต้องถูกตองภูมิ
เสมอ ดังคำประพันธ์ตอนสิทธิชนไชยชนะพนันแข่งควาย ดังนี้

เดือนไปยตามขลา เขาร่านถามวัวร์วาย พี่มีนนายไชยไหนหนา
มานั่งที่ร้านชำ กินหมากพลูสูบบุหรี่ อบ่าว่าพี่มีนชา เขาฤา
ชาวาลวงดี ลวงเรลองดูดี ให้เห็นดีเท็จมุสา

พระเจ้าแผ่นดิน ในที่นี้ไม่ได้ระบุชื่อไว้อย่างเด่นชัด อาจเป็นด้วยมี
ข้อความขาดหายไปหลายตอนดังกล่าวนั่นเอง อย่างไรก็ตามพระเจ้าแผ่นดิน
ในตำนานนี้ยังคงมีลักษณะที่คล้ายตัวพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องศรีธนญชัยฉบับ
อื่น ๆ คือเป็นผู้มีเมตตาธรรม รู้จักส่งเสริมและให้รางวัลเมื่อผู้น้อยทำความดี
หรือทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง ดังเช่นพระราชทานทรัพย์เงินทองและ
กรรยาให้สิทธิชนไชย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเจ้าแผ่นดินในตำนานก็ได้
แสดงความอยากเอาชนะสติปัญญาของสิทธิชนไชยให้ได้เช่นกัน แต่มิได้แสดง
ความโกรธแค้นให้เห็นอย่างเด่นชัดเมื่อต้องแพ้รู้อีก

อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งศรีธนญชัยสำนวนนี้พยายามทำให้ผู้อ่านมองเห็น

ภาพลักษณ์ของตัวเอกในทางที่ดีกว่าสำนวนอื่น ๆ ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้ข้างต้นแล้ว

นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างตัวละครประกอบนอกเหนือจากตัวพระเจ้าแผ่นดินเพิ่มขึ้นอีก 2 ตัว คือ พ่อตาและแม่ยายซึ่งไม่มีปรากฏในสำนวนอื่นเลย ตัวละครทั้งสองนี้ต่างก็ตกเป็นเป้าให้ลิทธิชนไชยได้ใช้ความมีสติปัญญาที่เหนือกว่าหลอกส่อให้เสียเชิงได้เช่นกัน ดังปรากฏในตอนที่หลอกพ่อตาแม่ยายให้กินน้ำผึ้งไก่ เป็นต้น การเพิ่มตัวละครทั้งสองขึ้นมาเช่นนี้คงเป็นเพราะเจตนาของผู้แต่งที่จงใจจะเสริมให้ผู้อ่านมองเห็นความมีสติปัญญาของลิทธิชนไชยให้เด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีตัวละครประกอบอีกตัวหนึ่งคือแม่ชี ซึ่งนับว่าเป็นตัวประกอบที่ไม่มีปรากฏในสำนวนอื่นแต่มีปรากฏในสำนวนนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งมองเห็นว่า ในเมื่อลิทธิชนไชยได้แสดงสติปัญญาเหนือพระและเณรแล้ว แม่ชีก็เป็นบุคคลในกลุ่มเดียวกับบุคคลดังกล่าวจึงไม่ควรจะละเว้นเสีย ผู้แต่งจึงแต่งให้ลิทธิชนไชยมีบทบาทเกี่ยวพันกับตัวละครนี้ด้วยก็เป็นที่

ทักษะของผู้แต่ง ผู้แต่งสำนวนนี้มีความตั้งใจที่จะยกย่องคนมีสติปัญญา และได้แสดงเจตนาออกมาอย่างเด่นชัดอยู่หลายตอน ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนลิทธิชนไชยชนะพนันเรื่องแข่งควาย ดังนี้

นี้แลคนปัญญา พังเทิดหนา ท่านทั้งนี้ ความคิดนายหมื่นสิ
คันทังนิตามโหมทรรณฺ์ ไครยบางทำรทั้งหลาย เอาลูกควาย
มาชนพะนัน ไตเงินมากคร้ามครัน คันทังนิเห็นปัญญา

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาจากเรื่องราวของศรีธนญชัยฉบับขาวได้แล้ว จะพบว่า เรื่องราวหลายตอนในสำนวนนี้ตรงกับเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวน

ของภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ แสดงว่าผู้แต่งรู้จักเรื่องราวศรีธนญชัยของภาคกลางเป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่าผู้แต่งไม่ผูกเรื่องให้มีเรื่องราวของสิทนนไชย ตอนผ่าท้องน้อง ตอนปล้ำหลานสาวสมภาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งคำนึงถึงความถูกต้องทางศีลธรรมจรรยาด้วยนั่นเอง จึงไม่ให้สิทนนไชยมีพฤติกรรมที่เลื่อมเสียเช่นนั้น

ศิลปะในการใช้ภาษา ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในสำนวนนี้มีลักษณะที่เป็นภาษาไทยกลางปะปนภาษาและเสียงตามสำเนียงของชาวภาคใต้ ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่จำนวนมาก อย่างไรก็ตามลักษณะภาษาเช่นนี้ ผู้อ่านจะสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก ดังเช่นปรากฏในคำประพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

นั่งแลแต่ตา น้อยร้องอา 2 ไหมมาปราหนิ แม่สังกวไย
ให้แลเจงดี ไหมว่ากุนิ ไหยกน้องยา⁵⁴

คำว่า แล ภาษาปักษ์ใต้ หมายถึง การดู คำว่า ไหยก ก็คือคำว่า ยก หรือ อุ้ม

คนสังกวไย ให้แลน้องชาย กุไหมไปไน⁵⁵

คำว่า คน เป็นคำบุรุษที่ 2 สำหรับภาษาปักษ์ใต้ คำว่า ไน ก็คือ ไหน ในที่นี้เขียนตามสำเนียงของชาวปักษ์ใต้

⁵⁴ คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า นั่งดูแต่ตา น้องจะร้องอย่างไรก็ไม่สนใจ แม่สั่งให้น้องให้คืออย่างเดียว ไม่ได้สั่งให้อุ้มด้วย

⁵⁵ คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า แม่สั่งฉันไว้ว่า ให้คูน้องชาย ไม่ให้ฉันไปไหน

ภูทำตามคำของแม่ กลับว่าดูแล ซี้คร้านว่าขานรายมาย⁵⁶

คำว่า ซี้คร้าน ภาษาชาวใต้หมายถึง เกียจคร้าน ซี้เกียจ

ไอนันไอนิ ของไอสิทนไนไซ ม้นคาหนอไม ทนนใจทังเก⁵⁷

คำว่า ทังเก เป็นสำนวนของชาวใต้ แปลว่า ทั้งหมด

ว่าสู่ถ้วนหนา ไปยพาไชยไทย ให้ใดมาไวย คั่นหน่วยด้วยกัน⁵⁸

“คั่นหน่วย” ในที่นี้หมายถึงคนละฟอง ปกติคำว่าหน่วยในภาษาใต้ เป็นคำลักษณนาม

จากการศึกษาและรวบรวมนิทานศรีธนญชัยดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า เรื่องนี้มีปรากฏอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่เหมือน และแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ผู้เขียนจะขอวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ให้เห็นเด่นชัดถึงลักษณะที่เหมือนและลักษณะที่แตกต่างกันในบทต่อไป

⁵⁶ คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า ฉันทำตามคำของแม่ กลับว่าฉันเอาแต่นั่งดู ไม่อยาก (ซี้เกียจ) จะทำอะไรให้มากไปอีก

⁵⁷ คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า อันนั้นอันนั้นก็ของสิทนไนไซ หน่อไม้ใหญ่ ๆ ล้วนแต่ เป็นของสิทนไนไซทั้งหมด

⁵⁸ คำประพันธ์นี้ถอดความได้ว่า ให้พวกเจ้าทุกคนไปหาไขไถ่มาคนละฟอง

บทที่ 3

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย

ผู้เขียนได้กล่าวถึงศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในแง่ลักษณะทั่วไป เนื้อหา กลวิธี และการดำเนินเรื่องไว้ในบทที่ 2 ซึ่งเป็นการรวบรวมศรีธนญชัยจากสำนวนต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้ไว้เป็นหลักฐาน ในบทนี้ผู้เขียนจะนำรายละเอียดที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้าง

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบในแง่โครงสร้าง เป็นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบเหตุการณ์และตัวละคร เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ดังนี้

นิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของประเทศไทยดังกล่าวแล้วในบทที่ 2 นั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละสำนวน ตัวเอกคือศรีธนญชัยแสดงพฤติกรรมซึ่งแบ่งออกเป็นตอน ๆ ไม่เท่ากัน บางสำนวนได้กล่าวถึงพฤติกรรมของศรีธนญชัยมากมายหลายตอน บางสำนวนผู้แต่งก็กล่าวถึงพฤติกรรมของศรีธนญชัยไม่มากตอนนัก ทั้งนี้เพราะต้นฉบับขาดหายไป ผู้เขียนได้ทำประมวลเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ไว้ โดยยกเอาเหตุการณ์แต่ละตอนขึ้นมาและสำรวจว่าเหตุการณ์ตอนนั้น ๆ ปรากฏอยู่ในศรีธนญชัยสำนวนใดบ้าง การทำประมวลเหตุการณ์เช่นนี้ทำให้พอจะมองเห็นว่าแต่ละสำนวนมีพฤติกรรมของ

ศรีธนญชัยซึ่งร่วมกันอยู่มากบ้างน้อยบ้าง และลักษณะซึ่งร่วมกันนี้เป็นลักษณะที่เล่าเรื่องผสมกันไป กล่าวคือ แม้จะมีเหตุการณ์หรือตอนเหมือนกัน แต่ผู้แต่งมีวิธีจัดเรียงลำดับเรื่องหรือสร้างรูปแบบไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะผู้แต่งต้องการจะตัดแปลงเนื้อเรื่องไม่ให้จืดชืด และจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า ผู้แต่งเรื่องศรีธนญชัยในสมัยหลัง ๆ ได้มีการขยายความหรือเสริมแต่งเนื้อเรื่องให้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสามารถหาข้อมูลได้มากขึ้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะต้องการเปลี่ยนรสชาติ ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินมากขึ้นก็เป็นได้

อนึ่ง ชื่อตัวละครในสำนวนต่าง ๆ นั้นมีที่คล้ายกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสันนิษฐานความสัมพันธ์ของสำนวนต่าง ๆ จึงจะขอยกมารวบรวมโดยแสดงให้เห็นในตารางชื่อตัวละครและชื่อเมืองนิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของประเทศไทยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีทั้งหมด 17 สำนวน ดังนี้

1. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลาง	มีทั้งหมด 11 สำนวน
2. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	มีทั้งหมด 3 สำนวน
3. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคเหนือ	มีทั้งหมด 2 สำนวน
4. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคใต้	มีทั้งหมด 1 สำนวน

สำนวนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเห็นว่าสำนวนที่น่าจะเป็นสำนวนเก่าที่สุดของภาคกลาง ได้แก่ สำนวนที่เป็นสำนวนกาพย์ซึ่งเป็นสมุดไทยของหอสมุดแห่งชาติ แต่มีเนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ คือขาดตอนชีวิตในบั้นปลายของศรีธนญชัย เรื่องศรีธนญชัยที่กล่าวได้ว่าเป็นสำนวนเก่ารองลงมานั้น มีอยู่ 2 สำนวนด้วยกันคือ *ศรีทະนไนยสำนวนกาพย์* (สำนวนที่พระปฎิเวทวิศิษฎ์ ยืนยันว่าต้นฉบับเดิมของสำนวนนี้พิมพ์ที่โรงพิมพ์หมอสุมิ) และ *เสภาเรื่องศรีธนญชัยเชียงใหม่* ส่วนสำนวนอื่น ๆ นอกจากนี้ผู้เขียนเห็นว่าล้วนแต่เป็น

สำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น

ศรีทระนไชยสำนวนกาพย์นั้นเมื่อแบ่งเรื่องเป็นตอน ๆ นับได้ 38 ตอน แต่ละตอนมีประเด็นหรือเหตุการณ์เดียวตามแบบเรื่องสั้น (ดูภาคผนวก ซึ่งแสดงเหตุการณ์เป็นตอน ๆ ตามหมายเลข 6) สำนวนนั้นนับว่าเป็นสำนวนที่มีอิทธิพลต่อเรื่องศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ ในสมัยต่อมาอีกหลายสำนวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีอิทธิพลต่อเรื่องศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนทางภาคกลางด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบชื่อตัวละครและชื่อเมืองและประมวลเหตุการณ์เป็นตอน ๆ ในภาคผนวก

สำนวนซึ่งนับได้ว่าได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์(สำนวนที่พิมพ์เผยแพร่) มากที่สุด ได้แก่สำนวนกลอนเรื่องศรีธนญชัยฉบับโรงพิมพ์วัดเกาะ ผู้แต่งคือนาย “บุษย์” มีเหตุการณ์ทั้งหมดในเรื่อง 79 ตอน และพบว่าสำนวนนี้ได้รับเอาเรื่องทั้ง 35 ตอนของสำนวนกาพย์ไว้ทั้งหมด แต่ลักษณะการจัดลำดับเรื่องไม่ได้เป็นไปตามลำดับเช่นเดียวกับศรีทระนไชยสำนวนกาพย์ ดังนั้นถ้าดูตามหมายเลขที่ให้ประจำไว้แต่ละสำนวนในประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัยในประเทศไทยในภาคผนวกแล้วจะพบว่า สำนวนนี้มีเนื้อหาเพิ่มจากสำนวนกาพย์อีกประมาณ 41 ตอน ซึ่งส่วนใหญ่จะแทรกอยู่ในตอนกลางของเรื่อง เนื้อหาตอนท้ายพ้องกับเนื้อหาในศรีทระนไชยสำนวนกาพย์ คือทั้งสองสำนวนนี้มีตอนจบของเรื่องเหมือนกัน โดยกล่าวถึงตอนที่ศรีธนญชัยตรอมใจตาย แล้วนางสนมไปถ่ายปัสสาวะรดกระดูกของศรีธนญชัย แต่ก็ได้รับความเจ็บปวดเดือดร้อนไปตาม ๆ กัน กล่าวโดยสรุปก็คือทั้งสองสำนวนนี้ล้วนกล่าวถึงเนื้อหาเกี่ยวกับการอวดसानของชีวิตศรีธนญชัยเหมือนกันนั่นเอง

สำนวนที่จัดว่าเป็นสำนวนใหม่ซึ่งปรากฏในงานวิจัยครั้งนี้ได้แก่ฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2494 และสำนวนหลังจากนั้นนับได้ว่าได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ และสำนวนของนาย “บุษย์” อีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้สำนวน

ตารางชื่อตัวละครและชื่อเมือง

ชื่อ	สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ	สำนวนที่เจ้าจอมสมบุญมอบให้อิทธิพล	สำนวนที่พระมหาอำนาจให้อิทธิพล	สำนวนที่หอสมุดซื้อไว้	สำนวนที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้อิทธิพล	สำนวนที่กาพย์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่	เสภาศรี-ธนไชย เชียงเมือง	ศรีธนชัย ฉบับคำกลอนของนาย “บุษย์”	ศรีธนชัย ฉบับจอมปราษฎ์	ศรีธนชัย ฉบับมาตรฐาน	ศรีธนชัย ฉบับสมบูรณ์	สำนวนจากใบลานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	นิทานเรื่องศรีธนชัย เชียงเหมือง	นิทานเรื่อง เชียงเหมืองของจินดา ดวงใจ	คำวขอเรื่อง ศรีทระนไชย	ไอ เชียงเหมือง คำพระญา	ศรีธนชัย ฉบับภาคใต้
พระเจ้าแผ่นดิน	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจศดา	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้ากรุงทวาละ	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจษฎา	พระเจ้าเจษฎา	-	-	พญาหลวง	พระเจ้าพุทธราช	พระเจ้าเจษฎา	พญา	-
มเหสี	พระนางจันทิ	พระนางจันทิ	พระนางจันทิ	พระนางจันทิ	พระนางสุทธะมาลี	พระนางอนงคมาลี	พระนางสุวรรณบุปผา	พระนางสุทธิมา	พระนางสุทธิมา	พระนางสุทธิมา	-	-	-	-	-	-	-
เมือง	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	ทวาลี	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	-	สัตยคิทยา	ทวาราวดี	อยุธยา	อยุธยา	-	-
พ่อ	นันทา	นันทา	นันทา	นันทา	นันทา	นันทา	หมื่นคั่น	-	นันทา	นันทา	ชัย	-	-	-	เทรา	-	-
แม่	เทรา	เทรา	เทรา	เทรา	เทรา	เทรา	ปลี	เทรา	เทรา	เทรา	ศรี	แม่คำฮาง	-	แม่คำฮาง	ศรีทระนไชย	-	-
ตัวเอก	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	เชียงเมือง	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	ศรีทระนชัย	เชียงเมือง	เชียงเหมือง	เชียงเหมือง	-	เชียงเมือง	ลิทนานไชย

ใหม่บางสำนวนยังไม่ได้ต่อเติมเรื่องราวหรือเหตุการณ์ขึ้นใหม่ก็มี ดังสำนวนของ ประยูร พิศนาคะ ซึ่งใช้ชื่อเรื่องว่า *ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน* นั้น ผู้เขียนพบว่า ผู้แต่งไม่ได้แต่งเติมเสริมเหตุการณ์ขึ้นใหม่เลย และเมื่อดูจากประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวกหมายเลข 6 และ 10 จะพบว่า *เรื่องศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน* ได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ถึงประมาณ 36 ตอน ที่เหลือจากนั้นได้รับอิทธิพลจากศรีธนญชัยสำนวนของ นาย “บุษย์” เกือบทั้งหมด (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 8 และ 10 ในประมวลเหตุการณ์-ภาคผนวก) ฉะนั้นลักษณะของศรีธนญชัยสำนวนนี้จึงคล้ายกับเป็นการรวบรวมเรื่องราวทั้งหมดของนิทานศรีธนญชัยไว้ให้ได้มากที่สุด และจะเลือกเฉพาะตอนที่ผู้แต่งเข้าใจว่าเป็นเรื่องเก่าซึ่งพอจะเชื่อถือได้เท่านั้น เพราะไม่ปรากฏว่าสำนวนนี้มีเหตุการณ์ที่แปลกหรือแหวกแนวออกไปตามสิ่งแวดล้อมหรือสังคมปัจจุบันเลย แต่มีลักษณะพิเศษคือจะแทรกข้อความที่เป็นเกร็ดความรู้ หรือประวัติของสิ่งของที่กล่าวถึงในเรื่องไว้เท่านั้น

สำนวน *เสภาศรีธนญชัยเชียงเมียง* ซึ่งผู้เขียนถือเป็นสำนวนเก่าอีกสำนวนหนึ่งของทางภาคกลางนั้น เมื่อได้พิเคราะห์ดูแล้วเห็นว่า เนื้อหาหรือเหตุการณ์ของศรีธนญชัยสำนวนนี้มีน้อยกว่าศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ และเมื่อดูตามประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัยแล้ว พบว่า *เสภาศรีธนญชัยเชียงเมียง* มีเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เป็นลักษณะเฉพาะของทางภาคอีสาน ทั้งนี้เพราะสำนวนนี้ได้แต่งเนื้อความตามสำนวนที่ได้มาจากมณฑลอุดร ฉะนั้นจึงปรากฏว่าสำนวนที่เป็นเสภามีเหตุการณ์ตรงกับสำนวนกาพย์เพียง 1 ตอน คือตอนศรีธนญชัยไม่ได้ซู่ใจไถ่ขึ้นเพราะอ้างว่าเป็นไก่ตัวผู้ อย่างไรก็ตามปรากฏว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวของสำนวนเสภาฉบับนี้มีตรงกับศรีธนญชัยสำนวนของนาย “บุษย์” ซึ่งเป็นฉบับที่แต่งเติมต่อจากฉบับสำนวนกาพย์อีกทีหนึ่งถึง 14 ตอน ดังนี้ (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 7 และ 8 ใน

ประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวก)

1. ตอนพระเจ้าแผ่นดินแก่งร้างให้ศรีธนญชัยกิน และตอนศรีธนญชัย
ปั้นดินสอดด้วยขี้แร่ถวายพระเจ้าแผ่นดิน
2. ตอนศรีธนญชัยรับทำลาวดำนํ้าसानตะกร้า
3. ตอนพระเจ้าแผ่นดินบอกให้มาก่อนไก่อ
4. ตอนพวกลังกามาทำแข่งแปลคัมภีร์
5. ตอนพนันกับพวกลาวส่งเมีย เรื่องขำน้ำ
6. ตอนศรีธนญชัยทายวามเหสีจะตายใน 7 วัน
7. ตอนพระเจ้าแผ่นดินให้หาคนปากง่ามมา ศรีธนญชัยหาคน
ปากแหงถวย
8. ศรีธนญชัยเอากันรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
9. ตอนศรีธนญชัยรับทำแข่งชนควายกับพวกมอญ
10. ตอนดิข้างว่าตาเล็กไม่สมตัว
11. ตอนสมภารตาย ศรีธนญชัยคุมสนมไปร้องไห้
12. ตอนรับทำพนันแข่งขันชนหัวล้านกับเจ้าต่างเมือง
13. ตอนศรีธนญชัยขอมะม่วงพระ แต่สมภารหวง ศรีธนญชัยจึงทำ
อุบายทำร้าย
14. ตอนดูลายกันสมภาร

สำนวนของ “พร พิตยา” ซึ่งให้ชื่อเรื่องว่า “ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์” พบว่าได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ประมาณ 13 ตอน (ดูความสัมพันธ์ของ หมายเลข 11 กับหมายเลข 6 ในประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวก) ที่เหลือ ได้รับอิทธิพลจาก ศรีธนญชัยสำนวนวัดเกาะ บ้าง และผู้แต่งได้จินตนาการ ต่อเติมให้ต่างจากสำนวนอื่นเป็นส่วนมาก ดังจะเห็นได้จากชื่อของตัวละครใน

เรื่องนี้ เป็นต้น (ดูตารางตัวละคร)

ศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนใหม่อื่น ๆ ซึ่งผู้เขียนเอ่ยแต่เพียงชื่อหนังสือและผู้แต่งไว้ั้นพบว่า ส่วนใหญ่เป็นสำนวนที่ผู้แต่งพยายามแต่งเรื่องให้แปลกแหวกแนวออกไปมากที่สุด เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน อย่างไรก็ตามสำนวนใหม่ ๆ เหล่านี้ ยังได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์เป็นส่วนมาก ดังเช่นเรื่อง *ศรีธนญชัยกับน้อง* ของ วิสันต์ บัณฑะวงศ์ เมื่อศึกษาดูพบว่าได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ถึงประมาณ 20 ตอน นอกนั้นได้รับอิทธิพลจาก *ศรีธนญชัยสำนวนวัดเกาะ* บ้าง และผู้แต่งจินตนาการขึ้นมาบ้าง เช่นในตอนจบของเรื่องนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงเณร ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นน้องของศรีธนญชัยกลับชาติมาเกิด แล้วหายสาบสูญไปว่า “เจ้าเณรที่เด็ดได้ไปสมัครเป็นทหารไปรบกับเวียดกงเสียแล้ว”¹

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ชัดว่านักประพันธ์นั้นมีความเปลี่ยนแปลงทางจินตนาการ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงสามารถนำเอาสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาผูกเป็นเรื่องราวได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นจินตนาการของผู้แต่ง แต่จะเห็นได้ว่าจินตนาการนั้นมีลักษณะซึ่งอิงบางสิ่งบางอย่างในยุคสมัยนั้นนั่นเอง

ศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือั้นจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นถ้าดูหมายเลขตามที่กำลังกับไว้ในประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่องศรีธนญชัย จะเห็นว่า สำนวน *เสภาศรีธนญไชยเชียงเมียง* (ถึงแม้จะเป็นสำนวนทางภาคกลาง แต่เนื้อหาแต่งตามสำนวนที่ได้มาจากมณฑลอุดร) และ *นิทานเชียงเมียง* ของ จินดา ดวงใจ มีเหตุการณ์ที่ตรงกัน

¹ วิสันต์ บัณฑะวงศ์. *ศรีธนญชัยกับน้อง* (พระนคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2518), หน้า 352.

ประมาณ 19 ตอน (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 1 และหมายเลข 7 ในประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวก) ที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนั้นได้รับอิทธิพลจากสำนวนอื่น ๆ ทางภาคกลาง ส่วนเรื่องนิทานศรีธนญชัยเชียงใหม่ ซึ่งระบุว่าได้ต้นฉบับมาจากเวียงจันทน์นั้น มีเหตุการณ์ที่ตรงกับสำนวนเสภา 22 ตอน (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 13 และหมายเลข 7 ในประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวก) นอกนั้นก็มีส่วนเหตุการณ์ไปพ้องกับสำนวนอื่น ๆ ของภาคกลาง ส่วนสำนวนที่จารลงในใบลานด้วยตัวอักษรตัวธรรมนั้นเป็นสำนวนที่ไม่ครบบริบูรณ์ คือขาดเนื้อหาตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีธนญชัย จากประมวลเหตุการณ์จะเห็นได้ว่า สำนวนอีสานที่จารลงในใบลานนั้น มีเหตุการณ์ตรงกับสำนวนเสภาศรีธนญไชยเชียงใหม่ 18 ตอน และตรงกับนิทานเชียงใหม่ ของ จินดา ดวงใจ 20 ตอน

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาฉบับที่เป็นสำนวนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกัน จะพบว่าด้านการเล่าเรื่องชีวิตของศรีธนญชัยในวัยเด็กนั้น ทั้ง 3 สำนวนเล่าได้ตรงกัน คือ ศรีธนญชัยเกิดในตระกูลยากจน แต่บังเอิญเกิดวันเดียวกับพระราชโอรส จึงถูกขอมมาเลี้ยงไว้คู่กัน ส่วนชีวิตในวัยกลางคน ตอนเข้ารับราชการกับพระเจ้าแผ่นดิน ก็มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ตอนจบของศรีธนญชัยสำนวนอีสานทั้ง 3 สำนวนแตกต่างกัน เนื่องจากสำนวนที่เป็นใบลานไม่สมบูรณ์ เท่าที่มีเนื้อหาปรากฏในใบลานพบว่า จบเพียงตอนเชียงใหม่พนันกับเสนาว่าเราสามารถทายใจเสนาทุกคนได้ ส่วนสำนวนเรื่องศรีธนญชัยเชียงใหม่ จบตอนเนตรซึ่งศรีธนญชัยอาศัยเรือมาด้วยผูกใจเจ็บที่ศรีธนญชัยเอาเปรียบ จึงคิดอุบายแก้ล้าง และสำนวนของจินดา ดวงใจ จบตอนศรีธนญชัยได้ไปต่างประเทศ แล้วเดินทางกลับมาอยู่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง เนื้อเรื่องจบเพียงเท่านั้นโดยไม่กล่าวถึงบั้นปลายของชีวิตศรีธนญชัยว่าลงเอยอย่างไร

สำนวนของทางภาคเหนือ คือเรื่อง *คำวชอศรีทะนไนย* เนื้อหาเหมือนกับสำนวนของภาคกลางเรื่อง *ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน* โดยตลอด ที่มีต่างกันก็แต่เฉพาะสำนวนภาษาที่สำนวนหนึ่งเป็นภาษาทางภาคกลาง อีกสำนวนหนึ่งเป็นภาษาภาคเหนือปนภาษาภาคกลางเท่านั้น ส่วนที่เป็นมุขปาฐะเรียกชื่อเรื่องว่า *ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา* มีทั้งหมดเพียง 5 ตอน และพบว่าเนื้อหาทั้ง 5 ตอนนี้ตรงกับเรื่อง *คำวชอศรีทะนไนย* อยู่ 4 ตอน แต่รายละเอียดปลีกย่อยของเรื่องต่างกันมาก (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 15 และ 16 ในประมวลเหตุการณ์ในภาคผนวก)

ด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง *คำวชอศรีทะนไนย* คล้ายกับภาคกลาง (ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน) นับตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็ก การเข้ารับราชการ และอวสานแห่งชีวิตศรีธนญชัย ส่วนสำนวน *ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา* (สำนวนมุขปาฐะ) นั้นไม่ได้เล่าถึงชีวิตในวัยเด็กของศรีธนญชัยเลย แต่เริ่มเล่าเฉพาะตอนที่เข้ารับราชการเท่านั้น ในตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีธนญชัย ผู้เล่าก็มีได้กล่าวถึง

สำนวนของทางภาคใต้มีสำนวนเดียวคือ *ฉบับสมุดไทย* พบว่ามีเหตุการณ์ประมาณ 18 ตอน เหตุการณ์ที่คล้ายกันกับทางภาคกลางมี 7 ตอน ที่เหลือพบว่ามีหลายตอนที่มิมีเนื้อหาต่างกันทั้ง 3 ภาค ซึ่งได้แก่ตอนต่าง ๆ ดังนี้

- แม่สั่งให้สินทไนยดูแลไก่
- เณรสินทไนยเอาเหล็กไฟเผาจีวรของพระ
- หลวงนายให้ไปตัดหน่อไม้
- สินทไนยจับแม่ชีมัด
- สินทไนยหลอกพ่อตาแม่ยายให้กินน้ำผึ้งไก่

ด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ของสำนวนทางภาคใต้ ไม่ทราบเรื่องราวในตอนต้น (ตอนเปิดเรื่อง) คือตอนกำเนิดสินทไนย เนื้อหากล่าวถึงชีวิต

ในวัยเด็ก และตอนเข้ารับราชการเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเนื้อหาในบันปลายชีวิตของสิทหนไชยขาดหายไป จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องราวในตอนนี้

การศึกษานิทานเรื่องศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของไทย พบว่า วิธีการผูกเรื่อง (โครงสร้าง) ของทั้ง 4 ภาคของไทยนั้น มีการเรียงลำดับสลับตอนแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ เช่น สังคม ศาสนา ปรัชญา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งมีผลต่อการสร้างเรื่องนั่นเอง ตัวอย่างที่จะเปรียบเทียบให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือ ผู้เขียนพบว่า สำนวนของภาคกลางมีวิธีการสร้างเรื่องที่สลับซับซ้อนมากกว่าสำนวนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมของทางภาคกลางมีลักษณะที่เป็นสังคมเมืองซึ่งมีองค์ประกอบที่ซับซ้อน ส่วนสภาพสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะที่เป็นสังคมชนบท ไม่มีองค์ประกอบที่ซับซ้อนเท่าไรนัก ฉะนั้นจึงทำให้การสร้างเรื่องราวของทั้งสองภาคมีเนื้อหาแตกต่างกันไปอย่างเด่นชัด หรือเรื่องศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนสมัยใหม่ก็จะพบว่า ตัวเอกคือศรีธนญชัยมีพฤติกรรมที่มีลูกไม้หรือไหวพริบที่แปลกไปจากเดิมมากขึ้น เช่น ในเรื่อง*ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์* ของ พร พิทยายุ ผู้แต่งได้ให้ศรีธนญชัยทำอุบายหาเงินเข้าวัดด้วยการประกาศให้ชาวบ้านบริจาคเงินเพื่อเข้าชมรายการพิเศษรายการหนึ่ง คือ “หอย-โข่งตัวใหญ่เท่าคน”² ทำให้ได้เงินบริจาคครั้งนี้เป็นจำนวนมากซึ่งทำให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ในการแต่งเรื่องศรีธนญชัยให้มีความแปลกใหม่ยิ่งขึ้น

² เนื้อเรื่องตอนนี้มีว่า ศรีธนญชัยพยายามหาเงินบำรุงวัด จึงปิดประกาศให้ชาวบ้านแถบนั้นเข้าชมรายการพิเศษดังกล่าว ซึ่งที่จริงแล้วมิได้มีความหมายว่าหอยโข่งตามความเข้าใจของคนทั่ว ๆ ไป จะมีขนาดใหญ่เท่าคนจริง ๆ แท้จริงก็คือศรีธนญชัยเอาหอยขนาดเล็กตัวหนึ่งใส่ไว้ในถาดมีกรอบแก้วปิดไว้ อีกด้านหนึ่งของหอยมีขาที่ขี้อิ๋มงออยู่ในกรงเหล็ก ซึ่งศรีธนญชัยชี้แจงกับชาวบ้านว่า ท่านก็ได้ชม หอย-โข่งตัวใหญ่เท่าคนแล้ว (หน้า 129-139).

ในด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัยของภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย ผู้เขียนพบว่า แม้เนื้อหาของศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ จะคล้ายคลึงกันก็ตาม แต่ปรากฏว่า ผู้แต่งแต่ละคนมีวิธีจัดเรียงลำดับเนื้อหาหรือเหตุการณ์ต่างกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับเหตุผลดังต่อไปนี้

จัดเรียงเหตุการณ์ตามความสนใจของผู้แต่งแต่ละคน หรือขึ้นอยู่กับความคิดของผู้แต่งที่เห็นว่าเหตุการณ์ใดเป็นเหตุการณ์ที่เด่น ก็จัดเหตุการณ์นั้นมากล่าวก่อน เหตุการณ์ใดเป็นเหตุการณ์ที่รองลงมาก็จัดไว้ในลำดับถัดไป หรือขึ้นอยู่กับการจัดจำว่าเหตุการณ์ตอนใดมีความสนุกสนานประทับใจผู้แต่งมากที่สุดก็นำมากล่าวก่อนก็เป็นได้

จัดเรียงตามความเหมาะสมของเรื่อง บางครั้งผู้แต่งอาจคิดว่าเหตุการณ์ควรเกิดขึ้นก่อน ก็นำมากล่าวขึ้นก่อน เช่น ต้องกล่าวถึงพฤติกรรมในวัยเด็กก่อน แล้วจึงกล่าวถึงเหตุการณ์ในวัยหนุ่มตามลำดับ เป็นต้น

จัดเรียงเหตุการณ์ตามความซับซ้อนของเรื่อง เช่น ผู้แต่งอาจคิดว่าเหตุการณ์บางอย่างสามารถอิงเหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ก็นำมากล่าวไว้เป็นลำดับติดต่อกัน เป็นต้น

จัดเรียงเหตุการณ์ตามความนิยมของแต่ละสมัย คือให้ความสำคัญของเนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น อาจนำเหตุการณ์ที่ทันสมัยของสมัยนั้นขึ้นมากล่าวก่อน เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์ในด้านแนวความคิด

แม้เนื้อหาส่วนใหญ่ในเรื่องศรีธนญชัยจะปรากฏแก่สายตาผู้อ่านผู้ฟังในแง่ที่เป็นเรื่องตลกขบขัน หรือให้ความสนุกสนานรื่นเริง แต่หากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่านิทานเรื่องศรีธนญชัยมีแนวคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งผู้แต่งได้แทรก

ไว้ในเนื้อหาอย่างแนบเนียน และเนื่องจากศรีธนญชัยทุกสำนวนแสดงออกถึงแนวความคิดเดียวกัน ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงไม่ใช้วิธีเปรียบเทียบ แต่เป็นการวิเคราะห์โดยสรุปว่าแนวความคิดของนิทานนี้ในประเทศไทยเป็นอย่างไร ผู้เขียนได้ประมวลแนวคิดเหล่านี้ไว้ดังนี้

3.2.1 แนวความคิดในเรื่องความสำคัญของการใช้ปฏิญาณ

แนวความคิดนี้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดตลอดทั้งเรื่องของนิทานศรีธนญชัย ความมีปฏิญาณ หมายถึงความสามารถที่จะเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งไม่น่าจะสัมพันธ์กันได้ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งผู้เล่าเรื่องศรีธนญชัยได้พยายามสร้างศรีธนญชัยให้มีคุณสมบัติดังกล่าว ปฏิญาณของศรีธนญชัยจึงมักปรากฏในลักษณะที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ของของสองสิ่งซึ่งคนคาดไม่ถึงหรือนึกไม่ถึงว่าจะเป็นเช่นนั้นได้ เพราะโดยปกติแล้วมักไม่ค่อยมีผู้ใดประพฤติปฏิบัติกัน แต่ศรีธนญชัยก็มีวิธีการที่จะแสดงพฤติกรรมไปอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ศรีธนญชัยก็สามารถอ้างได้ทุกครั้งว่าตนมีเหตุผลอันสมควรในการตีความและในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ ความสามารถในการอ้างเหตุผลดังกล่าวนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงปฏิญาณของศรีธนญชัยนั่นเอง

นอกจากนั้นผู้เล่ายังชี้ให้เห็นอีกว่า ผลของการใช้ปฏิญาณนั้นปรากฏออกมาในด้านใดบ้าง ผลที่เกิดขึ้นในชีวิตส่วนตัวทำให้ศรีธนญชัยได้เข้าไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งในทางโลกแล้วถือเป็นความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ทำให้ได้รับความนับถือจากบุคคลในวงสังคมต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การใช้ปฏิญาณได้ช่วยแก้ไขปัญหามากมาย และช่วยให้มีชีวิตรอดจากความตายมาได้ที่น่าอัศจรรย์ใจ สำหรับผลดีต่อส่วนรวมที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ สามารถช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นได้

ในแง่ของพลเสียมี่ปรากฏในแง่เดียวคือ อาจถูกแก้เผ็ดหรือแก้แค้นจากผู้ที่มีปฏิภาณเช่นกันได้

3.2.2 แนวความคิดเรื่องความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอในชีวิตประจำวันของเรา เพราะมนุษย์ยังอยู่ในสังคมซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ความไม่ลงรอยกันในเรื่องต่าง ๆ จึงย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ

ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ระหว่างบุคคลต่อบุคคล และอาจจะปรากฏในลักษณะของเรื่องทางกายภาพที่ต่างกัน เช่นลักษณะของบุคคลที่มีร่างกายแข็งแรง กับลักษณะของบุคคลที่มีร่างกายอ่อนแอ เป็นต้น หรืออาจจะปรากฏในรูปที่เป็นความขัดแย้งระหว่างแนวความคิดของบุคคลก็ได้ เช่นบางคนอาจคิดว่าตนเป็นคนฉลาดกว่าคนอื่น เป็นต้น นอกจากนั้นความขัดแย้งยังอาจเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลผู้นั้นได้ด้วย กล่าวคือเขาอาจมีความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันเป็นสองอย่างในขณะนั้น

แนวความคิดเรื่องความขัดแย้งที่ปรากฏในนิทานเรื่องศรีธนญชัย จำแนกได้ดังนี้

ความขัดแย้งกับบุคคล แยกประเด็นได้ดังนี้

(1) ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องท้องเดียวกัน ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องท้องเดียวกันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ และความขัดแย้งในประเด็นนี้ได้กลายมาเป็นจุดสนใจของนักศึกษานิทานหลายคน เช่น

แอกเซล โอลริก³ (Axel Olrik) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ก มีความ

³ Olrik, axel "Epic Law of Folk Narrative," in *The Study of Folklore* (New York : Prentice-Hall, 1965), p. 135-136.

สนใจในการศึกษานิทานพื้นเมืองต่าง ๆ จนสามารถเก็บข้อมูลแล้วตั้งข้อสังเกต เป็นทฤษฎี ซึ่ง ดร.กิ่งแก้ว อัครถาวร⁴ ได้แปลชื่อเป็นภาษาไทยว่า *กฎดึกดำบรรพ์ของวรรณกรรมพื้นบ้าน* (Epic Laws of Folk Narrative) และสรุปเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องใน “กฎของฝาแฝด” (Law of Twin) ว่า ถ้าฝาแฝดหรือพี่น้องสองคนประสบความทุกข์ยากอยู่ ก็มักจะรักใคร่ปรองดองกันดี แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ดีขึ้น ก็จะทำให้พี่น้องสองคนกลายเป็นศัตรูกันได้ กฎข้อนี้มีได้หมายถึงเฉพาะคู่ฝาแฝดหรือพี่น้องท้องเดียวกันเท่านั้น แต่ยังใช้ครอบคลุมไปถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้ชิดกัน เช่นเป็นเหมือนกันด้วย

ปรีชา อุดตระกูล⁵ ได้นำเอากฎนี้มาเป็นสมมุติฐานเพื่อศึกษานิทานของไทยว่ามีลักษณะเช่นนี้หรือไม่อย่างไร หลังจากที่ได้ศึกษานิทานของตำบลรังกาใหญ่ อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมาแล้วพบว่า ในบรรดานิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ของตำบลนี้ซึ่งมี 8 เรื่อง พบว่ามีอยู่เพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง *อินทปัตถา* เท่านั้นที่กล่าวถึงการทะเลาะวิวาท การสงครามระหว่างพี่น้องส่วนนิทานเรื่องอื่น ๆ ก็พบบทบาทของตัวละครที่เป็นพี่น้องเหมือนกัน แต่ส่วนใหญ่จะมีความรักใคร่กลมเกลียวกันดี ที่เป็นเช่นนี้ ปรีชา อุดตระกูล ได้สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะอิทธิพลทางพุทธศาสนา และความใกล้ชิดกันในระบบเครือญาติ ประกอบกับค่านิยมของชาวรังกาใหญ่ที่ไม่ชอบเล้าและฟังเรื่องราวที่พี่น้องเป็นศัตรูกันนั่นเอง

ดร.กิ่งแก้ว อัครถาวร⁶ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า อิทธิพล

⁴ กิ่งแก้ว อัครถาวร, “กฎดึกดำบรรพ์เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน”, เอกสารประกอบการสอนวิชาคติชนวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520. (อัครถาวร)

⁵ ปรีชา อุดตระกูล, “วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2520), หน้า 81.

⁶ กิ่งแก้ว อัครถาวร, การบรรยายเรื่องกฎดึกดำบรรพ์เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านในวิชาคติชนวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ของพุทธศาสนาน่าจะมีบทบาทสำคัญในการทำให้โครงสร้างของนิทานไทยมีลักษณะเช่นนี้ ดังเช่นในเรื่อง *ควา* เป็นต้น หลวชัยและควา เป็นบุคคลที่มีบทบาทเป็นคู่แฝดที่มีความรักใคร่ปรองดองกันเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับนิทานไทยเรื่องอื่น ๆ ผู้เล่านิทานนี้ได้หาทางออกเพื่อเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพี่น้องขึ้น ดังนั้นเมื่อหลวชัยผู้เป็นพี่ได้แต่งงานและครองเมืองอย่างเป็นทางการเป็นฐาน ผู้เล่าจึงให้ควาแยกตัวออกไปผจญภัยซึ่งทำให้ความคิดขัดแย้งในเรื่องความชิงดีชิงเด่นกันไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้เล่าอาจได้รับอิทธิพลจากคำสอนหรือปรัชญาจากพุทธศาสนา จึงทำให้โครงสร้างของนิทานได้รับการพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง ส่วนนิทานเรื่องศรีธนญชัยนั้นนับเป็นเรื่องที่ดำเนินไปตามแบบของประเพณีของการเล่าเรื่องทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีกิเลสครอบงำ ดังนั้นเมื่อพี่น้องเกิดความขัดแย้งกันและเกิดความรู้สึกว่าเป็นคู่แข่งของกันและกัน จึงต้องมีปฏิกิริยาตอบโต้ในลักษณะของการกลั่นแกล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ สรุปได้ว่า นิทานเรื่องใดก็ตามที่ได้รับการพัฒนาขึ้นแล้วจากปรัญญาสายใดสายหนึ่ง ผู้แต่งหรือผู้เล่าเรื่องนั้นก็จะพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดพฤติกรรมในขั้นรุนแรงขึ้น

ไคลด์ คลุกโคห์น⁷ (Clyde Kluckhohn) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแก่นเรื่องของนิทานประเภทเทพปกรณัม และเขียนบทความเรื่อง “Recurrent Themes in Myths and Mythmaking” ข้อมูลที่เขาศึกษาพบว่า มีนิทานอยู่ 32 เรื่องที่มีแก่นเรื่องแสดงถึงความขัดแย้งในระหว่างพี่น้องท้องเดียวกัน และในบรรดานิทาน 32 เรื่องนี้ มีอยู่ 6 เรื่องที่พบในประเทศแถบภาคพื้นทวีป แต่ส่วนใหญ่แล้วเขาพบว่าแก่นเรื่องประเภทนี้

⁷ Clyde Kluckhohn, “Recurrent Themes in Myths and Mythmaking,” in *The study of Folklore* (Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall, 1965),

“แม่สั่งกำหราบ ให้อบน้ำนึ่ง อย่าให้หม่นหมอง ล้างให้สะอาด”

(ภาพจาก “ศรีธนชัย” (ภาคเด็ก) หนังสือการ์ตูน แต่งคำโดย พ. ณ ประมวญมารค วาดภาพโดย มงคล วงศ์อุดม จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ.2515)

มักพบในประเทศแถบหมู่เกาะทางทะเลแปซิฟิก และในหมู่ชาวนิโกรอัฟริกา มากกว่าแหล่งอื่น ๆ

จากการศึกษาของไคลด์ คลุกโคน พบว่า ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องที่เป็นชายด้วยกันนั้นมีมากกว่าอย่างอื่น และผลที่เกิดขึ้นมักจะลงเอยด้วยการฆ่ากันตาย นอกจากนั้น ตามข้อมูลยังปรากฏว่า มินิทานอยู่เพียง 4 เรื่องเท่านั้นที่แสดงให้เห็นการทะเลาะวิวาทระหว่างพี่ชายกับน้องสาว และมีอยู่เพียงเรื่องเดียวที่ปรากฏผลออกมาว่าฝ่ายหนึ่งถูกฆ่าตาย นอกจากนี้ตามข้อมูลพบว่า มินิทานเพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่ปรากฏว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างพี่สาวกับน้องสาว จากนิทานต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ในส่วนที่เป็นนิทานของพวกนิโกรอัฟริกา พบว่า พี่น้องที่เกิดความขัดแย้งกันนั้นมักมีอายุที่ใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่⁸

บรูโน เบตเตลไฮม์⁹ (Bruno Bettelheim) นักจิตวิทยายุคปัจจุบัน ได้ศึกษาและวิเคราะห์นิทานประเภทเทพนิยาย และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของแก่นเรื่องที่เป็นความขัดแย้งระหว่างพี่น้องท้องเดียวกัน นิทานที่มีความแพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันดีเรื่องหนึ่งคือ *ซินเดอเรลลา* (Cinderella) ก็แสดงถึงความขัดแย้งในกรณีนี้เช่นกัน แต่เป็นความขัดแย้งของพี่น้องต่างมารดา ซึ่งเป็นลักษณะที่จัดอยู่ในเรื่องความขัดแย้งประเภทนี้ได้

เมื่อพิจารณานิทานของไทยเรื่องศรีธนญชัย จะพบว่ามีลักษณะของความขัดแย้งในระหว่างพี่น้องท้องเดียวกัน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพี่ชายกับน้องชาย อันมีสาเหตุจากความคิติดิจาภิรียนน้องของตนเพียงฝ่ายเดียว ผลที่เกิดขึ้นคือลงเอยในลักษณะที่พี่ฆ่าน้องตาย นี่เป็นพฤติกรรม

⁸ Ibid.

⁹ Walter Clemons, "Exploring Fairy Tales," *Newsweek*, (24 May 1967) : 61.

ในขั้นรุนแรงมาก และไม่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมไทย แต่สำหรับผู้ศึกษา นิทานจะเห็นได้ว่าเรื่องนี้อาจมองในแง่ที่เป็นสิ่งตกค้าง (primitive) ของ ลักษณะสังคมยุคบรรพชน (survival) ซึ่งยังมีได้พัฒนาในด้านจริยธรรม ดังความเห็นของ ดร.กึ่งแก้ว อัดถากร หรืออีกแง่หนึ่งอาจมีสาเหตุจากความสับสนทางจิต ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะคนก็ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้รจนาหลายคนได้ตระหนักถึงการละเมิดศีลธรรมอันดีงามในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ฉะนั้นจึงมักจะให้เหตุผลอยู่เสมอว่า การกระทำอันรุนแรงของตัวละครเอกดังเช่นกรณีนี้เป็นเรื่องของเวรกรรมที่คลับตาลให้ เป็นไป ซึ่งเป็นการหาทางออกที่มักพบเห็นเสมอในวรรณคดีสมัยก่อน ฉะนั้น เรื่องราวของเวรกรรมจึงอาจเป็นเครื่องกำหนดชะตากรรมของตัวละครไปด้วย

(2) ความขัดแย้งระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่ ความขัดแย้งระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่นี้ ผู้แต่งเรื่องศรีธนญชัยได้นำมาถ่ายทอดให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยแสดงความขัดแย้งให้เห็นหลายระดับ นับตั้งแต่ความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อแม่ บ่าวกับนาย (ลูกบ้านกับเจ้าบ้าน) ลูกวัดกับสมภารเจ้าวัด และข้าราชการกับผู้บังคับบัญชา ความขัดแย้งกับบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ผู้แต่งได้ให้ตัวเอกแสดงพฤติกรรมที่ขัดต่อกฎเกณฑ์หรือระเบียบของสังคมอย่างคาดไม่ถึง

การล้มหรือละเมิดกฎระเบียบทางสังคมเหล่านี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะปรากฏใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ

ลักษณะแรก เป็นขั้นธรรมดา นั่นคือการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบของสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น เมื่อไปอยู่วัดก็ไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่เจ้าอาวาสสั่ง เป็นต้น ความขัดแย้งที่ปรากฏในกรณีนี้นับว่ามีความสมจริง ทั้งนี้เพราะการละเมิดกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในแต่ละสังคมนั้น ย่อมต้องมีผู้พยายามหาทางหลบเลี่ยงไม่ปฏิบัติหรือประพฤติดาม จนถือเป็นเรื่องธรรมดา

สามัญ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่มีความเฉลียวฉลาดมีปฏิภาณไหวพริบ เห็นผู้อื่นเช่นศรีธนญชัย ก็ย่อมมีวิธีหลบเลี่ยงกฎเกณฑ์เหล่านี้ได้อย่างชนิดที่ ตัวละครด้วยกันเองและแม้ผู้อ่านก็คาดไม่ถึงและไม่สามารถจับผิดได้

ลักษณะที่สอง เป็นขั้นที่รุนแรง คือทำความเสียหายให้แก่วัตถุ ทรัพย์สินและร่างกาย พฤติกรรมที่ศรีธนญชัยแสดงออกในขั้นนี้มีลักษณะ ที่เกินจริงไปมากเนื่องจากการไม่ถูกลงโทษโดยจารีตนครบาล และแม้จะ ไม่ปรากฏบ่อยครั้งนักในชีวิตประจำวัน แต่มิได้หมายความว่า การเผาบ้าน ทำลายทรัพย์สินและการทำร้ายร่างกายด้วยการวางยาพิษหรือใช้วิธีการอื่น ๆ จะไม่เกิดขึ้นเลยในสังคมปัจจุบัน ผู้แต่งเรื่องนี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ความกระตือรือร้นใจเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือความขัดแย้งในเรื่องที่เล็ก ๆ หากเกิดขึ้นบ่อยครั้งก็อาจทำให้หมดความอดกลั้นจนเป็นเหตุให้เกิดผลเสียหาย ร้ายแรงได้ ดังที่ศรีธนญชัยได้แสดงพฤติกรรมให้เห็นในเรื่อง

สถานภาพของบุคคลที่มีความขัดแย้งกับศรีธนญชัย โดยทั่วไปบุคคลที่ ถูกล้อเลียนเสียดสีกระทบกระทั่งนั้น มักจะเป็นบุคคลที่มีฐานะในสังคม เพราะ การล้อเลียนเสียดสีบุคคลประเภทนี้ย่อมจะมีผลกระทบต่อชื่อเสียงของบุคคล เหล่านั้นในทางสังคมมากกว่าบุคคลระดับชาวบ้านธรรมดา ในนิทานเรื่อง ศรีธนญชัย บุคคลดังกล่าวล้วนเป็นผู้มีฐานะดีในสังคมทั้งสิ้น บุคคลนั้นจัดแบ่ง ออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุ และคหบดี

พระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่ไม่รุนแรงหรือ เผ็ดร้อน และไม่ได้ทำให้พระองค์ต้องได้รับความเสียหายทางร่างกายแต่ประการใด การถูกล้อเลียนกลั่นแกล้งนั้น เป็นไปในลักษณะที่ทำความอับอายให้แก่ พระองค์มากกว่าอย่างอื่น เช่น ตอนหลอกให้ไปดูเรือนทอง (กลาง) และตอน ผายลมใส่หม้อถวาย เป็นต้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าศรีธนญชัยนั้นมีความเคารพ ยำเกรงพระบารมีและมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ดังนั้นแม้ศรีธนญชัย

จะกลั่นแกล้ง ล้อเลียนพระองค์มากมายเพียงใด ศรีธนญชัยก็ได้ตัดขาดหรือทอดทิ้งพระองค์ดังเช่นที่เคยกระทำกับบุคคลอื่นเลย

การที่ศรีธนญชัยมีความเคารพยำเกรงพระบารมีและมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน จึงมิได้กลั่นแกล้งหรือแกล้งแค้นอย่างรุนแรงนั้น อาจจะเป็นเพราะความคิดที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าชีวิตของบุคคลทั้งปวง ยังเป็นความคิดที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกและหัวใจของคนไทยทุกคน ดังนั้นแม้ศรีธนญชัยจะเป็นคนที่แหวกแนวในเรื่องค่านิยมต่าง ๆ หลายเรื่องก็ตาม ความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็จะไม่จางไปจากหัวใจของศรีธนญชัยเสียทีเดียว ดังนั้นอำนาจหรือบารมีอย่างหนึ่งที่พระองค์ทรงมีเหนือบุคคลอื่นใดในแผ่นดิน ประกอบกับการประพฤติปฏิบัติของพระองค์ก็ได้มีความบกพร่องทางด้านศีลธรรมจรรยาแต่อย่างใด จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่า ละเว้นหรือมิได้กลั่นแกล้งพระองค์อย่างรุนแรงเช่นที่ทำได้กับบุคคลอื่น จึงไม่ได้เป็นเรื่องที่ทำให้ศรีธนญชัยต้องเสียหน้าเสียเกียรติแต่ประการใดเลย

พระภิกษุ ปราบฏความขัดแย้งให้เห็นในลักษณะที่รุนแรงหรือเผด็จร่อน และก่อให้เกิดความเสียหายมาก บางสำนวน พระภิกษุถูกกลั่นแกล้งจนได้รับบาดเจ็บเกือบเอาชีวิตไม่รอด เช่น ตอนหลอกดูลายกันสมภารแล้วตีบจนท่านล้มลงได้รับบาดเจ็บสาหัส ตอนเอาน้ำสาดพระสังฆราช และตอนปล้ำหลานสาวสมภาร เป็นต้น

พฤติกรรมของศรีธนญชัยเกี่ยวกับพระภิกษุดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าศรีธนญชัยมิได้เคารพยกย่องพระภิกษุไว้ซึ่งตามบรรทัดฐานของสังคม ทั้ง ๆ ที่เขาน่าจะมีความเคารพนับถือพระภิกษุบ้าง เพราะโดยปกติพระภิกษุเป็นบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงมากและเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทุกชั้น แม้กระทั่งพระเจ้าแผ่นดิน และถือกันว่าเป็นบุคคลที่มีบารมีทางศาสนจักร พระภิกษุจึงน่าจะหยุดยั้งมิให้ศรีธนญชัยแสดงพฤติกรรมที่ล้อเลียนกลั่นแกล้ง

อย่างรุนแรงได้ แต่กลับปรากฏว่าศรีธนญชัยไม่เคยหยุดยั้งหรือละเว้นการกระทำดังกล่าวเลย ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าเพราะเป็นนิสัยของศรีธนญชัยที่ไม่เคยจะยอมแพ้ผู้ใดมาได้ง่าย ๆ และอาจจะมองเห็นว่า พระภิกษุก็คือปุถุชนซึ่งยังมีกิเลสอยู่ ฉะนั้นเขาจึงกล้าในขั้นรุนแรงเสมือนเป็นบุคคลธรรมดา

คหบดี เป็นไปในลักษณะที่รุนแรงมากเช่นเดียวกับการกลั่นแกล้งพระภิกษุ เช่นเผาบ้านหลวงนาย จนทำให้หลวงนายหมดเนื้อหมดตัว และบางสำนวนมีตอนวางยาแม่ของหลวงนาย เป็นต้น การไม่ให้เกียรติและกลั่นแกล้งคหบดีด้วยวิธีการที่รุนแรงเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะศรีธนญชัยมองเห็นคหบดีว่าเป็นเพียงคนธรรมดาสามัญคนหนึ่ง ซึ่งไม่มีบารมีหรืออำนาจพิเศษบางอย่างมากพอที่จะทำให้คนซึ่งมีความเฉลียวฉลาดอย่างเขาจะต้องละเว้นหรือลดความรุนแรงในการกลั่นแกล้งให้น้อยลงแต่ประการใด

จุดประสงค์ของการขัดแย้ง มีปัญหานานิตข้อหนึ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นคือ เหตุใดศรีธนญชัยจึงต้องแสดงความขัดแย้งต่อบุคคลเหล่านั้นเสมอ

ผู้เขียนมีความเห็นว่า บางครั้งศรีธนญชัยแสดงพฤติกรรมเชิงขัดแย้งออกไปเพราะความผลักดันทางจิตใจที่ไม่สามารถควบคุมได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งในบางครั้งอาจเป็นความจงใจที่จะสร้างสถานการณ์นั้น ๆ ขึ้นเองเพื่อเสริมสร้างชื่อเสียงในด้านความมีปัญญาให้กับตนยิ่ง ๆ ขึ้น และนอกจากนั้นอาจเป็นเพราะต้องการแสวงหาบุคคลที่เขาคิดว่าพอจะมีอำนาจหรือบารมีที่จะยับยั้งการกระทำของเขา หรือที่จะทำให้เขา “ยอมลง” ให้เป็นบางครั้ง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงตัวศรีธนญชัยจะพบว่า ศรีธนญชัยจัดว่าเป็นคนเก่งมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างหาตัวจับได้ยากคนหนึ่ง บุคคลเช่นนี้ย่อมอยู่ในการปกครองของผู้ใดผู้หนึ่งได้ยาก เขาจึงมักชอบทอดลองกำลังกายหรือกำลังปัญญาเหมือนเป็นการท้าทายเพื่อแสวงหาบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ในที่สุดก็พบว่า

พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้มีคุณสมบัติที่พอจะ “ขอมลง” ให้มากกว่าพระภิกษุและคหบดี ซึ่งเขาเคยรู้จักมาก่อนแล้ว

กลวิธีในการแสดงความขัดแย้ง การแสดงความขัดแย้งต่อบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องดังกล่าวแล้ว ส่วนใหญ่เป็นการล้อเลียน โดยอาศัยปฏิกิริยาจากการตีความทางภาษา ซึ่งมักจะเป็นคำหรือความที่มีหลายนัย หรือเป็นการตีความตามพยัญชนะซึ่งไม่มีใครคาดถึง เช่น ตอนปลุกเร้าท้อง (หลัง) ตอนพ่นกับลาวส่งเมียงเรื่องขำน้ำ และตอนเก็บพริก เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการล้อเลียนในลักษณะที่ลามก เช่น ตอนคูนนางสนมไปร้องไห้ในงานศพของพระอาจารย์ ตอนผายลมใส่หม้อถวายพระเจ้าแผ่นดิน ตอนพระเจ้าแผ่นดินให้นางสนมไปปัสสาวะและผายลมที่บ้านศรีธนญชัย เป็นต้น

กลวิธีอื่น ๆ ที่ศรีธนญชัยใช้เป็นเครื่องแสดงความขัดแย้งของคนที่คืออาศัยความเป็นจริงของธรรมชาติเข้าช่วย เช่น เมื่อหิวก็รับประทานได้มาก ศรีธนญชัยเอาความจริงข้อนี้มาใช้ในตอนที่ถูกพระเจ้าเจษฎาว่า จะหาอาหารมาให้ และผู้แต่งยังใช้กลไกของสังคมในเรื่องค่านิยมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องของขนบธรรมเนียมและจารีตมาช่วยแสดงความขัดแย้งด้วย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กลวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการมีปฏิกิริยาไหวพริบเป็นสำคัญนั่นเอง กลวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ นอกจากจะใช้เป็นเครื่องแสดงความขัดแย้งแล้ว ผู้แต่งยังใช้เป็นกลวิธีในการให้ตัวเอกเอาตัวรอดจากความผิดต่าง ๆ อีกด้วย

ความขัดแย้งกับค่านิยมของสังคม

ค่านิยมของสังคมไทยแบ่งได้เป็น 3 ระดับตามความสำคัญ กล่าวคือ¹⁰

¹⁰ สรุปความจาก อานนท์ อาภาภิรมย์, มนุษย์กับสังคม (พระนคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514), หน้า 69.

ธรรมเนียม คือการประพุดิปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมา แยกได้เป็น ธรรมเนียมทางภาษา อันเป็นการแสดงออกทางวาจา กับธรรมเนียมทางความประพุดิ (การกระทำ) อันเป็นการแสดงออกทางกาย คำนิยมระดับนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ไม่ถือเป็นความผิดแต่อย่างใด แต่จะถูกตำหนิติเตียน

ชนบ คือกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีระเบียบแบบแผนยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ โดยมากมักเป็นเรื่องของประเพณีต่าง ๆ ถ้าละเมิดก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงจนต้องได้รับโทษทัณฑ์ แต่ได้รับคำตำหนิว่าทำผิดจากโบราณ

จารีต คือกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีตัวบทกฎหมายเป็นบทบังคับ เช่น จารีตนครบาล นอกจากนั้นค่านิยมระดับนี้ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม จรรยาด้วย หากผู้ใดละเมิดจะได้รับโทษทางอาญาของบ้านเมือง

จากการศึกษานิทานศรีธนญชัย พบว่า ศรีธนญชัยทำผิดธรรมเนียมทางภาษา 8 ตอน ทำผิดธรรมเนียมทางความประพุดิ 6 ตอน ทำผิดจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน 17 ตอน และทำผิดจารีตทางอาญาทั่วไป 5 ตอน ดังนี้

กระทำผิดธรรมเนียมทางภาษา ส่วนใหญ่เน้นหนักไปในด้านการตีความไปคนละทาง ความขัดแย้งในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า หากไม่สื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันแล้วความเดือดร้อนย่อมเกิดขึ้นได้ มี 8 ตอน ได้แก่

(1) **แกล้งแม่ค้าขายขนมจนขาดทุนในการค้า** เหตุการณ์ตอนนี้เป็น การแสดงความขัดแย้งการตีความกับแม่ค้า เรื่อง “ให้ขายขนมดีเป็นเทน้ำเทท่า” แม่ค้าพูดเช่นนั้นด้วยความหมายที่ว่าให้ขายดีมีคนมาซื้อ มาก แต่ศรีธนญชัยตั้งใจจะแกล้ง จึงตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นเขาจึงเอาขนมในกระจาดทั้งหมดไปทิ้งที่ท่าน้ำ

(2) **แกล้งเอาขยะมูลฝอยใส่พานหมาก** เหตุการณ์นี้เป็น การแสดงความขัดแย้งการตีความกับหลวงนาย เรื่อง “สิ่งใดหกตกหล่นให้เก็บขึ้นมาให้หมด”

หลวงนายพูดเช่นนั้นด้วยต้องการจะหมายความว่า หากศรีธนญชัยทำมากในพานตกหล่น ก็ให้เก็บหมากเหล่านั้นขึ้นมาให้หมด แต่ศรีธนญชัยจริงใจจะแกล้ง จึงตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นเมื่อหมากตกลงไป เขาจึงเก็บทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บริเวณนั้นขึ้นมาไว้ในพานด้วย

(3) แกล้งรับเมี่ยงทั้งหมดของพวกลาวไว้ เหตุการณ์ตอนนี้ศรีธนญชัยแสดงความขัดแย้งการตีความกับพวกลาวส่งเมี่ยง เรื่อง “ข้ามน้ำ” ศรีธนญชัยตีความหมายของการข้ามน้ำว่า หมายถึงการเอาเท้าข้างหนึ่งยกก้าวไปยังอีกฝั่งแม่น้ำหนึ่ง เขาจึงบอกพวกลาวส่งเมี่ยงว่า แม่น้ำนั้นจะไม่ลึก แต่ก็ข้ามไม่ได้ ลาวจึงคิดว่าสามารถข้ามไปได้ จึงเกิดการพนันกันขึ้น ในที่สุดศรีธนญชัยถือว่าพวกลาวแพ้ตน เพราะไม่ได้ข้ามน้ำ (ตามความหมายของตน) แต่เป็นการเดินท่องหรือลุยน้ำมา ศรีธนญชัยอ้างความหมายของคำว่า “ข้าม” กับ “ลุย” มาชี้แจงว่ามีความแตกต่างกัน

(4) ตอนแกล้งเรียกเงินจากพวกลาวส่งเมี่ยงจำนวนมาก เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการแสดงความขัดแย้งในเรื่องของคำฟ้องเสี่ยงกับลาวส่งเมี่ยง กล่าวคือ เมื่อเสี่ยงเมี่ยงชนะพนันพวกลาว ก็รับเอาเมี่ยงมาจนหมดสิ้น ลาวเหล่านั้นจึงไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จึงให้พวกลาวจ่ายเงินให้เชียงเมี่ยง “สี่ช่าห้าบาท” แต่เชียงเมี่ยงกลับเอาผ้าบาตรพระมาสี่ผา และนำตัวบาตรมาอีก 5 บาตร ทำให้ลาวเหล่านั้นไม่มีเงินจ่ายให้เชียงเมี่ยง จึงเกิดเป็นคดีความขึ้นมาอีก

(5) หลอกเศรษฐีให้ยกลูกสาวให้ เหตุการณ์ตอนนี้ศรีธนญชัยขัดแย้งการตีความกับเศรษฐีเรื่อง “ขอลูกสาวไปทำลูก” เศรษฐีตีความว่า ศรีธนญชัยต้องการขอลูกสาวของตนไปเลี้ยงเป็นลูก แต่ศรีธนญชัยกลับเลี้ยงลูกสาวตนในฐานะเป็นภรรยา เมื่อเศรษฐีฟ้องร้อง ศรีธนญชัยก็อธิบายว่า การนำลูกสาวเศรษฐีไปเป็นภรรยาจนมีครรภ์แล้วนี่ก็เป็นการทำลูกแล้ว

(6) แก๊งเจ็ญเพื่อนให้มารับประทานอาหาร ศรีธรรณชัยขัดแย้งการตีความกับเพื่อนเรื่องเจ็ญเพื่อนให้มา “กินข้าวกับหมู” เพื่อนคิดว่าอาหารเย็นในวันนั้นคงมีกับข้าวที่ทำด้วยเนื้อหมู แต่ศรีธรรณชัยตั้งใจจะแก๊งเพื่อน จึงพาเพื่อนให้มากินข้าวกับสัตว์เลี้ยงที่เป็นหมูจริง ๆ ในเล่า

(7) หลอกพนันเอาเงินจากพวกข้าราชการบริพาร เหตุการณ์ตอนนี้ศรีธรรณชัยขัดแย้งการตีความกับพวกข้าราชการบริพารด้วยกัน เรื่อง “กินกล้วยได้หมดใบ” พวกข้าราชการบริพารเข้าใจว่า “ใบ” ก็คือผลกล้วย ดังนั้น “กินกล้วยได้หมดใบ” จึงเข้าใจว่า กินกล้วยได้หมดผล แต่ศรีธรรณชัยตีความคำว่า “ใบ” หมายถึงใบกล้วย (ใบตอง) พวกข้าราชการบริพารจึงแพ้นัน

(8) ตอนแก๊งสมภารให้ฉันทูหมี่หามา เหตุการณ์ตอนนี้ศรีธรรณชัยขัดแย้งการตีความกับพระสมภาร เรื่องให้ศรีธรรณชัยจัดของหวานฉันทูหมี่หมาอะไรก็ได้มาถวาย “ฉันทูหมี่หมา” ตามความหมายของสมภารนั้นหมายถึงของหวานอย่างใดก็ได้ที่สามารถรับประทานได้ แต่ศรีธรรณชัยตั้งใจแก๊ง จึงตีความตรงตามตัวอักษร นั่นคือ เอาฉันทูหมี่หมาจริง ๆ มาถวาย

การทำผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ (การกระทำ) มี 6 ตอนได้แก่

(1) แก๊งเอาน้ำสาตพระสังฆราช ถือว่าผิดธรรมเนียมของไทย เพราะสังคมไทยเคารพยกย่องพระภิกษุมาก ดังนั้นการที่ศรีธรรณชัยประพฤติเช่นนี้จึงเสมือนเป็นการไม่เคารพนับถือพระ อันเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของไทยอย่างหนึ่ง

(2) ตอนพระสมภารให้ตีแมลงวัน ศรีธรรณชัยแก๊งตีศีรษะพระจนได้รับบาดเจ็บสาหัส สังคมไทยถือว่าการทำผิดธรรมเนียมไทยอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะแสดงความไม่เคารพยกย่องพระแล้ว การทำร้ายพระภิกษุยังถือเป็นการกระทำบาปในทางศาสนาด้วย

(3) *แก่งตีสมาภรณ์* ได้รับบาดเจ็บสาหัสเนื่องจากขอมะม่วงไม่ได้ นอกจากจะผิดธรรมเนียมไทยดังกล่าวในข้อ 2 แล้ว สังคมไทยยังถืออีกว่าสิ่งของใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวกับวัดไม่ควรนำมาเป็นสมบัติส่วนตัว ดังนั้นการที่ศรีธนญชัยขอมะม่วงซึ่งปลูกไว้ในวัดหรือเป็นสมบัติของวัดจึงถือว่าเป็นการทำผิดค่านิยมของไทยอีกประการหนึ่งด้วย

(4) *ปฏิเสธการช่วยพระและเณรมุงหลังคา* ถือว่าผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ เพราะในสังคมไทยเคารพยกย่องพระมากดังกล่าวแล้ว ดังนั้นไม่ว่าพระหรือเณรขอร้องหรือขอความร่วมมือเรื่องใด จึงมักไม่มีผู้ใดปฏิเสธ เหตุการณ์ตอนนี้แม้ศรีธนญชัยจะไม่ปฏิเสธด้วยวาจา แต่ก็ปฏิเสธด้วยการกระทำ คือไม่ช่วยมุงหลังคาเลย นับว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมไทยประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือสังคมไทยถือว่าการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นการที่ศรีธนญชัยประพฤติเช่นนี้ จึงแสดงให้เห็นว่าไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เลย ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมไทยอีกเช่นกัน

(5) *แก่งกินเนื้อปลาหมด เหลือก้างไว้ให้สมภาร* โดยปกติสังคมไทยถือว่าสิ่งของทุกอย่างที่ถวายพระต้องเป็นของดี เช่น เมื่อทำบุญตักบาตรมักจะตักแบ่งอาหารสำหรับพระไว้ไม่ให้ปะปนกับของที่จะรับประทานกันในครอบครัว เป็นต้น ดังนั้นการกระทำของศรีธนญชัยเช่นนี้ จึงเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว นอกจากนั้นยังถือว่าเป็นผู้ไม่มีความเคารพในระบบอาวุโสอันเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งของไทยอีกประการหนึ่งด้วย

(6) *แก่งตะโคนเรียกหลวงนายด้วยเสียงอันดังท่ามกลางฝูงชน* ถือว่าเป็นการผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ เนื่องจากในสังคมไทยถือเป็นการแสดงความไม่สุภาพ และถูกห้ามไม่พึงปฏิบัติต่อเจ้านายในลักษณะเช่นนี้ เพราะทำให้เจ้านายได้รับความอับอายขายหน้าด้วย

การทำผิดจาริตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิได้ การละเมิดของศรีธนญชัยนั้นเป็นการละเมิดแบบการใช้ถ้อยคำบิดเบือนให้เป็นอย่างอื่นและขัดคำสั่ง ซึ่งมีทั้งหมด 17 ตอน ได้แก่

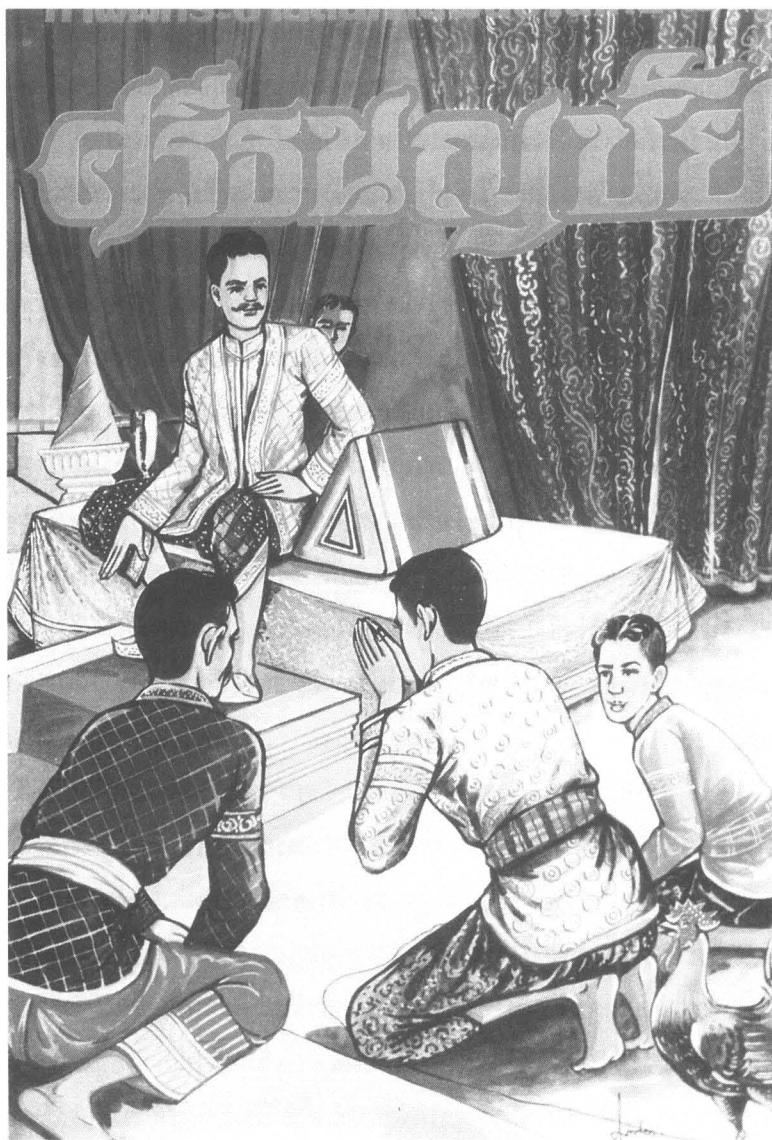
(1) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ไปทอดพระเนตรเรือนทอง ศรีธนญชัยละเมิดโดยการใช้ถ้อยคำที่มีความหลายนัย เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงไม่พบเรือนที่ทำด้วยทอง ศรีธนญชัยก็กราบทูลว่าเรือนของเขาทำด้วยไม้ทองกลาง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเหมือนกัน เช่นนี้เป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของไทย ด้วยสังคมไทยถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นบุคคลที่สูงส่ง ไม่อยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะล่วงเกินได้ ไม่ว่าในกรณีใด ๆ

(2) แกล้งตื่นางสนมจนได้รับบาดเจ็บในคราวที่พระเจ้าแผ่นดินให้คุมสนมไปร้องไห้ในงานศพของสมภาร ถือว่าผิดจาริตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินนั้นผู้ใดจะละเมิดมิได้ การกระทำเช่นนี้เป็นการแสดงความไม่เคารพยกย่องเชิดชูในเกียรติยศของพระองค์เลย

(3) ตอนแกล้งถวายของไม่ดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน นั่นคือ พายลมใส่หม้อ แล้วหลอกให้พระองค์ดม สังคมไทยนั้นถือว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำผิดในกรณีที่นำของคำหรือของที่ไม่คู่ควรมาถวายพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องสูงสุด

(4) หลอกดูพระพักตร์ของพระเจ้ากรุงจีน ถือว่าเป็นการทำผิดจาริตเช่นกัน แม้จะไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่พระเจ้ากรุงจีนก็จัดอยู่ในฐานะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง การกระทำเช่นนี้จึงถือเป็นการละเมิดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินด้วย

(5) หลอกพระเจ้าแผ่นดินไปกินเมืองปักยี่ได้ เป็นการล่วงละเมิดต่อพระเจ้าแผ่นดิน เสมือนเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างหนึ่ง

สมุดฝึกระบายสีสำหรับเด็ก มีเรื่องย่อศรีธนไชยกำกับแต่ละหน้าตั้งแต่กำเนิดกระทั่งตาย
ภาพปกเป็นตอนมาก่อนได้ พิมพ์จำหน่ายโดยบริษัทอักษรภาพพัฒนา พ.ศ.2531 ราคา 10 บาท

(6) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้กินขี้แร่ ด้วยการปั้นเป็นดินสอถวาย ถือเป็นการทำผิดจารีตด้วยเอาของต่ำซึ่งไม่คู่ควรกับพระองค์มาถวาย

(7) ขัดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินตอนรับสั่งให้มาเฝ้าก่อนไก่ “การให้มาเฝ้าก่อนไก่” หมายความว่าให้ศรีธนญชัยมาเข้าเฝ้าแต่เช้าตรู่ แต่ศรีธนญชัยก็ละเมิดด้วยการมาเข้าเฝ้าในตอนบ่าย โดยใช้การตีความคนละความหมายของพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นข้อแก้ตัว นั่นคือ ศรีธนญชัยเอาไก่มาผูกไว้ข้างหลังตน ซึ่งแสดงว่าเขาเข้าเฝ้าก่อนไก่แล้ว

(8) ขัดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินตอนให้มาเฝ้าทั้งครวเรือน “ให้มาเฝ้าทั้งครวเรือน” หมายความว่า ใ้บุคคลในครอบครัวมาเข้าเฝ้าพระองค์ แต่ศรีธนญชัยก็ละเมิดไม่พาบุคคลเหล่านั้นมาเข้าเฝ้า โดยใช้การตีความหมายคนละความหมายกับพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นข้อแก้ตัวอีก นั่นคือ ศรีธนญชัยขึ้นไปนั่งบนหลังคาครัว (บ้านเรือน) ของตนจริง ๆ แล้วเอาพายพายอยู่บนหลังคา พระเจ้าแผ่นดินคอยอยู่จนบ่ายไม่เห็นศรีธนญชัยมาเฝ้า จึงให้ข้าราชการไปตามศรีธนญชัยมาเฝ้าเพื่อจะลงโทษที่ขัดคำสั่ง แต่ศรีธนญชัยก็ชี้แจงว่าตนได้ทำตามคำสั่งแล้ว แต่ยังมาไม่ถึง

(9) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่าพระมเหสีจะสิ้นพระชนม์ใน 7 วัน นับว่าเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ อันเป็นการขัดต่อคำนิยมของสังคมไทย แต่ศรีธนญชัยก็ล่วงละเมิดโดยใช้หลักตรรกวิทยาเข้าช่วย นั่นคือ ไม่ได้หมายความว่าต้องนับตั้งแต่วันที่ศรีธนญชัยทำนายไป 7 วัน แล้วพระมเหสีจะสิ้นพระชนม์ แต่หมายถึงการตายของทุกคนย่อมอยู่ในระหว่างวันอาทิตย์ถึงวันเสาร์นั่นเอง

(10) แกล้งตำหนิช้างทรงของพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้พระองค์ต้องเสียหน้า ซึ่งสังคมไทยถือว่าเป็นการทำผิดจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินด้วย แม้ข้อตำหนิของศรีธนญชัยจะเป็นความจริง กล่าวคือ ดิ่วข้างดาเล็กไม่สมตัว

ก็ตาม แต่ก็เหมือนการไม่ยกย่องเทิดทูนศักดิ์ศรีของพระองค์

(11) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่ามียาดีทำให้เสวยพระกระยาหารได้มากนักว่าเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ แต่ศรีธนญชัยก็รอดจากการถูกลงโทษไปได้ด้วยการชี้แจงว่า การที่พระองค์รอศรีธนญชัยจนเลยเวลาบ่ายเกิดความหิว จึงเสวยอาหารไปได้มากแล้วนั้น ก็นับเป็นยาอย่างหนึ่ง

(12) แกล้งกล่าววาทาให้พระเจ้าแผ่นดินได้รับความอับอายต่อหน้าชุมนุมชนตอนเล่นสบบ้า โดยกล่าวว่าพระองค์เล่นสบบ้าเลยไปทุกที อันแสดงว่าพระองค์ไม่มีฝีมือในการเล่นแต่อย่างใด ถือเป็นการพิจารัดในแง่หมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างหนึ่ง

(13) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่าซังคัวปัญญาไว้ที่บ้าน นอกจากจะเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์แล้ว ยังให้ตัวแทนเข้ากัณฑ์ของนางสนมจนได้รับบาดเจ็บ การกระทำดังกล่าวนี้ จึงเหมือนกับเป็นการทำร้ายคนของพระเจ้าแผ่นดินด้วย ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมไทยอย่างหนึ่งเช่นกัน

(14) ขัดคำสั่งพระเจ้าแผ่นดินด้วยการไม่ไปช่วยรบ การละเมิดพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินเช่นนี้นับเป็นความผิดที่ร้ายแรงข้อหนึ่งเช่นกัน แต่การที่ศรีธนญชัยล่วงละเมิดโดยไม่ได้รับการลงโทษก็เพราะศรีธนญชัยแกล้งसानกระบุงใบใหญ่กว่าประตูเมืองไว้ใส่เสบียงอาหารแล้วหาบไป ดังนั้นเมื่อศรีธนญชัยเดินล่วงหน้าคนอื่นไปก่อนจึงไม่สามารถออกประตูเมืองได้และทำให้ทหารอื่น ๆ ออกไปไม่ได้เช่นกัน พระเจ้าแผ่นดินก็จึงรับสั่งให้ไม่ต้องไปรบ

(15) เอาขันรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน นับเป็นการไม่ให้เกียรติแก่พระองค์อย่างยิ่ง แต่ศรีธนญชัยล่วงละเมิดได้ด้วยการอ้างว่าพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงต้องโก้งโค้งเอาขันรับเสด็จแทน

(16) **ทำให้พระเจ้าแผ่นดินเสียหน้า** เรื่องถอดวิเสทออกจากตำแหน่ง เพราะไปเป็นพนักงานชำระให้พระองค์ในคราวเสด็จประพาสครั้งหนึ่ง การทำเช่นนี้เป็นเสมือนดูหมิ่นปัญญาของพระองค์ต่อหน้ามหาชน แต่พระองค์ต้องยอมยกโทษให้ เนื่องจากศรีธรรณชัชทำอุบายให้นางวิเสทเข้าเฝ้าพร้อมตน ศรีธรรณชัชเอามือของตนมาขยี้กันนางวิเสทแล้วมาใส่ไว้บนศีรษะตน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินรับสั่งถาม ศรีธรรณชัชก็กราบทูลว่ากันนางวิเสทคนนี้ดีกว่ากันของคนอื่น ๆ เพราะนางวิเสทชำระกันของนางเองแล้วไม่ถูกถอดยศ แต่เมื่อไปชำระให้พระองค์ซึ่งเป็นคนอื่นกลับถูกถอดยศ พระเจ้าแผ่นดินรู้สึกอับอายอย่างยิ่งจึงรับสั่งพระราชทานยศให้นางวิเสทตามเดิม

(17) **หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินคลานเข้าไปหา** การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นการทำผิดค่านิยมของไทยอย่างยิ่งเช่นกัน เพราะพระเจ้าแผ่นดินนั้นอยู่ในฐานะที่ต้องยกย่องเชิดชูแก่คนทั่วไป ดังนั้นจึงมีบังคับที่จะให้พระองค์แสดงพฤติกรรมอันเป็นการลดฐานะของพระองค์เอง แต่การที่พระองค์ยอมทำเช่นนี้เนื่องจากในขณะนั้นศรีธรรณชัชป่วยมากนั่นเอง

การทำผิดจารีตทางอาญาทั่วไป มี 5 ตอน ได้แก่

(1) **จงใจฆ่าน้อง** ถือเป็นความผิดในคดีอาญาฐานเจตนาฆ่าคนตาย ซึ่งระบุนความผิดไว้ในกฎหมายของบ้านเมืองอย่างชัดเจน

(2) **ปลุกปล้ำหลานสาวของสมภาร** นอกจากจะเป็นความผิดทางอาญาแล้ว ศรีธรรณชัชยังทำผิดวินัยสงฆ์ขั้นร้ายแรงด้วย

(3) **เผาเรือนหลวงนาย** ถือเป็นความผิดในคดีอาญารวมถึงให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือบุคคลใกล้เคียงได้รับความเดือดร้อนเสียหาย

(4) **จงใจฆ่าควายของหลวงนาย** ก็ถือว่าเป็นความผิดในคดีอาญาเช่นกัน เพราะเป็นการทำลายทรัพย์สินของบุคคลอื่นให้ได้รับความเสียหาย

(5) *วางยาแม่หลวงนาย* เป็นความผิดในคดีอาญา ฐานเจตนาฆ่าคนตายเช่นกัน

การละเมิดค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวนี้รวมทั้งสิ้นประมาณ 36 ตอน เมื่อคิดเทียบเป็นร้อยละ พบว่า ศรัทธาญชัยทำผิดระดับธรรมเนียมประมาณร้อยละ 38.89 และทำผิดในระดับจารีตประมาณร้อยละ 61.11

เมื่อพิจารณาจากระดับการทำผิดค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าศรัทธาญชัยมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อระดับจารีตค่อนข้างสูงกว่าระดับธรรมเนียมมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่า พฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อระดับขนบนั้นไม่ปรากฏเลยในนิทานนี้

3.2.3 แนวความคิดเรื่องเสียหน้า

แนวความคิดเรื่องเสียหน้าหรือเสียศักดิ์ศรีนี้ จะต้องควบคู่ไปกับการคิดเรื่องการแสดงปฏิภาณไหวพริบของศรัทธาญชัยเสมอ ยิ่งความมีปฏิภาณของศรัทธาญชัยมีความเด่นมากขึ้นเท่าใด การเสียหน้าของอีกฝ่ายหนึ่งก็จะแจ่มชัดมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นบุคคลที่มีฐานะดีในสังคม และมียศฐาบรรดาศักดิ์สูงมาก เมื่อแพ้รู้ ความเสียหน้าก็จะมีเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ

เรื่องของ “การเสียหน้า” นี้ชาวเอเชียส่วนใหญ่ถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าเรื่องอื่นใด ฉะนั้นจึงพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อจะรักษา “หน้า” ของตนไว้ไม่ให้เสียไป บางครั้งจึงมิได้คำนึงถึงเรื่องความถูกต้องตามที่จริง ความคิดในเรื่องของการกลัว “การเสียหน้า” นี้ คนไทยเองก็ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่ามีสำนวนไทยเกี่ยวกับเรื่องของ “การรักษาหน้า” หลายสำนวน เช่น “ขายผ้าเอาหน้ารอด” และ “เห็นแก่หน้า” เป็นต้น จึงเท่ากับว่า

เห็นแก่เรื่องส่วนตัวเป็นสำคัญกว่าเรื่องอื่น

แนวความคิดเรื่องเสียหน้า แยกประเด็นได้ดังนี้

“หน้า” ในทัศนะของคนไทย

“หน้า” เป็นอวัยวะส่วนบนของร่างกาย และเป็นที่ประจักษ์ได้อย่างเด่นชัดที่สุด “หน้า” สามารถจะบอกให้ผู้อื่นทราบว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นอย่างไรได้ด้วย เช่น อาจบอกถึงอารมณ์ ความฉลาด และคุณสมบัติ เป็นต้น

ดังนั้นความคิดเกี่ยวกับเรื่องของ “หน้า” จึงมิได้มีความสำคัญแต่เฉพาะในแง่รูปธรรมเท่านั้น แต่หากมีความหมายในทางนามธรรมด้วย เพราะคำว่า “หน้า” จะมีความหมายถึง ศักดิ์ศรี ชื่อเสียง และความภาคภูมิใจด้วย

ความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “หน้า” นี้ คนไทยเราถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ส่วนคนไทยหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งในแง่บวกและลบ เช่น ได้หน้า เอาหน้า เอาหน้าไปไว้ไหน ขายหน้าวันละห้าเบี้ย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีสำนวนว่า “เสียหน้า” ซึ่งหมายถึงการเสียศักดิ์ศรี เสียความภาคภูมิใจ เสียชื่อเสียง อันทำให้ผู้ “เสียหน้า” เกิดความรู้สึกว่าถูกดูถูกดูหมิ่น รู้สึกอับอาย และมีความอับอายสุดอย่างยิ่งด้วย ฉะนั้นจึงมีบุคคลจำนวนมากพยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิด “การเสียหน้า” ขึ้นกับตน เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว ความมีหน้ามีตาตามทัศนะของคนทั่วไปก็คือยศนั่นเอง ส่วนในทางพุทธปรัชญาถือว่า การที่บุคคลจะมีหน้ามีตาคือมียศหรือเครื่องประดับบารมีอันได้แก่ บริวาร อิสริยยศ และเกียรติยศนั้น จะต้องมิเหตุอันเกิดจากคุณงามความดีในทางศีลธรรมจรรยา และมีสติปัญญาความสามารถประกอบเข้าด้วยกัน ฉะนั้นหากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดบกพร่องไป การ “เสียหน้า” ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ แต่ในสังคมปัจจุบันนั้น การมี “ยศ” ของคนทั่วไปจะเล็งที่ผลมากกว่าเล็งที่เหตุ ฉะนั้นจึงไม่คำนึงว่าเหตุที่จะได้ “ยศ” มานั้นถูกต้องตามนัยทางพุทธปรัชญา

หรือไม่ ทั้งนี้เป็นเพราะมีความคิดแต่เพียงต้องการรักษาความมีหน้ามีตา
ของคนไว้อย่างเดียวนั่นเอง

“หน้า” ในทัศนะของคนจีน

สังคมจีนก็ถือว่า “หน้า” เป็นสิ่งที่สำคัญมาก Hu Hsien-Chin ได้
เขียนถึงความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า จีนมีคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องหน้าอยู่
2 คำ¹¹ คือ

เมียน-ซื่อ (mien-tzu) เป็นคำที่นิยมใช้กันมากในวรรณคดีโบราณของ
จีนประมาณพุทธศตวรรษที่ 4 คำนี้ถ้าแปลตามพยัญชนะก็คือ “หน้า” แต่
หากแปลตามความหมาย จะหมายถึงศักดิ์ศรี ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยความฉลาด
ความมีสติปัญญา หรือ ความสามารถส่วนตัวในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ
ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ฉะนั้น “การเสียหน้า” ตามนัยนี้จึงเป็นการเสียศักดิ์ศรี
เสียความภาคภูมิใจ เพราะขาดสติปัญญาความสามารถอันเกิดจากการกระทำเป็น
สำคัญ ดังนั้นหากต้องการจะ “รักษาหน้า” ไว้โดยนัยนี้ จึงมีลักษณะที่เฝือไปใน
การเอาตัวรอดอย่างเดียว นับเป็นความคิดของคนยุคบรรพกาล ซึ่งต้องต่อสู้
เพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ ฉะนั้นจุดมุ่งหมายต่าง ๆ จึงอยู่ที่ผลมากกว่า
วิธีการ

อีกคำหนึ่ง คือคำว่า “เลี่ยน” (lien) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยราชวงศ์
หยวน (Yuan) คำนี้ถ้าแปลตามพยัญชนะก็แปลว่า “หน้า” เหมือนกัน แต่
ใช้ในความหมายที่เกี่ยวกับจริยธรรม เป็นเรื่องของคุณงามความดี ซึ่งจะต้อง
อาศัยความมานะบากบั่นในการต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ เพื่อจะรักษาความดีของ

¹¹ Hu Hsien-Chin, “The Chinese Concepts of Face,” in *Personal Character and Cultural Milieu* (New York : Syracuse University Press, 1964), p. 447.

ตนไว้ ในกรณีดังกล่าวนี้ บุคคลผู้นี้จะได้รับการยกย่องนับถือและไว้วางใจจากคนในสังคมเนื่องจากมีคุณสมบัติทางศีลธรรมจรรยาตนเอง ฉะนั้น “การเสียหน้า” ตามนัยนี้ จึงเป็นการเสียศักดิ์ศรี เสียความภาคภูมิใจเพราะประพฤติดีศีลธรรม ซึ่งขัดต่อค่านิยมของสังคม ทำให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์และได้รับคำตำหนิติเตียน ทั้งยังทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับจากบุคคลในสังคมอีกด้วย ดังนั้นหากต้องการจะ “รักษาหน้า” ไว้โดยนัยนี้จึงต้องรักษาศีลธรรม เท่ากับยึดถือเรื่องของมนธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งนับว่าเป็นความคิดในขั้นที่ได้พัฒนาจากหลักธรรมของศาสนาต่าง ๆ แล้ว

เมื่อพิจารณาจากความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “หน้า” ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าทั้งสังคมไทยและสังคมจีน ต่างก็เห็นความสำคัญของ “หน้า” อย่างยิ่ง ความคิดนี้เป็นความคิดที่สืบทอดมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบันเรื่องของ “หน้า” “การเสียหน้า” “การได้หน้า” ก็ยังมีได้เสื่อมคลายไปเลย

ความ “เสียหน้า” ของตัวละครในเรื่องศรีธนญชัย

จากการศึกษานิทานเรื่องศรีธนญชัย ผู้เขียนพบว่าความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “หน้า” “การเสียหน้า” นั้น ปรากฏให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ประจักษ์อย่างชัดเจน บุคคลที่ “เสียหน้า” ในเรื่องนี้เป็นบุคคลในวงสังคมชั้นสูงทั้งสิ้น ตัวละครที่เป็นเศรษฐีหรือหลวงนายก็ดี พระเจ้าเจษฎากิติ และพระเจ้ากรุงจีนก็ดี ต่างต้องได้รับความอับอาย ความอับยศอดสู หมดความภาคภูมิใจ เพราะต้อง “เสียหน้า” อันเนื่องมาจากการกระทำของศรีธนญชัยซึ่งเป็นตัวละครที่มีศักดิ์ต่ำกว่าทั้งสิ้น

ในกรณีของเศรษฐีหรือหลวงนายนั้น เป็นการ “เสียหน้า” ที่เกิดขึ้นเพราะบริวาร คือศรีธนญชัยไม่ช่วยส่งเสริม แม้จะมีคุณงามความดีและมีอิสริยยศหรือเกียรติยศอยู่ก็ตาม ก็ไม่สามารถจะลบความเสียหน้า เสียเกียรติหรือเสียความภาคภูมิใจให้หมดไปได้ ความเสียหน้าที่เกิดขึ้นกับเศรษฐีหรือ

หลวงนายนี้ มิได้เกิดเฉพาะหลวงนายกับศรีธนญชัยแต่เพียงลำพังเลย แต่เกิดขึ้นในขณะที่อยู่ในแวดวงของหมู่เพื่อนฝูงที่มีฐานะเท่าเทียมกับตน ฉะนั้น การกระทำของศรีธนญชัยต่าง ๆ เช่นการเอาชยะจีฝุ่นหรือมูลสุนัขมาปนกับหมากก็ดี การตะโกนเรียกเจ้านายให้ไปรับประทานอาหารกลางวันที่บ้านท่ามกลางหมู่เพื่อนฝูงของหลวงนายก็ดี แม้จะไม่ใช่การกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านวัตถุแก่หลวงนาย แต่ก็ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านจิตใจ เพราะนอกจากจะทำให้ใจเสียอันเป็นปฏิกิริยาทางใจแล้ว ก็ยังส่งผลกระทบมาถึงทางกายด้วย นั่นคือหลวงนายต้อง “เสียหน้า” อันเนื่องมาจาก “การเสียหน้า” นั้นเอง การ “เสียหน้า” ที่เกิดขึ้นในแวดวงของคนที่มีฐานะเดียวกันเช่นนี้ หากเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้วย่อมทำให้ผู้นั้นรู้สึกเหมือนเป็นการทำให้สถานภาพของตนต้องด้อยลงทางหนึ่งเหมือนกัน

ในกรณีของพระเจ้ากรุงจีนและพระเจ้าเจชฎานั้น แม้จะมีฐานะแห่งความเป็นพระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน แต่ความรู้สึกที่พระองค์ได้รับจากการเสียหน้าอันเกิดจากการกระทำของศรีธนญชัยนั้นต่างกัน พระเจ้ากรุงจีนเกิดความรู้สึก “เสียหน้า” เนื่องจากมีบุคคลต่างเมืองมองเห็นความจริงของพระองค์ การที่พระพักตร์ของพระเจ้ากรุงจีนมีลักษณะเป็นหน้าสุนัขนั้น อาจหมายถึงความอัปยศของพระพักตร์ของพระองค์ หรืออาจเป็นสัญลักษณ์ของความบกพร่องทางสติปัญญา (mien) หรือทางศีลธรรม (lien) ก็ได้ และการที่พระองค์มีความบกพร่องอะไรบางอย่างดังกล่าวนี้นี้ เมื่อศรีธนญชัยมองเห็นพระองค์จึง “เสียหน้า” ในสายตาของศรีธนญชัยถึง 2 ประการ คือ เสีย *เมียน* (loss of mien) และเสีย *เลี่ยน* (loss of lien)

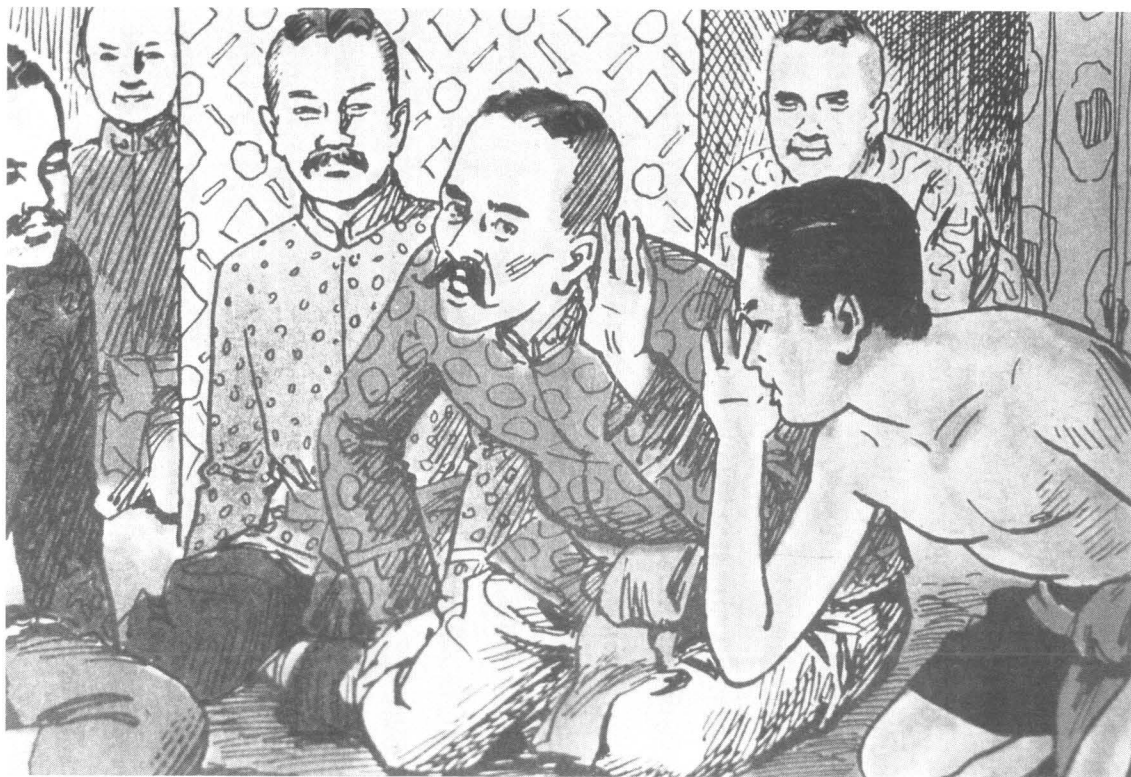
อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ข้าราชการบริพารของพระองค์ดูเหมือนว่ามองไม่เห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ ของพระองค์เลย ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริงเขาเหล่านั้นอาจจะมองเห็นข้อบกพร่องเช่นเดียวกับที่ศรีธนญชัยมองเห็นเช่นกัน

แต่ต้องเป็นเช่นนี้เพราะถูกห้ามไม่ให้มอง ดังนั้นเมื่อพิจารณาในแง่นี้ พระเจ้ากรุงจีนจึงไม่เสียทั้งสองอย่าง คือไม่เสีย**เมียน** (mien) และไม่เสีย**เลี่ยน** (lien) ในหมู่ข้าราชการของพระองค์

สำหรับพระเจ้าเจษฎา ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินของศรีธรรมาธิราชเอง ก็ได้รับความ “เสียหน้า” อันเกิดจากการกระทำของศรีธรรมาธิราชเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณากันแล้ว พระองค์ “เสียหน้า” ก็เพราะบวรารของพระองค์ไม่ช่วยส่งเสริมนั่นเอง ข้อแตกต่างอีกอย่างหนึ่งระหว่างพระเจ้าเจษฎากับพระเจ้ากรุงจีนก็คือ พระเจ้าเจษฎามีคุณธรรมทางด้านอภัยธรรมมากกว่าพระเจ้ากรุงจีน ทั้งที่พระองค์มีอำนาจเต็มพอที่จะสั่งประหารศรีธรรมาธิราชได้ทุกครั้งที่ทำผิด แต่พระองค์ก็ระงับโทษต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้บางส่วนโดยเฉพาส่วนทางภาคอีสานได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีสัจจะ เนื่องจากทำตามพระบิดาที่สั่งเสียไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่าจะไม่ฆ่าศรีธรรมาธิราชไม่ว่าในกรณีใด ๆ ดังนั้นเมื่อมองตามสังคมไทย พระองค์ “เสียหน้า” ก็เพราะบกพร่องเรื่องบวรารและด้อยในเรื่องสติปัญญาและความสามารถในการประกอบกิจการงาน ดังนั้นแม้พระองค์จะไม่มีคุณสมบัติเสื่อมเสียทางด้านศีลธรรมจรรยาแต่ประการใด ศักดิ์ศรีของพระองค์ก็ด้อยลงกว่าเดิม อย่างไรก็ตามการ “เสียหน้า” ของพระองค์ในสายตาของศรีธรรมาธิราชก็อาจเป็นการเสียทั้ง**เมียน** (mien) และเสียทั้ง**เลี่ยน** (lien) เช่นเดียวกับพระเจ้ากรุงจีนเช่นกัน

ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการ “เสียหน้า” มากที่สุดก็คือ ตัวศรีธรรมาธิราช ซึ่งนอกจากจะเป็นตัวละครที่ทำให้บุคคลอื่นต้อง “เสียหน้า” และ “หน้าเสีย” ดังกล่าวมาแล้ว ศรีธรรมาธิราชเองก็หลีกเลี่ยงการ “เสียหน้า” ไม่พ้น

การ “เสียหน้า” ของศรีธรรมาธิราช นอกจากจะเป็นเรื่องใหญ่และมีความสำคัญมากสำหรับเขาแล้ว การเสียหน้าของตัวละครตัวนี้ยังชี้ให้ผู้อ่านผู้ฟัง

“รีบบอกกระซิบ อุบอปปี้ให้ฟัง นายตามหลายครั้ง มันยิ่งกระซิบ เพื่อนบอกหลวงนาย ไฟไหม้มากมาย บ้านช่องละลาย อย่างมั่วมบมบ”

(ภาพจาก “ศรีธนชัย” (ภาคเด็ก) หนังสือการ์ตูน แต่งคำโดย พ. ณ ประมวลูมารค วาดภาพโดย มงคล วงศ์อุดม จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ.2515)

เห็นอีกว่ามีความเกี่ยวข้องกับความเป็นความตายด้วย

การ “เสียหน้า” ของศรีธนญชัยนั้นเกิดขึ้น 3 ครั้ง ครั้งแรกเสียรู้สามเณรเรื่องจอตเรือให้ขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้ ครั้งที่สองเสียรู้เรื่องสองเดือน ครั้งที่สามเสียรู้เรื่องทนายเมสึดแดงโม การ “เสียหน้า” แต่ละครั้งนั้นทำให้ศรีธนญชัยมีความทุกข์ใจมาก จึงพยายามจะเรียกความมีหน้ามีตาของตนกลับคืนมาให้ได้ แต่ดูเหมือนว่ายิ่งตั้งใจจะเอาชนะคู่แข่งมากเท่าใด ก็ทำให้ปฏิกิริยาที่เคยมีเหนือผู้อื่นตลอดมาลดลงเป็นลำดับ อันเป็นเหตุให้ศรีธนญชัยเกิดความรู้สึก “เสียหน้า” มากขึ้นเป็นทวีคูณ ทั้งนี้เพราะศรีธนญชัยไม่เคยแพ้ผู้ใดมาก่อนนั่นเอง เมื่อต้องประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้ ความ “เสียหน้า” จึงไม่ใช่เป็นเพียงความเสียเกียรติ เสียรู้ หรือเสียความภาคภูมิใจเท่านั้น แต่หากเป็นการเสียเหลี่ยมเสียเชิงในทุก ๆ ด้านสำหรับศรีธนญชัยด้วย ความรู้สึกเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความเสียใจอย่างใหญ่หลวง อันเป็นผลทำให้เขาต้องเสียชีวิตเร็วเกินกว่าที่ทุกคนคาดคิดไว้

3.3 การวิเคราะห์ตัวละคร

การวิเคราะห์ตัวละครจะใช้วิธีเช่นเดียวกับวิเคราะห์แนวความคิด และจะวิเคราะห์เฉพาะตัวละครเอกเท่านั้น ดังนี้

พฤติกรรมของศรีธนญชัยนั้น อาจนำหลักจิตวิทยามาช่วยในการวิเคราะห์ได้ โดยพิจารณาจากชีวิตในวัยเด็ก ซึ่งจะมีส่วนหล่อหลอมอุปนิสัยของบุคคลได้ ชีวิตในวัยเด็กของศรีธนญชัยตามที่ปรากฏในนิทานสำนวนต่าง ๆ นั้น มีอยู่ 2 แบบด้วยกันคือ

1. ศรีธนญชัยอยู่กับพ่อแม่
2. พระเจ้าแผ่นดินขอไปเป็นบุตรบุญธรรม

ชีวิตในวัยเด็กที่ต่างกันนั้มีผลต่อพฤติกรรมของศรีธณูชัยด้วย ดังจะได้อวเคราะห้และเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 ศรีธณูชัยอยู่กับพ่อแม่ ศรีธณูชัยเป็นเด็กที่มีปัญหา เพราะไม่ได้รับความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่เท่าที่ควร ดังปรากฏว่าเมื่อพ่อแม่ไปนาไปไร่ ศรีธณูชัยก็ต้องรับภาระเลี้ยงดูน้อง ดูแลบ้านเรือน แต่เมื่อพ่อแม่กลับบ้านแทนที่จะแสดงความชื่นชมศรีธณูชัย กลับกล่าวตำหนิ และให้ความสำคัญกับน้องมากกว่าศรีธณูชัยเอง เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ศรีธณูชัยจึงเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดความคับข้องใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อน้องในแง่ที่เป็นผู้มาแย่งความรักความสำคัญไปจากพ่อแม่และบุคคลอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ปฏิกิริยาที่ศรีธณูชัยแสดงออกจึงเป็นไปในชั้นที่รุนแรงมาก นอกจากนั้นสภาพการณ์ที่ช่วยส่งเสริมให้ศรีธณูชัยเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมดังกล่าวอีกประการหนึ่งก็คือ การต้องดิ้นรนต่อสู้ชีวิตตั้งแต่เด็ก เพราะหลังจากที่ม่่าน้องแล้วก็ถูกไล่ออกจากบ้าน ต้องตกอยู่ในสภาพไร้ญาติขาดมิตรและที่อยู่อาศัย ดังนั้นเมื่อมาพบสมภาร สัณษาดญาณของการอยู่รอดจึงทำให้ศรีธณูชัยกลายเป็นคนโกหกหลบแคลงไปโดยอัตโนมัติ และด้วยนิสัยคะนองตามประสาวัยรุ่น จึงทำให้ศรีธณูชัยอยู่วัดได้ไม่นานเนื่องจากปลุกปล้าหลานสาวสมภาร ความรู้สึกเมื่อถูกไล่ออกจากวัดครั้งนี้ทำให้ศรีธณูชัยรู้สึกว้าหมดที่พักพิงอย่างแท้จริง จึงหวนกลับมาหาพ่อแม่อีกครั้งหนึ่ง เพราะคิดว่าอย่างไรเสียพ่อแม่คงจะรักใคร่ผูกพันในตัวลูกบ้าง แต่ศรีธณูชัยก็ต้องผิดหวัง เพราะพ่อแม่และแม่ต่างก็แสดงความรังเกียจศรีธณูชัย ซึ่งเป็นลูกแท้ ๆ ของตนอย่างเปิดเผยทั้งท่วงทีและวาจา ดังปรากฏในคำประพันธ์บางสำนวนว่า

ชาตินี้มีกรรมตามที กว่าจะสิ้นชีวิ สองศรีหมีได้อาลัย ตัดก่อ
คำทอทนนไชย แต่วันนี้ไป ตามใจของเองเกิดหนา อย่าได้

กลับคืนเข้ามา สู่เรือนเคหา สองเราใช้พ่อแม่ตน ใจจิตรอย่า
คิดกังวล เชนใจร้ายจน สองคนจะหาเลี้ยงกัน¹²

ประสบการณ์ในอดีตมีส่วนสร้างบุคลิกภาพของศรีธนญชัย กล่าวคือ ทำให้เขาเป็นคนมีพฤติกรรมเชิงก้าวร้าว (aggressive) เป็นการตอบโต้การขาดความรักความเอาใจใส่ตั้งแต่เด็ก เมื่อศรีธนญชัยช่วยเลี้ยงน้องและดูแลบ้านเรือนพ่อแม่ก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ศรีธนญชัยจึงเรียกร้องความสนใจด้วยการน้าอง อันทำให้เขากลายเป็นบุคคลที่ได้รับความสนใจขึ้น แม้จะเป็นในทางที่ถูกดำเนินคดีตาม แต่ก็ก็เป็นเหตุให้ศรีธนญชัยใช้สติปัญญาและปฏิภาณที่มีอยู่ไปในทางลบ (negative wit) หรือไปในทางทำลายเสียเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนั้น ลักษณะนิสัยที่เด่นอีกประการหนึ่งของศรีธนญชัยก็คือ เป็นคนอาฆาตพยาบาทอย่างรุนแรง กล่าวคือ บุคคลใดที่เป็นสาเหตุให้ศรีธนญชัยเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจหรือเสียใจ ก็จะถูกตอบโต้อย่างรุนแรง แม้แต่บุคคลที่เป็นน้องแท้ ๆ ของเขาก็ไม่ได้รับการยกเว้น ทั้งนี้เพราะน้องเป็นต้นเหตุที่ทำให้พ่อแม่และบุคคลอื่นเบี่ยงเบนความสนใจไปจากตนนั่นเอง เขาจึงต้องน้าอง ในกรณีของตัวละครที่เป็นแม่ค้าขายขนมก็เช่นกัน ศรีธนญชัยก็ผูกพยาบาทอาฆาตด้วยการทำลายทรัพย์สินให้เสียหายเกือบหมดตัว ซึ่งในบางสำนวนถึงกับปรากฏว่า ศรีธนญชัยวางยาแม่ค้าจนตายไปในที่สุด และแม้เมื่อศรีธนญชัยจะสิ้นชีวิต เขาก็ได้แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นบุคคลที่มีความผูกพยาบาท อาฆาต จองเวรอย่างไม่ลดละ นั่นคือ เขาสั่งให้ภรรยาเผาศพเขาด้วยไม้รั้ง เพราะคาดการณ์ว่าคงจะมีบุคคลที่เกลียดชังตนมากลั่นแกล้ง

¹² ศรีธนไชย ฉบับที่เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ.

อย่างแน่นอน ซึ่งเมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามความคาดหมายของเขา บุคคลเหล่านั้นก็ได้รับผลตอบแทนอย่างเจ็บแสบเหมือนกับเมื่อครั้งที่ศรีธนญชัยยังมีชีวิตอยู่

แบบที่ 2 พระเจ้าแผ่นดินขอไปเป็นบุตรบุญธรรม ชีวิตของศรีธนญชัยนั้นไม่แร้นแค้นเหมือนแบบแรก เพราะได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี จึงไม่เป็นเด็กมีปัญหา อุปนิสัยของศรีธนญชัยก็ได้เป็นคนอาฆาตผูกพยาบาทแต่อย่างใด พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ศรีธนญชัยแสดงออก แม้ในตอนเอมิดฝ่าท้องน้อง ก็มิได้มีเหตุอันใด นอกจากเป็นคนชอบทำอะไรแบบเถรตรงเท่านั้น พฤติกรรมในเรื่องอื่นก็ไม่รุนแรงเท่าที่ปรากฏในแบบแรก เพราะไม่มีบุคคลที่ทำให้เกิดความกดดันทางจิตใจ หรือก่อให้เกิดความเสียใจและน้อยเนื้อต่ำใจแต่อย่างใดนั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึงชีวิตในวัยเด็กของศรีธนญชัยแล้ว จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของศรีธนญชัยในแบบแรกนั้นส่วนใหญ่น่าจะเกิดจากขบวนการทางจิตที่ซับซ้อนซึ่งสะสมไว้ทีละน้อย โดยที่ศรีธนญชัยเองก็ไม่รู้ตัว มากกว่าที่เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความชื้อ หรือความเถรตรงธรรมดา ส่วนพฤติกรรมของศรีธนญชัยในแบบที่ 2 นั้น เกิดขึ้นจากอุปนิสัยที่ติดตัวมาแต่กำเนิดนั่นเอง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้างนั้น ผู้เขียนได้วิเคราะห์ให้เห็นส่วนประกอบของนิทานนี้ว่า มีการผูกเรื่องหรือการเรียงลำดับเหตุการณ์อย่างไร จึงทำให้มองเห็นว่า ผู้แต่ง ผู้เล่านิทานแต่ละคนนั้นมีกลวิธีในการเล่าเรื่องต่างกัน นอกจากนั้นยังทำให้เห็นว่า นิทานศรีธนญชัยที่มีปรากฏในภาคต่าง ๆ นั้น มีความสัมพันธ์กันด้วย

ส่วนการวิเคราะห์แนวความคิดและตัวละครนั้น ผู้เขียนใช้หลักสังคมวิทยาและจิตวิทยาประกอบการพิจารณา ผลการวิเคราะห์ทำให้เห็นว่า นิทานศรีธนญชัยซึ่งคนทั่วไปเห็นว่าเป็นเรื่องตลกขบขันไม่มีสาระแต่อย่างใดนั้น

แท้จริงแล้วเป็นนิทานที่ผูกขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้สาระอื่น ๆ อีกมากมาย ข้อเท็จจริงที่น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้นิทานเรื่องนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วประเทศ และยังคงนิยมเล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 4

การเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยของไทย กับนิทานศรีธนญชัยในประเทศ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นิทานศรีธนญชัย นับว่าเป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนำมาเล่าหลายเรื่องหนึ่ง เพราะนอกจากจะมีเรื่องราวปรากฏในทุกภาคของประเทศไทยดังกล่าวแล้ว นิทานเรื่องนี้ยังมีปรากฏในประเทศอื่น ๆ ในดินแดนของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรให้เห็นอย่างเด่นชัด นิทานเหล่านั้นของบางประเทศจะใช้ชื่อเรื่องใกล้เคียงกับชื่อเรื่องศรีธนญชัย แต่ในบางประเทศจะใช้ชื่อเรื่องเป็นชื่ออื่น แต่มีโครงเรื่องเป็นนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง และมีเหตุการณ์บางตอนที่คล้ายคลึงหรือตรงกับเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัยของไทย

นิทานเรื่องศรีธนญชัยและนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เท่าที่รวบรวมได้ มีดังนี้

1. ราชอาณาจักรกัมพูชา	} เรียกชื่อว่า <i>ธนัญชัย</i> หรือ <i>ธรมญชัย</i>
(Thmegne Tiei)
2. ประเทศเวียดนาม	
3. ประเทศลาว	เรียกชื่อว่า <i>เซียงเมียง</i>
4. ประเทศพม่า	เรียกชื่อว่า <i>งะเถ็ดโต๋ งะโหญ่ และ</i>
<i>สะก้าตัวชั่ว</i>

5. ประเทศอินโดนีเซีย	}	เรียกชื่อว่า อาบนาวาส (Abu Nawas)
6. ประเทศมาเลเซีย		
7. ประเทศสิงคโปร์		
8. ประเทศฟิลิปปินส์		เรียกชื่อว่า ฮวน ปูซอง (Juan Pusong)

4.1 นิทานศรีธนญชัยของราชอาณาจักรกัมพูชา

นิทานเรื่องนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในราชอาณาจักรกัมพูชามาก เพราะปรากฏว่าได้มีการบรรจุนิทานเรื่องนี้ไว้ในหลักสูตรการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6¹ ดังนั้น เรื่องราวของ “ธนัญชัย” จึงเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของประชาชนทั่วไป แม้ส่วนใหญ่จะไม่สามารถจำเรื่องราวของ “ธนัญชัย” ได้หมดทุกตอน เรื่องนี้ได้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรหลายสำนวน ในอารัมภกถาของนิทานธนัญชัยสำนวนหนึ่ง ซึ่งปณณาลัทธิพุทธศาสนบัณฑิตของกัมพูชา พิมพ์ออกเผยแพร่ ระบุว่านิทานนี้ในประเทศกัมพูชามีอยู่ทั้งหมด 3 สำนวน² คือ

1. สำนวนที่เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว เขียนขึ้นจากการจดจำสืบทอดกันมา และได้พิมพ์ออกสำเนาเผยแพร่เมื่อ ค.ศ.1887 ตรงกับ พ.ศ.2440 ไม่ปรากฏชื่อผู้นิพนธ์

¹ Histoire De Thnenh-Chey (Phnom-Penh : Editions de l’Institut Bouddhique, 1964), หน้า ข. และในปัจจุบันแบบเรียนชั้น 8 และชั้น 9 ของราชอาณาจักรกัมพูชายังให้อ่านนิทานเรื่องธนัญชัยอยู่

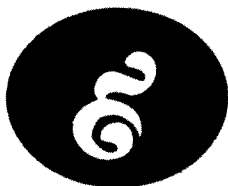
² เพิ่งอ้าง, หน้า ข.-ค.

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

កងអក្ខរាវិរុទ្ធ

អក្ខរសិល្ប៍

ថ្នាក់ទី

ក្រសួងអប់រំយុវជន និង កីឡា

ស្របតាមកម្មវិធីសិក្សាឆ្នាំ ១៩៩៦-១៩៩៧

បកប្រែបែប "អក្ខរសិល្ប៍" ថ្នាក់ ៩ ដោយក្រុមការងារអប់រំយុវជននិងកីឡា
 ក្រុមការងារអប់រំយុវជននិងកីឡា តាមកម្មវិធីសិក្សាថ្មី គ.ស.១៩៩៦-១៩៩៧
 ដែល "អក្ខរសិល្ប៍" ជាផ្នែកមួយនៃការអប់រំយុវជននិងកីឡា

2. ส่วนวนที่เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ จารลงในใบลานมี 2 ผูก ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่ระบุว่าแต่งเมื่อวันอาทิตย์ แรม 11 ค่ำ เดือน 9 ปีวอก สัมฤทธิศก ตรงกับ พ.ศ.2451 และ ค.ศ.1908

3. ส่วนวนที่เป็นคำประพันธ์ร้อยแก้ว ระบุไว้ในอารัมภกถาของเรื่องว่า แต่งตามส่วนวนที่เป็นร่าย ส่วนวนนี้พิมพ์ลงในหนังสือรายปักษ์ชื่อ ทศนาวดี วิชาสถานพุทธศาสนบัณฑิตพิมพ์เผยแพร่เมื่อ ค.ศ.1936 (พ.ศ.2479) ค.ศ.1938 (พ.ศ.2481) และ ค.ศ.1939 (พ.ศ.2482) และ ค.ศ.1964 (พ.ศ.2507) ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ธัญชัย” ส่วนวนนี้พิมพ์เป็นภาษาเขมร³

นิทาน “ธัญชัย” ส่วนวนนี้ไม่ได้ระบุให้แน่นอนว่า ฉากของเรื่อง คือประเทศใดหรือเมืองใด แต่เมื่ออ่านแล้วก็เข้าใจว่าฉากของเรื่องนี่คือ ราชอาณาจักรกัมพูชา นอกจากนั้นยังไม่ได้ระบุว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องนี้ เกิดในสมัยของพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดของกัมพูชา ทั้งยังไม่ได้ระบุชื่อบิดา มารดาของธัญชัยไว้ด้วย ลักษณะเช่นนี้ตรงกับลักษณะของนิทานทั่วไปซึ่ง ถือว่าเป็นเรื่องสมมุติ ในบางกรณีจึงไม่จำเป็นต้องบ่งชื่อตัวละครบางตัว ทั้งนี้ก็ ไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียไป หรือขาดใจความไปแต่อย่างใด

เนื้อเรื่องกล่าวตั้งแต่กำเนิดของธัญชัยว่า เกิดในตระกูลที่ยากจน เมื่อ เติบโตขึ้นได้เข้ามารับราชการ เหตุการณ์ดำเนินไปตามลำดับและจบลงตอนที่ ธัญชัยถึงแก่กรรม ผู้เขียนได้ประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามลำดับ ดังนี้

- แม่ (ธัญชัย) ผันว่าเก็บลูกมะพร้าวได้ลูกหนึ่ง และเห็นพระจันทร์ วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ จึงไปให้โหรทำนาย โหรไม่อยู่กรรยาโหรทำนายแทนว่าจะได้ บุตรชายซึ่งต่อไปจะต้องเป็นเจ้า (ทาส) แต่ในความเป็นจริงจะได้เป็นกษัตริย์

³ ผู้เขียนได้รับความกรุณาจากพระมหาบุญศักดิ์ รัตนวงศ์ วัดชินโรส กรุงเทพมหานคร แปลเป็นภาษาไทย

- ธนัญชัยโตขึ้น อายุประมาณ 7 ขวบ ช่วยเก็บหลอดด้าย (กระสวย) ให้ภรรยาของเศรษฐี โดยมีข้อแลกเปลี่ยนว่าภรรยาของเศรษฐีจะให้ข้าวเฒ่าจำนวนมากแก่ธนัญชัย ครั้นภรรยาเศรษฐีให้ข้าวเฒ่าเต็มถึง 1 กระจาด ธนัญชัยก็ทวงอีก ในที่สุดเศรษฐีมาช่วยแก้ปัญหาโดยเอากระดังมาใบหนึ่ง แล้วให้เอาข้าวเฒ่ามาวางไว้ในกระดังเป็น 2 กอง ให้ธนัญชัยเลือก ว่ากองไหนมากกว่ากันก็ให้เอากองนั้นไป ธนัญชัยจึงรู้ว่าแพ้ว (ปัญญา) เศรษฐี

- ธนัญชัยคิดแก้แค้น โดยจะเอาชนะปัญญาเศรษฐีให้ได้ จึงให้แม่ขายตนให้เป็นทาสของเศรษฐี

- เศรษฐีให้ธนัญชัยถือถั่วหมากตามหลังคนไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ธนัญชัยเดินตามไม่ทันเพราะกลัวหมากตก ต่อมาเศรษฐีสั่งให้ตามมาให้ทัน ธนัญชัยทำหมากหกหมด เศรษฐีจึงสั่งให้เก็บของที่ตกให้หมด วันต่อมา ธนัญชัยเดินตามหลัง ม้าที่เศรษฐีขี่ถ่ายออกมา ธนัญชัยก็เก็บใส่ถาดหมาก เมื่อเศรษฐีอยากกินหมาก ก็เห็นมีแต่จี้ม้าเต็มไปหมด

- เศรษฐีให้ไปดูแลไร่ ธนัญชัยดูแลเฉพาะไร่ วัควายกินผักในไร่หมด

- เศรษฐีให้ไปเลี้ยงวัว ธนัญชัยบอกเศรษฐีว่าตนไม่มีเมีย ฉะนั้นจะขอเอาวัวตัวเมียที่มีเป็นเมียทั้งหมด เมื่อวัวตัวผู้ตัวใดเข้ามาหาวัวตัวเมีย ธนัญชัยก็จับวัวตัวผู้มัดไว้ เจ้าของมาขอคืนก็ไม่ยอมให้ จะให้ก็ต่อเมื่อเอาเงินมาให้ ธนัญชัย บุคคลเหล่านั้นจึงไปฟ้องเศรษฐี เศรษฐีให้คนไปตามธนัญชัยมา ธนัญชัยก็กลับพูดว่า กำลังจะมาฟ้องเศรษฐีว่าวัวตัวผู้มาเกี่ยววัวตัวเมียของตน เศรษฐีจึงเปลี่ยนหน้าที่ให้ธนัญชัยใหม่ โดยให้มาทำงานบ้าน

- ภรรยาเศรษฐีให้ไปตามสามีมานกินข้าว ธนัญชัยตะโกนเรียกเสียงดัง เศรษฐีปารามให้พูดเบา ๆ

- เกิดไฟไหม้ ภรรยาเศรษฐีให้ไปตามสามี ธนัญชัยก็เดินพูดไปอย่างค่อย ๆ และกระซิบบอกเศรษฐี

- เศรษฐีให้เก็บของเบา ๆ ไปรักษาให้ปลอดภัย ธนัญชัยก็เก็บแต่รังไก่อี๋เบา ๆ ไป

- เศรษฐีให้ไปหาต้นไฟ ธนัญชัยตัดเอาไฟมาให้ เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งไฟ

- เศรษฐีพาเข้าเฝ้าถวายตัวกับพระเจ้าแผ่นดิน

- พระเจ้าแผ่นดินให้ธนัญชัยลองโกหก ธนัญชัยจึงกราบทูลว่าต้องให้มหาดเล็กไปเอาตำราโกหกที่บ้าน มหาดเล็กกลับมาบอกว่าไม่มี ครั้นพระเจ้าแผ่นดินถาม ธนัญชัยก็บอกว่า นี่เป็นการทดลองโกหกให้ดู

- พระเจ้าแผ่นดินทดลองปัญญาอีก โดยเสด็จไปทำน้ำกระชับให้พวกมหาดเล็กแอบเอาไข่ไก่มาไว้คนละฟอง โดยไม่ให้ธนัญชัยรู้ เมื่อพระองค์สั่งให้ดำนํ้าโผล่ขึ้นมาให้พูดว่า ตึกตอด ออกไข่ 1 ฟองถวาย ธนัญชัยไม่มีไข่ถวาย แก่ตัวว่าเป็นไก่ตัวผู้

- พระเจ้าแผ่นดินประพาสป่า พระราชทานช้างแก่ซึ่งเดินไม่ไหวให้ธนัญชัยขี่ตามให้ทัน ธนัญชัยใช้วิธีเอาผ้ามาผูกไม้เป็นกระโถง แล้วใช้ไม้ถ่อช้างมา แต่ก็มีช้าง เมื่อให้เหตุผล พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ว่าอะไร

- พระเจ้าแผ่นดินประพาสป่า สั่งให้ทุกคนขี่ม้าตามเสด็จ แต่ไม่ให้บอกธนัญชัย พอถึงเวลาเสด็จ พระเจ้าแผ่นดินก็ให้ธนัญชัยตามเสด็จด้วย และบอกว่าถ้าไม่มีม้าขี่ไปจะต้องถูกลงโทษธนัญชัยไปหาว่าไม่ได้เพราะไม่มีใครให้ธนัญชัยแก้ปัญหาโดยเอาม้าหมากรุกมากำไว้ในมือแล้ววิ่งตามไป

- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปทำความสะอาดได้ขุนพระตำหนัก ธนัญชัยทำอุบายดำนางสนม ธนัญชัยแก้ตัวว่าค่าแรงม่ม พระเจ้าแผ่นดินจึงไม่ให้ไปทำความสะอาดอีก

- พระเจ้าแผ่นดินแกล้งให้ธนัญชัยหาไก่มาชนกับพระองค์ และห้ามไม่ให้ผู้ใดขายไก่ให้ธนัญชัย ธนัญชัยรู้ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะทดลองปัญญา

จึงเอาลูกไก่ซึ่งเพิ่งจะมีขนปีกออกใหม่ แล้วเอาผ้าขาวห่อไว้ เมื่อถึงเวลาก็ปล่อยลูกไก่ลงไป ลูกไก่เห็นไก่ตัวใหญ่ เข้าใจว่าเป็นแม่ของมันจึงวิ่งเข้าไปอยู่ใต้ท้องไก่ตัวใหญ่ ไก่ตัวใหญ่รำคาญจึงวิ่งหนีไป หนัญชยก็ร้องว่าไก่ตัวใหญ่แพ้แล้ว

- พระเจ้าแผ่นดินโกธร จึงให้หนัญชยเอากระบือมาชน และห้ามไม่ให้ผู้ใดขายหรือให้กระบือแก่หนัญชย หนัญชยจึงเอาลูกกระบือซึ่งเพิ่งคลอดได้ 10 วันมาแทน เมื่อปล่อยลง ลูกกระบือคิดว่ากระบือตัวใหญ่เป็นแม่จึงเข้าไปอมอวัยวะเพศ กระบือตัวใหญ่จึงกระโดดวิ่งหนีไป หนัญชยก็ร้องว่า กระบือตัวใหญ่แพ้แล้ว

- พระเจ้าแผ่นดินทั้งโกธรและอับอาย ห้ามหนัญชยเข้าเฝ้า ฝ่ายหนัญชยก็บอกแก่อำมาตย์ทั้งหลายว่า ในวันพระนี้พระเจ้าแผ่นดินต้องเรียกคนเข้าเฝ้าแน่ เมื่อถึงวันพระ หนัญชยมาดักสมการก่อนจะเข้าวัง แล้วพูดว่า “มองดูไปที่เส้นผมของกระผมเหมือนนกยูง มองดูไปที่หน้าสมการรู้สึกว่าได้ดีกว่าตะโพกผม” สมการโกรธไปฟ้องพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินจึงเรียกหนัญชยเข้าเฝ้า หนัญชยก็พูดแก้ตัวว่า “มองดูไปที่เส้นผมของใต้ฝ่าพระบาทเหมือนผมนกยูง มองดูไปที่หน้าสมการรู้สึกว่าได้ดีกว่าตะโพกของข้าพระพุทธเจ้า” หนัญชยจึงรอดตัว

- พระเจ้าแผ่นดินให้นางสนมไปถ่ายอุจจาระรดบ้านหนัญชย หนัญชยหาเหตุติฉินางสนมเพราะไม่ได้อุจจาระอย่างเดียว แต่ปัสสาวะและผายลมด้วย โดยอ้างว่านางสนมทำผิดรับสั่ง พระเจ้าแผ่นดินจึงเอาผิดไม่ได้

- พระเจ้ากรุงจีนมาลองปัญญาหนัญชยโดยทำพนันให้ทายว่าแดงหรือดำ 3 ผลนั้น แต่ละผลมีกี่เมล็ด อีกปัญหาหนึ่งมีว่า ทำอย่างไรจึงจะเก็บรักษาเนื้อหมู 1 ชั่ง ให้สดได้ใน 2 ปี ให้แกนกระดูก 1 ตัว ให้พอกกับคนที่อยู่ในเรือ 500 ลำสำเภากินได้ ให้ทำสมอ 500 อันใน 1 วัน สมอหนึ่งให้ใหญ่เท่ากับ

มือจับได้ 3 หน ถ้านักปราชญ์เมืองเขมรตายถูกจะยกสำเภา 500 ลำให้ ถ้าตายผิดจะเอาเขมรเป็นเมืองขึ้น ธนัญชัยกลัวมัวใจว่าคงจะแก้ปริศนานี้ไม่ได้ ซึ่งก็คงต้องถูกประหารชีวิต จึงคิดจะไปกระโดดน้ำตาย บังเอิญดำน้ำไปโผล่ที่เรือสำเภาจีน และได้ยินคำตอบของปริศนาทั้งหมด ธนัญชัยจึงแก้ปัญหาได้

ปัญหาที่ 1 ตอบว่า แดงโมผลที่ 1 มี 1 เม็ด ผลที่ 2 มี 2 เม็ด ผลที่ 3 มี 3 เม็ด

ปัญหาที่ 2 ตอบว่า เวลาจะถึงสิ้นปีเก่า 1 วัน เท่ากับ 1 ปี วันขึ้นปีใหม่ 1 วัน เท่ากับ 1 ปี ก็จะเป็น 2 ปีพอดี

ปัญหาที่ 3 ตอบว่า ถ้าหากพวกคนจีนสามารถเอาเข็มสำหรับเย็บผ้ามาทูปเป็นขวานใหญ่ 1 เล่มได้ เขาก็สามารถเอาขวานนั้นไปผ่านกกระเจาบเอาเนื้อไปแกงให้กินได้

ปัญหาที่ 4 วิธีทำคือถ้าพวกคนจีนสามารถเอาเถาถ่านของสมอที่ทำด้วยฟางไปทอดผูกกับเรือได้ เขาก็จะทำสมอ 500 อันให้เสร็จภายใน 1 วันได้

- พระเจ้าแผ่นดินกลัวธนัญชัยแย่งราชสมบัติจึงให้ไปอยู่เมืองชายทะเล
- ธนัญชัยเก็บภาษีอากรราษฎรที่นำเรือสำเภาไปตามทะเลและแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ธนัญชัยทำสถานที่ไว้โดยเอาไม้ไผ่มาสานเป็นรูปม้อซี่ ถ้าผู้ใดเห็นเครื่องหมายจะต้องเข้ามาชี้แจงจึงไม่มีความผิด นอกจากนั้นธนัญชัยยังได้ไปตรวจตราตามแม่น้ำลำคลองและเกาะต่าง ๆ ว่าที่ใดพอจะทำการปรังได้ เมื่อตรวจดูแล้วก็ตั้งชื่อสถานที่เหล่านั้นไว้ด้วย ส่วนทุ่งทางใต้ให้ชื่อว่า ทุ่งหวาน เพราะกว้างขวางพอจะหวานแกลบทำนาได้ ส่วนทะเล ธนัญชัยตั้งชื่อว่า ทุ่งโคลน แล้วเอาแกลบไปหวานไว้เต็มทุ่งถ้าผู้ใดพายเรือผ่านมาทำให้ดินขาวเสียหาย จะต้องชดใช้เป็นเงิน 30 ตำลึง ต่อเรือ 1 ลำ คน 1 คน

- ราษฎรไปฟ้องพระเจ้าแผ่นดินว่าธนัญชัยเรียกเก็บภาษีอากรเกี่ยวนาอากรเรือ ภาษีการค้าขาย และอื่น ๆ มากมาย พระเจ้าแผ่นดินจึงเรียก

ธนัญชัยกลับ ธนัญชัยชี้แจงว่าเมื่อมีประเทศ มีพระเจ้าแผ่นดิน ก็ควรมีพระราชกำหนดกฎหมายเก็บภาษีอากรมาทบนุบำรุงประเทศให้ก้าวหน้า จึงเรียกเก็บภาษีจะเอามาถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินเห็นด้วยแต่บอกว่าที่เก็บมาแล้วเก็บมากเกินไป ต่อไปให้เก็บเพียง 1 บาท

- ธนัญชัยไปขอบาตรพระมา 1 ใบ แล้วเรียกเก็บเงินจากราษฎร

- ราษฎรมาฟ้องอีก พระเจ้าแผ่นดินจึงเรียกธนัญชัยมาเฝ้า และทรงเห็นว่าทำให้บ้านเมืองและราษฎรเดือดร้อน จึงสั่งให้ประหารชีวิต ธนัญชัยเอาตัวรอดมาได้โดยขอร้องว่าตนใกล้ตายแล้ว ถ้าจะหนีก็คงไม่พ้น เพราะมีแต่น้ำทะเล จึงขอให้แก้เครื่องพันธนาการออก และให้ตนไปอยู่ท้ายเรือเพื่อจะร้องเพลงให้พวกเพชฌฆาตสนุกสนาน ธนัญชัยหลอกให้พวกเพชฌฆาตร้องเพลงตาม เมื่อเห็นได้ทีจึงโดดน้ำดำหนีไปบวชเป็นพระ

- พระเจ้ากรุงจีนรู้ว่าประเทศเขมรไม่มีนักปราชญ์แล้ว จึงส่งคนมาทำให้หายปัญญาธรรมะ พระเจ้าแผ่นดินรู้ว่าธนัญชัยไปบวช จึงนิมนต์มาแล้วเล่าความทุกขให้ฟัง พระธนัญชัยจึงสีกมาช่วยแก้ปัญห ในตอนนี้พระราชารเรียกธนัญชัยว่า บัณฑิตธนัญชัย

- ธนัญชัยแก้ปัญหโดยให้หามหาดเล็กมา 4 คน ให้เอาดินสอด่าละลายน้ำจำนวนมากใส่ไปในถาดให้ได้ 4 ถาด แล้วเอากระดานสี่เหลี่ยมมาพร้อมจับปูมาให้ได้ 4 โท แล้วเอากระดาดขาวแผ่นใหญ่ ๆ มา จะทำเป็นปัญหาลวดย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ธนัญชัยเอามาทำเป็นคัมภีร์ โดยเอาปูจุ่มน้ำที่ละลายดินสอด่า แล้วให้เดินไปบนกระดาดสีขาว

- นักปราชญ์จีนถามปัญหมาเป็นปริศนา โดยเอามือชี้ไปบนฟ้า ธนัญชัยก็ชี้ไปที่พระอาทิตย์ นักปราชญ์จีนชี้ไปได้ดิน ธนัญชัยก็แบมือแล้วยกนิ้วตรงไปข้างบน นักปราชญ์จีนชี้ไปข้างล่าง ธนัญชัยก็ชี้มาที่ตัว แล้วนักปราชญ์จีนก็ถามว่า นักปราชญ์จีนชี้ไปแล้วธนัญชัยชี้ตอบนั้น หมายความว่าอย่างไร

ธัญชัยก็ตอบแก้ปัญหาก็ได้ แต่เมื่อมีผู้ใดมาถามวิธีแก้ปัญหาก็จะอธิบายให้ฟังไม่เหมือนกันเลย

- ธัญชัยเกณฑ์เด็ก ๆ ให้มานั่งอ่านคัมภีร์ที่ใช้ปูเดินบนกระดาน ใครจะอ่านอย่างไรก็ได้ พอนักปราชญ์มาเห็นเข้าอ่านไม่ออก จึงยอมรับว่าแพ้ กลับบ้านเมืองไป

- พระเจ้าแผ่นดินจะให้สมบัติ แต่ธัญชัยก็ไม่รับ จึงจะมอบผู้หญิงในวังให้เป็นภรรยา แต่ธัญชัยไม่รับ ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อนั้นไม่ใช่ผู้หญิง (ศรี) จึงจะขอไปสืบทอดผู้หญิงที่เป็น “ศรี” เอง

- ธัญชัยพบผู้หญิงที่ตนเห็นว่าเป็น “ศรี” ผู้หญิงนี้ชื่อนางสาวสวัสดิ์ (เทพ) เพราะนางฉลาดและมีสติปัญญา ตอบคำถามธัญชัยได้อย่างเฉลียวฉลาดมีไหวพริบ ธัญชัยจึงจัดงานตามประเพณีนิยม

- ธัญชัยทำอุบายทำพนันพวกอำมาตย์เพื่อให้ได้เงินมาใช้โดยพนันว่าเขาสามารถทำให้พระเจ้าแผ่นดินทำตามรับสั่งได้

- พระเจ้าแผ่นดินหลงกล หันหลังตามคำขอของธัญชัย ซึ่งธัญชัยบอกว่าพระเจ้าแผ่นดินทำตามที่เขาสั่งแล้ว

- พระราชาและอำมาตย์ที่เสียเงิน โกรธธัญชัย จึงมาปรึกษากันว่าธัญชัยทำให้เกิดเรื่องยุ่งยากนานาประการ ในที่สุดให้เนรเทศไปเมืองจีน เพราะคนจีนนั้นเกลียดธัญชัยมาก

- เมื่อไปถึงเมืองจีน ธัญชัยทำขนมขาย มีลักษณะเป็นขนมเส้นยาว ๆ และมีรสอร่อย

- พระเจ้ากรุงจีนสนใจเรียกให้เข้าเฝ้า ธัญชัยทูลว่าขนมนี้เรียก ขนมป้อน ทั้งนี้เพราะธัญชัยอยากดูหน้าพระเจ้ากรุงจีน จึงคิดอุบายกราบทูลวิธีรับประทานขนมนี้ว่าต้องงยหน้าอ้าปากยกมือให้สูง ๆ แล้ววางให้เข้าปาก

- พระเจ้ากรุงจีนโกรธที่ถูกหลอก จึงสั่งให้นำตัวไปขังในคุกเย็น แต่

เอาตัวรอดมาได้โดยขวนนักรโศกในห้องชกต่อยกัน

- ธนัญชัยทำว้าวัยกษัตริย์ และชักเฉพาะเวลากลางคืน เมื่อว่าว ถูกลมก็มีเสียงประหลาด พระเจ้ากรุงจีนเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์ประหลาด โทษทายว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นเพราะนักปราชญ์เขมรถูกเนรเทศมาอยู่ และถูกขังอยู่ในคุกมืด จึงจะเกิดเหตุร้ายขึ้น ฉะนั้นต้องปล่อยตัวไป ธนัญชัยจึงได้กลับบ้านเมืองของตน ก่อนกลับธนัญชัยมอบว่าวยักษ์ให้ จึงมีว่าวในจีนและเขมร ตั้งแต่นั้นมา และพระเจ้าแผ่นดินได้ให้เรือสำเภาและชาวจีนมาด้วย 100 คน ดังนั้นจึงมีคนจีนอยู่ในเขมรตั้งแต่นั้นมา

- ธนัญชัยป่วยด้วยโรคชรา พระเจ้าแผ่นดินไปเยี่ยม ธนัญชัยก็ให้ พระองค์เข้ามาใกล้ ๆ แล้วกระซิบข้อความว่า “เมื่อพระองค์เสวยปลา อย่าทิ้ง ครีบก้น เมื่อพระองค์เสวยปลาจะโด อย่าทิ้งเหงือกมัน” เมื่อพระราชากลับไป ทรงรับสั่งว่าธนัญชัยคงพูดเล่น แต่อำมาตย์พากันคิดว่าธนัญชัยเป็นนักปราชญ์ คงไม่ได้พูดเล่น ๆ เป็นแน่

- เมื่อใกล้ตาย ธนัญชัยสั่งให้ภรรยาเอาไม้แหลม ๆ มาปักไว้ที่หลุมศพ ของตน พวกที่เกลียดธนัญชัยเมื่อรู้ว่าเขาตายก็สั่งให้คนของตนไปอุจจาระใส่ที่ หลุมศพ จึงถูกไม้ที่ปักไว้ได้รับบาดเจ็บไปตาม ๆ กัน

อนึ่ง นิทานเรื่องนี้ของราชอาณาจักรกัมพูชายังมีฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ เป็นภาษาฝรั่งเศสอีก 2 ฉบับ คือ

1. *La merveilleuse histoire de Thmenh Chey l'Astucieux.*

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง จัดพิมพ์โดย “Fance-Asie” เมื่อปี ค.ศ.1956 (พ.ศ.2502) พิมพ์ที่เมืองไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม

ผู้เขียนได้ศึกษาเนื้อหาของนิทานนี้แล้ว พบว่า เถมนุชย ฉบับภาษา ฝรั่งเศสสำนวนนี้น่าจะแปลมาจากฉบับที่เป็นภาษาเขมร บัณฑิตยพุทธศาสนา บัณฑิตกัมพูชาพิมพ์ออกเผยแพร่อีกทีหนึ่ง เพราะปรากฏว่ามีเนื้อหาตรงกัน

ทุกประการ

2. *L'histoire de Thmenn Chey le Sage* เป็นฉบับพิมพ์อัดสำเนาเรียบเรียงโดย วันดี โกน (Vandy Kaonn) และจัดพิมพ์โดย วอง เนียง (Vorng Neang) นักศึกษาคณะอักษรศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ กรุงพนมเปญ หนังสือนี้ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

ผู้เขียนศึกษาแล้วพบว่า เนื้อหาในเรื่อง *ธมณูชย* นี้ไม่แตกต่างไปจาก *ธมณูชย* ฉบับที่เป็นภาษาเขมร แต่ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือบทวิจารณ์เกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้ของวันดี โกน ซึ่งจะขอลำไว้ในตอนท้ายของบทนี้

4.2 นิทานศรีธนญชัยของประเทศเวียดนาม

เนื่องจากนิทานศรีธนญชัยฉบับที่พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาฝรั่งเศสของราชอาณาจักรกัมพูชา เรื่อง “*La merveilleuse histoire de Thmenh Che l’Astucieux*” ดังกล่าวแล้วพิมพ์ที่เมืองไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่านิทานเรื่องนี้น่าจะมีการเล่าสู่กันฟังในประเทศเวียดนามด้วย และด้วยเหตุนี้นิทานศรีธนญชัยสำนวนนี้มีเนื้อหาเหมือนกับที่เป็นฉบับภาษาเขมร ผู้เขียนจึงจะไม่ขอลำเนื้อหาให้เป็นการซ้ำอีก

4.3 นิทานศรีธนญชัยของประเทศลาว

เรื่องศรีธนญชัยที่ปรากฏในประเทศลาวนั้น รู้จักกันในชื่อของ “เชียงเหมียง” ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับนิทานศรีธนญชัยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย นิทานเรื่องนี้สำนวนที่จารลงในใบลานไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองซึ่งนำมาขับเป็นทำนองร้องได้ เรียกว่า

“เพลงขับเรื่องเชียงเหมียง” ส่วนสำนวนที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว มีทั้งสำนวนที่เป็นภาษาลาว และสำนวนที่เป็นภาษาฝรั่งเศส ใช้ชื่อเรื่องว่า “*Les contes de xieng mieng*” แปลและเรียบเรียงโดยคนลาวชื่อ บุญธัญ วงศ์รัก (Bounthan Wong Hack)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้ทั้งฉบับที่เป็นภาษาลาวและฉบับภาษาฝรั่งเศสประกอบการวิจัยด้วย และจากการศึกษาเรื่องเชียงเหมียงฉบับภาษาลาวแล้ว ผู้เขียนพบว่า นิทานเรื่องนี้ของลาวและนิทานเชียงเหมียงของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือฉบับที่ตีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริกัษณ์ธรรมกิตติ สีลา จูติธมฺโม นั้นมีลักษณะที่เหมือนกันทุกประการ ทั้งด้านถ้อยคำที่ใช้ รูปแบบของคำประพันธ์และเนื้อหา ฉะนั้นผู้เขียนจึงจะไม่ขอกล่าวถึงนิทานเรื่องเชียงเหมียงฉบับที่เขียนเป็นภาษาลาวอีก

สำหรับเรื่องเชียงเหมียงฉบับภาษาฝรั่งเศส ผู้เขียนพบว่าเรื่องราวส่วนใหญ่ของนิทานนี้กับฉบับภาษาลาว มีลักษณะด้านเนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์เหมือนกัน ผู้เขียนจึงจะไม่ทำประมวลเหตุการณ์ของฉบับภาษาฝรั่งเศสไว้อีกเช่นกัน ส่วนข้อแตกต่างของฉบับภาษาลาวและภาษาฝรั่งเศสนั้นพบว่า มีความแตกต่างในด้านโวหารเชิงพรรณนา สำนวนที่เป็นภาษาฝรั่งเศสมีการเสริมแต่งข้อความให้มีลักษณะเป็นนิยายมากขึ้น เช่นมีการบรรยายสภาพเมืองทวาราวดี ซึ่งเป็นฉากของเรื่องอย่างงดงามดังนี้

Les seigneurie de Thavaravadi s'etendait aux bords d'un fleuve qui, venant des montagnes lointaines, coulait doucement ses eaux a travers une plaine fertile. Une haute muraille surmontee de tourelles et de crenaux l'entourait et la protegeait de tous cotes. On y avait perce

*quelques grandes portes pour communiquer avec les regions avoisinantes et faciliter les echanges commerciaux qui se faisaient par le fleuve.*⁴

อาณาเขตของนครทวารวดี แผลออกไปจรดริมฝั่งแม่น้ำสายหนึ่ง ซึ่งไหลมาแต่ทิวเขาที่ห่างไกล แม่น้ำสายนี้ไหลเอื่อย ๆ ตัดผ่าน ที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ นครนี้มีกำแพงสูงใหญ่ ยอดเป็นป้อมยาม และใบเสมากำแพงนี้โอบล้อมรอบนครปกป้องภัยอันตรายอัน จะมาจู่โจมจากทุกด้าน เว้นเห็นช่องประตูใหญ่ไว้สองสามแห่ง เพื่อเป็นทางคมนาคมติดต่อกับอาณาบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง และ เพื่อให้สะดวกแก่การค้าขายแลกเปลี่ยนซึ่งกระทำกันทางน้ำ

นอกจากนั้นยังมีบทชมธรรมชาติ บทนิราศ บทเกี้ยวพาราสี และให้ รายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมมากกว่าสำนวนที่เป็นภาษาลาว

ด้านความเป็นมาเกี่ยวกับนิทาน “เชียงเหมี้ยง” ของลาว นายบุญธัญ วงศ์รัก ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า ลาวได้นิทานเรื่องนี้มาจากไทยนั่นเอง โดยให้ เหตุผลสนับสนุน 2 ประการ คือ ประการแรก ฉากของเรื่องที่กล่าวถึงเป็น ฉากที่เกิดขึ้นในประเทศไทย คือ เมืองทวารวดี ซึ่งหมายถึงกรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงเก่าของไทย ประการที่สอง เป็นหลักฐานด้านมุขปาฐะ โดยเล่า สืบกันมาว่า คนไทยตีเมืองเวียงจันทน์ได้ ก็ด้วยปัญญาของเชียงเหมี้ยงทูล

⁴ Bounthan, Wonghack “Les Contes de xieng mieng,” in *Bulletin des Amis do Royaume Lao* (No.7-8), Vientiane Laos : Semestrille d’Etudes Culturelle sur le Loas, 1972. p.3

ล่อลวงให้กษัตริย์เวียงจันทน์อุดหนุนเมืองให้หมด ทั้งนี้เพื่อมิให้น้ำจากแม่น้ำเข้ามาช่วยป้องกันเมืองได้ดังเช่นครั้งก่อน ๆ ฉะนั้นเวียงจันทน์จึงต้องเสียเมืองแก่ไทย เพราะปัญญาของเชียงเหมียยังดังกล่าว⁵

ข้อสันนิษฐานของนายบุญธัญ วงศ์รัก นับว่าเป็นแง่คิดในทางประวัติศาสตร์ในลักษณะของตำนาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนลาวเชื่อว่า เชียงเหมียยังมีตัวตนจริง นับว่าเป็นข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของเรื่องเชียงเหมียที่น่าสนใจทีเดียว แต่เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนมิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะสืบค้นที่มาของนิทานเรื่องนี้ จึงจะไม่ขอยกประเด็นนี้ขึ้นมาอภิปราย

4.4 นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของประเทศพม่า

นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของประเทศพม่าที่ใช้ชื่อเรื่องว่า *งะเถ็ดไต่ งะใหญ่ และสะก้าตัวซ้า*⁶ อันเป็นชื่อของตัวละครซึ่งมีอยู่ 3 คนนั้น ต้นฉบับของนิทานดังกล่าวตีพิมพ์เป็นภาษาพม่า นิทานนี้ อุบลรัตน์ พันธุ์มินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้พบหนังสือเรื่องดังกล่าวที่เกาะสอง (วิกตอเรียพอยท์) ฝั่งตรงข้าม จังหวัดระนอง ในเดือนพฤศจิกายน 2537 หนังสือดังกล่าวมี 171 หน้า ซึ่ง อุบลรัตน์ พันธุ์มินทร์ ได้นำมาแปลจำนวน 26 หน้า และเนื้อหาของเรื่อง

⁵ Ibid., pp. 46-47.

⁶ เถ็ดไต่ หมายถึงผู้มีมือสั้น หรือไอ้มือสั้น [งะ = ไอ้ (เป็นคำเรียกคน) (เถ็ดไต่ = มือสั้น) งะใหญ่ หมายถึง ผู้มีผิวสีน้ำตาลหรือสีคล้ำ (ใหญ่ = สีน้ำตาล) สะก้าตัวซ้า หมายถึง ผู้สามารถใช้ปัญญาไหวพริบด้วยถ้อยคำ (สะก้า = คำพูด ตัวซ้า = การใช้คำพูดขอกินไปเรื่อย ๆ ไป] (สัมภาษณ์ อุบลรัตน์ พันธุ์มินทร์, 23 เมษายน 2540)

ดังกล่าวพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือรำลึกพระคุณ⁷ นอกจากนี้ อุบลรัตน์ พันธุมินทร์ ยังได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับนิทานพม่าเรื่องดังกล่าวว่า

บทนำของนิทานพม่าเรื่องนี้เกริ่นให้ทราบว่า ตัวละครทั้งสามเป็น เด็กวัด จะแล้ดไต่ จะใหญ่ มาอยู่วัดก่อน สะก้าตัวข้ามาอยู่ที่หลัง จะแล้ดไต่กับจะใหญ่มีความฉลาดพอกัน ส่วนสะก้าตัวข้านั้น ฉลาดกว่าสองคนแรก ครั้งใดที่จะแล้ดไต่ จะใหญ่อุบจนปัญญา ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ สะก้าตัวข้าจะช่วยแก้ไข⁸

อนึ่ง ตัวละครทั้งสามดังกล่าวข้างต้นเป็นคนมีปัญญาไหวพริบแบบ ฉลาดแกมโกง แต่จากข้อมูลนิทานพม่าเรื่องดังกล่าวที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ทำให้เห็นว่า เรื่องราวตัวละครที่มีเหตุการณ์หรือแสดงพฤติกรรมที่คล้ายคลึง หรือตรงกับเรื่องศรีธนญชัยของไทยก็คือ เรื่องของสะก้าตัวข้า ทั้งนี้ได้พบว่า เนื้อความส่วนใหญ่มีความเหมือนคล้ายกับเรื่องศรีธนญชัยของภาคกลางมาก อย่างไรก็ตามเพื่อให้ทราบเรื่องราวของคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงทั้ง สามคนดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอนำเรื่องราวหรือเหตุการณ์ของแต่ละตอนซึ่ง ได้เล่าโดยบอกชื่อบทตอนไว้ด้วยมาแสดงไว้ตามลำดับดังนี้

⁷ อุบลรัตน์ พันธุมินทร์ “จะแล้ดไต่ จะใหญ่ และสะก้าตัวข้า (ศรีธนญชัย ฉบับพม่า)”, ใน รำลึกพระคุณ (เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), หน้า 273-287.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 274-275

(1) ตอนดาบแลกเกลือ

งะแล็ดโต เป็นกำพร้าบิดามารดามาตั้งแต่เด็ก จึงเป็นคนไร้ญาติขาดมิตรและไร้ทรัพย์ แต่เป็นคนฉลาดมีปัญญา จึงตัดสินใจที่จะไปแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า ดังนั้นเขาจึงคิดว่าเขาไม่ควรเดินทางไปแสวงโชคมือเปล่า เขาจึงเดินหาสิ่งที่จะพอเป็นสมบัติติดตัวไปได้ นั่นคือเขาเก็บกระบุงเก่า ๆ ได้ 2 ใบ แล้วจึงโกยทรายใส่กระบุงทั้งสองจนเกือบเต็ม แล้วไปซื้อเกลือมาโรยทับหน้าทรายอีกทีหนึ่ง แล้วจึงออกเดินทางไปตอนรุ่งเช้า

ฝ่ายงะใหญ่ก็น้อยอกหมู่บ้านหนึ่งและมีชีวิตที่ไม่แตกต่างจากงะแล็ดโต เขาจึงคิดจะไปแสวงหาชีวิตใหม่ที่ดีกว่าเช่นกัน ก่อนออกเดินทางเขาได้เอาไม้ตาลมาเหลาเป็นดาบและทาสีให้เหมือนดาบจริง พร้อมกันนั้นเขาได้หาไม้ไผ่มาทำเป็นด้ามดาบและฝักดาบด้วย เมื่อเดินทางเขาถือดาบจริงไว้ในมือด้านหนึ่ง และหอบดาบที่ทำปลอมไปด้วย

เมื่องะแล็ดโตและงะใหญ่ ได้มาพบกัน จึงตกลงแลกสินค้ากัน เพราะต่างคนต่างก็คิดจะหลอกเอาสินค้าของอีกคนหนึ่ง เนื่องจากคิดว่าสินค้าของอีกคนหนึ่งนั้นเป็นของดี แต่ในที่สุดทั้งสองก็ทราบความจริงว่าไม่มีผู้ใดเสียเปรียบ และต่างก็เป็นผู้มีปัญญา จึงตกลงเป็นสหายรักเพื่อร่วมมือช่วยเหลือกัน

(2) มะระลูกนี้ใหญ่จริง ๆ

ทั้งสองคนร่วมเดินทางกันต่อไป และเนื่องจากยังไม่ได้รับประทานอะไรกันเลย จึงรู้สึกหิวมาก งะใหญ่นึกขึ้นได้ว่าบริเวณที่ตนทิ้งกระบุงเกลือไว้มีวัดอยู่วัดหนึ่ง ซึ่งมีต้นขนุนที่กำลังออกลูกน่ารับประทาน แต่เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นคนขี้เหนียว ขี้โมโหและชอบคนยกยอ ทั้งสองจึงพยายามหาทางที่จะให้เจ้าอาวาสอนุญาติให้ตนรับประทานขนุน โดยแกล้งทำเป็นกลัวสุนัขจรู้นบ้านที่ตั้งอยู่หน้าบ้านใด ทั้งนี้ก็เพื่อจะขอเจ้าอาวาสว่าสามารถปั้นสุนัขได้ดียิ่ง จนดู

ไม่ออกกว่าเป็นรูปปั้นของสุนัข แล้วแกล้งทำเป็นขอเจ้าอาวาสว่า นกแก้วที่เห็น นั้นปั้นได้เหมือนจริงมาก ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วเป็นนกแก้วจริง ๆ คำพูดของทั้งสองคนถูกใจเจ้าอาวาสมาก ท่านจึงยกขนมมาให้รับประทาน แต่ทั้งสองก็ไม่พอใจ จึงหาอุบายที่จะได้รับประทานขนุน จึงแกล้งยกขอเจ้าอาวาสว่าปลูกได้งามมาก ไม่เคยเห็นว่าที่ใดมีขนุนที่งามเท่านี้ เจ้าอาวาสถูกใจจึงอนุญาตให้รับประทานขนุนได้ครั้งลูก แต่ทั้งสองก็ยังอยากจะได้รับประทานขนุนอีกเพราะอร่อยมาก จึงแกล้งบอกหลวงตาว่า ถ้าเอาไปแกงคงจะหวาน แต่เจ้าอาวาสก็บอกว่า ที่จริงนั้นต้องกินสด ๆ ทำให้คนหนึ่งทั้งสองคนนั้น พูดว่านี่คงเป็นมะระ แต่อีกคนหนึ่งบอกว่านี่เป็นขนุน และเนื่องจากหลวงตา เจ้าอาวาสต้องการให้มีคนยกยอดตน จึงเอ่ยปากให้ทั้งสองคนกินขนุนให้เห็น ต่อหน้า

(3) ที่บ้านอาลักษณ์

เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการกล่าวถึงสะกิด่าตัวซำว่า ในขณะที่มีอายุได้ 10 ขวบ แม่ได้ให้ขนม 3 แผ่นแก่เขาและน้อง แต่เขาไม่ทราบว่าจะแบ่งขนมให้ตัวเองและน้องให้เท่ากันได้อย่างไร บังเอิญ เนมัวจ้อถิ้น ซึ่งเป็นอาลักษณ์เดินผ่านมา จึงช่วยแบ่งขนมให้สะกิด่าตัวซำและน้องได้เท่ากัน ทำให้สะกิด่าตัวซำพอใจมาก และเมื่อแม่กลับจากตลาด เขาก็รีบวิ่งให้แม่พาเขาไปฝากให้อยู่กับอาลักษณ์

วันหนึ่ง อาลักษณ์ต้องเข้าวัง จึงให้สะกิด่าตัวซำถือถ่มหมากตามหลังม้าที่อาลักษณ์ขี่ และสะกิด่าตัวซำก็เดินทางมาถึงช้ามาก อาลักษณ์จึงสั่งว่าต่อไปถ้าเจ้านายไปไหนก็ต้องตามติดอย่าให้คลาดสายตา

วันต่อมา สะกิด่าตัวซำจึงกำหางม้าแน่น แม้ห่อขุนหรีและหมากจะหลุดตกตามรายทางก็ไม่ยอมเก็บ เพราะต้องกำหางม้าตามติดเจ้านายไปถึงประตูวัง

ฉะนั้นเมื่ออาลักษณ์อยากรับประทานหมาก และไม่มีหมากให้รับประทาน อาลักษณ์จึงโกรธมาก และทำให้กำชับว่า ของของเจ้านายแม้แต่จี้ก้นหนึ่งก็ต้องเก็บรักษา ครั้นถึงวันรุ่งขึ้นสะกิดำวซ่าต้องติดตามอาลักษณ์เข้าไปในวังอีก เขาจึงใช้มือหนึ่งกำหางม้าแน่น อีกมือหนึ่งถือล่วมหมาก เมื่อเห็นม้าทำท่าจะขึ้น เขาก็รีบเปิดฝาล่มหมากเอาขึ้นมาใส่ในล่วมหมากจนเต็ม เมื่ออาลักษณ์เรียกจะรับประทานหมากก็พบว่ามียี่ม้ออยู่เต็ม สะกิดำวซ่าชี้แจงว่าเขาทำตามคำสั่งของอาลักษณ์ อาลักษณ์จึงไม่ยอมให้เขาตามเข้าไปในวังอีก

(4) สัญญาว่าสองเดือนจะไป

วันหนึ่งภรรยาของอาลักษณ์ทำขนมรังผึ้ง จึงใช้ให้สะกิดำวซ่าไปเรียกอาลักษณ์ซึ่งเข้าไปในวังให้มากินขนมที่บ้าน สะกิดำวซ่าไปถึงก็ร้องตะโกนบอกอาลักษณ์ด้วยเสียงที่ดังมากทำให้อาลักษณ์ได้รับความอับอาย อาลักษณ์จึงบอกสะกิดำวซ่าว่าต่อไปอย่าเรียกเสียงดังแบบนี้ แต่ให้ใช้วิธีพยักหน้าแทน

เมื่อเกิดไฟไหม้ที่ข้างบ้านของอาลักษณ์ สะกิดำวซ่าก็พยายามจะขนตู้ใบใหญ่ออกมา แต่ทำไม่ได้ ภรรยาอาลักษณ์จึงบอกให้เขาขนของเบา ๆ ออกไป เขาจึงขนกลบออกมา ภรรยาอาลักษณ์จึงไม่ให้เขาขนของอีก แต่ให้เขารีบไปตามอาลักษณ์ให้กลับบ้าน เพราะไฟไหม้ลามเข้ามาเรื่อย ๆ แล้ว

(5) ยักคิ้วหลั่วตา

สะกิดำวซ่าไปถึงประตูวังก็เห็นอาลักษณ์ทำงานโดยไม่หันมามองตนเลย สะกิดำวซ่าจึงนั่งที่ประตู แล้วยักคิ้วหลั่วตาส่งสัญญาณให้อาลักษณ์ทราบ แต่อาลักษณ์ก็ไม่ได้มองมาเลยจนถึงเวลาเลิกงาน จึงได้เห็นว่าสะกิดำวซ่ากำลังนั่งยักคิ้วหลั่วตาอยู่ ครั้นเข้าไปถามว่าทำไมจึงมานั่งอยู่อย่างนี้ สะกิดำวซ่าก็ป้อนปากกระซิบข้างหูของอาลักษณ์ว่าเกิดไฟไหม้ข้าง ๆ บ้านให้รีบกลับโดยเร็ว อาลักษณ์ตกใจมาก เพราะทราบว่าไฟไหม้ตั้งแต่กลางวัน เขาจึงรีบกลับบ้าน

(6) เมื่อสั่งให้ดูก็ดู

ภรรยาของอาลักษณ์จะไปตลาด จึงฝากให้สะกิดาวซ่าช่วยดูลูกซึ่งกำลังนอนหลับอยู่ให้ด้วย ครั้นเมื่อเด็กตื่นและร้องให้ สะกิดาวซ่าก็ได้แต่จ้องมองเด็กตาไม่กระพริบ ครั้นเด็กตื่นและพลัดตกจากเปล แล้วคลานไปที่ประตู เพื่อพยายามจะคลานลงบันได ก็ทำให้ตกบันไดหัวกระแทกจนเลือดไหล เมื่อภรรยาอาลักษณ์กลับมาเห็นเหตุการณ์เช่นนี้จึงพูดว่าสะกิดาวซ่า เขาก็ตอบว่าเขาทำตามคำสั่งคือให้เฝ้าดูลูกเขาก็ทำเช่นนั้นแล้ว

(7) สองเดือนแล้วขอรับ

อาลักษณ์โกรธเมื่อทราบเรื่องจึงไล่สะกิดาวซ่าให้ออกไปจากบ้าน แต่สะกิดาวซ่าก็ตอบว่าเขาจะไปก็ต่อเมื่อเดือนมีสองดวง บังเอิญอาลักษณ์เดินผ่านกะละมังที่ใส่น้ำอยู่ จึงทำให้เขามองเห็นเงาของพระจันทร์อยู่ในกะละมัง อาลักษณ์จึงไปเรียกสะกิดาวซ่าให้มาดูว่ามี 2 เดือนแล้ว สะกิดาวซ่าจึงยอมเก็บของกลับบ้านของเขาทันที

4.5 นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศอินโดนีเซีย

ในประเทศอินโดนีเซีย ไม่ปรากฏว่ามีนิทานที่เรียกชื่อเรื่องว่า ศรีธนูชัย หรือเชียงเมียงเลย แต่ทว่านิทานที่มีตัวละครเป็นคนเจ้าปัญญาเช่นเดียวกับเรื่องศรีธนูชัยนั้นมีอยู่ 2 เรื่อง คือเรื่อง *สีกาบายัน* (Si Kabayan) ซึ่งรวบรวมโดย มากาเรต มูท อะลิ บาซาร์ (Margaret Muth Ali Basah) และเรื่อง *อาบุนาวัส* (Abu Nawas) รวบรวมโดย อิสกันดาร์ (N.St. Iskandar)

เรื่อง *สีกาบายัน* นั้น ตัวเอกของเรื่องได้แสดงความมีปัญญาแบบ

เถรตรงเช่นเดียวกับศรีธนญชัย แต่เนื่องจากไม่มีเหตุการณ์ตอนใดในเรื่องนี้
พ้องหรือสัมพันธ์กับเรื่องศรีธนญชัยเลย ผู้วิจัยจึงจะไม่ขอเอ่ยถึงเนื้อหาโดย
ละเอียดของเรื่องนี้

ส่วนเรื่อง *อาบนาวัส* นั้นเป็นฉบับที่ตีพิมพ์ด้วยภาษาอินโดนีเซีย⁹
ปรากฏว่ามีเหตุการณ์เพียงตอนเดียวเท่านั้นที่เหมือนกับเหตุการณ์ในนิทาน
เรื่องศรีธนญชัยของไทย คือ ตอนที่ตัวเอกของเรื่องอ้างว่าตนเป็นไก่ตัวผู้ และ
อีกตอนหนึ่งแม้จะมีเหตุการณ์ไม่ตรงกัน แต่มีอนุภาคบางส่วนที่คล้ายหรือ
ตรงกัน กล่าวคือเรื่องศรีธนญชัยของไทยมีเหตุการณ์ตอนพระเจ้าแผ่นดิน
หลอกให้ศรีธนญชัยกินแกงแรง ศรีธนญชัยแกล้งเปิดโดยหลอกให้พระเจ้าแผ่นดิน
กินจ้ะแรง โดยนำมาปั้นเป็นดินสอ แต่ในนิทานเรื่องอาบนาวัสนั้น สุลต่านแกล้ง
ให้อาบนาวัสได้รับการประพรมด้วยน้ำปัสสาวะแทนน้ำหอม อาบนาวัสแกล้งเปิด
โดยหลอกให้สุลต่านกินอุจจาระซึ่งผสมอยู่ในยาระบายจำนวน 2 เม็ด ส่วนเนื้อหา
ในตอนอื่น ๆ ของเรื่องนี้ไม่ได้คล้ายคลึงกับเรื่องของศรีธนญชัยของไทยเลย

เรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้ก็คือ ตัวเอกของเรื่องซึ่งชื่อ
อาบนาวัส (Abu Nawas) นั้น เป็นบุคคลที่มีตัวตนจริง ๆ ในประวัติศาสตร์
ของอาหรับ ประเทศอินโดนีเซียรับเอานิทานเรื่องนี้มาจากประเทศอาหรับอีก
ต่อหนึ่ง คำนำของหนังสือที่ได้กล่าวถึงชีวประวัติของอาบนาวัส ว่าอาบนาวัส
เกิดที่เมือง ฮาวัส (Ahwaz) เมื่อ ค.ศ.750 เป็นบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด
และมีความสามารถในการแต่งโคลงและสามารถร้องเพลงได้ดี เขาเข้ารับ
ราชการในสมัยของสุลต่าน ฮารุน นูร์ ราซิด (Sultan Harun-Nur-Rashid)

⁹ ผู้เขียนได้รับความกรุณาจากพระเทศดี ประเสดติโอ (Tedly Prasetyo) ชาว
อินโดนีเซีย ซึ่งบวชเป็นภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหาร แปลจากภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาอังกฤษ
เมื่อ พ.ศ.2518.

และสุลต่าน อัล อามิน (Al-Amin) โคลงที่อาบูนาวัสแต่งถวายสุลต่าน นอกจากจะเป็นโคลงที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังแสดงให้เห็นความมีสติปัญญาแบบฉลาดแกมโกงแฝงไว้ด้วย นอกจากนั้นเขายังสามารถเขียนร้อยกรองแบบกำสรวลและเพลงรัก ตลอดจนเขียนเรื่องเสียดสีประชดประชันได้ดีอีกด้วย อย่างไรก็ตามความสามารถเหล่านี้ของเขาไม่ได้ทำให้เขาได้รับยกย่องว่าเป็นกวี แต่ทุกคนจะรู้จักเขาในฐานะของตลกหลวง (clown) เขาถึงแก่กรรมเนื่องจากถูกลอบสังหารเมื่อปี ค.ศ.810 ในกรุงแบกแดด

เนื้อหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในนิทานเรื่องนี้ ล้วนเป็นเรื่องที่เกิดในสมัยของสุลต่าน ฮารุน นูร์ ราซิด ทั้งสิ้น และจากประวัติของเขาจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งเรื่องนี้ได้อาศัยเค้าโครงจากเรื่องจริงเป็นส่วนใหญ่

อนึ่ง แม้เนื้อหาในเรื่องอาบูนาวัส จะมีเหตุการณ์ที่คล้ายกับเรื่องศรีธนญชัยอยู่เพียงตอนเดียวก็ตาม แต่เพื่อจะได้ทราบเนื้อหาและลักษณะของความเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของอาบูนาวัส ผู้เขียนจึงใคร่ขอนำเรื่องราวหรือเหตุการณ์ซึ่งมีทั้งสิ้น 20 ตอน มาแสดงไว้ ดังนี้

(1) อาบูนาวัสกับพ่อ

เมื่อพ่อของอาบูนาวัสซึ่งมีตำแหน่งเป็นกาศี¹⁰ ใกล้จะตาย ได้เรียกอาบูนาวัสให้มาจุบหูซ้ายและขวาของพ่ออาบูนาวัสบอกพ่อว่าหูซ้ายมีกลิ่นหอม ส่วนขวามีกลิ่นเหม็น พ่อจึงบอกว่าถ้าต้องการเป็นกาศีให้ทำแบบเดียวกับพ่อ คือ เมื่อมีชาย 2 คน มาหาพ่อ พ่อฟังคนหนึ่งและไม่ฟังอีกคนหนึ่ง แต่ถ้าไม่อยากเป็นกาศีให้แกล้งทำเป็นคนโง่ต่อหน้าสุลต่าน

เมื่อพ่อของอาบูนาวัสตาย เขาจัดงานศพให้อย่างสมเกียรติ และคิด

¹⁰ ในภาษาอาหรับออกเสียงว่า กอดี คือ ตำแหน่งผู้พิพากษาศติความ

อุบายที่จะทำให้ตนไม่ต้องเป็นกาคี โดยแกล้งทำเป็นบ้า คือ ตัดต้นกล้วยมาทำเป็นม้า แล้วขึ้นมานั้นกลับบ้าน ต่อจากนั้นก็นำเอาเครื่องดนตรีไปที่หลุมศพ แล้วเอาไม้ตีหลุมศพ และร้องให้คร่ำครวญ ครั้นเมื่อสุดด่านบอกว่าจะตั้งให้เป็นกาคีสืบต่อจากพ่อ ก็แกล้งตอบเป็นคนละเรื่อง คือตอบว่าพระองค์พุดถูกแล้วที่กะปิ่นันทาจากกุ่ม สุดด่านกริ้วจึงให้ทหารโบยอาบุญาวัส 25 ครั้ง และเมื่อทหารยามที่ประตวงสัญญาจากอาบุญาวัสว่า หากสุดด่านให้อะไรมาก็ให้แบ่งให้ด้วย อาบุญาวัสจึงเอาไม้ตีทหารยาม 25 ครั้ง นอกจากนี้อาบุญาวัสก็แกล้งขอให้คนเอาหญ้าไปเลี้ยงม้ากาคกล้วยของเขาและให้พาไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ในที่สุดสุดด่านจึงแต่งตั้งให้คนอื่นเป็นกาคีแทน อาบุญาวัสจึงไปเป็นครูสอนคัมภีร์กูรอ่านให้แก่เด็ก ๆ

(2) อาบุญาวัสกับพ่อค้าอียิปต์

พ่อค้าอียิปต์ฝันว่า เขาหลงรักลูกสาวของกาคีคนหนึ่ง และในพิธีแต่งงานเขาได้มอบสินสอดเป็นเงินจำนวนมากให้แก่กาคี เมื่อกาคีทราบเรื่องความฝันดังกล่าว จึงไปหาพ่อค้าอียิปต์ และถามพ่อค้าอียิปต์ว่าฝันเช่นนั้นจริงหรือไม่ เมื่อพ่อค้ารับว่าฝันจริง กาคีจึงรับทรัพย์สมบัติทั้งหมดของพ่อค้า โดยอ้างว่าเป็นค่าสินสอด และยังพูดต่ออีกว่าแท้จริงทรัพย์สินเพียงเท่านั้นถือว่ายังไม่เพียงพอกับค่าสินสอดที่จะแต่งงานกับลูกสาวของตน พ่อค้าหมดตัวเหลือแต่เสื้อผ้าชุดเดียวจึงเร่ร่อนขอทานไป และพบหญิงคนหนึ่งซึ่งได้แนะนำให้เขาไปหาอาบุญาวัส

อาบุญาวัสทราบเรื่องทั้งหมด จึงให้ลูกศิษย์เอาจอบ เสียม มีด ขวานไปทุบบ้านหลังใหม่ของกาคีทั้งหมด และสั่งลูกศิษย์ไว้ว่า หากมีผู้ใดมาห้ามก็ให้บอกว่าเขาจะเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องนี้เอง

เมื่อสุดด่านทราบเรื่องที่มีการทุบบ้านของกาคี อาบุญาวัสจึงเข้าเฝ้า

สุด่านพร้อมกับพ่อค้าอีลิปต์และทูลว่า การที่เขาทำเช่นนั้นก็เพราะเขาใช้หลักกฎหมายเดียวกับกาดิที่ถือว่าความฝันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงด้วย สุด่านจึงได้ทราบเรื่องราวทั้งหมด และสั่งปลดกาดิออกจากตำแหน่งทั้งริบทรัพย์สมบัติทั้งหมดมาให้แก่พ่อค้าอีลิปต์ด้วย

(3) วิวพุดได้ 6 ตัว

สุด่านรับสั่งให้อาบุญาวส์ไปหาวัวที่มีเคราและพุดได้จำนวน 6 ตัวมาให้ได้ภายใน 7 วัน หากทำไม่ได้ จะต้องรับโทษหนัก

อาบุญาวส์จึงไปนำชาย 6 คนที่มีเครามาเข้าเฝ้า และทูลว่านี่คือวัวมีเคราพุดได้ 6 ตัว เพราะถ้าเป็นคนย่อมต้องสามารถตอบคำถามง่าย ๆ ได้ว่า วันนี้คือวันอะไร เมื่อตอบไม่ได้ จึงควรเป็นวัว

(4) อาบุญาวส์ขายสุด่าน

อาบุญาวส์ไม่มีเงิน จึงเกิดความคิดพิเรนที่จะพาสุด่านไปขาย จึงหลอกสุด่านว่าเขาได้ฟังเพลงที่ไพเราะมากดังมาจากบ้านหลังหนึ่ง สุด่านอยากฟังเพลงนั้น อาบุญาวส์จึงให้สุด่านไปกับเขาแต่เพียงลำพังในตอนเช้ามีด อาบุญาวส์หลอกให้สุด่านคอยเขาอยู่ใต้ต้นไม้ ส่วนอาบุญาวส์ก็เข้าไปที่บ้านหลังหนึ่งบอกว่าเขามีเพื่อนคนหนึ่งจะขายให้ในราคา 100 ดินาร์ ชายผู้นั้นรับซื้อและจ่ายเงินให้ อาบุญาวส์จึงหนีกลับบ้าน

ชายผู้นั้นนำสุด่านมาที่บ้านและให้ผ้าฟืน แต่สุด่านทำไม่ได้ ในที่สุดสุด่านก็ทราบความจริงว่าตนถูกหลอกมาขาย เมื่อชายผู้นั้นทราบว่าเป็นสุด่านจึงพากลับวังและได้รับพระราชทานเงิน 100 ดินาร์

อาบุญาวส์หาทางเอาตัวรอดโดยแกล้งทำเป็นตาย เมื่อสุด่านมาในงานวันฝังศพ ภรรยาของอาบุญาวส์ได้ขอร้องให้ทุกคนยกโทษในสิ่งที่อาบุญาวส์

ทำไม่ได้ไว้ สุดต่านจึงประกาศว่าพระองค์ยกโทษให้หมดแล้ว อาบุญาวัสดีใจจึงกระโดดลุกขึ้นจากหลุมฝังศพ สุดต่านกริ้วมากจึงสั่งห้ามอาบุญาวัสเข้าเฝ้าที่ในวังอีก

(5) อาบุญาวัสตลอดลูก

อาบุญาวัสไม่ได้ไปเฝ้าสุดต่านที่ในวังนานถึง 7 เดือน ต่อมาสุดต่านได้ทราบว่าอาบุญาวัสก่ดตั้งครรภีใกล้จะคลอดและต้องการหมอดำแย พระองค์จึงไปหาอาบุญาวัสที่บ้าน เพื่อต้องการทราบว่ อาบุญาวัสหมายความว่าอย่างไร จึงพูดเช่นนั้น อาบุญาวัสทูลว่า ที่ต้องทำเช่นนี้เพราะเขาถูกห้ามเข้าเฝ้า จึงต้องเชื่อฟังคำสั่ง แต่มีข้อยกเว้นตามธรรมเนียมคือ ถ้าภรรยาให้กำเนิดบุตร สามีจะต้องไปถวายรายงาน แต่เขาทำเช่นนั้นไม่ได้ ฉะนั้นสิ่งที่เขาต้องการคือหมอดำแย และการที่ สุดต่านมาที่บ้านเขานั้น ก็หมายความว่า หมอดำแยได้มาถึงและเขาก็คลอดลูกเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขาก็ไม่จำเป็นต้องกลัวว่าจะได้รับโทษอีกต่อไป สุดต่านจึงรับสั่งให้อาบุญาวัสไปเข้าเฝ้าได้ตามเดิม

(6) การลงโทษกลับกลายเป็นรางวัล

สุดต่านแกล้งทดสอบไหวพริบของอาบุญาวัส โดยรับสั่งให้อาบุญาวัสพาแม่มาเข้าเฝ้าในวันรุ่งขึ้นแล้วจะให้รางวัล 100 ดินาร์ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าแม่ของเขาตายแล้ว อาบุญาวัสจึงอุปโลกให้หญิงขายขนมคนหนึ่งเป็นแม่ของเขา และจะแบ่งเงินรางวัลให้ 50 ดินาร์ แล้วอาบุญาวัสก็แบกหญิงแ่ไปเข้าเฝ้า และให้หญิงแ่ทำเป็นพูดพึมพำในคอกอยู่ตลอดเวลา เมื่อสุดต่านถามอะไรก็ไม่ตอบ อาบุญาวัสทูลว่า แม่ของเขามีสามีแล้ว 99 คน และกำลังไล่ชื่อสามีอยู่ หากหยุดเมื่อใดก็จะลืมชื่อได้ ครั้นเมื่อสุดต่านรู้ว่าพระองค์ถูกหลอกก็รับสั่งให้เขียนอาบุญาวัส 100 ครั้ง แทนที่จะได้รับเงิน 100 ดินาร์ อาบุญาวัสจึงทูลว่าสุดต่าน

ไม่ยุติธรรมหากจะเขียนก็ต้องเขียนหญิงแก่ 50 ครั้ง และเขียนเขา 50 ครั้ง เพราะเขาสัญญาว่าจะให้สิ่งที่ได้รับครึ่งหนึ่ง สุดต่านเห็นว่าแม้เขียนหญิงแก่แค่เพียงครึ่งเดียวก็จะตาย จึงมอบเงินให้ 50 ดินาร์ และรับสั่งไม่ให้หญิงผู้นั้นเชื่อคำพูดของอาบุญาวส์อีก แต่ในที่สุดพระองค์ก็ต้องให้เงินอาบุญาวส์อีก 50 ดินาร์ เพราะทรงพอพระทัยในความฉลาดของอาบุญาวส์ในการที่เขาอ้างว่าเขาเป็นลูกชายของหญิงแก่ผู้นั้นซึ่งควรได้รับเงินด้วย

(7) เสนาบดีออกไป

สุดต่านต้องการทดสอบไหวพริบของอาบุญาวส์อีก จึงรับสั่งให้เสนาบดี 10 คน นำไขไก่ไปซ่อนไว้ในสระคนละฟองโดยไม่บอกให้อาบุญาวส์ทราบ เมื่ออาบุญาวส์มาเฝ้า สุดต่านก็รับสั่งให้อาบุญาวส์และเสนาบดีทั้ง 10 คน ลงไปดำหาไขไก่ในสระนี้มาถวายพระองค์คนละฟอง ผู้ใดไม่มีไขไก่มาถวายจะถูกลงโทษอย่างหนัก อาบุญาวส์รู้ว่าถูกหลอกจึงขึ้นมาจากสระแล้วทำท่าเป็นไก่ตัวผู้ พร้อมทูลว่า เขาเป็นไก่ตัวผู้ที่ทำให้เสนาบดีทั้ง 10 คน ซึ่งเป็นไก่ตัวเมียออกไข่ได้

(8) อาบุญาวส์แก้เผ็ดสุดต่าน

อาบุญาวส์ถูกสุดต่านแกล้งจึงถูกประพรมด้วยน้ำปัสสาวะแทนน้ำหอม หลังพิธีทางศาสนาในสุเหร่า ดังนั้นอาบุญาวส์จึงไม่ไปเฝ้าสุดต่านอีกและแกล้งป่วยหนัก สุดต่านมาเยี่ยมจึงถูกอาบุญาวส์หลอกให้กินยาระบายที่ทำขึ้นโดยผสมอุจจาระจำนวน 2 เม็ด และอาบุญาวส์ก็ทูลสุดต่านว่า หากไม่ให้เงินเขา 100 ดินาร์ เขาจะป่าวประกาศไปทั่วว่าพระองค์เสวยอุจจาระ สุดต่านจึงยอมจำนน

(9) อาบุญาวัสจะต้องถูกประหาร

อาบุญาวัสถูกชาวบาคุยจับตัวไปขณะเดินทางผ่านหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบาคุยต้องการจะเอาเนื้อไปผสมในข้าวต้ม แต่อาบุญาวัสรอดตัวมาได้ เพราะบอกชาวบาคุยว่าจะพาคนที่อ้วนมากมาแทนในวันรุ่งขึ้น และเนื่องจากอาบุญาวัสมีความคิดที่อยากจะให้สุดต่านได้ทราบว่ายังมีการฆ่าคนเช่นนี้กันในเมือง เขาจึงไปเฝ้าสุดต่านและชักชวนพระองค์ให้ไปทอดพระเนตรการละเล่นของชาวบาคุยที่หมู่บ้านโดยไม่มีทหารติดตาม สุดต่านจึงถูกจับเพราะชาวบาคุยจะเอาเนื้อใส่ในข้าวต้ม สุดต่านหาทางเอาตัวรอดโดยพูดว่า ถ้าฆ่าแล้วนำเนื้อไปทำข้าวต้มก็คงขายได้เงินไม่มาก แต่ถ้าให้พระองค์सानหมวกขายก็จะขายได้ใบละ 2 ดีนาร์

สุดต่านसानหมวกสวຍใบหนึ่งแล้วแอบซ่อนข้อความให้ทราบว่าพระองค์ถูกจับ และให้นำทหารตามชายผู้นำหมวกใบนี้ไปขายมาช่วยพระองค์ ทั้งนี้ได้บอกให้ชาวบาคุยนำหมวกไปขายให้ที่บ้านเสนาบตีคนหนึ่ง สุดต่านจึงรอดพ้นจากชาวบาคุย

สุดต่านกลัวมากจึงสั่งประหารชีวิตอาบุญาวัส อาบุญาวัสขอชี้แจงเจตนาของคนที่ต้องการให้สุดต่านทราบความจริงด้วยพระองค์เอง สุดต่านหายโกรธและรับสั่งให้อาบุญาวัสออกไปจากวัง

(10) อาบุญาวัสกับโอ่งหิน

สุดต่านแกล้งทุบโอ่งหินให้แตกเป็น 2 ซีก แล้วรับสั่งให้อาบุญาวัสเย็บ 2 ซีกนั้นให้ติดกัน อาบุญาวัสจึงเก็บเศษหินชนิดเดียวกันกับที่ทำโอ่งหินได้เต็มกล่อง แล้วนำมาถวายสุดต่านพร้อมกับทูลขอให้พระองค์ทำก้อนหินเหล่านี้ให้เป็นเส้นด้ายหินเสียก่อนเขาจึงจะเย็บโอ่งได้ สุดต่านจึงชมเชยอาบุญาวัสว่ามีไหวพริบดียิ่ง

(11) อาบุญาวส์ได้เป็นสุลต่านชั่วคราว

สุลต่านถามคำถาม 3 ข้อให้อาบุญาวส์ตอบคือ

1. อยากรู้ว่าขณะนี้พระอะล้าห์กำลังทำอะไรอยู่
2. ดาวบนท้องฟ้ามีจำนวนเท่าใด
3. ที่ใดคือศูนย์กลางของโลก

อาบุญาวส์จึงขอแลกที่นั่งกับสุลต่านเพื่อตอบคำถาม เมื่อสุลต่านยอมทำตาม อาบุญาวส์ก็ตอบคำถามข้อแรกว่า ขณะนี้พระอะล้าห์ต้องการปลดสุลต่านจากบัลลังก์ และต้องการให้เขาขึ้นนั่งบัลลังก์แทน ส่วนคำถามข้อสองจะตอบได้ก็ต่อเมื่อสุลต่านสามารถนับขนแกะที่อยู่ในมือเขานี้ได้เสียก่อน สำหรับคำตอบข้อสาม อาบุญาวส์ดึงหอกมาจากทหารแล้วพุ่งให้ปักหน้ที่นึ่งของสุลต่าน พร้อมกับพูดว่า นี่คือนิจศูนย์กลางของโลก หากไม่เชื่อก็ให้ราชครูวัดจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกดูได้ สุลต่านจึงยอมจำนน

(12) พ่อค้ากับคำสาบาน

พ่อค้าคนหนึ่งแต่งงานมาหลายปีไม่มีลูก จึงพูดกับภรรยาว่า หากพระอะล้าห์ช่วยให้มีลูกได้จะถวายแกะที่เขาขาว 5 คีบ แล้วเอาเนื้อไปบริจาคให้คนยากจน ต่อมาเมื่อพ่อค้าได้ลูกชายสมใจ จึงบริจาคเงิน 1,000 ดินาร์ให้แก่คนจน แต่พ่อค้าหาแกะที่เขาขาว 5 คีบไม่ได้ จึงไปหาสุลต่าน สุลต่านจึงรับสั่งให้อาบุญาวส์เข้าเฝ้า อาบุญาวส์สั่งให้พ่อค้านำลูกชายแรกคลอดและแกะตัวใหญ่มาด้วยตัวหนึ่ง แล้วอาบุญาวส์ก็อุ้มทารกแล้วจับนิ้วมือเด็กวัดเขาแกะได้ยาวห้าคืบพอดี พ่อค้าพอใจมากจึงตอบแทนอาบุญาวส์ด้วยเงิน 100 ดินาร์

(13) ยากกับสระน้ำเย็นจัด

พ่อค้าคนหนึ่งป่วยประกาศว่า ถ้าผู้ใดสามารถแช่อยู่ในสระน้ำเย็นจัด

ของเขาได้ 1 คื่น จะได้รับเงิน 10 ดินาร์ ยากคนหนึ่งอยากได้เงินจึงไปบอกรบครว แล้วสมัครลงไปแช่ในสระน้ำเย็น เมื่อจะทนไม่ไหวได้ขอพรจากพระอะล่ำห์ ทำให้เขาไม่รู้สึกหนาวเย็นอีกเลย และเนื่องจากลูกชายเป็นห่วงจึงตามมาดูและดื่งที่พ่อยังมีชีวิต จึงก่อกองไฟไว้ใกล้ ๆ สระน้ำ ในที่สุดยากก็สามารถแช่อยู่ในน้ำได้ถึงรุ่งเช้า แต่เศรษฐีไม่ยอมจ่ายเงินให้เพราะอ้างว่าลูกชายมาก่อไฟให้เพื่อช่วยพ่อ

อาบุญาวส์ได้ทราบเรื่อง จึงทูลเชิญสุลต่านไปงานเลี้ยงที่บ้าน พร้อมด้วยเสนาบดีและข้าราชการสำนักชั้นสูง เมื่อเขามาถึงอาบุญาวส์ก็ถือหม้อใบหนึ่งนำไปแขวนไว้บนกิ่งไม้สูง แล้วก่อกองไฟใต้หม้อใบนั้น แจกที่มานงานเลี้ยงรอที่จะรับประทานอาหารเป็นเวลานาน จึงออกมาดู และเห็นอาบุญาวส์ทำเช่นนั้น จึงพูดว่า การทำเช่นนี้จะไม่มีทางที่จะทำให้อาหารสุก หรือแม้แต่ทำให้หม้อร้อนได้เลย อาบุญาวส์จึงเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นกับยากให้ฟัง สุลต่านจึงรับสั่งให้นำพ่อค้าไปขังคุก และต้องจ่ายเงินให้ยากด้วย ส่วนพวกกาดีที่เข้าข้างพ่อค้าก็ถูกจำคุก 4 วัน

(14) อาบุญาวส์สอนว้าวให้อ่านคัมภีร์กูรอ่าน

สุลต่านรับสั่งให้อาบุญาวส์สอนว้าวให้อ่านคัมภีร์กูรอ่าน อาบุญาวส์จึงนำว้าวไปผูกไว้ใต้ต้นไม้หลังบ้าน แล้วเขียนดีด้วยสแล้พร้อมกับร้องคำว่า “หรือ หรือ หรือ” (or, or, or) ซึ่งทำให้ว้าวต้องร้องตาม

เมื่อสุลต่านเรียกอาบุญาวส์ให้ไปเฝ้าอาบุญาวส์ก็ทูลว่าว้าวรู้วิธีพูดได้บ้างแล้ว สุลต่านจึงถามว่าการที่ว้าวร้องอย่างนั้นหมายความว่าอย่างไร อาบุญาวส์จึงทูลตอบว่า “หรือ หรือ หรือ” หมายความว่า ถ้าว้าวหรือสุลต่าน หรือตัวเขาเอง หรือคนใดคนหนึ่งไม่ตาย ตัวเขาเองจะพอใจมาก เหตุผลที่เขาต้องเขียนว้วนั้นเป็นเพราะต้องการให้มันตาย ถ้าว้าวตาย งานของเขาก็จะเสร็จสิ้นลง หรือถ้าตัวเขาตาย

หรือสุดต่าน หรือคนใดคนหนึ่งตาย งานก็จะสิ้นสุดลงเช่นกัน ในที่สุดสุดต่านจึงให้อาบุญาวส์นำวัวไปเลี้ยงหรือไม่ก็ขายมันไป หรือเอาไปทำเน้อย่าง

(15) เสนาบตีชั่ว

อาบุญาวส์หาวิธีลงโทษเสนาบตีคนหนึ่งที่ชอบประพฤติผิดลูกเมียผู้อื่น และมักไม่ยอมจ่ายเงินเมื่อไปซื้อของในตลาด โดยอาบุญาวส์ได้พาชายคนหนึ่งที่ต้องการจะขายวัวไปพบเสนาบตี ในระหว่างที่ตกลงซื้อขายกันแล้ว อาบุญาวส์ก็แอบปล่อยวัวไป ทำให้ชายผู้นี้ไม่มีวัวให้เสนาบตี เสนาบตีจึงไม่ยอมจ่ายเงินให้ชายผู้นั้นโกรธเสนาบตีมาก อาบุญาวส์จึงบอกให้เขาปลอมเป็นหญิงสาวแล้วเดินผ่านหน้าบ้านเสนาบตีและแกล้งทำเป็นถูกหนามตำ เสนาบตีเห็นหญิงสาวจึงให้เข้าไปในบ้าน หญิงสาวปลอมเห็นเสาที่เป็นหลักประหารจึงหลอกให้เสนาบตีแสดงวิธีการถูกแขวนคอให้ดู เสนาบตีทำตาม จึงถูกตีจนเลือดกลบปากและจุมูก หญิงปลอมคิดว่าเสนาบตีตาย จึงพูดว่านี้เป็นวิธีแก้แค้นของชายเจ้าของวัว

ต่อมาอาบุญาวส์วางแผนให้ชายหนุ่มคนเดิมปลอมตัวเป็นหญิงแก่เข้าไปรักษาสเณาบตี และเมื่อเขาหลอกให้คนในบ้านออกไปหาสมุนไพร หมอปลอมก็เข้าทุบตีเสนาบตีด้วยไม้จนเลือดท่วมตัว เสนาบตีจึงแกล้งทำเป็นตายเพื่อให้เจ้าของวัวเลิกแก้แค้น โดยสั่งให้ภรรยาเอาผ้าขาวมาผูกกับด้นกล้วยแล้วให้นำตัวเขาไปทำพิธีฝังศพ อาบุญาวส์จึงวางแผนให้ชายคนหนึ่งจ้มาเข้าไปขวางขบวนแล้วประกาศว่เขาเป็นเจ้าของวัว เมื่อชาวบ้านเข้าไปไล่จับ ชายเจ้าของวัวตัวจริงก็รีบเข้าไปทุบร่างของเสนาบตีจนเสียชีวิต

ลูกชายเสนาบตีไม่สามารถเอาความใด ๆ ได้ เพราะอาบุญาวส์ได้ชี้ให้เห็นความชั่วของเสนาบตีผู้เป็นพ่อ ลูกชายจึงยอมจำนน

(16) อาบุญาวัสกับชาวยิว

อาบุญาวัสให้ภรรยาไปเฝ้าพระราชินีและบอกว่าเขาตายแล้ว ส่วนอาบุญาวัสก็ไปเฝ้าสุลต่าน และบอกว่าภรรยาของเขาตาย พระราชินีและสุลต่านจึงมอบเงินให้คนละ 200 ดินาร์ เพื่อไปทำศพ เมื่อได้เงินอาบุญาวัสก็นำเงินไปให้น้องชายบุญธรรมไปลงทุนค้าขาย แต่ถูกโกงและถูกขโมยจนหมดตัว น้องชายบุญธรรมจึงต้องไปทำงานกับชาวยิวคนหนึ่ง โดยมีสัญญาว่าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลิกทำงานหรือเลิกจ้าง จะต้องตัดเนื้อตัวเองหนึ่งกิโลกรัมให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต่อมาน้องชายบุญธรรมถูกเอาเปรียบให้ทำงานหนักมากจนทนไม่ไหวต้องขอลาออก และขอมเงินเนื้อตัวเองให้ตามสัญญา

อาบุญาวัสต้องการแก้เผ็ดจึงไปสมัครทำงานและเซ็นสัญญาเช่นเดียวกัน ชาวยิวสั่งให้อาบุญาวัสปีงขนมปัง อาบุญาวัสก็ทำตาม แต่กินขนมปังจนหมด ชาวยิวผู้นั้นไม่สามารถไล่อาบุญาวัสออกได้ เพราะต้องทำตามสัญญา และอาบุญาวัสรู้ว่าชาวยิวผู้นั้นจะวางแผนฆ่าตน จึงแอบเข้าไปในห้องนอนของชาวยิวแล้วอุ้มภรรยาของชาวยิวผู้นั้นมานอนแทนตัวเอง ชาวยิวผู้นั้นจึงใช้มีดเชือดคอภรรยาของตนโดยคิดว่าเป็นอาบุญาวัส อาบุญาวัสจึงปลอมเป็นชาวยิวแล้วไปร้องเรียนเจ้าเมืองว่าพ่อฆ่าแม่ ชาวยิรู้อยู่จึงหนีไป อาบุญาวัสจึงปลอมขายบ้านหลังนั้น แต่ไม่รวมคอกสัตว์ ในที่สุดพ่อค้าที่รับซื้อบ้านก็ต้องยอมจ่ายเงินเพื่อไม่ให้เพื่อน ๆ เห็นและได้กลิ่นเหม็นเน่าของสัตว์ในคอก อาบุญาวัสจึงได้เงินจำนวนมากมาให้น้องชาย ส่วนหนึ่งเขาได้นำไปบริจาคให้แก่คนยากจน

(17) สุลต่านถูกยิวตบหน้า

อาบุญาวัสหลอกให้สุลต่านไปชมการเล่น “ดানা-ดানা” ของหมู่บ้านชาวยิวแห่งหนึ่ง และทุกครั้งที่ยกกาแพขึ้นตี สุลต่านก็ถูกตบหน้า สุลต่านโกร้มาก เมื่อกลับวังได้เรียกอาบุญาวัสมาเฝ้า อาบุญาวัสจึงชี้แจงว่าเขาต้องการ

ให้สุดท่านได้ประสบเหตุการณ์นี้ด้วยตนเอง สุดท่านจึงให้จับชาวอิวนั้นมาจำคุก และสั่งไม่ให้มีการละเล่นนี้อีก

(18) เสือมีเครา

สุดท่านต้องการแก้งอาบุญาวัสจึงรับสั่งให้เขาหาเสือมีเครามาให้ได้ ไม่เช่นนั้นจะถูกประหารชีวิต อาบุญาวัสขอเวลา 8 วัน

อาบุญาวัสเอาตัวรอดได้โดยให้คนมาต่อกรงใบใหญ่ใบหนึ่ง แล้วบอกภรรยาว่าหากมีใครมาเยี่ยมเยียนให้ต้อนรับอย่างดีที่สุด และเมื่อได้ยินเสียงเคาะประตูก็ให้พยายามให้แขกคนนั้นเข้าไปในกรงให้ได้ ต่อจากนั้นอาบุญาวัสไปบอกกาดิผู้ดูแลโบสถ์ว่าตนทะเลาะกับภรรยา จึงมาขอสวตมณต์และค้ำคืนที่โบสถ์ กาดิซึ่งแอบฟังพอใจภรรยาของอาบุญาวัสอยู่แล้ว จึงแอบไปหาภรรยาของอาบุญาวัสที่บ้าน และเป็นไปตามแผนของอาบุญาวัส คือในที่สุดก็ต้องเข้าไปอยู่ในกรง

อาบุญาวัสหามกรงซึ่งปิดผ้าไว้เข้าไปในวัง และทูลว่านี่คือเสือมีเครา ซึ่งคงไม่ต้องอธิบายว่าเพราะเหตุใดจึงจับกาดิใส่กรงได้ในบ้านของเขา สุดท่านเข้าใจถึงพฤติกรรมของกาดิ จึงสั่งให้โกนผมของกาดิแล้วแห่ประจานไปตามถนนทั่วกรุงแบกแดด

(19) อาบุญาวัสกับกาดิ

อาบุญาวัสทูลสุดท่านว่าชื่อพระโอรสที่เพิ่งประสูติซึ่งทรงให้ชื่อว่า โปแลมนั้นไม่ดี เพราะคนชื่อนี้มักเป็นคนโง่ สุดท่านให้อาบุญาวัสหาข้อพิสูจน์มาให้ได้ ไม่เช่นนั้นจะถูกประหารชีวิต อาบุญาวัสจึงขอเงิน 30 ดินาร์ เพื่อจะพิสูจน์ให้ดู

อาบุญาวัสใช้อุบายหลอกกาดิอยู่ 3 วัน เพื่อให้เชื่อว่านกได้พูดว่ามีเงินอยู่ใต้เบาะที่กาดินั่ง และเมื่อกาดิคุ้ยใต้เบาะก็พบว่าไม่มีเงินอยู่จริง ๆ แต่วันที่สี่

อาบุญาวส์ได้บอกกาตีว่า นกพูดว่ากาตีจะต้องตายในไม่ช้านี้ เขาจึงแนะนำให้กาตี
แก้มิ่งทำเป็นตาย ครั้นเมื่อสุดต่านผ่านไปพบขบวนแห่ศพโดยบังเอิญ จึงไป
เปิดดูผ้าห่อศพ และได้เห็นว่ากาตินอนกระพริบตาปริบ ๆ อยู่ สุดต่านจึงถาม
ว่าคนยังมีชีวิตอยู่ทำไมจึงบอกว่าตาย อาบุญาวส์ได้ทูลตอบว่าเป็นข้อพิสูจน์ว่า
คนชื่อโปแลมเป็นคนใจ

(20) อาบุญาวส์ยกสุहर้า

สุดต่านประกาศว่าหากผู้ใดสามารถยกสุहर้าได้จะให้เป็นผู้เป็นคนต่อไป
แต่ไม่มีผู้ใดอาสา ในที่สุดอาบุญาวส์ก็รับที่จะเป็นผู้ยกสุहर้า แต่ขอเวลาสวด
อ้อนวอนพระอะล้าห์เป็นเวลา 7 วัน และขอให้มีงานเลี้ยงคนทั้งเมือง และ
เมื่อถึงวันที่ 7 ซึ่งเป็นวันสุดท้าย เขาจะยกสุहर้าขึ้นให้ดู

เมื่อครบกำหนด อาบุญาวส์ได้พูดกับชาวเมืองว่า ขอให้ทุกคนมาช่วย
ยกสุहर้าวางบนไหล่ของเขา และด้วยพลังกำลังของอะล้าห์ เขาจะยกสุहर้า
ขึ้นและยกลงตามที่สุดต่านต้องการ แต่ชาวเมืองต่างพึมพำว่าใครจะยกได้
อาบุญาวส์จึงพูดว่าเมื่อไม่มีผู้ใดยกสุहर้าขึ้นวางบนไหล่เขาได้ ก็ไม่ใช่ความผิด
ของเขาที่ไม่สามารถจะยกสุहर้าขึ้นลงตามที่สุดต่านต้องการได้

4.6 นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศมาเลเชียและสิงคโปร์

จากการศึกษานิทานเรื่องอาบุญาวส์ ซึ่งผู้เขียนได้ขอยืมจากสถานทูต
มาเลเชียประจำประเทศไทยมาศึกษา พบว่าเป็นฉบับเดียวกับที่มีปรากฏอยู่ใน
ประเทศอินโดนีเซีย

ส่วนนิทานเรื่องอาบุญาวาสของประเทศสิงคโปร์นั้น ผู้เขียนได้รับรายละเอียดจาก นาย ที ติรูนะกะรัน (T. Thirunagaran) เจ้าหน้าที่ประจำสถานทูตสิงคโปร์ประจำประเทศไทยว่า นิทานอาบุญาวาสฉบับที่มีเผยแพร่อยู่ในประเทศสิงคโปร์นั้น ก็เป็นฉบับเดียวกับที่มีปรากฏอยู่ในประเทศอินโดนีเซียด้วย ดังนั้นผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึงเนื้อหาและรายละเอียดของนิทานนี้อีก

4.7 นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ของประเทศฟิลิปปินส์

ลักษณะของนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงซึ่งมีเหตุการณ์บางตอนคล้ายกับเรื่องของศรีธนญชัยนั้น พบว่าในฟิลิปปินส์มีอยู่ 1 เรื่อง ตัวเอกและเรื่องเป็นชื่อเดียวกันคือ ฮวน ปูซอง (Juan Pusong) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้เป็นสำนวนของกลุ่มที่สนใจศึกษานิทานซึ่งเรียกตัวเองว่าวิสยัน (Visyan) ซึ่งรวบรวมไว้ทั้งหมด 5 ตอน แต่ปรากฏว่าเรื่องราวที่แสดงความเป็นคนเจ้าปัญญานั้นมีอยู่ 4 ตอน ส่วนอีกตอนหนึ่งมีลักษณะเป็นนิทานประเภทเทพนิยาย (Fairy Tale) อนึ่ง ตอนที่เหตุการณ์คล้ายคลึงกับนิทานศรีธนญชัยมี 2 ตอน คือ

- ทายส้มได้ถูกต้องว่ามีกี่เม็ด
- ลูกจับไปขังในกรงเหล็ก และถูกนำไปวางไว้ให้น้ำทะเลท่วม แต่ ฮวน ปูซอง (Juan Pusong) รอดตายมาได้โดยทำอุบายให้เพื่อนเข้ามาอยู่แทน ทั้งนี้เพราะอ้างหัวหน้าจะยกลูกสาวให้คนที่เข้ามาอยู่ในกรงนี้

อย่างไรก็ตามเพื่อให้ทราบเรื่องราวของฮวน ปูซอง ดังกล่าว ผู้เขียนจึงใคร่ขอนำเหตุการณ์เฉพาะ 4 ตอน ที่แสดงความเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงมาแสดงไว้ดังนี้

(1) ฮวน ปูซอง (Juan Pusong) ชอบหนีโรงเรียนไปเล่นกับเพื่อน ๆ ตามวงเวียนหรือสี่แยกเสมอ แต่แม่ไม่ทราบ เขาจึงพยายามทำให้แม่เข้าใจว่าไปโรงเรียน โดยเมื่อกลับบ้านได้บอกกับแม่ว่า เขาได้เรียนวิชาที่ทำให้รู้เห็นและสามารถบอกได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ซ่อนอยู่ที่ใด แม่จึงบอกให้เขาทายว่า พຼຸ່ງนี้แม่เตรียมอะไรไว้ให้เขารับประกันหลังจากที่เขาออกจากโรงเรียน

วันรุ่งขึ้น ฮวน ปูซองแกล้งทำว่าเขาไปโรงเรียน แต่ที่จริงเขาแอบปีนขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ใกล้ห้องครัวเพื่อแอบดูว่าแม่ทำอะไร เมื่อถึงเวลาโรงเรียนเลิก เขาก็เดินกลับบ้านและบอกแม่ว่า แม่ทำขนมเค้กแล้วไปซ่อนไว้ในโถ แม่จึงเชื่อว่าฮวน ปูซองสามารถที่จะรู้เห็นและทายอะไรได้จริง ๆ จึงข่าวประกาศจนรู้กันทั่ว

(2) กัปตันเรือจากแดนไกลได้ยินคำเล่าลือถึงความสามารถของฮวน ปูซอง จึงอยากทดสอบปัญญาความสามารถของเขา โดยให้ทายว่า ผลส้มที่กัปตันนำมาขึ้นเมื่อผ่าออกแล้วมีกี่เม็ด ถ้าทายถูกจะได้รับเงินจำนวนมากเป็นรางวัล ฮวน ปูซองรับที่จะทายให้ทราบในวันรุ่งขึ้น ครั้นถึงเวลากลางคืน เขาได้แอบว่ายน้ำไปซ่อนอยู่ข้างเรือ จึงทำให้ได้ยินลูกเรือคุยกันว่า ผลส้มเหล่านั้นล้วนมีเพียง 1 เม็ดเท่านั้น วันรุ่งขึ้นเขาจึงสามารถทายได้ถูกต้อง ทำให้ได้รับเงินรางวัลจำนวนมาก

(3) ฮวน ปูซองแอบนำวัวของพ่อที่ปล่อยให้เดินหากินไปซ่อนไว้ในป่า โดยมีดัวรวมกันไว้ เมื่อพ่อตามหาวัว เขาก็ทำเป็นเปิดตำราดู และบอกให้พ่อเข้าไปในป่าก็จะพบวัวทั้งหมดถูกมัดรวมกันอยู่ พ่อทำตามที่ฮวน ปูซองบอกจึงพบวัว แต่ภายหลังพ่อจับได้ว่าฮวน ปูซองอ่านหนังสือไม่ออกแม้แต่ชื่อของตัวเอง พ่อจึงทำโทษโดยตีฮวน ปูซอง

(4) ฮวน ปูซองทำผิดกฎเกณฑ์บางอย่าง จึงถูกนำไปขังในกรงเพื่อเตรียมจะไปทิ้งทะเลให้น้ำท่วมตาย บังเอิญเพื่อนคนหนึ่งของเขาเดินผ่านมา

ปูซงจึงหาอุบายเอาตัวรอดโดยบอกกับเพื่อนว่า การที่เขาถูกขังในกรงเช่นนี้เป็นเพราะเขาไม่ยอมแต่งงานกับลูกสาวของหัวหน้า หากเพื่อนต้องการจะแต่งงานก็ให้เข้ามาอยู่ในกรงแทนเขา เพื่อนจึงเปิดกรงขังให้ฮวน ปูซงออกมา ส่วนตัวเขาก็เข้าไปอยู่ในกรงขังแทน วันรุ่งขึ้น เพื่อนจึงถูกนำไปทิ้งทะเลจนจมน้ำตาย หัวหน้าของฮวน ปูซงคิดว่าฮวน ปูซงตายแล้ว แต่เมื่อเวลาผ่านไป 1 อาทิตย์ ฮวน ปูซงก็ว่ายน้ำกลับมาขึ้นเรือ เขาบอกหัวหน้าว่า เมื่อเขาจมน้ำลงไปในทะเลนั้น ปรากฏว่าที่บริเวณนั้นไม่มีน้ำเลย เพราะเป็นโลกของคนตายแล้ว เขาได้พบพ่อของหัวหน้า และพ่อก็ได้ฝากสิ่งความให้หัวหน้าลงไปหาพ่อด้วย ฮวน ปูซงหลอกต่อไปว่า หัวหน้าสามารถไปยังดินแดนแห่งนั้น และสามารถกลับมาได้เช่นเดียวกับเขาอย่างแน่นอน หัวหน้าหลงเชื่อจึงให้ฮวน ปูซงนำเขาไปใส่กรงและนำไปทิ้งทะเล หัวหน้าจึงจมน้ำตาย เมื่อหัวหน้าไม่กลับมา ลูกน้องของหัวหน้าก็ตามหาปูซงเพื่อจะนำตัวมาลงโทษ แต่ปูซงก็หนีขึ้นไปอยู่บนภูเขา คนเหล่านั้นจึงไม่สามารถจับเขาได้

นอกจากนี้ยังพบว่า มีนิทานที่เล่าเกี่ยวกับเรื่องราวของฮวน ปูซง ซึ่ง อามิอานา แอล โอจินิโอ (Damiana L. Eugenio) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ *PHILIPPINE FOLK LITERATURE THE FOLKTALES*¹¹ ด้วย ทั้งนี้หนังสือดังกล่าวได้นำเรื่องนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง เรื่องอื่น ๆ มารวบรวมไว้หลายเรื่อง ได้แก่เรื่อง THE PAYMENT เรื่อง PALUY AND HIS PARENT เรื่อง JUAN AND PAINTED HAT และเรื่อง POSONG ; TRICKSTER OF SULU

อนึ่ง นิทานเรื่อง ฮวน ปูซง ที่รวบรวมไว้ในหนังสือดังกล่าวนี้มี 2 ตอน และปรากฏว่ามีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับนิทานศรีธนญชัยของไทย

¹¹ Damiana L. Eugenio. *Philippines Folk Literature the Folktales* (The Philippines : U.P. Folklorists, Inc, U.P. Diliman), 1989.

และนิทานเรื่อง ฮวน ปูซง ลำานวนของวิสยัน 1 ตอน คือตอนถูกจับไปขังใน
กรงเหล็กและถูกนำไปทิ้งให้น้ำทะเลท่วมตาย อย่างไรก็ตามแม้เหตุการณ์
ดังกล่าวจะตรงกัน แต่รายละเอียดของอนุภาคอันเป็นสาเหตุให้ถูกจับขังใน
กรงเหล็กนั้นต่างกัน และเพื่อให้ทราบเรื่องราวของฮวน ปูซงในสำนวน
ดังกล่าว ผู้เขียนจึงนำเสนอหาโดยสรุปมากล่าวไว้ ซึ่งมี 2 ตอน ดังนี้

(1) เด็กชายที่ชื่อว่าฮวน ปูซง

ฮวน ปูซงไปพบว้ของพระเจ้าแผ่นดินอยู่ในทุ่งนา จึงคิดเล่นตลก
โดยตัดหางว้แล้วไล่ว้ทั้งหมดไป ต่อจากนั้นเขาก็เอาหางว้จิ้มลงไปนโคลน
ครึ่งหนึ่ง แล้วปูซงก็ไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ในวัง และทูลว่าว้ทั้งหมดของ
พระองค์ตกหลุมโคลนและถูกโคลนดูดตายหมด พระเจ้าแผ่นดินทรงเสีย
พระทัยมาก ต่อมาได้ทราบความจริง จึงรับสั่งให้ไปจับปูซงใส่กรงเพื่อจะนำ
ไปทิ้งทะเลให้จมน้ำตาย แต่ปรากฏว่าในตอนเช้าตรู่มีชายคนหนึ่งเดินผ่านมา
เห็นฮวน ปูซงร้องไห้ จึงเข้าไปถาม ฮวน ปูซงจึงหาอุบายเอาตัวรอดโดย
บอกว่า เขาร้องไห้เพราะถูกพระเจ้าแผ่นดินบังคับให้แต่งงานกับลูกสาวของ
พระองค์ แต่เขาไม่ยอมเลยถูกจับขังในกรง ชายคนนั้นอยากแต่งงานกับ
ลูกสาวพระเจ้าแผ่นดิน จึงขอเปลี่ยนตัวกับฮวน ปูซง รวมทั้งได้เปลี่ยน
เสื้อผ้ากันด้วย วันต่อมาชายผู้นี้ก็ถูกนำไปทิ้งทะเล หลังจากนั้นฮวน ปูซงก็
เดินผ่านพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินรู้สึกแปลกพระทัยมากที่เขาไม่ตาย และ
คิดจะจับเขาขังคุกอีก แต่ปูซงก็ได้พูดว่า เขาเพิ่งกลับจากใต้ท้องทะเล ณ ที่
นั้นเขาได้พบพระบิดาและพระญาติของพระองค์ด้วย ทุกคนมีความสุขและ
อยากให้พระองค์ลงไปเยี่ยมบ้างและจะได้ทอดพระเนตรพระตำหนักที่สวยงาม
พระเจ้าแผ่นดินหลงเชื่อ จึงให้นำพระองค์ไปใส่กรงเหล็กแล้วโยนลงไปในทะเล
ต่อมาฮวน ปูซงจึงได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน

(2) ฮวนขายนกแก้วพูดได้

ฮวน ปูซง อยากได้เงิน และได้ข่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินกำลังต้องการนกแก้ว แต่ก็ไม่สามารถจะหาได้ เขาจึงแกล้งเข้าไปใกล้บริเวณที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จ และหาอะไรมาคลุมกองมูลสัตว์แล้วนั่งอยู่หน้าสิ่งที่เขาคลุมหรือซ่อน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินผ่านมาและทรงถามว่าเขาซ่อนอะไรไว้ ฮวน ปูซง จึงทูลว่ามันคือนกแก้วของเขา พระเจ้าแผ่นดินอยากได้จึงขอซื้อด้วยเงิน 1 ถุง และให้ม้าของพระองค์อีก 1 ตัวด้วย ฮวน ปูซง ทำทำเป็นไม่ยอมขาย แต่ในที่สุดก็ยอมขายให้โดยทูลว่าเพราะเห็นว่าทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วเขากับบอกวิธีที่จะจับนกแก้วเพื่อไม่ให้มันหลบหนีไป โดยที่แรกต้องค่อย ๆ เข้าไปใกล้มันอย่างช้า ๆ แล้วรีบคว้ามันอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เขาก็บอกพระองค์ว่า พระองค์จะทำเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อเขาได้ไปพันสายตาของพระองค์แล้ว มิฉะนั้นนกแก้วก็จะบินตามเขาไป

เมื่อฮวน ปูซงไปแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทำตามอย่างที่ฮวน ปูซงบอก แต่ผลที่ได้ก็คือมูลสัตว์กระเด็นเปื้อนและเลอะเทอะพระองค์ พระองค์จึงสั่งให้จับฮวน ปูซงไปโยนทิ้งทะเล เมื่อเขาถูกจับมัดไว้ที่เสาเพื่อประจานตรงบริเวณสี่แยกของเมือง เขาก็รู้ตัวว่าเขาคงต้องตายแน่จึงร้องไห้ แต่เผอิญในคืนนั้นมีเจ้าชายองค์หนึ่งผ่านมา ฮวน ปูซงจึงทูลว่าที่เขาเป็นเช่นนี้เพราะเขาไม่ยอมแต่งงานกับเจ้าหญิงซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้เลือกให้ เจ้าชายอยากจะได้แต่งงานกับหญิงสาวที่เป็นเจ้าหญิง จึงขอเปลี่ยนตัวโดยปล่อยให้ฮวน ปูซงเป็นอิสระ และตัวเขาเป็นผู้ถูกจับมัดแทน ทั้งนี้เจ้าชายได้ขอเปลี่ยนเสื้อผ้ากับฮวน ปูซง และมอบเครื่องประดับที่แสดงความเป็นเจ้าชายให้เขาด้วย เช้าวันรุ่งขึ้นเจ้าชายจึงถูกจับใส่ในกรงขนาดใหญ่และถูกนำไปโยนทิ้งทะเล ต่อมาฮวน ปูซงไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินและกราบทูลว่าได้ทะเลมีสมบัติมหาศาล ทั้งนี้เขาได้ให้พระเจ้าแผ่นดินดูเครื่องประดับที่เขาได้มาด้วย พระเจ้าแผ่นดิน

อยากได้บ้าง จึงให้นำพระองค์ไปใส่ในกรงแล้วโยนลงไปในทะเล และสิ่งที่พระองค์ได้พบก็คือความตาย

4.8 เปรียบเทียบนิทานสรีรณูชัยของไทยกับนิทานสรีรณูชัย และนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการศึกษานิทานสรีรณูชัยทั้งของไทยและของประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้เขียนพบว่า ลักษณะส่วนใหญ่ของนิทานเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็น โครงเรื่อง แนวคิด หรือตัวละคร มีความคล้ายคลึงกันมาก จะแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะประเด็นที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคม วิถีความเป็นอยู่ สภาพทางภูมิศาสตร์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนค่านิยมของแต่ละชาตินั้นแตกต่างกัน จึงทำให้รายละเอียดในนิทานแต่ละประเทศแตกต่างกันไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เขียนจึงขอเปรียบเทียบให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างควบคู่กันไปในด้านโครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง ด้านตัวละครและด้านแนวคิด ดังนี้

(1) โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง

โครงเรื่อง มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ มีโครงเรื่องที่ไม่สลับซับซ้อน เป็นเรื่องเล่าถึงชีวิตและเรื่องราวของบุคคลเพียงคนเดียวโดยตลอด ยกเว้นเรื่องของประเทศพม่าที่เล่าโดยให้มีตัวเอกเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง 3 คน และแต่ละคนมีพฤติกรรมที่เกี่ยวเนื่องผูกพันกัน อย่างไรก็ตามลักษณะการดำเนินเหตุการณ์ก็เป็นไปตามเวลาปฎิทิน เรื่องราวจะเริ่มจากจุดสงบไปสู่

ความขัดแย้ง แล้วผูกเรื่องให้เกิดความสงสัยชวนติดตาม จนถึงจุดสูงสุดของเรื่อง ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้คลี่คลายไปด้วยดี

เหตุการณ์ในเรื่อง เหตุการณ์และอนุภาค¹² ที่เหมือนกันหรือตรงกัน เหตุการณ์หรือตอนที่ปรากฏในนิทานศรีธนญชัยของไทยกับศรีธนญชัยของราชอาณาจักรกัมพูชา เวียดนาม ลาว และนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบตลาดแกมโกงของประเทศพม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ นั้น พบว่ามีเหตุการณ์และอนุภาคที่เหมือนกันหรือตรงกันน้อยมาก นิทานซึ่งมีลักษณะดังกล่าว ได้แก่ นิทานศรีธนญชัยของไทย และนิทานศรีธนญชัยของราชอาณาจักรกัมพูชา ทั้งนี้เหตุการณ์และอนุภาคที่เหมือนกันหรือตรงกันมีเพียง 2 ตอน คือ

1. ตอนที่เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ เจ้านายของตัวเอกให้ตัวเอกไปจับต้นไฟ ตัวเอกไปจับเอาเชิงกรานหรือเตาไฟมามัดไว้ เพราะเป็นบ่อเกิดของไฟ
2. ตอนพระเจ้าแผ่นดินส่งนางสนมให้ไปอุจจาระรดบ้านของตัวเอก ตัวเอกจึงหาเหตุตีสางสนม เพราะอ้างว่าทำเกินรับสั่ง เนื่องจากนางสนมเหล่านั้นปัสสาวะและผายลมด้วย

เหตุการณ์ในเรื่อง เหตุการณ์ที่เหมือนกันแต่อนุภาคต่างกัน

เหตุการณ์หรือตอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานศรีธนญชัยของไทย กับนิทานศรีธนญชัยของราชอาณาจักรกัมพูชา ลาว และนิทานประเภทคน

¹² อนุภาค (Motif) ของนิทาน หมายถึง องค์ประกอบหรือส่วนที่เล็กที่สุด ซึ่งประกอบเป็นเนื้อเรื่อง นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ อาจมีหลายสาเหตุในเรื่อง จึงย่อมมีหลายอนุภาคได้ อย่างไรก็ตาม นิทานที่มีขนาดสั้น มีเหตุการณ์เดียวก็มีหลายอนุภาคได้ด้วย อนึ่ง สิ่งที่จะเป็นอนุภาคได้มักจะต้องมีความเป็นพิเศษหรือมีความแปลกและสะดุดตา เช่น แม่เลี้ยงใจร้าย คางคกพูดได้ แหวนวิเศษ เป็นต้น ทั้งนี้องค์ประกอบที่จัดเป็นอนุภาคนั้นแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ตัวละคร วัตถุสิ่งของ และเหตุการณ์หรือพฤติกรรม

เจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงของประเทศพม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์นั้น มีเหตุการณ์ที่ตรงกันหรือคล้ายกันดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์เหล่านั้นก็มีรายละเอียดของเรื่องหรือนุภาคที่แตกต่างกัน ผู้เขียน จึงจะขอนำเหตุการณ์ที่เหมือนกันแต่มีอนุภาคต่างกันของนิทานดังกล่าวมา เปรียบเทียบโดยแสดงให้เห็นในตาราง

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า เหตุการณ์ที่เหมือนกัน แต่มี อนุภาคต่างกันมี 26 ตอน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ตอนมีความผันเกิดขึ้นก่อนที่จะกล่าวถึงกำเนิดตัวละคร อนุภาคที่ต่างกันคือสิ่งที่เห็นในฝัน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และลาว
2. ตอนการทำนายฝัน อนุภาคที่ต่างกันคือ ผู้ทำนายฝัน และสถานภาพในอนาคตของตัวเอก ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และลาว
3. ตอนดูแลเด็ก อนุภาคที่ต่างกันคือ ผู้สั่งให้ดูแลเด็ก และวิธีการแสดงพฤติกรรม ปรากฏในสำนวนของไทย ลาว และพม่า
4. ตอนแบ่งขนมหรือสิ่งอื่น อนุภาคที่ต่างกันคือ ผู้แบ่งขนมหรือสิ่งอื่น และแตกต่างกันในเรื่องของสิ่งที่นำมาแบ่ง ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และพม่า
5. ตอนตัวเอกถูกนำไปอยู่กับผู้อื่น อนุภาคที่ต่างกันคือ ตัวบุคคลที่ตัวเอกไปอยู่ด้วยและวิธีที่ไปอยู่ด้วย ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม ลาว และพม่า
6. ตอนถือล่วมหมาก อนุภาคที่ต่างกันคือ วิธีตามเข้าวัง ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม ลาว และพม่า
7. ตอนภรรยาเจ้านายให้ไปตามเจ้านายมารับประทานของที่เตรียมไว้ และตัวเอกตะโกนเรียกบอกเจ้านายด้วยเสียงดัง อนุภาคที่ต่างกันคือ สิ่งที่

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
1. มีความผิ่่นเกิด ขึ้นก่อนที่จะ กล่าวถึงกำเนิด ตัวละครเอก	แม่ฝันว่าไปเที่ยวเล่น เห็นพระเมรุใหญ่มา กันขวางหน้าไว้ นางจึง ยื่นมือไปจับยอดกุเขา แล้วเดินเลียบไป จึงคว้ พระจันทร์มาได้ (สำนวน ภาคกลางและภาคเหนือ)	แม่ฝันว่าเก็บลูกมะพร้าว ได้ลูกหนึ่ง และเห็น พระจันทร์วันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ	ไม่กล่าวถึงความผิ่่น ก่อนกำเนิดตัวละครเอก แต่กล่าวถึงความผิ่่นของ พระมเหสีก่อนกำเนิด พระราชโอรส			
2. การทำนายฝัน	-เณรเป็นผู้ทำนายว่าจะ ได้บุตรชายและจะได้เป็น คตกลหลวง -เณรทำนายผิด -ความจริงจะได้เป็น ผู้ครองเมือง (สำนวนภาคกลางและ ภาคเหนือ)	-ภรรยาโหรเป็นผู้ทำนายว่า จะได้บุตรชาย ซึ่งต่อไปจะ ต้องเป็นข้า (ทาส) -ภรรยาโหรทำนายผิด -ความจริงจะต้องได้เป็น กษัตริย์	โหรเป็นผู้ให้คำทำนาย แก่พระมเหสีว่า จะ ต้องหาเด็กชายที่เกิด ในวันเดียวกับพระโอรส มาเลี้ยงคู่กัน			

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
3. คอณดูแลเด็ก	-แม่สั่งให้ดูแลน้องไม่ให้ เนื้อตัวสกปรกโดยให้อาบน้ำ ขัดเนื้อตัวให้สะอาด -ศรีธนญชัยเอาไม้ด่าหัว น้องเอาใส่พุงมาล้างและ อาบน้ำประแป้งให้ด้วย (สำนวนภาคกลางและ ภาคอีสาน)		-แม่นมสั่งให้ดูแลน้อง (ลูกของแม่นม) ไม่ให้ สกปรก ถ้าสกปรกก็ให้ ล้างเนื้อตัวน้องให้ สะอาดด้วย -ตัวเอกจึงแหกท้อง ล้างใส่พุง	-ภรรยาอาลักษณ์ ฝากให้ดูแลลูก -ตัวเอกจึงได้แต่ เฝ้าดูแลเฉยๆ แม้ลูกของ อาลักษณ์จะร้อง หรือคลานตก บันไดก็ตาม		
4. คอณแบ่งขนมหรือ สิ่งอื่น	แม่แบ่งขนมให้ตัวเอกและ น้องได้เท่ากัน แต่แม่ค้า แบ่งขนมให้น้องมากกว่า ตัวเอก (สำนวนภาคกลาง และภาคเหนือ)	เศรษฐีแบ่งข้าวเมาเป็นสอง กองแล้วให้ตัวเอกเลือกว่า กองไหนมากก็ให้เอา กองนั้นไป		-แม่ให้ขนม 3 แผ่นแก่ตัวเอก และน้อง -อาลักษณ์ช่วย แบ่งขนมให้ คนละเท่ากัน		

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
5. ตัวเอกถูกนำตัว ไปอยู่กับผู้อื่น	ตอนยังเด็กให้แม่พาไปขาย ให้อยู่กับแม่ค้า ต่อมาจึงไป อยู่กับหลวงนาย (ส่วน ภาคกลาง ภาคเหนือและ ภาคใต้)	ตอนยังเด็กให้แม่พาไปขาย ให้อยู่กับเศรษฐี ต่อมาจึง ไปอยู่กับหลวงนาย	-พ่อแม่นำตัวเอกมา ถวายพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อเลี้ยงคู่กับโอรส เพราะเกิดวันเดียวกัน -พระเจ้าแผ่นดินให้ แม่นมเป็นผู้เลี้ยงดู ตัวเอก	ตอนยังเด็กให้แม่ พาไปฝากอยู่กับ อาลักษณ์		
6. ตอนถือส่วนหมาก	-หลวงนายให้ถือส่วน หมากเดินตามเข้าวัง แต่ ตามไม่ทัน จึงวิ่งตามทำให้ ส่วนหมากหก -ทำตามที่หลวงนายสั่งว่า อะไรตกให้เก็บให้หมด จึงเก็บข้าวขี้ ฆ่า รวมทั้ง ฝุ่นผงต่าง ๆ ใส่ลงในส่วน	-เศรษฐีให้ถือส่วนหมาก เดินตามเข้าวังแต่ตาม ไม่ทัน เมื่อรีบตามให้ทัน ก็ทำให้ส่วนหมากหก -ทำตามที่เศรษฐีสั่งว่า อะไรตกให้เก็บให้หมด จึงเก็บขี้ฆ่าที่เศรษฐีใส่ใน ส่วนหมาก	-สามีแม่นม (พ่อเลี้ยง) ให้ถือขันหมากตามเข้า วัง ตัวเองตามไม่ทัน เพราะสามีแม่นมขี่ม้า ตัวเอกจึงทำหมากหก หมด -ทำตามที่สามีแม่นมบอก ว่าหากมีสิ่งใดตกก็ให้	-อาลักษณ์(ขี่ม้า) เข้าวัง ตัวเอก สะพายห่อบุหรี และส่วนหมาก เดินตาม -ตัวเอกเกาะหาง ม้าเพื่อตามให้ทัน -ทำตามที่		

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
6. คอนถือส่วนหมาก (ต่อ)	หมาก (ส่วนวนภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน)		เก็บให้หมด ตัวเอกจึง เก็บขี้ม้าใส่ในขันหมาก	อาลักษณ์สั่งว่า ของของเจ้านาย แม้ขี้ม้าก้อนหนึ่ง ก็ต้องเก็บ ตัวเอก จึงเก็บขี้ม้าใส่ ล่วมหมาก		
7. ภรรยาเจ้านาย ให้ไปตามเจ้านาย มารับประทาน อาหารที่เตรียม ไว้ให้ และตัวเอก ตะโกนเรียกบอก เจ้านายด้วยเสียง อันดัง	ภรรยาเตรียมข้าวปลา อาหารไว้ให้ ตัวเอกตะโกน เสียงดัง เรียกให้มากิน ข้าวเปียก (ส่วนวน ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้)	ภรรยาให้ไปตามหลวงนาย มากินข้าว		ภรรยาให้ไปตาม อาลักษณ์มากิน ขนมรังผึ้ง		

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
8. เกิดเหตุการณ์ ไฟไหม้	ไหม้บ้านหลวงนายโดย ตัวเอกเป็นผู้เผาเรือน (ส่วนวนภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้)	เกิดไฟไหม้ขึ้นเอง		เกิดไฟไหม้ ข้างบ้าน		
9. ภรรยาของเจ้านาย ให้ตัวเอกชนของ เขา ๆ เพื่อ หนีไฟ		จนรังไก่ที่เผา ๆ		จนกลบ		
10. ภรรยาเจ้านาย ให้ไปตามสามี เนื่องจาก เกิดเหตุไฟไหม้	ค่อย ๆ คลานเข้าไปใกล้ แล้วบอกโดยวิธีกระซิบ เขา ๆ (ส่วนวนภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้)	เดินพุดไปอย่างค่อย ๆ แล้วบอกโดยวิธีกระซิบ เขา ๆ		นั่งคอยจนกว่า อาลักษณ์จะเห็น แล้วใช้การชักคิ้ว หิ้วดาส่งสัญญาณ แทนการเรียก เมื่ออาลักษณ์เห็น และถามก็ป้อง ปากกระซิบข้างหู		

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

224

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
11. ตอนฉวยตัวกับ พระเจ้าแผ่นดิน	หลวงนายพาเข้าฉวยตัว (ส่วนภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้)	เศรษฐีพาเข้าฉวยตัว	สามี่แม่มนพาเข้าฉวย ตัวเมื่อเลี้ยงตัวเอกมาได้ จนอายุ 7 ขวบ			
12. ตอนอ้างว่า สัตว์เลี้ยงตัวเมีย เป็นเมีย	อ้างว่าควายตัวเมียเป็นเมีย (ส่วนภาคอีสาน)	อ้างว่าวัวตัวเมียเป็นเมีย				
13. พระเจ้าแผ่นดิน โกรธจึงไม่อยาก เห็นหน้าและห้าม เข้าเฝ้า แต่หาวิธี เข้าเฝ้าได้	เอากันรับเสด็จ (ส่วนภาคกลาง และ ภาคอีสาน)	แกล้งพูดว่าสมภาร	เอากันรับเสด็จ			
14. ชาวต่างชาติทำ พนันให้ทาย เม็ดผลไม้	จินคำสาเกาให้ทายเม็ด แดงโม แต่บางสำนวนเป็น ทายเม็ดฟักทอง และเม็ด ส้ม (ส่วนภาคกลางและ ภาคเหนือ)	พระเจ้ากรุงจีนส่งคนมาให้ ทายเม็ดแดงโม				กับตันให้ทาย เม็ดส้ม

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
15. ชาวต่างชาติมา ทำพนันให้ตาย ปัญหาธรรมะ หรืออ่านแปล คัมภีร์	-กษัตริย์เมืองสิงหลส่งคนมาทนายพุทธปัญญา -ถามตอบปริศนา โดยใช้ นิ้วมือขึ้นลง (ส่วนภูมิภาคกลางและภาคเหนือ) -ชาวลังกามาทำแข่งแปล คัมภีร์ (ส่วนภูมิภาคกลางและภาคเหนือ) -ตัวเอกทำคัมภีร์ใคร่รู ใคร่รู้โดยจับปูมาจุ่มน้ำหมึกแล้วให้เดินบนกระดาด (ส่วนภูมิภาคกลาง และภาคเหนือ) -เมืองอื่นมาทำอ่านคัมภีร์ (ส่วนภูมิภาคกลาง อีสานเหนือ และใต้)	-พระเจ้ากรุงจีนส่งนักปราชญ์มาทนายปัญหาธรรมะ -การถามตอบปริศนาโดยใช้ มือชี้ไปยังสิ่งต่าง ๆ หรือ ที่ต่าง ๆ -นักปราชญ์จีนมาเห็นคัมภีร์ ที่ทำจากการใช้ปูจุ่มน้ำหมึก แล้วให้เดินบนกระดาด จึงอ่านไม่ออกจำต้อง ยอมแพ้ไป	-พญาดานีส่งสมณะมา ทนายปัญหา -ถามและตอบปริศนา โดยใช้ถ้อยคำ			

ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)

226

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
16. ต้องไปอยู่ชนบท	ทำอุบายเพราะอยากไป กินเมืองปักษ์ใต้ (ส่วนภูมิภาคกลางและ ภาคเหนือ)	พระเจ้าแผ่นดินส่งไป เพราะเกรงว่าจะแย่ง ราชสมบัติ				
17. พระเจ้าแผ่นดิน สั่งประหาร	-สาเหตุเนื่องจากหลอก พระเจ้าแผ่นดินให้ดม ดอกหี (ผายลมใส่) -หนีรอดโดยทำอุบาย เลี้ยงเหล่าเพชฌฆาตและ ร้องเพลงเรือ แล้วกระโดด น้ำหนีไป แต่ไม่ได้เปลี่ยน สภาพ (ส่วนภูมิภาคกลาง และภาคเหนือ)	-สาเหตุเนื่องจากเก็บภาษี เพิ่มมากขึ้น ทำให้ ประชาชนเดือดร้อน -หนีรอดโดยหลอกให้ เพชฌฆาตร้องเพลงเรือ แล้วกระโดดน้ำหนีไป บวชเป็นพระ				

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
18. ตอนถูกสั่งให้นำ ไปใส่กรงเหล็ก และปล่อยทิ้งให้ น้ำทะเลท่วมตาย	เอาตัวรอดได้โดยหลอก จีนค้าสำเภาว่า คนไม่อยาก เป็นพระเจ้าแผ่นดิน จีนค้าสำเภาจึงเข้าไป อยู่แทน (สำนวนภาคกลาง และภาคเหนือ)					เอาตัวรอดได้โดย หลอกชายที่ผ่าน มา (บางส่วน เล่าว่าเป็นเจ้าชาย) ว่า คนไม่ยอม แต่งงานกับลูกสาว ของหัวหน้า (บาง สำนวนเล่าว่าเป็น พระเจ้าแผ่นดิน) จึงถูกจับขังในกรง ชายผู้นั้นอยาก แต่งงาน จึงขอ เปลี่ยนตัวเข้าไป อยู่ในกรงแทน

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

228

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
19. ท้าพนันพวก อำมาตย์	ท้าว่าตนสามารถทายใจ อำมาตย์ได้ถูกต้อง คือ ทายว่าทุกคนมีความ ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อ พระเจ้าแผ่นดิน (สำนวน ภาคกลาง และภาคเหนือ)	ท้าว่าตนสามารถทำให้ พระเจ้าแผ่นดินทำตามคำสั่ง ของตนได้ โดยหลอกให้ หลงกลหันหลัง				
20. อ้างว่าเป็นไก่ ตัวผู้	ดำนน้ำแล้วโผล่ขึ้นมากอด ปล้ำเหล่าเสนา พร้อมกับ ทำเสียงร้องกระไดกแล้ว บอกว่าตนเป็นไก่ตัวผู้ (สำนวนภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน)	ดำนน้ำแล้วโผล่ขึ้นมาร้อง ตุ๊กตุ๊กแล้วบอกว่าตน เป็นไก่ตัวผู้จึงทำให้ไก่ ตัวเมีย (เสนา) ออกไข่ได้				
21. ถูกเนรเทศไป เมืองจีนแล้วทำ อุบายดูพระพักตร์ พระเจ้ากรุงจีน	ด้วยวิธีกินผักบั้งไค้ราว (สำนวนภาคกลางและ ภาคเหนือ)	ด้วยวิธีกินขนมป๊อน ซึ่งมี ลักษณะเป็นเส้นยาว ๆ				

**ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคณเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)**

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
22. จะยอมทำตาม เมื่อครบสอง เดือนหรือเดือน มีสองดวง	ยอมใช้เงินที่ไปขอืมจาก ยาย (ส่วนกลางกลาง และภาคเหนือ)			ยอมออกไปจาก บ้านของอาลักษณ์		
23. วิธีการลงโทษที่ ประเทศจีน	ถูกนำไปขังในคุกเข็น ตึกมด (ส่วนกลางกลาง และภาคเหนือ)	ถูกนำไปขังในคุกเข็น				
24. การที่ตัวเอกถึง แก่กรรม	ป่วยเพราะตรอมใจ (ส่วนกลางกลางและ ภาคเหนือ)	ด้วยโรคชรา				
25. สังความแก่ ภรรยาที่ก่อนตาย	ให้เผาศพด้วยไม้สังตั้ง (ส่วนกลางกลาง)	ให้เอาไม้เล็กแหลม ๆ ปักไว้ที่หลุมศพ				

ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนกันและเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องอนุภาค
ของนิทานศรีธนญชัยและนิทานอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (ต่อ)

230

เหตุการณ์ที่ เหมือนกัน	อนุภาคที่แตกต่างกัน					
	ไทย	กัมพูชา/เวียดนาม	ลาว	พม่า	อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์	ฟิลิปปินส์
26. คนที่ไม่ชอบ ตัวเอกไปทำไม่ดี ที่หลุมศพ	พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้นาง สนมไปปัสสาวะรดใส่เก้า กระดูก ทำให้เก้าไม้ตั้ง ฟุ้งขึ้นมาถูกของสงวน จนฟกบวม (สำนวนภาค กลาง และภาคเหนือ)	คนที่ไม่ชอบตัวเอกสั่งให้ คนของคนไปอุจจาระใส่ หลุมศพ และถูกไม้ที่ปักไว้ ทิ่มทำให้ได้รับบาดเจ็บ				

เตรียมให้รับประทาน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และพม่า

8. ตอนเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ อนุภาคที่แตกต่างคือ เหตุที่เกิดไฟไหม้ และสถานที่ที่เกิดไฟไหม้ ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และพม่า

9. ตอนภรรยาของเจ้านายให้ตัวเอกชนของเบา ๆ เพื่อหนีไฟ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ สิ่งของชนออกมา ปรากฏในสำนวนของกัมพูชา เวียดนาม และพม่า

10. ตอนภรรยาเจ้านายให้ไปตามสามีเนื่องจากเกิดเหตุไฟไหม้ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ การแสดงพฤติกรรมในการเข้าไปบอกต่างกัน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และพม่า

11. ตอนถวายตัวกับพระเจ้าแผ่นดิน อนุภาคที่ต่างกันคือ บุคคลที่เป็นผู้พาไปถวายตัว ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม ลาว และพม่า

12. ตอนอ้างว่าสัตว์เลี้ยงตัวเมียเป็นเมีย อนุภาคที่แตกต่างกัน สัตว์ที่อ้างว่าเป็นเมียเป็นคนละชนิดกัน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

13. ตอนพระเจ้าแผ่นดินโกรธจึงไม่ยอมเห็นหน้าและห้ามเข้าเฝ้า แต่หาวิธีเข้าเฝ้าได้ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ วิธีการที่จะได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และลาว

14. ตอนชาวต่างชาติมาทำพนันให้ตายเมื่อดูดวงโม อนุภาคที่แตกต่างกันคือ บุคคลผู้มาให้ตาย ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และฟิลิปปินส์

15. ตอนชาวต่างชาติมาทำพนันให้ตายปัญหาธรรมะหรืออ่าน-แปลคัมภีร์ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ บุคคลที่ส่งมาทำพนัน และวิธีการถามตอบปัญหา ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม และลาว

ภาพปกตอนศรีธนญชัย-ไก่ตัวผู้ หนังสือศรีธนญชัยสำนวนกาพย์นี้
เป็นฉบับตรวจสอบชำระใหม่ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน 2540

16. ตอนต้องไปอยู่ชนบท อนุภาคที่แตกต่างกันคือ วิธีการที่ได้ไปอยู่ในชนบท ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

17. ตอนพระเจ้าแผ่นดินสั่งประหาร อนุภาคที่แตกต่างกันคือ สาเหตุของการถูกสั่งประหาร วิธีการหนีให้รอดพ้นการถูกประหาร และสถานภาพหลังจากที่หนีการประหาร ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

18. ตอนถูกสั่งให้นำไปใส่ในกรงเหล็กและทิ้งให้น้ำทะเลท่วมตาย อนุภาคที่แตกต่างกันคือ เรื่องที่นำมาหลอกให้ผู้อื่นเข้ามาอยู่ในกรงแทน ปรากฏในสำนวนของไทย และฟิลิปปินส์

19. ตอนทำพนันพวกอำมาตย์ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ เรื่องที่นำมาทำพนัน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

20. ตอนอ้างว่าเป็นไก่อตัวผู้ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ พฤติกรรมเกี่ยวกับการทำตนเป็นไก่อตัวผู้ ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา เวียดนาม ลาว อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์

21. ถูกเนรเทศไปเมืองจีนแล้วทำอุบายดูพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีน อนุภาคที่แตกต่างกันคือ วิธีที่จะดูพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีน ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

22. ตอนจะยอมทำตามเมื่อครบสองเดือนหรือเดือนมีสองเดือน อนุภาคที่แตกต่างกันคือ เรื่องที่จะยอมทำตาม ปรากฏในสำนวนของไทย และพม่า

23. ตอนวิธีการลงโทษที่ประเทศจีน อนุภาคที่แตกต่างกันคือ สถานที่นำไปขัง ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

24. ตอนการที่ตัวเอกถึงแก่กรรม อนุภาคที่แตกต่างกันคือ สาเหตุของการทำให้ถึงแก่กรรม ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

25. ตอนสร้างความกรรยาก่อนตาย อนุภาคที่แตกต่างกันคือ เนื้อความที่

สิ่งเกี่ยวกับการทำศพ ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

26. ตอนคนที่ไม่ชอบตัวเองไปทำไม่ดีที่หลุมศพ อนุภาคที่แตกต่างกันคือ ผู้สั่งให้ไปทำไม่ดีต่อหลุมศพ ผู้กระทำ และวิธีการกระทำ ปรากฏในสำนวนของไทย กัมพูชา และเวียดนาม

(2) ตัวละครและแนวความคิด

ผู้เขียนเห็นว่าตัวละครและแนวความคิดของศรีธนญชัยฉบับต่างประเทศส่วนใหญ่ไม่แตกต่างไปจากฉบับของไทย โดยเฉพาะลักษณะการสร้างตัวละครเอกให้มีสติปัญญาหลักแหลม มีเล่ห์เหลี่ยมเหนือผู้อื่น และแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่บุคคลในสังคมนั้น ๆ ไม่เคยประพฤติปฏิบัติมาก่อน เหล่านี้ล้วนเป็นการส่งเสริมแนวความคิดในด้านการใช้ปฏิภาณไหวพริบ และต้องการแสดงอารมณ์ขัน ตลอดจนให้แนวความคิดอื่น ๆ ดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 ให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดีแนววิจารณ์ของ วันดี โกน (Vandy Kaonn) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ “*L’histoire de Thnenn Chey le sage*” นั้นมีแง่คิดที่น่าสนใจอยู่หลายประการ เพราะเป็นการมองนิทานพื้นบ้านในอีกมุมหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่าสมควรจะได้หยิบยกบทวิจารณ์ของ วันดี โกน มาอภิปรายในที่นี้ด้วย บทวิจารณ์ของ วันดี โกน สรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

บทวิจารณ์เกี่ยวกับลัทธิ “เทวราช” (Deva Raja) หรือสมมุติเทพ¹³

วันดี โกน (Vandy Kaonn) แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การกระทำของศรีธนญชัยเป็นการกระทำที่มีเหตุผล เพราะต้องการจะล้อเลียนลัทธิ

¹³ Vandy Kaonn, *L’histoire de Thnenn Chey*. (PhnomPenh : [n.p.], [n.d.]), pp. 5-6.

เทวราช ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นลัทธิที่มีความเหลวไหลไร้สาระ เขาจึงพยายามพิสูจน์ว่า ปัญหาของมนุษย์นั้นเลิกละสิ่งอื่นใด ทั้งนี้โดยหลักการแล้วตัวแทนของเทพเจ้าหรือสมมุติเทพ ควรจะต้องประกอบด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศเกินมนุษย์ และต้องสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ แต่พระราชาในเรื่องนี้ไม่มีลักษณะดังกล่าวเลย คนธรรมดาเช่นศรีธนูชัยนั้นกลับมีปัญหาเหนือกว่า ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า เทพเจ้าไม่มีความสามารถที่จะควบคุมและลิขิตชะตาชีวิตของมนุษย์ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การปกครองมนุษย์จึงควรจะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ด้วยกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ที่มีปัญญามากกว่า วันดี โคนได้เน้นในตอนท้ายของบทวิจารณ์ว่า ผู้แต่งศรีธนูชัยพยายามชี้ให้เห็นความเหลวไหลไร้สาระของลัทธิเทวราชซึ่งอยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ในสมัยที่แต่งนิทานนี้

แนวคิดที่ว่าศรีธนูชัยสะท้อนปฏิกิริยาต่อลัทธิเทวราชนี้ ผู้เขียนไม่เห็นพ้องด้วย เพราะในสมัยที่มีนิทานเรื่องนี้เกิดขึ้น ลัทธิเทวราชกำลังได้รับความนิยมยกย่องนับถือจากชนทุกชั้นในสมัยนั้น พระราชาจึงเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพสูงสุดจากบุคคลทั่วไป ดังนั้นความคิดที่ต้องการจะขัดแย้งกับลัทธินี้โดยตรงจึงไม่น่าจะเป็นความคิดอันแรงกล้าของผู้แต่งในยุคนั้นอย่างแน่นอน หากพิจารณานิทานเรื่องศรีธนูชัยในเชิงบทบาทหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคม ก็สามารถทำให้คิดได้ว่าพฤติกรรมของศรีธนูชัยที่แสดงออกในเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น เป็นการแสดงหรือระบายความคับข้องใจที่มีต่อกฎเกณฑ์หรือระเบียบอันเคร่งครัดบางอย่างของสังคมก็เป็นได้ นอกจากนั้นการที่ผู้แต่งให้ตัวเอกเป็นบุคคลธรรมดา แต่สามารถแสดงพฤติกรรมบางอย่างซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถจะทำได้นั้น ก็เป็นลักษณะเฉพาะตัวของตัวละครประเภทเจ้าปัญญาหรือคนฉลาดแบบแกมโกง (Trickster tale) นั่นเอง อีกประการหนึ่งผู้เขียนเห็นว่าคุณลักษณะของศรีธนูชัยโดยแท้จริงแล้วเปรียบเสมือนเป็นตลกหลวง (clown)

ในราชสำนัก ซึ่งเป็นธรรมเนียมยึดถือกันมาแต่โบราณว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งนี้เป็นบุคคลที่มีสิทธิพิเศษกว่าบุคคลทั่วไป คือสามารถแสดงพฤติกรรมขัดแย้งต่อพระราชาได้ ไม่ว่าจะเป็นการพุดจา หรือการกระทำก็ตาม พระราชาก็ทรงยอมให้ เพราะถือเป็นสิ่งบันเทิงอย่างหนึ่ง และถือว่าเป็นบุคคลที่จะให้คำแนะนำในทางอ้อมแก่พระองค์ด้วย ดังนั้นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตลกหลวงแสดงออก จึงมิได้หมายความว่าไม่มีความเคารพต่อพระราชาแต่อย่างใด หากแต่เป็นการกระทำหรือการใช้วาจาที่แฝงข้อคิดและเป็นการเตือนสติที่มีค่าและมุ่งให้เกิดความบันเทิงด้วย ลักษณะดังกล่าวจะพบในวรรณคดีโบราณของอินเดียเช่นเรื่องศकुณดลของกาลิทาส ซึ่งมีบทสนทนาของตลกหลวงที่คมคายและให้ข้อคิดแก่พระราชาอย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่า หากผู้แต่งเรื่องศรีรัตนอุทัยของกัมพูชาจะมีความคิดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่บ้างก็น่าจะเป็นลักษณะของความคิดที่อยากให้คนมีกำลังหรืออำนาจน้อยสามารถเอาชนะคนที่มียานหรือคนมีกำลังมากได้ด้วยควมมีสติปัญญาสูง มากกว่าที่จะเจาะจงให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิเทวราชโดยตรง

บทวิจารณ์ทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลธรรม จรรยา และสังคม¹⁴

บทสนทนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ วันดี โจน ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้แต่งถือโอกาสล้อเลียนค่านิยมของสังคมในสมัยนั้นด้านต่าง ๆ เช่นด้านเศรษฐกิจ การปกครอง ด้วยเห็นว่ามีความบกพร่องเนื่องจากพระราชาไม่พยายามเพิ่มผลผลิต และมีได้สอดส่องดูแลอย่างทั่วถึง ทำให้ข้าราชการที่อยู่ในชนบทบิดเบือนคำสั่งที่แท้จริงก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน เช่น บิดเบือนคำสั่งให้ลดภาษีเป็นเพิ่มภาษี เป็นต้น ผู้แต่งประสงค์จะชี้ให้เห็นว่าลักษณะการปกครองที่ไม่สมบูรณ์แบบ

¹⁴ Ibid., pp. 7-11.

จะขึ้นอยู่กับถ้อยคำและตัวหนังสือมากกว่าการกระทำที่ปฏิบัติได้ และเชื่อว่าพระราชกรณียกิจจะเสด็จประพาสไปตามชนบทเพื่อจะได้ใกล้ชิดกับประชาชน และเพื่อให้ทรงทราบวาระระบบการปกครองที่ใช้อยู่มีประสิทธิภาพหรือไม่ นอกจากนั้นยังได้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องที่สำคัญของพระราชกรณียกิจ คือ กลัวการถูกแย่งราชสมบัติ กล่าวว่าจะต้องเสียราชบัลลังก์ให้แก่ผู้ที่มีความสามารถมากกว่า จึงพยายามกำจัดศรัณยูชัยหลายครั้งหลายหน

นอกจากนั้น วันดี โคน วิเคราะห์ว่าเรื่องศรัณยูชัยสะท้อนสภาพสังคมที่ยกย่องเงินทองและความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เป็นผลมาจากลัทธิเทวราชซึ่งให้เกิดอิทธิพลและชนชั้นสูงนั่นเอง

ความคิดเห็นของวันดี โคน อีกประการหนึ่งคือ ผู้แต่งเรื่องต้องการเน้นความสำคัญของภาษา โดยเน้นว่าคนทั่วไปมักจะเคยชินที่จะใช้คำพูดโดยไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำ ซึ่งสามารถตีความไปได้หลายแบบหลายอย่าง ดังนั้นถ้าไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงก็ย่อมทำให้เสียประโยชน์ได้

ในตอนท้ายของบทวิจารณ์นี้ วันดี โคน ได้ยกย่องศรัณยูชัยว่าเป็นนักตรรกวิทยา เพราะเขาเรียนรู้ความจริงของชีวิตจากประสบการณ์มากกว่าการเรียนรู้จากตำรา ฉะนั้นจึงทำให้เขาเอาชนะนักปราชญ์จีนได้อย่างน่าชื่นชม

แนวคิดที่ว่าศรัณยูชัยสะท้อนปฏิกิริยาทางด้านสังคมและชนบทธรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ นี้ ผู้เขียนเห็นด้วยในแง่ที่เป็นลักษณะของการสะท้อนสภาพสังคมจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้แต่ง ซึ่งมองเห็นความจริงในขณะนั้นว่าเป็นอย่างไร โดยแสดงออกในรูปของการเล่าเรื่องแบบนิทาน และในลักษณะนี้อาจเป็นการแสดงทัศนคติส่วนตัวของผู้แต่งต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งยากจนตกต่ำในขณะนั้นด้วยก็ได้ แต่ทั้งนี้ผู้เขียนเชื่อว่า ผู้แต่งมิได้ต้องการให้ความหมายไปในทางจะโจมตีลัทธิเทวราชว่า เป็นเพราะมีการปกครองด้วยลัทธินี้ ประเทศจึงมีความยากจนหรือตกต่ำลงแต่ประการใด

บทวิจารณ์เกี่ยวกับตรรกวิทยาของศรีธรรณชัช¹⁵

วันดี โจน ได้แสดงทัศนะว่า ผู้แต่งเรื่องนี้เป็นนักปรัชญาในแง่ที่เป็นนักทฤษฎีมากกว่าจะเป็นคนเพื่อฝัน ศรีธรรณชัชจึงแสวงหาประสบการณ์เพื่อมาสรุปเป็นทฤษฎี ศรีธรรณชัชไม่สนใจสิ่งอื่นใดเลยนอกจากความมีสติปัญญา ดังนั้นเขาจึงเลือกแต่งงานกับหญิงที่มีปัญญา ทัศนคติของเขาไม่สนใจศีลธรรม เพราะมีแบบอย่างศีลธรรมของตนเอง เขาไม่รับรู้ค่านิยมของสถาบันในสังคมการเมือง และศีลธรรม จึงทำทุกอย่างโดยไม่ลังเลใจว่าเป็นความชั่วร้ายอย่างไรหรือไม่ เขาไม่มีอารมณ์และความรู้สึก จึงไม่โกรธที่ถูกพระราชาสั่งประหาร เขาใช้ความสามารถในการเล่นลั่นเล่นคำ ล้อเลียนเหตุผลและภาษา ซึ่งประกอบขึ้นเป็นความรู้ความเข้าใจของคู่ต่อสู้ และบังคับให้พวกนั้นยอมรับความจริงตามแบบของเขา เขาแสดงทัศนคติแบบปฏิวัติต่อต้าน และสามารถเปลี่ยน “ความจริง” ให้เป็น “ความเท็จ” และ “ความเท็จ” ให้เป็น “ความจริง” ได้ โดยไม่มีผู้ใดทราบ ว่า อะไรคือความจริง อะไรคือความเท็จ ดังปรากฏในตอนนักปราชญ์จีนมาทำพนันทายปัญหา หรือปริศนาต่าง ๆ เป็นต้น เขาแสดงให้เห็นว่านักปราชญ์ไม่ใช่ผู้รู้ทุกอย่าง แต่ความสำเร็จต่าง ๆ บางครั้งก็เกิดจากสถานการณ์ประจวบเหมาะและเหตุบังเอิญด้วย ดังปรากฏในตอนทนายแดงโมว่ามี้ก็เมิด เป็นต้น

พระราชาทรงตกเป็นเหยื่อของศรีธรรณชัชเสมอ ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงมีประสบการณ์มากกว่าและอายุมากกว่า เพราะว่าศรีธรรณชัชฉลาดมากกว่า และเป็นนักสังเกตการณ์ความจริงและกฎหมายได้ลึกซึ้งกว่า นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงถูกปิดกั้นให้อยู่แต่ในเขตวัง ทำให้ประสบการณ์ของพระองค์อยู่ในแวดวงอันจำกัด และตำแหน่งพระราชาทรงของพระองค์มีส่วนทำให้ไม่สามารถ

¹⁵ Ibid., pp. 11-16.

ทราบความจริงได้ทั้งหมด ผิดกับศรีธนญชัยซึ่งเกิดมาคลุกคลีกับความจริงตลอดชีวิต การต่อสู้แต่ละครั้งของศรีธนญชัยมักจะแสดงให้เห็นคู่ต่อสู้ตระหนกว่าคำพูดในภาษาธรรมดาไม่ได้แสดงความหมายทั้งหมดเท่าที่คิดขึ้น สัญลักษณ์ที่ใช้ก็เป็นการคิดเอาเอง ซึ่งแสดงแต่ความหมายตามที่ตนคิด และอาจตีความไปได้มากมายหลายอย่าง ซึ่งหากละเลยความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดไปก็ทำให้เกิดผลร้ายขึ้นได้ ดังนั้นคำพูดจึงเปรียบเหมือนดาบสองคมที่ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่ง

ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าการปกครองประเทศควรจะต้องอยู่บนรากฐานแห่งปัญญาและความรู้ ว่าจะอะไรคือความจริงเป็นอันดับแรก และสำหรับศรีธนญชัยแล้ว สัจธรรมที่แท้จริงก็คือสัจธรรมที่ไม่หลีกเลียงความจริง แต่ในลัทธิเทวราชมักหลีกเลียงความจริงอยู่เสมอ วันดี โคนได้สรุปว่า ความจริงอาจผันแปรไปได้ตามกาลเวลาหรือยุคสมัย เปลี่ยนแปลงไปตามระดับความเข้าใจของมนุษย์ ซึ่งพัฒนาเรื่อยไปไม่หยุดยั้ง ไม่มีวันสิ้นสุด และมีหลักอยู่ว่าไม่ควรมีใครคิดว่าตนเป็นผู้หยั่งรู้ความจริงอันสูงสุดแต่ผู้เดียว

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตรรกวิทยาของศรีธนญชัยนั้นนับว่าเป็นความคิดเห็นที่น่าสนใจ เพราะได้นำหลักวิชาที่เป็นทฤษฎีทางตรรกวิทยาและปรัชญาในสมัยปัจจุบันมาช่วย ทำให้ได้แนวคิดที่กว้างขวางมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าแท้จริงผู้แต่งนิทานเรื่องนี้คงมิได้ต้องการจะสอดแทรกความคิดอันลึกซึ้งดังบทวิจารณ์ข้างต้นแต่อย่างใด เพราะลักษณะของเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านที่เกิดขึ้นเพราะความสนุกของคนโบราณ ซึ่งต้องการจะเล่าให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ ความคิดของผู้เล่าเพื่อต้องการสื่อสารบางอย่างอาจมีแฝงอยู่บ้าง แต่คงเป็นไปในลักษณะที่ไม่ลึกลึกลงกล่าว และหากพิจารณาพฤติกรรมของศรีธนญชัยแล้ว ผู้เขียนคิดว่า ศรีธนญชัยไม่ได้เป็นนักทฤษฎี แต่เขาเป็นนักปฏิบัติมากกว่า เขาทำทุกอย่างเพื่อต้องการให้บรรลุเป้าหมาย

ที่ต้องการ โดยไม่คำนึงถึงวิธีการ ไม่นึกถึงความผิด ความถูก แต่ถ้ามรรลุถึงเป้าหมายแล้ว ก็ถือว่าเป็นความสำเร็จหรือความดีของเขา ฉะนั้นเขาจึงไม่เดือดร้อนต่อวิธีการที่เขาปฏิบัติต่อผู้อื่นเลย และการกระทำเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่าเขาเป็นคนไม่มีอารมณ์หรือความรู้สึก แม้การที่ถูกพระเจ้าแผ่นดินสั่งให้นำตัวไปประหารก็เช่นกัน เขาเอาตัวรอดกลับมาได้ โดยไม่แสดงปฏิกิริยาโกรธแค้นพระเจ้าแผ่นดินเลย ซึ่งการปฏิบัติต่อพระองค์อย่าง "ไม่โกรธแค้น" นั้นมิได้หมายความว่าศรีธนญชัยไม่มีอารมณ์หรือความรู้สึก ผู้เขียนเข้าใจว่า การที่ศรีธนญชัยไม่โกรธพระเจ้าแผ่นดิน ก็เพราะคนฉลาดอย่างศรีธนญชัยคงจะนึกเดาเหตุการณ์ล่วงหน้าแล้วว่า การกระทำอย่างนี้จะต้อง "ได้รับโทษร้ายแรงอย่างแน่นอน" แต่เพราะความที่ตนรู้สึกว่ามีปัญญาที่จะสามารถเอาตัวรอดได้ จึงไม่เดือดร้อน เมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามความคาดหมายคือถูกสั่งประหารชีวิต ศรีธนญชัยจึงมีความสุขกับการใช้ปัญญาของตนเอง ความรู้สึกโกรธแค้นพระเจ้าแผ่นดินจึงไม่ปรากฏ นอกจากนั้นอาจเป็นด้วยความพึงใจในเรื่องความเป็นเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดิน ของราษฎรในสมัยนั้นก็ได้ จึงทำให้ศรีธนญชัย "ยอมลง" ให้พระองค์ในลักษณะดังกล่าว หากพิจารณากันอย่างแท้จริงแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า แท้จริงศรีธนญชัยเป็นบุคคลที่มีอารมณ์และความรู้สึกที่รุนแรงมากทีเดียว แม้ในวัยเด็ก ลักษณะของความรู้สึกโกรธแค้นที่ต้องเสียรู้เศรษฐกิจเรื่องแบ่งข้าวมาให้ตนเลือกนั้น ย่อมเป็นตัวอย่างสนับสนุนเกี่ยวกับความคิดนี้ได้เป็นอย่างดี

สำหรับความคิดเห็นด้านตรรกวิทยาทางภาษานั้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับวันดี โจน ในแง่ที่คำในภาษานั้นมีความหมายได้หลายนัย ดังนั้นในความเป็นจริง การจะตีความให้ถูกต้องตรงตามความเข้าใจของอีกฝ่ายหนึ่งย่อมต้องอาศัยสถานการณ์แวดล้อมเข้าช่วย แต่ในกรณีของศรีธนญชัยนั้นเป็นกรณีพิเศษที่ผู้แต่งต้องการจะให้ศรีธนญชัยคงความมีบุคลิกภาพของการเป็นคน

เจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง ฉะนั้นในเรื่องนี้จึงได้แต่งให้ศรีธนญชัยเลือกที่จะใช้ความหมายโดยตรงของถ้อยคำ ซึ่งการจะตีความว่ามีความหมายอย่างไรนั้น ย่อมต้องอาศัยสถานการณ์แวดล้อมเข้าช่วย ในกรณีเรื่องศรีธนญชัย ผู้แต่งจับจุดนี้มาใช้ในลักษณะที่ทำให้ตัวศรีธนญชัยคิดและแสดงพฤติกรรมในทางที่ตรงข้ามกับผู้อื่น ซึ่งก็ไม่ผิดตรรกวิทยาทางภาษา ด้วยเหตุนี้คนอื่นจึงค้านไม่ได้ และนี่เองที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ข้อคิดเกี่ยวกับความจริง¹⁶

ทศนะเกี่ยวกับข้อนี้ วันดี โคน ได้แสดงให้เห็นว่า ความจริงนั้นมีได้มีเพียงแง่เดียว แต่มีอยู่หลายแง่ ถ้ารู้แง่ใดแง่หนึ่งก็มีใช้การรู้จักความจริงทั้งหมด ศรีธนญชัยได้เปิดเผยให้ทราบว่า แม้แต่นักปราชญ์ก็ไม่สามารถเข้าถึงความจริงอันสูงสุดได้ เพราะแต่ละคนก็มีความจริงตามแบบของตน ดังเช่นตอนศรีธนญชัยเล่าเรื่องการต่อสู้ของเขากับนักปราชญ์จีนถึง 3 ครั้ง คือเล่าให้ขุนนางฟังครั้งหนึ่ง เล่าให้สังฆราชฟังครั้งหนึ่ง และเล่าถวายพระราชาอีกครั้งหนึ่ง แต่ละครั้งเขาเล่าไว้ต่างกัน เมื่อพระราชาตรัสถามว่าเหตุใดจึงเล่าแตกต่างกันไป พระองค์จะเชื่อเรื่องที่เขาเล่าถวายได้อย่างไร ศรีธนญชัยตอบโดยไม่ตะจิตตะขวงใจว่าเรื่องที่เขากล่าวถวายพระองค์เป็นความจริงที่แท้จริงเพื่อพระองค์จะไม่ต้องซักถามอีกต่อไป ในความคิดของ วันดี โคน ก็คิดว่าศรีธนญชัยก็ไม่ว่าความจริงแท้คืออะไร

ความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องความจริงนี้ ผู้เขียนเห็นว่า จากตัวอย่างพฤติกรรมและคำพูดของศรีธนญชัยที่วันดี โคน นำมากล่าวถึงนั้น ผู้แต่งคงไม่ต้องการจะแสดงความคิดที่เป็นความจริงในเชิงปรัชญา แต่การที่ศรีธนญชัย

¹⁶ Ibid., pp. 17-18.

ตอบพระเจ้าแผ่นดินโดยใช้ถ้อยคำเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะเกิดจากความฉลาดที่จะเอาตัวรอด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นคนกะล่อนนั่นเอง

ดังนั้นการเล่าเรื่องที่ต่อสู้กับนักปราชญ์จีน เมื่อเอาธรรมชาติของคนประเภทนี้มาเป็นเกณฑ์พิจารณา ก็ย่อมจะเห็นได้ว่า เป็นลักษณะของคนประเภทนั้นเอง กล่าวคือ ผู้เล่ามิได้จดจำว่าตนเล่าไปอย่างไรบ้าง ครั้นมีคำถามให้เล่าอีก คิดอะไรในตอนนั้นได้ก็เล่า เรื่องราวจึงออกมาต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นการจะหาความจริงกับบุคคลประเภทนี้จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ฉะนั้นเมื่อศรีธรรมาโศภิตไม่มีความรอบรู้ในเรื่องใด ๆ อย่างแท้จริง ศรีธรรมาโศภิตจะรู้ได้อย่างไรว่าความจริงแท้คืออะไร หรือหากจะมองในแง่ที่ผู้แต่งต้องการจะส่งสารอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องของความจริงอยู่บ้าง ผู้เขียนคิดว่าผู้แต่งน่าจะต้องการแสดงให้เห็นว่าวาจาของคนนั้นเชื่อถือได้ยาก เพราะสามารถบิดเบือนไปได้ต่าง ๆ นานา ด้วยไม่มีหลักฐานยืนยันให้เห็นอย่างเด่นชัด และอุทาหรณ์ในเรื่องนี้ได้แก่พฤติกรรมของศรีธรรมาโศภิต นั่นคือคำพูดที่เล่าเรื่องราวเดียวกันจากปากของผู้เล่าคนเดียวกันนั้นยังหาความจริงซึ่งเชื่อถือได้ยาก ฉะนั้นหากเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมานานเท่าใด ความจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้นก็ย่อมน้อยลงทุกที

บทวิจารณ์ของ วันดี โจน นี้ ผู้เขียนเห็นว่าบทวิจารณ์นี้เป็นการมองนิทานพื้นบ้านด้วยสายตาของคนยุคใหม่ ความรู้หรือแนวคิดวิจารณ์แบบสมัยใหม่ทำให้มองเห็นนิทานพื้นบ้านในแง่มุมที่ต่างออกไปจากที่เคยยึดถือกันมา ซึ่งในบางกรณีก็มีประโยชน์เพราะทำให้สามารถมองนิทานนี้ในแง่มุมที่กว้างขวางขึ้น ดังเช่นเรื่องการใช้ภาษา คำในภาษานั้นมีความหมายได้หลายนัย แต่คนทั่วไปมักคำนึงถึงเพียงความหมายใดความหมายหนึ่งเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดความเข้าใจผิด อันอาจทำให้เกิดผลเสียขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม การใช้แนวคิดสมัยใหม่มาตีความนิทานพื้นบ้านนั้น เป็น

สิ่งที่อาจจะผิดพลาดได้ เพราะผู้วิจารณ์มีทฤษฎีอยู่ในใจ ก็จะพยายามหยาบยกเอาเหตุการณ์ในนิทานมาสัมพันธ์กับทฤษฎีนั้น ๆ เป็นต้นว่า วันดี โคน ศึกษาลัทธิเทวราช และเห็นว่าการที่ศรีธนญชัยมีพฤติกรรมในเชิงขัดแย้งกับตัวละครที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินในเรื่อง จึงตีความว่าผู้แต่งมีเจตนาจะโจมตีลัทธิเทวราช แต่วันดี โคน ลืมนึกไปถึงบทบาทของนิทานมุขตลกกว่าเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นเพื่อมุ่งให้เกิดความสนุกสนานและก่อให้เกิดอารมณ์ขันเป็นสำคัญ และการที่ได้หยาบยกเอาบุคคลชั้นสูงหรือผู้มีอำนาจในสังคม เช่น พระเจ้าแผ่นดิน พระหรือคหบดีมาล้อเลียนนั้น จึงจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานได้มากยิ่งขึ้น เพราะโดยปกติในความเป็นจริงของสังคมนั้นมีอาจจะประพฤติปฏิบัติหรือกระทำเช่นนั้นได้ ฉะนั้นเมื่อมีเรื่องเช่นนี้ในนิทาน จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดหรือเป็นเครื่องระบายหรือช่วยลดความกดดันทางสังคมมิให้ระเบิดขึ้นอย่างรุนแรง ฉะนั้นผู้แต่งเรื่องนี้จึงน่าจะแต่งเรื่องนี้ขึ้นเพื่อล้อเลียนเสียดสีมากกว่าที่จะมุ่งโจมตีหรือหักล้างลัทธิเทวราช

จากการเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ดังกล่าวทั้งหมดข้างต้นนี้ ผู้เขียนพบว่า เนื้อหาของนิทานนี้แทบจะไม่แตกต่างกัน นิทานศรีธนญชัยในทุกประเทศยังคงลักษณะนิทานคนเจ้าปัญญาที่อาศัยปฏิภาณไหวพริบแก้ไขปัญหาดัง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ข้อแตกต่างที่มีอยู่อย่างนั้นก็เป็นรายละเอียดปลีกย่อยในด้านเนื้อหา ซึ่งแตกต่างเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้มีสาเหตุจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งก็มีได้ทำให้ส่วนสำคัญของเรื่องผิดแปลกกันไปแต่ประการใด

บทที่ 5

บทสรุป

เรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในหมู่คนไทยทั่วไป ทั้งยังเป็นที่ยึดใจในแถบประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย โดยผิวเผินเรื่องนี้ อาจจัดอยู่ในประเภทนิทานมุขตลก (Jest) ซึ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านผู้ฟังเป็นอย่างดี แต่เมื่อวิเคราะห์จะพบว่า เรื่องนี้อาจจัดอยู่ในประเภทนิทานตัวเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (Trickster tale) ซึ่งเป็นประเภทย่อยของนิทานมุขตลก ทั้งนี้เพราะตัวเอกได้แสดงลักษณะพิเศษในความเป็นคนมีปฏิภาณ ไหวพริบ มีเล่ห์เหลี่ยม แก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้อย่างที่ไม่มีผู้ใดคาดคิดมาก่อน

เรื่องศรีธนญชัยที่มีปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งรูปแบบที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งสิ้น 17 สำนวน สำนวนที่เป็นลายลักษณ์อักษรมี 16 สำนวน สำนวนมุขปาฐะ มีเพียง 1 สำนวน

สำนวนของภาคกลางมี 11 สำนวน รวมทั้งสำนวนที่เป็นสมุดไทย และที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว

สำนวนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 สำนวน เป็นสำนวนที่เป็นใบลานจารด้วยอักษรตัวธรรม และสำนวนที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว

สำนวนของทางภาคเหนือ มี 2 สำนวน มีทั้งสำนวนที่เป็นมุขปาฐะ และสำนวนที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว

สำนวนของภาคใต้มีเพียง 1 สำนวน เป็นสำนวนที่เขียนลงในสมุดไทย

เรื่องศรีธนญชัยของไทยนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของนิทาน สมัยที่แต่ง และชื่อผู้แต่ง ทราบแต่เพียงว่าเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาช้านาน โดยเฉพาะในประเทศไทยนั้นนิทานเรื่องนี้นิยมเล่าสู่กันฟังทั่วไปทางภาคกลางและภาคใต้รู้จักและเรียกชื่อตัวเองว่า “ศรีธนญชัย” ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ จะรู้จักและเรียกชื่อว่า “เชียงเมียง” เป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้นิทานเรื่องนี้จะมีปรากฏอยู่โดยทั่วไปหลายสำนวน แต่ก็ยังมีลักษณะที่ร่วมกันหลายประการ โดยเฉพาะในด้านโครงเรื่อง พบว่ามีลักษณะที่เหมือนกันคือเป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตของชายผู้หนึ่งซึ่งใช้ปฏิกาณเอาตัวรอดหรือแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้โดยลำดับ นับตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กจนสิ้นอายุขัย นอกจากนั้นยังพบว่า ในด้านแนวความคิดของผู้แต่งนั้น ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ เน้นในด้านความมีปฏิภาณไหวพริบ ต้องการแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลและค่านิยมของสังคม ตลอดจนความคิดเรื่องการ “เสียหน้า” เหล่านี้เป็นสาระที่น่าสนใจและชวนไว้ใจในเนื้อหาที่แฝงไว้ด้วยอารมณ์ขันทั้งสิ้น โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า นิทานศรีธนญชัยมิได้มีคุณค่าในด้านให้ความบันเทิงแต่อย่างใดอย่างที่เคยเข้าใจกันมาแต่ก่อน แต่ยังมีคุณค่าในด้านแนวความคิดต่าง ๆ อีกด้วย

ส่วนลักษณะที่แตกต่างกันนั้น พบว่า มีความแตกต่างกันเป็นส่วน้อย เช่นการเรียงลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดของเนื้อหา ลักษณะการเล่าเรื่องของนิทานนี้มี 2 แบบ คือ ตัวเอกอยู่กับพ่อแม่ มีชีวิตที่ต้องดิ้นรนต่อสู้จนกลายเป็นเด็กที่มีปัญหา ทำให้ดูเหมือนเป็นคนโหดร้าย เจ้าคิด เจ้าแค้น อาฆาต พยาบาท มีบุคลิกภาพในเชิงก้าวร้าวและใช้ปฏิภาณในเชิงลบ (ทำลาย) อีกแบบหนึ่งคือ ตัวเอกได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงให้เป็นราชบุตรบุญธรรม ไม่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด พฤติกรรมต่าง ๆ จึงไม่มี

ความรุนแรงเหมือนแบบแรก ลักษณะพฤติกรรมของตัวเอกในแนวนี้นี้จึงเป็นเรื่องของการใช้ปฏิภาณและนิสัยที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

อนึ่ง เรื่องศรีธนญชัยที่มีปรากฏในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่ามีปรากฏในราชอาณาจักรกัมพูชา เวียดนาม และลาว ส่วนนิทานของพม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์นั้น มิได้เป็นเรื่องศรีธนญชัยโดยตรง แต่เป็นเรื่องประเภทเดียวกันกับศรีธนญชัยคือเป็นนิทานประเภทคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง จากการศึกษาพบว่า เรื่อง*ธนญชัย* ของราชอาณาจักรกัมพูชาและเวียดนามนั้น คล้ายเรื่องศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลาง ส่วนเรื่อง*เชียงเมี่ยง* ของลาวนั้น เหมือนเรื่อง*เชียงเมี่ยง* ของไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเรื่องของ*สะกิดาวซั* ของพม่านั้นก็คล้ายกับศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลางและภาคเหนืออยู่หลายตอน ส่วนประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้พบว่า มีเนื้อหาคัดลอกศรีธนญชัยของไทยบางตอนเท่านั้น กล่าวคือเรื่อง*อาบนาวัส* (Abu Nawas) ของประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์นั้น จะมีเรื่องราวเพียงตอนเดียวเท่านั้นที่เหมือนของไทย คือตอนตัวเอกอ้างว่าเป็นไก่อ้วนผู้ ส่วนประเทศฟิลิปปินส์พบว่าเนื้อหาคัดลอกของไทยอยู่ 2 ตอน คือ ตอนทาสล้มได้ถูกว่ามีก่มีเม็ด และตอนถูกจับไปขังในกรงเหล็ก แล้วถูกนำไปวางไว้ให้น้ำทะเลท่วม ทั้งนี้มีรายละเอียดในส่วนที่เป็นอนุภาคของเรื่องแตกต่างกัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น พบว่ามีไม่มากตอนนัก และไม่มีควมซับซ้อนมากเท่าเรื่องศรีธนญชัยที่มีปรากฏอยู่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ลักษณะของตัวละครที่มีปรากฏในประเทศดังกล่าวนี้เป็นลักษณะที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป เพราะเป็นลักษณะประจำของนิทานที่มีตัวเอกเจ้าปัญญาหรือฉลาดแกมโกง (Trickster tale) ซึ่งต้องแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อคำนิมของ

สังคมระดับต่าง ๆ

แม้นิทานเรื่องนี้จะมีปรากฏเล่าสู่กันฟังหลายสำนวนก็ตาม ด้านโครงเรื่อง แนวความคิด และตัวละคร จะมีลักษณะที่คล้ายกันมาก ทั้งนี้คงเป็นเพราะนิทานเรื่องนี้มีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน ส่วนความแตกต่างในด้านชื่อตัวละคร การเรียงลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยในเนื้อหาในแต่ละสำนวนนั้นมีปรากฏบ้าง ก็คงเนื่องมาจากความแตกต่างกันในด้านสภาพสังคม วัฒนธรรม ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนค่านิยมของแต่ละชาติแต่ละถิ่นนั่นเอง

ในทัศนะของผู้เขียนเมื่อศึกษานิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ แล้วพบว่า ศรีธนญชัยมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่แปลกแตกต่างไปจากตัวละครอื่น ๆ อย่างน่าอัศจรรย์ใจ พฤติกรรมบางอย่างซึ่งเขากระทำเกินกว่าเหตุ เช่น การฝ่าท้องน้อง อันเป็นเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องนั้น ก็ทำความพิศวงให้เกิดแก่ผู้อ่านผู้ฟังอย่างยิ่ง ทั้งชวนให้คิดว่าแม้เป็นพี่น้องท้องเดียวกัน ศรีธนญชัยยังกระทำได้ถึงเพียงนี้ หากเป็นบุคคลอื่นที่ทำให้เขาเกิดความขัดแย้ง ก็คงต้องได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงเป็นแน่ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขากลายเป็นเด็กมีปัญหาและแสดงพฤติกรรมที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมเช่นนั้นนั้น เป็นเพราะสภาพสังคมของไทยในสมัยก่อนมีส่วนทำให้เขาได้ใช้สัญชาตญาณของความขัดแย้งซึ่งมีอยู่ในตัวได้มากขึ้น กล่าวคือ โดยปกติสภาพสังคมของครอบครัวที่มีฐานะยากจน จะไม่ปรากฏว่ามีคนรับใช้มาช่วยทำงานแบ่งเบาภาระกิจในบ้าน เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ จึงมักต้องให้บุตรของตนทำหน้าที่นี้แทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพ่อแม่ต้องออกไปประกอบอาชีพ บุตรคนใดไม่ว่าจะมีอายุมากน้อยเพียงใดก็ตาม ก็ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการงานต่าง ๆ ภายในบ้าน ตลอดจนเลี้ยงดูน้อง ๆ ของตนด้วย นับว่าเป็นภาระที่ค่อนข้างหนักสำหรับเด็กที่ตกอยู่ในสภาพนี้เช่นกัน อย่างไรก็ตามมักปรากฏว่า

บุคคลผู้มีภาระเช่นนี้ย่อมต้องมีความรับผิดชอบสูง และมีความสำนึกในหน้าที่ เป็นอย่างดี ดังนั้น ปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ จึงไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่สำหรับตัวเอกของนิทานเรื่องนี้แสดงพฤติกรรมที่ปฏิเสธความนิยมที่มีมาแต่เดิม กอปรด้วยมีความอิจฉาริษยา และมีความต้องการอยากได้เด่นเหนือคนทั้งปวง อยู่ด้วย ทั้งมีสติชาตญาณของความขัดแย้งแฝงอยู่มากกว่าปุชนอื่น ๆ จึงทำให้เขาแสดงพฤติกรรมตอบโต้บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดได้เสมอมา แม้บุคคล ในครอบครัวเดียวกันศรีธณูชัยก็มีได้ลดความรุนแรงให้น้อยลง

อย่างไรก็ดีการที่ศรีธณูชัยสามารถเอาตัวรอดจากการประทุพติผิด คำนิยมต่าง ๆ ของสังคมมาได้ ก็เป็นเพราะศรีธณูชัยได้ใช้ลักษณะพิเศษของ ภาษาไทยโดยใช้ความหมายโดยพยัญชนะ และความหมายที่สังคมทั่วไปเข้าใจ และยอมรับมาช่วยในการเอาตัวรอด นอกจากนั้นบางสำนวนยังหาทางออก ให้แก่ตัวเอกไว้ด้วย นั่นคือมีเงื่อนไขว่าห้ามพระเจ้าแผ่นดินฆ่าศรีธณูชัยไม่ว่า ในกรณีใด ๆ (สำนวนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) บางสำนวนก็ได้ชี้ให้เห็น ว่าการที่ตัวเอกแสดงพฤติกรรมอันไม่สมควรต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้นก็เพราะ แรงอธิฐานของมารดา (สำนวนของภาคเหนือ) หรือบางสำนวนก็จะยกให้เป็น เรื่องของเวรกรรม (สำนวนของภาคกลาง) นอกจากนี้ผู้เขียนพบว่า พฤติกรรม ต่าง ๆ ที่ศรีธณูชัยแสดงออกนั้นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเขาไม่ได้มีความรอบรู้แต่เฉพาะในด้านของภาษาเท่านั้น หากแต่มีความรู้ในด้านอื่น ๆ อย่างดีด้วย เช่น มีความรู้และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ รัฐจิตวิทยา ปรัชญา และตรรกวิทยา เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้เขามีความสามารถในการอ่านจิตใจของ บุคคลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ความรู้ความสามารถในด้านนี้นับว่าเป็นสิ่งที่พบ ได้น้อยรายในบุคคลธรรมดาทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สามารถคาดการณ์และ เดาใจบุคคลที่อยู่ในแวดวงของเขาได้อยู่เสมอ คือรู้ว่าจะมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น กับตน ทั้งนี้เพราะแยกได้ว่าสิ่งใดเป็นเหตุ สิ่งใดเป็นผลได้อย่างถูกต้องนั่นเอง

จึงทำให้เขาเตรียมแก้ไขเหตุการณ์ไวล่วงหน้า

การที่ศรีธนญชัยมีพฤติกรรมซึ่งแสดงถึงควมมีปัญญาแบบฉลาดแกมโกงเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไปดังกล่าวนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ผู้แต่งคงมิได้เจาะจงที่จะเขียนเรื่องนี้จากบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยตรง แต่ผู้แต่งคงอาจนำพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงมาเขียนประกอบเป็นชีวิตและเรื่องราวของบุคคลเพียงคนเดียว ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นได้ว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัยแต่ละสำนวนนั้นมีความแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสนใจของผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์ ตลอดจนรสนิยมในการอ่านของบุคคลในสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดเรื่องความขัดแย้งที่ปรากฏในพฤติกรรมของตัวเอกนี้ ผู้แต่งมีจุดประสงค์เพื่อสร้างปมแห่งการขัดแย้งให้เกิดขึ้นในเรื่องเท่านั้น หากใช่เป็นการระบายความรู้สึกขัดแย้งอย่างขมขื่นที่แท้จริงที่มีต่อสภาพสังคม

ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวรองของนิทานเรื่องนี้ก็คือพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วจะพบว่า ผู้แต่งมีความจงใจที่จะยกย่องตัวละครตัวนี้อย่างแท้จริง แต่เป็นการยกย่องคนละแง่กับศรีธนญชัย ศรีธนญชัยนั้นผู้แต่งยกย่องให้เป็นคนเจ้าปัญญา แต่สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ผู้แต่งยกย่องพระองค์ให้เป็นเลิศในทางคุณธรรม คือมีความอดกลั้น มีการให้อภัย และเป็นคนใจกว้าง อันเป็นลักษณะของบุคคลผู้ต้องมีความรับผิดชอบอย่างใหญ่หลวงต่อบ้านเมือง ดังนั้น หากมองแต่ผิวเผินก็อาจมองเห็นว่าพระองค์ตกเป็นรองในทางสติปัญญาอยู่เสมอ แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่าพระองค์เป็นผู้มีใจกว้างอย่างยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน ดังนั้นศรีธนญชัยจึงมีโอกาสดำเนินการพฤติกรรมอันทำให้พระองค์ “เสียหน้า” อยู่หลายครั้งหลายหนได้ ซึ่งหากมองตามหลักของความเป็นจริงแล้ว พระองค์

ย่อมจะมีสิทธิ และสามารถจะใช้อำนาจของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ในการกำจัดบุคคลเช่นนี้ได้อยู่ตลอดเวลาทีเดียว สำหรับการสั่งประหารศรีธนญชัยในบางครั้งนั้น ก็เป็นเพราะความเหลืออด อันเป็นวิสัยของปฤชชนนั่นเอง

จากการศึกษานิทานเรื่องศรีธนญชัยดังกล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าเรื่องศรีธนญชัยเป็นนิทานที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะอ่านเข้าใจง่าย มีเนื้อหาสนุกสนานชวนติดตาม อันมีคุณค่าในทางอารมณ์ คือให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านผู้ฟังแล้ว นิทานเรื่องนี้ยังมียุทธศาสตร์ในทางสติปัญญาอย่างยิ่งด้วย คือให้แง่คิดต่าง ๆ ซึ่งสามารถมองลึกลงไปเห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี กิริยามารยาท ตลอดจนสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ และไม่ควรประพฤติปฏิบัติในสังคม ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของภาษาไทยได้เป็นอย่างดีด้วย

นิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกงเช่นเรื่องศรีธนญชัย จึงเป็นสิ่งบันเทิงอย่างหนึ่งที่แฝงสาระและความจริงบางประการของสังคมไว้ได้อย่างคมคาย นิทานดังกล่าวจึงมักเป็นที่ชื่นชอบของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเรื่องเล่าในนิทานมุขตลกนั้นสามารถทำให้พ้นไปจากความจำเจในชีวิตประจำวัน และสามารถสร้างอารมณ์ร่วมไปกับเรื่องราวที่อยู่ในโลกสมมุติได้อย่างเต็มที่ เสียงหัวเราะอันเกิดจากความหลุดร่อนในการล้อเลียน เสียดสีบุคคลหรือกฎเกณฑ์อันเคร่งครัดของสังคมซึ่งออกมาในรูปของการทำให้เกิดอารมณ์ขัน จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของมุขตลกได้ว่าเป็นกลไกทางสังคมในแง่ที่เป็นทางออกหรือเป็นสิ่งช่วยผ่อนคลายหรือลดความตึงเครียดในเรื่องของกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของสังคมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

โดยที่เรื่องศรีธนญชัยพบในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จึงน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกันทั้งในด้านต้นเรื่อง และการแพร่กระจาย

ผู้เขียนจึงใคร่เสนอให้ศึกษาต่อไปว่า เรื่องศรีธนญชัยนี้ต้นเรื่องอยู่ในถิ่นใด และมีการแพร่กระจายอย่างไร ซึ่งจะทำให้การศึกษาเรื่องศรีธนญชัย สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กระล่อนทอง (นามแฝง) ศรีธัญชัยฉบับสมบูรณ์. พระนคร : สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2501.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. วรรณกรรมจากบ้านโน. พระนคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2513.
- กิตติกร มีทรัพย์ (แปลและเรียบเรียง). พื้นฐานทฤษฎีจิตวิเคราะห์ มิติใหม่ปฏิวัติระบบความคิดมนุษย์. กรุงเทพฯ : ดันหมาก, 2524.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- จินดา ดวงใจ. นิทานเชียงใหม่. 2 เล่ม ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2505.
- เจดนา นาควัชร. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521.
- เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอิสป. กรุงเทพฯ : ศึกษาานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2518.
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวน. จิตวิเคราะห์ฟรอยด์. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. วรรณกรรมไทยลือ. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2517.
- ดา ส. (นามแฝง) ศรีธัญชัย. พระนคร : พิตยาการ, 2517.
- ดุษ ขุมสาย, ม.ล. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
- ท. ไชยวงศ์. คำขอเรื่องศรีทะนงไชย. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์คนเมืองการพิมพ์, 2514.
- นิทานศรีธัญชัย-เชียงใหม่. ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูปริยัติธรรมกิตติ สิริจิตธมโม ป.ธ.5 ณ เมรุพิเศษวัดบรือสรากรม จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 23-24-25 มีนาคม 2513)
- บุษย์ (นามแฝง). ศรีธัญชัย. พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ. ม.ป.ป.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- ประยูร พิษนาคะ. ศรีธัญชัยฉบับมาตรฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : คลังวิทยา, 2516.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2517.

ผ่องพรรณ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคหิชาบ้าน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2523.

พ. ณ ประมวลุมารค (นามแฝง). นักกลอนบ่อนข้าวแซ่. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2520.
(พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบปี น.ม.ส.และกรุงเทพ)

_____. ศรีธัญชัย. พระนคร : วัฒนาพานิช, 2515.

พร พทยา. ศรีธัญชัยฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร : บรรณาการ, 2517.

ไพโรธ เลิศพิริยกุล. คหิชาบ้านลานนาไทย. เชียงใหม่ : สุริวงศบุ๊คเซ็นเตอร์, 2516.

มณี พยอมยงค์. ประวัติและวรรณคดีลานนา. เชียงใหม่ : มูลนิธิศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวง
ดุษ ชุมสาย, 2513.

มณีรัตน์ บุณนาค, ม.ล. ศรีทนะนไชย. พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, 2509.

ลักขณา สิริวัฒน์. จิตวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2530.

ววรรณ (นามแฝง). ศรีธัญชัยจอมปราชญ์. พระนคร : เขมมบรรณกิจ, 2502.

วรรณคดี, กรม. หนังสือเชียงเหมียง. พระราชอาณาจักรลาว : กระทรวงศึกษาธิการ, 2511.
(ฉบับพิมพ์เป็นภาษาลาว)

วิสันต์ บัฒะวงษ์. ศรีธัญชัยกับน้อง. พระนคร : บรรณาการ, 2518.

ศิริพร จิตะฐาน ณ กลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคหิชาในบริบททาง
สังคมไทย. กรุงเทพฯ : มติชน : 2537.

ศิลปากร, กรม. ศรีทนะนไชย (สำนวนกาพย์) และลิลิตตำรานพรัตน์. พระนคร : โรงพิมพ์
ศรีเมืองการพิมพ์, 2511. (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชิต สุกสิทธิ ณ เมรุวัดมกุฏ
กษัตริยาราม วันที่ 24 เมษายน 2511)

สำเนา หิริโศตปปะ. ศรีธัญชัยกลับชาติ. พระนคร : บันดาลสาส์น, 2517.

หอสมุดวิจารณ์. เสภาเรื่องศรีธัญชัยเชียงเหมียง. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
2463.

อานันท์ อาภาภิรมย์. มนุษย์กับสังคม. พระนคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514.

บทความ

วิทย์ ศิระศรียานนท์. “อารมณัชน” เอกลักษณ์ไทย 1 (กุมภาพันธ์ 2520) : 75.

เอกสารอื่น ๆ

กิ่งแก้ว อัดถาวร. “กฎดึกดำบรรพ์เกี่ยวกับบรรพบุรุษพื้นบ้าน”. เอกสารประกอบการสอน, 2520.
(อัคราเสนา)

_____. การบรรยายเรื่องกฎดึกดำบรรพ์เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านในวิชาคติชนวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

เดือนใจ สันทะเกิด. “วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ” ปรินญาณินท์ การศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.

ปรีชา อุยตระกูล. “วรรณกรรมพื้นบ้านจากคำปลงอาลัย อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา”.
ปรินญาณินท์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.

อัยแก้ว สอนพฤษชาติ. “ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา” (เอกสารการถอดแบบบันทึกเสียงนิทาน
พื้นบ้านและนิทานดลก (เจีย). จังหวัดเชียงใหม่.

“ศรีธัญไชย” (กลอนสด). หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอ. เลขที่ 6 มัดที่ 52.
เล่มที่ 1 (สำนวนที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453).

“ศรีธัญชัย” (สำนวนชาวใต้). ติดต่อที่อาจารย์ ไสว เรื่องวิเศษ วิทยาลัยครูภูเก็ต. สมุดไทยขาว.
เส้นหมึกดำ.

Books

Abrahams, Roger D. “Trickster, The Outrageous Hero,” In **Our Living Traditions**.
Tristram Coffin ed. n.p. : The Basic Books Inc., 1968.

Ali Basah, Margaret Muth. **Indonesian Folktales**. Jakarta : Penerbit Djambatan, 1975.

Dundes Alan. **The Study of Folklore**. Englewood Cliff, N.J. : Prentice Hall, 1965.

Eugenio, L. Damiana. **Philippine Folk Literature The Folktales**. The Philippines :
U.P. Folklorists, Inc., V.P.Diliman, 1989.

Fance-Asie. **La Merveilleuse histoire de Thmenh Chey l'Astucieux**. Saigon :
Fance-Asie, 1956.

_____. **Jokes and their relation to the Unconscious**. London : Penguin Books, 1978.

Freud, Sigmund, **The Psychopathology of everyday life**. London : Penguin Books,
1976.

Jung, Carl, G. **Analytical psychology; its theory and Practice**. New York : Books, 1970.

- Histoire De Thnenh-Chey.** Phnom-Penh : Editions de L'Institut Bouddhique, 1964.
- Hu Hsien-Chin. "The Chinese Concepts of Face." In **Personal Character and Cultural Milieu**, pp. 447-467. Edited by Douglas G. Harling. New York : Syracuse University Press, Syracuse, 1964.
- Koann, Vandy. **L'histoire de Thnenn Chey le sage.** (typewritten) Phnom Penh : Pubiepar Vorne) Neang, etudiant de la faculte des lettres and des sciences humaines, n.d.
- Klausner. William J. "Siang Miang : Folk Hero." In **Reflections in a Log Pond.** Bangkok : Suksit Siam, 1974.
- Pustaka, P.N. Balai. **Abu Nawas.** Djakarta : Tjetakan Keduabelas, Keduabelas, 1964.
- Radin, Paul. **African folktales and sculpture.** New York : Pantheon Books, 1959.
- Thompson, Stith. "The Trickster Cycle." In **The folktale.** New York : The Dryden Press. 1951.
- . **Motif Index of Folk Literature.** Indiana : Indiana University Press, 1958.
- Monghack, Bounthan. "Les Contes de Xieng-Mieng." In **Bulletin des Amis du Royaume Lao.** (No. 7-8 Premier et deuxieme semestre 1972) Vientiane Laos : Semestrille d'Etudes Culturelle sur le laos, 1972.
- Wipha Senanan. **The Genesis of the novel in Thailand.** Bangkok : Thai Wattanapanich, 1975.
- Wright, Derk. **The Psychology of Moral Behaviour.** Harmondsworth Middlesex : Penguin Books 1981.

Articles

- Clemons, Walter. "Exploting Fairy Tales.", **Newsweek.** (24 May, 1976) : 51.
- Visyan, Comp. "Visyan Folk-Tales I." **The Journal of American Folklore.** (Vol. XIX. April-June, 1906. No. LXXIII.) : 107-112.

ภาคผนวก

ประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัยในประเทศไทย

นิทานเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งสิ้น 17 ส่วน ผู้เขียนได้ให้หมายเลขประจำแต่ละส่วนไว้ดังนี้

- หมายเลข 1 ศรีธนญชัยฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ
- หมายเลข 2 ศรีธนญชัยฉบับที่เจ้าจอมสมบุญ มอบให้หอสมุดแห่งชาติ
- หมายเลข 3 ศรีธนญชัยฉบับที่พระมหาอำนาจอิทธิยาโนมอบให้หอสมุดแห่งชาติ
- หมายเลข 4 ศรีธนญชัยฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้
- หมายเลข 5 ศรีธนญชัยฉบับที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี มอบให้หอสมุดแห่งชาติ
- หมายเลข 6 ศรีธนญชัยฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในงานฉาบปีกศพนายชิต สุภสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24 เมษายน 2511
- หมายเลข 7 เสภาศรีธนญไชยเชียงเมี่ยง
- หมายเลข 8 ศรีธนญชัยฉบับคำกลอนของ นายบุษย์
- หมายเลข 9 ศรีธนญชัยจอมปราชญ์ของ วรวรรณ
- หมายเลข 10 ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐานของ ประยูร พิศนาคะ
- หมายเลข 11 ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ของ พร พิทยา
- หมายเลข 12 เชียงเมี่ยงฉบับโบราณ (ภาคอีสาน)
- หมายเลข 13 นิทานศรีธนญชัย-เชียงเมี่ยง
- หมายเลข 14 เชียงเมี่ยง ของ จินดา ดวงใจ
- หมายเลข 15 คำขอเรื่องศรีธนญชัย ของ ท. ไชยวงศ์
- หมายเลข 16 ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา (สำนวนมุขปาฐะ)
- หมายเลข 17 ศรีธนญชัยฉบับชาวใต้

ในการศึกษาประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัย ผู้เขียนได้รวบรวมเหตุการณ์ทั้งหมดที่มีปรากฏในนิทานแต่ละส่วน เหตุการณ์ตอนใดมีปรากฏอยู่ในส่วนใด จะใส่หมายเลขประจำแต่ละส่วนไว้ เพื่อให้สามารถสังเกตเห็นความสัมพันธ์ของนิทานศรีธนญชัยแต่ละส่วนเด่นชัดขึ้น และเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า นิทานตอนใดเป็นที่นิยมเล่าสู่กันฟังมากน้อยเพียงใด

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีปรากฏในนิทานศรีธนญชัยทั้ง 17 สำนวนมีดังนี้

- สองสามีภรรยาตั้งศาลชอบุตร

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15

- ภรรยาฝัน แล้วไปหาผู้ทำนายฝันให้

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15

- คลอดบุตรเป็นชาย ต่อมามีบุตรอีก 1 คน

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15

- แม่ค้าแบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15

- ศรีธนญชัยเอาเม็ดผ้าท้องน้อง (ฉาน้องตาย)

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15

- ศรีธนญชัยถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่วัด บวชเป็นเณร และเรียนวิชากับพระ

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15, 17

- เณรศรีธนญชัยปล้ำหลานสาวสมุทร

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15

- ศรีธนญชัยลี้กจากเณร กลับมาอยู่บ้าน พ่อแม่พาไปขายไว้หลายแห่ง ในที่สุดพาไปขายไว้กับแม่ค้าขายขนมคนที่เคยมีเรื่องกัน

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15

- ทำขนมแม่ค้าเสียหาย แม่ค้าเอาไปฝากหลานชายที่ทำงานในวัง

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15

- ถีอพานหมาก ทำหมากหก เอามูลสุนัขและขยะใส่แทน

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15

- ตะโกนเรียกหลวงนายเสียงดังว่าเมียให้มาเรียกไปกินข้าว

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 17

- เผาเรือนหลวงนาย เมียหลวงนายให้ไปบอกหลวงนายในวังว่าไฟไหม้ ศรีธนญชัย แกล้งกระซิบเสียงเบา

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 17

- หลวงนายให้ศรีธนญชัยไปจับคันไผมา ศรีธนญชัยไปจับเชิงกราน

หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 17

- หลวงนายยากจน ให้ศรีธนญชัยไปเลี้ยงควาย ศรีธนญชัยชักควายไถบนคันดาล
หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15
- ศรีธนญชัยวางยาแม่หลวงนายจนตาย
หมายเลข 1, 2, 3, 8, 9, 10, 15
- ไปอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน
หมายเลข 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 17
- ศรีธนญชัยปลุกเรื่อนทอง (กลาง) แล้วหลอกให้พระเจ้าแผ่นดินไปดู
หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15, 16
- พระเจ้าแผ่นดินให้นางกำนัลไปอุจจารรดเรื่อนทอง ศรีธนญชัยเอาไม้ไผ่ตีอ้างว่าคิด
รับสั่ง เพราะพระเจ้าแผ่นดินสั่งให้อุจจารอย่างเดียว มิได้ให้ปัสสาวะและผายลมด้วย
หมายเลข 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17
- ศรีธนญชัยบอกพระเจ้าแผ่นดินว่าตนไปบอกหนังสือสังฆราช เมื่อพระสังฆราชมาเฝ้า
พระเจ้าแผ่นดิน ศรีธนญชัยเอาน้ำสาตพระโดยอ้างว่าสังฆราชโกรธเห็นไฟจึงช่วยดับ
หมายเลข 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15
- ขอที่เท่าแมวคืนตาย
หมายเลข 1, 3, 5, 6, 10, 15, 16
- ศรีธนญชัยผายลมใส่หม้อถวยาพระเจ้าแผ่นดิน
หมายเลข 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15
- พระเจ้าแผ่นดินให้เอาไปฆ่า แต่ทำอุบายเลี้ยงเหล่าพจนมด แล้วกระโดดน้ำหนีได้
หมายเลข 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 15
- หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินลงไปในสระได้สำเร็จ
หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 15, 17
- ศรีธนญชัยบอกพระเจ้าแผ่นดินว่าไม่ใช่คันดาล แต่เป็นปลายดาล
หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 11, 15
- ศรีธนญชัยพนันกับพวกเสนาว่าตนสามารถทายใจทุกคนถูก คือทุกคนมีความซื่อตรง
จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน
หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 12, 15
- พระเจ้าแผ่นดินสิงหลส่งคนมาทนายพุทธปัญหา ศรีธนญชัยรับอาสา ฝ่ายสิงหล
หนึ่งนิ้ว ศรีธนญชัยชู 5 นิ้ว แล้วลดลง 4 เหลือ 1 นิ้ว
หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 15,

- ชาวฝรั่งเศสมาท้าพนันว่าใครมีผ้าเนื้อดีกว่าคนก็ชนะ ศรีธนญชัยรับคำท้า ผ้าของชาวฝรั่งเศสเป็นเหมือนควันไฟ ศรีธนญชัยว่าผ้าของตนใสเหมือนกระจก

หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 15,

- ฝรั่งเศสเอานกแขกเต้ามาแข่งขันการพุดกับนกไทย ศรีธนญชัยเอานกตะกุ่มมาแข่งพุดโดยขึงหั่นกหิว แล้วให้ไส้นกอื่นเข้าไป นกตะกุ่มจึงกินนกนั้น ถึงวันแข่งนกตะกุ่มก็กินนกแขกเต้า

หมายเลข 4, 6, 8, 9, 10, 15,

- ศรีธนญชัยไม่ได้ซุไซโก่ขึ้นตามรับสั่ง อ้างว่าเป็นไก่อั่วผู้

หมายเลข 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15

- ศรีธนญชัยถูกจับใส่กรงเหล็กไปถ่วงน้ำ แต่หนีรอดมาได้

หมายเลข 6, 8, 9, 10, 11, 15,

- ศรีธนญชัยไปค้าเมืองจีน กินผักบึงได้ราว เพื่อดูพระเจ้าแผ่นดินปักกิ่งหน้าสุนัข จึงถูกเอาไปขังตึกมดคัน และตึกเย็น

หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,

- ศรีธนญชัยสร้างวัด และชนะพนันที่คนขอมะม่วงจากสมภารมากินได้

หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,

- พระเจ้าแผ่นดินต่างเมืองมาท้าพนันมวยปล้ำ ศรีธนญชัยอาสาทำอุบายจนพวกนั้นหนีกลับไป

หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,

- ศรีธนญชัยไปกินเมืองปักยได้

หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,

- ศรีธนญชัยทำนริน้ำ ลมมาพัดข้าวเสียหาย จึงไปหาบุคคลที่เป็นคันลม

หมายเลข 6, 8, 9,

- รอดบ้านศรีธนญชัยซำรุค ศรีธนญชัยขอคนบ้านหลวงพิทักษ์มาทำตะม่อ

หมายเลข 8, 9, 10, 15,

- สตรีชาวอังกฤษมาท้าเล่นกล ศรีธนญชัยรับคำท้า สตรีชาวอังกฤษเอาขวดเปล่า แล้วเขย่ากลายเป็นเหล้า ศรีธนญชัยให้เอาขวดมา 2 ใบ แล้วบอกให้นักเล่นกลทำตาม โดยให้เอาขวดใส่น้ำ แล้วบัสสาวะใส่ขวดโดยไม่ให้เลอะผ้า สตรีชาวอังกฤษทำไม่ได้เพราะความอาย จึงแพ้ไป

หมายเลข 6, 8, 9, 15,

- พวกมอญมาทำสร้างเจดีย์
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธรรณูชัยทำอุบายให้เศรษฐีมาอุบลูกสาวอายุ 3 เดือนไปเลี้ยง
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินให้นางข้างเผือกงาคำมาให้ได้ใน 3 วัน
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินแก่งแรงแ้งให้ศรีธรรณูชัยกิน ศรีธรรณูชัยปั้นดินสอดด้วยขี้แร้งถวาย
พระเจ้าแผ่นดิน
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16
- ศรีธรรณูชัยถูกนำไปปล่อยเกาะ
หมายเลข 8, 9
- ศรีธรรณูชัยรับทำพวกสำเภาจันทายเมียดแดงโม
หมายเลข 8, 9, 10, 11, 15,
- มเหสีและนางสนมกำนัลลองปัญญากับศรีธรรณูชัย
หมายเลข 8, 9, 10, 11, 15,
- ศรีธรรณูชัยรับทำลาวดำน่านานตะกรา
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 15,
- ศรีธรรณูชัยปลอมเป็นไพร่ไปซื้อหม้อใหญ่มา เอาแมลงภูใส่ไว้ ทำเป็นหม้อพูดได้แล้ว
ไปหลอกขายยายแก่
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธรรณูชัยเอาวัวไปขายเศรษฐีโดยหลอกว่าวัวกายออกมาเป็นเงิน
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งให้ศรีธรรณูชัยมาเฝ้าก่อนไถ่
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธรรณูชัยพามาเข้าเฝ้าทั้งครวเรือน
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- พวกลังกามาทำแ่งแปลคัมภีร์
หมายเลข 7, 8, 9, 15,
- แข่งวาคูรูปสัตว์
หมายเลข 8, 9, 10, 11, 15,

- มีคนมาให้ศรีธนญชัยทำมั่วรูปร่างแข็งแรงสูงสี่ศอก หลังคังกระดาน
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- พนันกับพวกลาวส่งเมียเรื่องขำน้ำ
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15,
- ลาวต้องถ่ายเมียจากศรีธนญชัยด้วยการเอาเงินมาใส่บาตรให้เต็ม
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15,
- ศรีธนญชัยทำนายว่าพระเจ้าแผ่นดินต้องตายใน 7 ใน
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 13, 15,
- ขอลูกสาวเศรษฐีไปทำลูก
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยถูกหลอกให้กินดินและทราย
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยแก้เผ็ด โดยบอกให้เพื่อนไปกินข้าวกับหมู
หมายเลข 8, 9, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยหาคนปากงามมาทำช่างไม้ ศรีธนญชัยนำคนปากแหว่ง
มาถวาย
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15,
- ศรีธนญชัยเอากันรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 13, 15,
- ศรีธนญชัยรับท้าแข่งชนควายกับพวกมอญ
หมายเลข 8, 9, 10, 15, 17
- ดิฉันว่าคาเล็กไม่สมตัว
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15,
- พระเจ้าแผ่นดินอยากได้หงส์ทอง ศรีธนญชัยเอาหงส์ที่เสาะแกะด้วยไม้ตามวัดซึ่ง
ปิดทองมาถวาย
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- สมภารมรณภาพ พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยคุมสมไปร้องให้
หมายเลข 7, 8, 9, 12, 13, 14
- รับท้าพนันแข่งชนหัวล้านกับเจ้าต่างเมือง
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15,

- พระเจ้าแผ่นดินใช้ให้ศรีธนญชัยไปเก็บพริก
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 13, 15,
- เมืองอื่นมาทำอันคัมภีร์
หมายเลข 8, 9, 10, 14, 15, 17
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยนำดันผ้ามาถวาย ศรีธนญชัยไปถอนดันผ้ามา
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยทำพันทว่าใครกินกล้วยได้หมดใบ พอถึงเวลา ศรีธนญชัยตัดใบกล้วย
มาให้กิน
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยหลอกเอาของในคลังไปตามรับสั่ง
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- แจกไพรมาทำชนไก่ ศรีธนญชัยเอาแรงมาแข่ง
หมายเลข 8, 9, 10, 15, 17
- ศรีธนญชัยบวชเพื่อล้างบาป สมภารบอกให้ปลุกก่อนรุ่ง
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- สมภารให้พระ เณร ช่วยกันมุงหลังคา พระศรีธนญชัยไม่ช่วย ลูกศิษย์อื่นไปฟ้อง
พระศรีธนญชัยจึงไปบิดกระเบื้องจากขวาให้เป็นซ้าย แล้วบอกว่าตนเป็นคนทำทั้งหมด
หมายเลข 10, 15, 17
- พระศรีธนญชัยแกงปลาแล้วดักเนื้อปลากินหมด สมภารถาม ศรีธนญชัยบอกว่า
แมลงวันกิน จึงให้เอาไม้ดีแมลงวัน ศรีธนญชัยจึงดีแมลงวันซึ่งมาเกาะที่หน้าของ
สมภาร
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยทำของหวานขึ้นหุ้มชีหามาตามคำสมภาร และแกงปลาถวาย ศรีธนญชัย
กินเนื้อปลาหมดเหลือแต่หัวกับก้างให้สมภารฉัน อ้างว่า กีบลามันกลาย
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยเสียรู้เณรเรื่องขึ้นบทที่ใดก็ได้
หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,
- ศรีธนญชัยผ่านวัดอยากกินมะม่วง แต่สมภารหวง ศรีธนญชัยจึงหลอกว่าเป็นหมอดู
ขอดูลายกันสมภาร เมื่อได้โอกาสจึงตีสมภาร
หมายเลข 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15,

- ศรีธัญชัยแพ้วเรื่อง 2 เดือน
หมายเลข 6, 8, 9, 10, 15,
- ศรีธัญชัยแพ้วเรื่องทนายเมสิดแดงโมว่าเป็นสื่ออะไร
หมายเลข 8, 9, 10, 15,
- ศรีธัญชัยป่วย ให้พระเจ้าแผ่นดินไปเยี่ยม แล้วหลอกให้พระองค์หลานเข้าไปหา
เพราะจะบอกของวิเศษให้
หมายเลข 6, 8, 9, 10, 11, 15,
- ศรีธัญชัยสั่งให้ภรรยาใช้ไม้รังเผาตน
หมายเลข 6, 8, 9,
- พระเจ้าแผ่นดินให้นางสนมไปปัสสาวะรดกระดุก จี้เข้าฟุ้งมาถูกนางสนมได้รับ
บาดเจ็บ
หมายเลข 6, 8, 9, 11,
- มเหสีของเจ้าเมืองประสูติพระโอรส โหรทำนายว่าเลี้ยงยาก ต้องหาเด็กที่เกิด
ในวันเดียวกันมาเลี้ยงคู่กัน
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- เอาลูกชาวบ้านที่เกิดในวันเดียวกับพระโอรสมาเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- เจ้าเมืองสั่งพระโอรสก่อนพระองค์สิ้นพระชนม์ว่า ห้ามฆ่าราชบุตรบุญธรรมไม่ว่าใน
กรณีใด ๆ
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- ราชบุตรบุญธรรม (เชียงเมี่ยง) บวชให้เจ้าเมืองที่สิ้นพระชนม์
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- ราชบุตรบุญธรรมมีปัญญาเพราะกินข่อยอ้อยควั่นที่ทำพิธีแล้ว
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- ราชบุตรบุญธรรมตั้งปัญหาถามพระอาจารย์
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- เจ้าเมืองกินอาหารไม่ได้ เชียงเมี่ยง (ราชบุตรบุญธรรม) ว่ามียาเจริญอาหาร
หมายเลข 7, 12, 13, 14

- เจ้าเมืองเล่นสะบ้ากับพวกเสนา เชียงเมี่ยงแกล้งพูดให้ได้ாய
หมายเลข 7
- เชียงเมี่ยงแกล้งอมเมี่ยงไว้ในปาก ให้แก้มคู้ย แล้วพูดให้เจ้าเมืองได้อาย
หมายเลข 7, 13,
- เจ้าเมืองให้เชียงเมี่ยงไปหาผ้าลายดินแด้ม
หมายเลข 7, 12, 13, 14
- เชียงญาณผายลมใส่กระบอกไม้ไผ่มาให้เชียงเมี่ยงดม
หมายเลข 7, 13,
- เจ้าต่างเมืองส่งคนมาทนายปัญหารรณะ เชียงเมี่ยงบวชและอาสาช่วยตอบปัญหา
หมายเลข 7, 13,
- เชียงเมี่ยงจับควายตัวเมียเป็นภรรยา
หมายเลข 14
- เชียงเมี่ยงคิดเรือนของเจ้าเมืองว่าข้างในเป็นไม้ ข้างนอกเป็นทอง
หมายเลข 12
- เจ้าเมืองให้เชียงเมี่ยงไปช่วยรบ เชียงเมี่ยงสานตะกร้าใบใหญ่
หมายเลข 7, 13, 14
- เชียงเมี่ยงช่วยนางวิเสทที่ถูกถอดจากตำแหน่งให้ได้ตำแหน่งคืน
หมายเลข 7
- แม่ให้ไปบวชเณร แต่ศรีธนญชัยไม่บวช
หมายเลข 11
- หลอกให้แม่เอาขนมมาให้ที่วัด
หมายเลข 11
- ได้เป็นหัวหน้าศิษย์วัด เอาข้าวของไปแจกศิษย์วัดที่ยากจน
หมายเลข 11
- มีคนมาให้ศรีธนญชัยซื้อจิ้งห้นถวายพระ ศรีธนญชัยซื้อจิ้งห้นจริง ๆ
หมายเลข 11
- ทำข้าวถวายพระสมภาร
หมายเลข 11
- หลอกสมภารว่าสุนัขที่ซื้อจูก พุดได้
หมายเลข 11

- จัดรายการ “หอย-โข่ง ตัวใหญ่เท่าคน”
หมายเลข 11
- ศรีธรรณูชัยเป็นพ่อค้าขายผ้า
หมายเลข 11
- เป็นครูสอนหนังสือให้ลูกสาวขุนนาง
หมายเลข 11
- พญามุนิน ขอให้ไปอยู่ด้วย
หมายเลข 11
- พระเจ้าแผ่นดินทศลงปัญญา โดยถามว่าใครกินข้าวน้อยที่สุด
หมายเลข 11
- พญาให้เชียงเมี่ยงไปดูว่า มีลูกสุนัขจำนวนเท่าใด
หมายเลข 16
- ศรีธรรณูชัยดูแลไถ่อย่างเดียวตามที่แม่สั่ง
หมายเลข 17
- แก่ถึงเอาเหล็กไฟกระทบกันจนไฟไหม้จิ้วรพระ
หมายเลข 17
- เณรชวนไปหาหน่อไม้ แต่ศรีธรรณูชัยไม่ช่วย
หมายเลข 17
- หลวงนายให้ไปตัดหน่อไม้ 2-3 กอ ศรีธรรณูชัยตัดจนหมด
หมายเลข 17
- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปเรียไรชาวบ้านทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐิน
หมายเลข 17
- จับแม่ชีมัด โดยอ้างว่าเพราะเป็นจีนกระชาง
หมายเลข 17
- หลอกพ่อตาให้กินน้ำผึ้งไก่อ
หมายเลข 17
- ศรีธรรณูชัยถูกหลอกให้ไปจับปลา
หมายเลข 17

โครงการหนังสือ

ชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

Publication Series : “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

1.	พิชณุ	สุวรรณชะญ	สามทศวรรษอาเซียน
	Pisanu	Suvanajata	<i>ASEAN in Three Decades</i>
2.	เวณิกา	บุญมาคลี	พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัย
			พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
	Venika	Boonma-klee	<i>Burma : Thai Foreign Policy under the</i>
			<i>Chatichai Choonhavan’s Government</i>
3.	สมโชค	สวัสดิรักษ์	ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า-กะเหรี่ยง
	Somchoke	Sawaddiruk	<i>Thai-Burmese-Karen Relations</i>
4.	นคร	พันธุ์ณรงค์	ปัญหาชายแดนไทย-พม่า
	Nakorn	Punnarong	<i>Problems on Thai-Burmese Border</i>
5.	เชิดเกียรติ	อัครดากร	ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม
	Cherdkiat	Atthakor	<i>Communist Movements in Vietnam</i>
6.	นภดล	ชาติประเสริฐ	เจ้าโนโรดม สีหนุกับนโยบายความเป็นกลาง
			ของกัมพูชา
	Nophadol	Chartprasert	<i>Norodom Sihanouk and Cambodian</i>
			<i>Non-alignment Policy</i>
7.	ทวีเกียรติ	เจนประจักษ์	ข้อพิพาทเขตแดนไทย-ลาว
	Twekiat	Janprajak	<i>Thai-Lao Boundary Disputes</i>
8.	กรรณิการ์	จุฑามาศ สุมาลี	ยะวา-ชาวในบางกอก
	Kannikar	Chuthamas Sumali	<i>The Javanese in Bangkok</i>
9.	ศิริพร	สมัครสโมสร	บรูไน : อาณานิคมของอังกฤษ
	Siriporn	Smaksmosorn	<i>Brunei : The British Colonization</i>

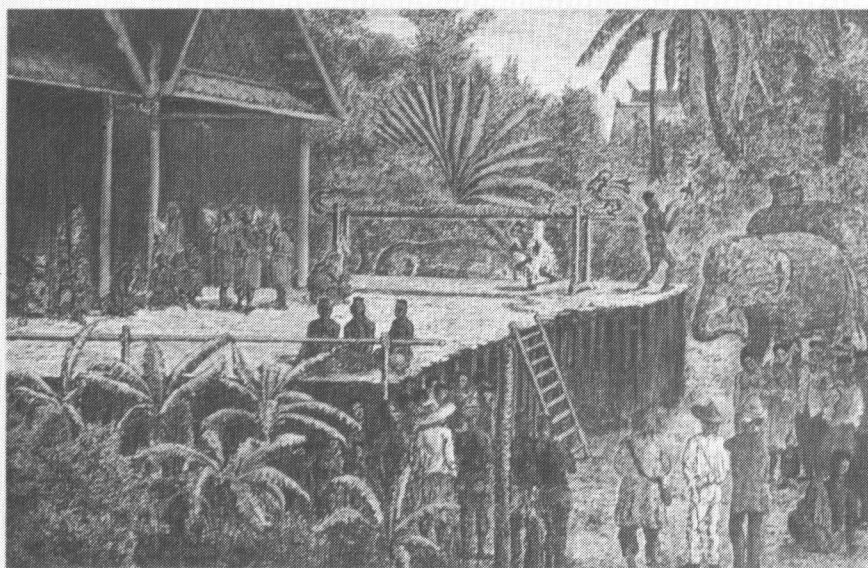
10.	กิตติมา	จันทรตรี	ช่องแคบมะละกา-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย
	Kittima	Chantri	<i>The Malacca Straits-Malaysia-Indonesia</i>
11.	พัชรินทร์	สวนจิตะปัญญา	มาเลเซีย : เอกภาพกับการศึกษา
	Pacharin	Suantidapanya	<i>Malaysia : Unity and Education</i>
12.	สุสดี	จันทวิมล	เวียดนามในเมืองไทย
	Pussadee	Chandavimol	<i>The Vietnamese in Thailand</i>
13.	สุภรณ์	โอเจริญ	มอญในเมืองไทย
	Suporn	Ocharoen	<i>The Mons in Thailand</i>
14.	บงอร	ปิยะพันธุ์	ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์
	Bung-on	Piyabhan	<i>The Lao in Early Bangkok</i>
15.	อรอนงค์	น้อยวงศ์	กัมพูชา : นโยบายต่างประเทศไทยสมัย
			พลเอกเปรม ติณสูลานนท์
	Om-anong	Noiwong	<i>Cambodia : Thai Foreign Policy under the Prem Tinsulanond's Government</i>
16.	กัญญรัตน์	เวชศาสตร์	ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์
	Kanyarat	Vechasat	<i>Srithanonchai in Southeast Asia</i>
17.	ชนิดา	ตั้งถาวรสิริกุล	สัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทน์
	Chanida	Tangtavonsirikun	<i>Symbolism of Lao Textiles</i>
18.	ชวลีย์	ณ ถलग	ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
	Chawalee	Na Thalag	<i>Siamese Vassal States under King Rama V</i>
19.	ณัชชา	เลาหสิรินาด	สิบสองพันนา : รัฐจารีต
	Natcha	Laohasirinadh	<i>Sipsongpanna : The Traditional State</i>
20.	กรณิการ์	สาตรปรุง	ราชาธิราช สามก๊ก และไซอัน
			: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย
	Kannikar	Satraproong	<i>Rajadhiraja Samkok and Saihan : World Views of the Thai Elites</i>

ลาว

ในกรุงรัตนโกสินทร์

The Lao in Early Bangkok

บังอร ปิยะพันธุ์
Bung-on Piyabhan

บรรณาธิการ : ชาลววิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

ข้อพิพาทเขตแดน ไทย-ลาว

Thai-Lao Boundary Disputes

ทวีเกียรติ เจนประจักษ์

Twekiat Janprajak

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี

Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

Publication Series “Thailand's Neighbors in Southeast Asia”

มอญ ในเมืองไทย

The Mons in Thailand

สุภรณ์ โอเจริญ
Suporn Ocharoen

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand's Neighbors in Southeast Asia”

เวียดนาม ในเมืองไทย

The Vietnamese in Thailand

ผุสดี จันทวิมล

Pussadee Chandavimol

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

ขบวนการ คอมมิวนิสต์เวียดนาม Communist Movement in Vietnam

เชิดเกียรติ อัทธากร
Cherdkiat Atthakor

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์

หนังสือเรื่อง “ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์” ของ กัญญรัตน์ เวชชาสูตร ผู้เขียน ได้รวบรวมนิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ที่มีในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศไทย และที่มีในประเทศกัมพูชา ลาว เวียดนาม พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ พร้อมทั้งวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา โครงสร้างตัวละคร และแนวความคิดของผู้แต่ง

นิทานศรีธนญชัยมีพระเอกเป็นคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง แสดงการใช้ไหวพริบปฏิภาณเอาตัวรอด ที่ผู้อ่านได้ทั้งสาระ ความบันเทิง ตลกขบขัน และที่สำคัญ ได้เห็นลักษณะ “ขบถ” ตรงความกล้าทำให้ผู้รู้สึกดีในสังคม “เสียหน้า” นิทานเรื่องนี้ จึงเป็นสิ่งบันเทิงที่แฝงสาระและความจริงของสังคมไว้อย่างคมคาย ขณะเดียวกันได้เห็น บทบาทของ “มุขตลก” ว่าเป็นทางออกที่ช่วยลดความตึงเครียดจากกฎเกณฑ์ของสังคม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

กาญจณี ละอองศรี

บรรณาธิการโครงการหนังสือชุด

“ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

SOUTHEAST ASIA

อุษาคเนย์

ISBN 974-86305-3-6

Kinokuniya
SEE TA NOHN CHAI
NAI U S
(798) - 1 03/2004
2 119748 630535
TX176-01
TB-TBH107-0001
250.00

สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ